UNIVERSITÄTS BIBLIOTHEK WUPPERTAL
BERGISCHE UNIVERSITÄT WUPPERTAL

Universitätsbibliothek Wuppertal

Omnia Divini Platonis Opera

Plato

Basileae, 1551

De legibus vel de legum latione

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.
Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

urn:nbn:de:hbz:468-1-245

Visual Library

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOGVM PRIMUM de Legibus, uel de Legum latione, ad Laurentium Medicem.

SEculum apud priſcos penè idem, magnanime Laurenti, tria potiſsimũ habuit ſapiẽtiæ lumina, Pythagoram, Socratẽ, & Platonẽ. Compertũ autem habemus ſapientiã quidem Pythagoræ magis in contemplando, Socratis uero in agendo magis, Platonis deniq; in contemplando pariter atq; agẽdo conſiſtere. Præterea diſciplinã tam Pythagoræ contemplatiuã, quàm Socratis moralem, à cõmuni hominum conſuetudine uideri remotiorẽ. Platonis uero doctrinã ſpeculatiuã pariter & moralem ubiq; ita diuinũ cum humano contẽperare, ut & cõmuni hominũ conſuetudini facile poſsit accõmodari, & ſimul homines ad diuina æternaq; conuertere. Neq; uero putandũ eſt propterea Platonẽ à Pythagora & Socrate, quos quaſi numina colit, eſſe diuerſum, ſed mixtũ potius, atq; utriuſq; ingenij quaſi quẽdam, ut ita loquar, diuini ad humanũ moderatorẽ: ut quodãmodo dici poſsit, in illis quidem ingeniũ duntaxat diuinũ fuiſſe, in Ariſtotele uero & cæteris poſt Platonem philoſophis humanũ tantũ, ſed in Platone diuinũ pariter & humanũ. Quorſum hæc? Vt meminerimus præſentem legum diſpoſitionẽ, quoniã ab ipſo Platone nõ per Pythagoricã perſonã, uel Socraticam, ut ſolẽt cætera, imò uero per propriã Platonis ipſius perſonã nobis traditur, non iniuria uiam quandam inter diuina & humana mediã obtinere, neq; nos per abdita & inuia quædã trahere, neq; tamen ad inferiora deducere. Quamobrẽ decem illi de Rep libri Pythagorici magis ſint atq; Socratici: præſentes uero leges magis Platonicæ iudicẽtur. Illa reſpiuentis fuerit & optantis, diſpoſitio præſens ſit eligentis: ut qui in arduũ illud aſcendere nequeũt, ad hos ſaltem clementiores colles nõ dedignentur accedere. Conſidera quanta diligentia humanæ ſaluti noſter Plato proſpiciat, qui nõ ſolum per ardua uult uideri hominibus admirandus, uerumetiã per decliuia quædã facilis & propitius eſſe omnibus atq; ſalutaris. Hic ergo nõ coget homines ſi noluerint inter ſe facere cuncta communia, permittet ut fieri ſolet, propria ſingulos poſsidere. Neq; tamẽ cautiſsimus auriga noſter omnino laxabit habenas. Nam præter ſummam aliarũ diligentiam legũ, prudentiſsime ſanciet, ne cui liceat ultra certũ & illum quidem mediocrẽ terminum cenſus amplificare, ne alijs quidẽ copia nimia, alijs obſit inopia, neue cogantur, id quod miſerabile eſſe putat, multi inter patriæ ſuæ ulnas eſſe mendici. Quod autem perſonam hic Platonis ſub ipſo Atheniẽſis hoſpitis nomine, & id quidem modeſtiæ gratia lateat, legenti deinceps ex multis perſpicue apparebit, ex eo præcipue, quod affirmabit ſe geminas tractauiſſe reſpublicas. Conditurus autẽ leges Græcis, iure à tribus Græcarum legum optimis conditoribus leges accipit, Minoe, Lycurgo, Solone, adimens, addens, mutans, inueniens: atq; ita optimã ex cunctis componit formam. Et quamuis ab initio conſtituat ciuitatem & regulam gubernandi, tamen legum poſitionem nominat potius quàm rempublicam. Quoniam in ea ciuitate in qua poſſeſsiones ſunt propriæ ſingulorum, propter uarias controuerſias, lites, iniurias, multis opus eſt legibus. In quibus conſtituendis admirandum ſimul & doctiſsimũ notabis diuini Platonis ingenium. Excogitat enim inſignis benignitate uir ſingulis legibus proœmia quædam exhortatoria, quibus humaniſsime ciues adducti, libenter parere uelint, ac ſponte uelut filij legum illis obtẽperent, quibus alij ſolent quaſi tyrannis inuiti parere, ac pro uiribus uel fraude uel uiolentia earum imperium ſubterfugere. Addit uero poſt multa etiam minas, addit & pœnas propter illos qui patriã ſuam, nõ matrem iudicant, ſed nouercam. Deſcendemus iam ad primi Legum dialogi proprium argumentũ, ſi prius omnes admonuerimus, ut Dialogum Minoem, argumentumq; illius legant, antequam ad has leges accedant. Accedant inquam tanquã & lectionibus eas diligenter obſeruaturi, & actionibus penitus ſeruaturi. Alioquin niſi his obedierint, intelligant ſe poſt tam exactã iuſtitiæ iniuſtitiæq; notitiã & minori excuſatione & maiori crimine peccaturos. Atheniẽſis hoſpes, id eſt Plato profectus in Cretam prope Cnoſum offendit Megillum Lacedæmoniũ et Cliniã Cretenſem, quem unã cum nouem alijs Cnoſii accerſiuerant, ut coloniã inde deducerent, urbem conderent, eiq; leges darẽt. Hi ergo duo ad ſacrum Iouis antrum conſulturi de hoc accedebant: his factus obuius Atheniẽſis hoſpes, quidnã acturi irent interrogauit. Illi leges excogitaturos eſſe ſe reſponderũt. Verum cum multa de legibus interrogati ab hoſpite, quæſtionem haud ſatis abſoluerent, & hoſpes illis ad leges aptiſsimus uideretur, obſecrauerunt eum, ut ad ciuitatẽ legibus inſtituendam unà cum ipſis adiutor accederet. Obtemperat ergo hoſpes, & ante omnia principiũ à quo & per quod leges ad homines peruenerunt, exponit, deum ſcilicet atq; philoſophum. Deinde legum perquirit finem, docens eiuſmodi finem fore tranquillam animorum ciuilium puritatem, ueritatis cõtemplationi quoad fieri poteſt ſufficientem. Tertio ad ipſam legum formam materiamq; deſcendit. Leges autem à deo hominibus inſpirari, teſtis eſt omnis antiquitas, teſtes & multi Platonis libri, teſtes & rationes noſtræ in multis dialogorum argumentis adductæ, atq; in Theologia noſtra, ubi de religione agitur, confirmatæ. Profecto ſi natura, quæ nihil aliud eſt quàm infimum diuinæ prouidentiæ inſtrumentum, atque ubicunq; prouide uidetur incedere, non ducit ipſa ſeipſam, ſed ab ipſa prouidentia ducitur, fines omnium ordinesq; & in ſeipſa præſcribente, & naturæ prout uult inſcribente: ſi inquam natura talis, neq; abundat ſuperfluis, neque in rebus deficit neceſſarijs, certe diuina prouidentia in rebus neceſſarijs nunquam deficit. Neceſſaria uero eſt hominum generi aliter nõ potenti uiuere cõgregatio mutua.

Neceſſaria

Necessaria quoq; lex congregationi similiter procul à lege subito perituræ. Necessaria rursum legibus diuina est autoritas, ne uel negligentia obsolescant, uel fraude uel uiolentia cõfringantur. Necessaria tamen comparandæ autoritati diuinæ, tum sanctimonia uitæ, tum pœna super humanas uires omnibus admirãda. Quamobrem prouidentia dei quæ singulis elemẽtorum, plantarum, brutorum, mẽbrorum speciebus & usibus necessaria prospicit, multo diligẽtius perfectissimæ animalium speciei colenti diuinitatem, in sanciendis legibus apprime saluti hominum necessarijs deesse nõ debet. Adde quod neq; potest princeps ullus uastam ciuitatis nauem quolibet momento procellis & periculis innumeris agitatam, absq; cœlesti flamine ad portum usq; perducere. Ergo deus tum occultis inspirationibus animorum, tum miraculis manifestis, quotiens necessitas exigit, & reuelat mysteria legum, & sancit palam atq; promulgat. Propterea exordium Plato legum adeo iustis felicibusq; inchoat auspicijs, deum non abs re ter statim in principio nominans. Tres enim hi disputant fundatores legum, singuliq; diuino indigent patrocinio. Tres quoq; imitantur auctores legum, Minoem, & Lycurgum, atq; Solonem. Qui & leges in tria numina retulerunt, Iouem, Apollinem, & Mineruam. Neq; id quidem iniuria. Sol enim planetarum dominus potentiam, Iupiter clementiam, Minerua sapientiam cõtinet. Quæ quidem tria totam legis naturam perfectionemq; complectuntur. Quid enim aliud esse dicimus legem, præter rationalem quandam regulam certo quodam ordine ad bonum subditos perducentem? ut autem ratio & regula & ordo insit, necessaria omnino sapientia est. Præterea ut perducat ad finem atq; seruetur, in primis potentia effluit, deniq; ut ad bonum, id est, ad cuiusq; commodum, & commode benigneq; conducat, magnopere clementia prouidet. Tria itaq; apud priscos numina diuinam referentia trinitatem, legibus necessario consulunt. Atq; idcirco tres similes dotes in principe ad ferendas leges necessariæ iudicantur. At quoniam perfectas inuicem has oportet concurrere ad perfectas leges constituendas, id uero humana facultas præstare non potest, nimirum ad legum exactissimam sanctionem diuino est opus auxilio. Quod autem nouenarium annorum numerum Plato & in Minoe, & hic sæpe repetit, quasi necessarium ad leges ab ipso Ioue discendas hominibusq; tradendas, fortè significat nouem angelicarum mentium ordines, per quos uelut interpretes ipsa legis sanciendæ ratio ad homines usque transfertur. Omnes uero hos ordines legum interpretes sub uno Mercurij nomine significat in Protagora. Neque uero te lateat nouenario hoc in angelis numero non Christianos solum uti, sed & Platonicos, præcipue Proclum atq; Syrianum, quod in Theologia satis ostendimus. Quid uero? si nouenarius hic significet trinum potentiæ usum, trinumq; sapientiæ, triplicem quoq; clementiæ? uidelicet ut trium quodlibet tum in lege ipsa sit, tum in iudicio magistratus, tum in ministris & ipsa executione iudicij? Præterea in ipsis rerum actionumq; principijs medijsq; & finibus? Tria uero ter repetita nouenarium manifeste perficiunt. Sed cur nam in Republica ab ipsis Mineruæ sacris, hic uero à sacris Iouis disputationis fundatur exordium? An fortè, quoniam disputatio illa Athenis habetur, & de antiqua Athenarum urbe Mineruæ dicata tractatur: hic uero in Creta de Cretensi urbe ædificanda consulitur, prope ipsum Iouis templum, deq; legibus Minois Iouis filij in principio uerba fiunt? An potius forma illa Reipublicæ prior castior erat atque seuerior, Pallade maxime congrua: hæc uero paulo indulgentior, & sua quadam humanitate Ioui conueniens? Summatim & hic & ibi à uotis sacrificijsq; ciuitatis nascentis felicitatem auspicamur. Mitto descriptionem longi huius itineris & sacros lucos, & arbores templo dicatas, & alia multa quæ commentum desiderarent potius quàm argumentum. Post uero nonnulla quæ allegorice docent res humanas præsertim publicas non posse absque diuino quodam patrocinio recte componi, ideoq; ab ipso deo, qui legum & principium est & finis, esse legum exordium faciendum, incipit iam paulatim de legum fine perquirere, significans harum finem esse diuinum cultum, quãdoquidem eiusmodi legum disputatione ad templum Iouis proficiscuntur. Cum igitur legum finis ultimus sit Iouis illius cultus qui fecit mundum, deditq; & mundo leges & nobis, non immerito statim negat finem legum esse Martis cultum, interim modeste Minois & Lycurgi leges emendans, quòd non tam ad uirtutem ipsam simpliciter respexerint, quàm ad bellicam declinauerint. Profecto leges debent illud potissimum in ciuitate habere pro fine, ad quem quasi ad signum omnia dirigant, quod à cunctis ciuibus maxime omnium est expetendum. Pugna uero atq; uictoria cum laborum malorumq; plena sit, non propter se quidem optanda est, sed eligenda potius propter pacem, tutamq; uitæ tranquillitatem: quemadmodum nemo ita exoptat uiuere, ut in perpetua contra morbos pugna, uictoriaq; uersetur. Concludit tandem non decere studia pacis ad bellica, sed contrà, bellica potius ad pacis studia officiaq; referre: pacem uero ad expeditum liberumq; ueritatis deiq; cultum. In his uero probandis ipsum bonorũ genus in multas distribuit species, dicens alia quidem esse humana, alia uero diuina: & à diuinis humana pendere: humanorum autem, quæ longe diuinis inferiora iudicat, primum esse sanitatem, secundum formam, tertium uires, quartum diuitias. horum uero bonorum ducem uult esse prudentiam, ducem insuper diuinorum post prudentiam sequi existimat temperantiam, post hanc iustitiam, post iustitiam fortitudinem. Profecto & hic significat, & in quarto de Republica explicat, tres animæ partes, rationalem scilicet irascibilem, concupiscibilem: & prudentiam quidem in sola rationali, fortitudinem in sola irascibili esse, Tu quoq; pone in sola cõcupiscibili cõtinentiam. Ponit uero in cunctis simul partibus temperantiam atque iustitiam, & utranque nominat totius animæ consonantiam

tiam

tiam. Sed temperantia quidē in affectibus, iustitia uero in actibus consonantia fit. Et illa sit animæ sanitas, hæc animæ pulchritudo. At prudentia, oculus: fortitudo uero manus. Si substantiam animæ puritatemq; contemplationi necessariam spectas, iustitiæ temperantiam antepone: si humanam spectas consuetudinem, præpone iustitiam: Omnino uero prudentiam cunctis quasi oculum pedibus atque ducem. At fortitudinem continētiæ antepone. Nam fortitudo & circa difficilius uersatur, doloris scilicet tolerantiam, & continentiæ officium, quod est uincere uoluptates, in se ipsa complectitur. Vtrunque uero iudicato temperātia iustitiaq; inferiorem. Hæc enim duo integrum animæ totius ordinem magis posident duce prudentia constitutum. Ex his colligit oportere latorem legum & ipsum referre, & referri iubere, humana quidem ad diuina, diuina uero, id est, uirtutes ad mentē ueritati diuinitatiq; deditam. Dum uero de fine legum disputat, officium quoque ipsarum conditoris exponit: idq; summatim esse uult, summa cum diligentia totam ciuitatem colere quasi agrum, ut exquisitam de eligendis serendisq; seminibus habeat rationem. Deinde de opportuna plantæ cuiusque cultura. Item de extirpandis statim ab initio noxijs herbis & sentibus. Denique de omnibus ad maturitatem suo ordine perducēdis. Tu uero inter hæc aduerte, turpiorem haberi qui uoluptatibus cedit, quàm qui succumbit doloribus. Item fortis uiri officium esse nō solum metus et pericula superare, sed cupiditates etiam coercere. Præterea neminem secure iudicari posse fortem nisi diu inter labores & pericula uersatus strenue fuerit. adde & nisi in ipsa licentia & illecebris uoluptatum, in quibus probatur propter continētes, ipse quoque fuerit comprobatus. Aduerte nō esse tutum uel hominem qui fortis sit futurus, procul à timoribus, uel eum qui futurus sit temperatus, seorsum ab omnibus uoluptatum illecebris educare. Præterea totum conditoris legum studium circa uoluptates & dolores oportere uersari, ut duo hæc quasi bruta freno nō careant. Si enim freno cohibeantur, facile felixq; uitæ iter euadit. Si nullo coerceantur freno, difficile admodum & infelix. Notabis et illud de Athenienſibus dictum, probos Athenienses esse præcipue probos: propter quod soli suapte natura, & diuina quadam sorte, nullo cogente uel perterrēte, sint probi. In his Plato significat, in ciuitate male instituta, raros quidem fore ciues bonos, sed illos fore omnium præstantissimos. Quoniam cum nulla disciplina tales euaserint, profecto diuina quadam sorte & perfecta natura sint tales, quorum etiam tanta sit excellentia, ut communi contagione non inquinentur. Post hæc singulare id cuiusque artis totiusq; uitæ præceptum considerabis. Oportere eos qui præstantes uiri quouis in studio sunt, statim à teneris annis id ipsum tam ludendo quàm studendo in singulis ad id conducentibus meditari, adeo ut uirilium studiorum accōmodatissima pueris præludia proponantur, atque ita ludentium animi in amorem illius potissimum adducantur, quod in uirili ætate serio sunt acturi. Inter hæc disciplina sic definitur. Disciplina est, ea uitæ statim à pueritia institutio, quæ in amorem uirtutis paulatim adducit animum puerilem. Illius inquam uirtutis præcipue, per quam uir factus imperare sciat atq; parere. Hominem uero oportere, et insuper posse, disciplinam eiusmodi à teneris annis habere, per illam quæ sequitur humanæ naturæ descriptionem apte confirmat: inquit enim, hominem & si unum quiddam sit, habere tamen multa in se atque diuersa, inter quæ sint tyranni duo amentes quidem & inter se contrarij, animum distrahentes, Dolor atque Voluptas: præterea opiniones futurorum bonorum atq; malorum, ex quibus appetitus confidentiaq; ad bona, timor autem ad mala nobis suboritur, perturbationesq; animi similes. Præter hæc adest iudicium rationis dictans quid horum melius sit, quid peius. Iudicium uero eiusmodi in uno quoque lex priuata est, & in ciuitate lex publica. Quoniam uero animal unum ex rebus tam diuersis dixerat esse compositum, haud ab re subiungit, hominem inter animalia miraculum esse diuinum, Mercurium imitans dicentem, miraculum ingens hominem esse. Animalium tria sunt genera. Aut enim tam ex corpore quàm ex animo immortalia sunt, aut ex utroque mortalia, aut ex animo quidem immortalia, ex corpore uero caduca. In primo quidem genere cœlestia, & ætherea, & aerea sunt, siue dij siue dæmones nominētur. In ultimo uero sunt bruta. Sed in medio homines dæmonesq; aquei atque terreni. Cum enim horum quoque dæmonum corpora sicut humana ex contrarijs componantur, dissolui quandoque possunt, perturbationesq; aliquas afferunt. Sed cæteris iam omissis curnam homo miraculum? Quia et cum diuinus sit, mirum est eum à mortalibus inficī, & cum sit mortalis, mirum quoque affici ad diuina. Sed cur diuinum miraculum appellatur? Quoniam ita est diuina prouidentia institutum: & ut Timæus docet, à deo quidem opifice mundi rationis animæ substantiam ipsam accepimus, à dijs autem cæteris naturam quandam uitalem ratione inferiorem, à dæmonibus denique corpora. Quod autē addit, hominem à dijs fuisse uel ludo uel studio quodam effectum, sic intellige: ludo quidem factum esse, si anima semper à cœlestibus ad terrena atque uicissim quasi ludendo transmigrans nunquam immutabili apud deum sede quiescat: factum uero studio, si modo penes effectores deos, effectorem deum animus quandoq; sit immutabiliter permansurus. Vtram uero disiunctionis huius partem eligere debeamus, affirmare hic Plato non audet. Probabile tamen habet, ut hic alibiq; significat, hominem studio quodam potius quàm ludo fuisse diuinitus constitutum. Siquis autem ambiguum hunc Platonis textum legere ita uelit, ut significet uel hominem esse à diuinis animalibus constitutū, ab astris intelligat: uel esse ex animalibus multis compositum, intelligat partes affectusq; animæ nominari à Platone poetice animalia. Quod quidem apparet in nono de Republica & in principio Phædri. Sed ista tu uideris. Descendit post hæc ad quædam, quæ & si leuiora uidentur, ad perfectam tamen disci-

plinæ traditionē morumq; probationem necessaria sunt. qualia sunt studia musicæ, cōsuetudinesq; persimiles. Musica uero communissima quadam significatione comprehēdit proportionis cuiuslibet ordinem, non solum in sermone, cantu, sono, saltu, sed gymnastico quoq; ludo gratiaq; conuiuij. Hæc quidē omnia ita in ciuitate cōposita esse debent, ut omni perturbationum uitiorumq; incitamento sublato corpus & spiritum animumq; contemperent. Exorditur autem disputationis opportunitate quadam à conuiuijs, atq; uino, dicens primo cauendum esse ne ad innatas nobis perturbationes accedat quoq; ebrietas. Hæc enim si temere accesserit, & rationis officia minuit, & perturbationis impetus auget. Probat tamen conuiuiū atq; meri usum, ea uidelicet cautione adhibita, quā in libro sequenti planius explicabit. Hic uero ad id potissimum conferre iudicat, ut ex liberiori interdum usu meri, mores hominum in conuiuijs detegantur. solet enim impudentiores audacesq; reddere. Illic ergo prudens iuuentutis custos deprehensis iuuenum præsertim uicijs, impudentia, et mederi facilius poterit, et assuefacere iuuenes etiam in ebrietate omnium impudentissima seruare pudorem. Quanti uero sit pudor, id est dedecoris & infamiæ timor, ex eo constat, quòd ob huiusmodi metum iuuenes, & turpia in primis metuunt, et honesta quamuis ardua audacter aggrediuntur. Quæ quidem duo reipub. maxime omnium tam pace quàm bello necessaria iudicantur. Ideoq; ad hæc ciuiū animis infundenda, legum lator diligenti studio debet intendere.

PLATONIS DE LEGIBVS VEL DE LEGVM LATIONE, VT LIBRI VNIVS, Dialogus primus.

ATHENIENSIS HOSPES. CLINIA CRETENSIS. MEGILLVS LACEDAEMONIVS.

DEVM'ne an aliquem hominum ô hospites condendarū legum causam existimatis? CLIN. Deum ô hospes, deum inquam, ut decet asserere. apud nos quidē louem: apud Lacedæmonios uero, unde hic est, Apollinem dicturos istos existimo. Nónne? MEG. Certe. ATHEN. An Homerum secutus ita dicis, Nempe Minoa per nouennium patris collocutionem petere solitum, eius monitis, ciuitatibus uestris leges quemadmodum ille canit, posuisse. CLIN. Sic nostri ferunt. Fratrem quoq; eius Rhadamantum (audiuistis enim nomen) iustissimū fuisse. Eumq; nos Cretenses, quia tunc recte ius unicuique distribuerit, hanc laudem consequutum censemus. ATHEN. Egregia profecto laus, maximeq; filio Iouis digna. Verū quia in huiusmodi moribus atq; legibus ambo educati estis, tu scilicet atq; hic, spero nobis non iniucundum fore, si inter eundum de constituendis ciuitatibus ac legibus disseramus. Est autem à Gnoso in antrum templūq; Iouis uia satis, ut audiuimus, longa, diuersoriaq; per ipsam sub altis arboribus, ut in æstu conuenit, umbrosa sunt. Nostræ igitē ætati conueniens erit, frequenter in his requiescere, mutuoq; orationis solamine sine molestia iter hoc omne transigere. CLIN. Atqui cum progressi fuerimus hospes, cupressos offendemus in lucis proceritate specieq; mirabili, prata quoque amœna, in quibus requiescentes libenter commorabimur. ATHEN. Recte nimirum loqueris. CLIN. Prorsus. uerum hæc magis affirmabimus, quum uiderimus. Sed nunc bonis auibus eamus. ATHEN. Fiat. Sed dic mihi oro, quamobrem conuiuia publica, gymnasia, armorumq; artem lex uobis instituit? CLIN. Arbitror equidem ô hospes, nostra hæc esse facillima cognitu. Naturam enim regionis huius uniuersam uidetis non esse ut Thessaliæ, planam. Idcirco equis illi magis, nos cursibus utimur. Inæqualitas hæc locorum ad pedestrem exercitationem cursumq; est aptior. Quapropter armaturam quoque leuiorem esse necesse est, ne pondere suo cursum impediat. Arcuum ergo sagittarumq; leuitas maxime congruit. Hæc igitur omnia ad bellum nobis accommodata sunt: ad idq; respiciens legislator, cuncta ut mihi uidetur, instituit. Quippe huius gratia ipsam etiam conueniendi legem sanxisse uidetur, quum omnes uideret in militia re ipsa coactos, custodiæ suæ gratia, conuiuia habere cōmunia. In quo sanè arbitror eum stultitiæ crimine cæteros condemnasse, quòd minime intelligant bellum ciuitatibus omnibus cum omnibus iuge atque perpetuum esse. Nam si dum est bellum, custodiæ causa conuiuia in unum celebrare, præfectosq; aliquos unà cum subiectis suis armatos tueri cæteros oportet, id ipsum est pacis etiam tempore faciundū. Quam enim plerique pacem nomi-

nominant, id esse nomen solummodo existimandum. Re uero ipsa, omnibus ciuitatibus aduersus omnes non indictum bellum natura esse. ac reperies ferè si consideres, Cretensium legum latorem omnes leges tam priuatim ꝗ publice ita nobis cõscripsisse, quasi ad bellum respiceret, atq; ita illis parere iussisse, quasi cæterarum rerũ nulla esset utilitas, nõ possessionum, non artiũ, nisi quis bello superet: cum omnia bona eorum qui uicti sunt, ad uictores ilico transeãt. ATHEN. Probe ô hospes ad exponendum Cretẽsium leges exercitatus mihi uideris. Sed id planius dicas. Nam recte dispositam ciuitatem ita demũ dicere uisus es, si sic instituta sit, ut cæteras bello uincere possit. Ita'ne? CLIN. Ita prorsus. hunc etiam arbitror consensurũ. MEG. Haud aliter Lacedæmoniorũ quispiam ô diuine uir responderet. ATHEN. Vtrũ ciuitas ad ciuitatem ita se habet, pagus autẽ ad pagum aliter? CLIN. Non aliter. ATHEN. Similiter ergo se habent. CLIN. Similiter. ATHEN. Nunquid & domus ad domũ, quæ eodem in pago sunt, & singuli uiri ad singulos? CLIN. Similiter & ista. ATHEN. Quid porro de uiro quolibet ad seipsum est dicendũ? Vtrũ quẽlibet ad seipsum quasi hostem ad hostem affici dicemus? An aliter? CLIN. Atheniẽsis hospes. Non em̃ ego te Atticũ nominare uolo. Videris nanq; deæ ipsius Athenas, id est Palladis cognomẽto dignior esse. Nempe uniuersam hanc rationẽ ad principiũ reductã planam fecisti, quo facilius inueniri queat probe istuc iam fuisse dictũ, hostes uidelicet omnes omnibus esse tam publice ꝗ priuatim, & singulos sibijpsis. ATHEN. Quomodo id ais ô uir mirifice? CLIN. Primã ô hospes & optimã esse dico victoriã, ut seipsum quis uincat. Turpissimũ uero quiddam & pessimũ, ut à seipso uincatur. Atq; hæc omnia singulis aduersus seipsos bellum esse significant. ATHEN. Orationẽ igitur illam resumamus. Nam cum quisq; nostrũ, aut superior seipso sit, aut inferior, dicendum'ne est eodem se modo domũ, pagum, & ciuitatem habere? An aliter? CLIN. Sit'ne superior aliqua seipsa, aliqua inferior: dicis? ATHEN. Idipsum. CLIN. Id quoq; recte quæsisti. Non enim minus ciuitatibus id contingit, imò maxime hoc in eis perspicuũ. Nam ubi meliores multitudinẽ peiores q; superãt, recte profecto ciuitas illa superior seipsa dicetur, & hæc victoria nõ iniuria laudabitur. Contrà uero, ubi contrariũ fit. ATHEN. Sed utrũ quod peius est, meliore aliquando superius & potentius sit, ad præsens prætermittatur, longiore nanq; oratione indiget. Quod autem abs te dictum est, sic intelligo. quod ciues quãdoq; cognati & ciuitatis eiusdem multi & improbi aduersus iustos, paucos illos, cõspirabunt, uimq; inferent ut eos subijciãt. Ac si uicerint, ciuitas illa seipsa inferior, prauaq; dicetur: sinautem uicti fuerint, superior atq; proba. CLIN. Mirum est hospes quod dicitur. sic tamẽ fateri necesse est. ATH. Age iam & hoc rursus cõsideremus. Multi ab uno patre matreq; eadem fratres nasci possunt: nec mirũ si plures eorũ iniusti erunt, iusti uero pauciores. CLIN. Nihil mirũ. ATHEN. Nec me decet arbitror aut uos istuc captare, domũ scilicet & cognationẽ uniuersam inferiorẽ seipsa uideri si praui superent, superiorẽ si uincantur. Neq; enim hoc agimus, ut elegantiã uel ruditatẽ uerborũ obseruemus, quod multi facere solent, sed ut quæ recta ratio secundũ naturã in legibus sit, quis error, indagemus. CLIN. Vera loqueris hospes. MEG. Probe profecto hucusq; mihi quoq; dictum uidetur. ATHEN. Hoc præterea cõsideremus. Vtrũ dictis modo fratribus iudex quispiã prœesse poterit? CLIN. Proculdubio. ATHEN. Vter igitur melior erit iudex? Num qui improbos perdet, efficietq; ut probi sibijpsi imperẽt? An qui probos quidẽ faciet imperare: improbos autẽ, cũ sponte subire imperiũ persuaserit, uiuere patietur? Tertiũ uirtute iudicem his addamus, si quis talis reperietur, qui dissidentẽ cognationẽ ita cõmendatã habeat, ut neminẽ perdat, sed reconciliatis leges conscribat, quibus inter se perpetuo amici futuri sint. CLIN. Longe melior talis iudex legumq; conditor erit. ATHEN. Atqui contrà ꝗ ad bellum respiciens ipsis leges conscribet. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Quid autẽ? Qui ad bellum respiciens, ciuitatẽ constituit, utrum ad externa bella respiciet, & ad illa uitã ciuium referet: an intestina, quæ seditiones appellantur: quæ minime omniũ & esse in ciuitate sua quiuis cupiat: & si sint, quàmocissime abolere? CLIN. Ad hæc plane. ATHEN. Vtrũ uero perdita ciuium parte pacẽ ex seditione cõsequi, cum altera pars potita victoria sit, malit quispiam: an potius per recõciliationẽ facta pace amicitiaq; firmata, ad externa bella totius animũ ciuitatis cõuerti. CLIN. Hoc profecto potius ꝗ illud ciuitati suæ accidere quisq; optabit. ATHEN. Nónne & legũlator similiter? CLIN. Similiter. ATHEN. An nõ ipsius optimi

Leges non propter bellũ latas esse

gratia leges omnes ferendæ sunt? CLIN. Ipsius nempe. ATH. Atqui optimũ nec bellum nec seditio est: omnes enim deprecantur, nequid horum sibi ineundum sit: sed pax, mutuaq; beneuolentia. Sed neq; uictoria illa qua ciuitas ipsa seipsam superat, optimũ quiddã est, sed necessariũ potius. putare autẽ optimũ ciuitatis statũ in pugnando & uincẽdo cõsistere, simile est ac si quis optime cũ ægrotãte agi putet dum curatur, de eo uero ne cogitet quidem, qui nunq; ægrotauerit. Et si quis similiter de ciuitatis uel priuati hominis felicitate existimet, nec ciuilis reuera unq; uir erit, dum externa solum atq; in primis bella respiciet, nec exquisitus legũ conditor, nisi gratia pacis de bello potius q; belli gratia de pace leges conscribat. CLIN. Recte hæc hospes dicta esse uidentur. Ego uero mirarer, siquis forte tam nostras q; Lacedæmoniorum leges non belli gratia sedulo positas esse contendat. ATH. Fortasse ita sit. Oportet aũt non cõtentiose sed quiete rem inquirere, studio q; maxime tam à uobis q; ab illis huiusmodi rebus adhibito. Attendatis igitur oro. Incipiamus à Tyrtæo, natura quidem Atheniẽse, Lacedæmoniorũ postea ciue, qui præ cæteris hominibus maxime huiusmodi rebus incubuit. Non si opibus superet cunctos, & plurima solus possideat bona (numerat enim ferè omnia) uir mihi nomine dignus abibit, Tractandis quisquis non est accõmodus armis. Hæc tu quoq; forsitan carmina audiuisti. Nam hunc obtusum iam esse audiendo arbitror. MEG. Vulgatissima hæc apud nos sunt. CLIN. Ad nos quoq; hæc Lacedæmone aduecta peruenerunt. ATH. In commune igitur hoc modo hunc poetam interrogemus. O diuine poeta Tyrtæe, sapiens certe ac bonus nobis esse uideris, qui excellentibus eos extulisti laudibus, qui in bello excelluerunt. de quo iam ego & hic & Clinias Gnosius ualde tibi assentire uidemur. Vtrum autẽ eisdem de uiris dicamus, an non, plane scire uellemus. Quare nobis explana, num tu quoq; sicuti & nos, duo belli genera arbitreris, an aliter. Ad hæc arbitror non Tyrtæum solum, sed & quẽuis illo longe deiectiorem, duo protinus responsurũ, Alterum quod seditionẽ appellamus, omniumq; grauissimũ esse modo concessimus. Alterũ uero belli genus, quod omnes ponimus multo mitius illo, quo aduersus externos & alienigenas utimur. CLIN. Cui dubiũ? ATH. Dic igitur nobis: quos uiros in quo belli genere ita ualde laudasti, & quos usqueadeo uituperasti? Videris enim eos laudasse, qui externa magno animo bella gerũt, Sic enim in carminibus dixisti. Quisquis non ausit cædem spectare cruẽtam Et durum coram manibus lacessere Martem, Despicio. Hinc nos ô Tyrtæe, eos te laudare colligimus, qui in externis bellis gerendis præ cæteris clareant. Concedet ista Tyrtæus? CLIN. Quid ni? ATH. Nos autem, cum hi clari sint, longe clariores eos existimamus, qui maximo in bello præstant. Testemq; & nos poetam habemus Theognim Megarensem ciuem ex Sicilia, qui ait: Argento fuerit, fuluo æquiparandus & auro Fidus in insana seditione manẽs. Hunc itaq; dicimus in grauissimo bello, tanto illo esse meliorem, quanto sola fortitudine melior est iustitia, temperantia, sapientia, fortitudini coniuncta. Nemo enim integer & fidelis sine omnium uirtutum numero in seditionibus reperiri poterit. Multi autem etiam mercenarij, quod non negabit Tyrtæus, reperiuntur qui externo in bello intrepide pugnant: quorum plurimi feroces, iniurij, cõtumeliosi, paucissimisq; exceptis, omniũ amentissimi. Quorsum hæc? quidq; ex his declarandum? Quod uidelicet omnino tam ille qui leges hic ab Ioue dedit, quàm alius omnis legum lator, si quid modo profuturus est, ita leges condet, ut non ad aliud quàm ad amplissimam semper uirtutem respiciat. Est autem, ut inquit Theognis, fides illa, quæ maxime in periculis lucet. Quam iustitiam perfectam quis nominabit. Ea uero quam summopere Tyrtæus laudauit, & si pulchra est, & à poeta opportune laudata, uirtute tamen, qua ex honorabilium genere dicitur, & numero quarto loco rectissime honoranda est. CLIN. Ergo hospes legum nostrarum cõditorem inter ultimos legum conditores reijcimus? ATH. Non illum ô uir optime, sed ipsi nos ipsos, si quidem putemus, & hic, & apud Lacedęmonios Lycurgum, & Minoem ad bellum respiciẽtes leges condidisse. CLIN. Quomodo igitur de hoc dicere nos oportebat? ATH. Vt ueritas & iustitia postulat eos dicere, qui de diuina republica disserunt: non ad particulam uirtutis, & præsertim ad deiectiorem, sed ad uniuersam ipsos uirtutem respexisse putandum, & per singulas earum species, leges quæsisse, nec eas species inuestigasse, quas multi modo proponẽtes, quærũt. Id enim quisq; maxime quærere solet, quo maxime indiget, alius de hæreditate, alius de iniuria, alius de cæteris huiusmodi multis.

Nos

Nos aũt tunc de legibus bene quæri putamus, cum ita ut nos modo incepimus, quæritur. At tuum equidem ingressum ad exponendas leges ualde probo, Quod enim à uirtute fecisti principium, dicens leges uirtutis gratia conditas, recte quidem aggressus esse uideris: quod aũt ad particulam uirtutis & eam minimam respexisse conditorẽ legum affirmasti, haud recte mihi uisus es dicere, atq; idcirco lõgiore postea oratione usus sum. Quo modo autẽ te nobis distinguere uoluissem, si uis, tibi dicam. CLIN. Volo equidem. ATH. Hunc in modum dicere oportebat ô hospes. Cretensium leges non temere omnibus Græcis in primis probantur. Recte enim positæ sunt, cum utentes eis beatos efficiant. Omnia enim bona his porrigunt. Duplicia uero bona sunt, alia humana, diuina alia: dependentq; à diuinis humana. Si qua uero ciuitas maiora suscepit, minora quoque possidet: si nautem illis caret, utrisq; priuatur. Minorũ primum est sanitas, forma secundum, Tertium uires ad cursum cæterosq; corporis motus, Quartũ diuitiæ. quæ cæcæ non sunt, sed acutæ cernunt, si prudentiam sequuntur. Quæ quidem prudentia diuinorum bonorum dux primus existit. Deinde post mentẽ temperatus animi habitus. Ex his duobus cum fortitudine mixtis iustitia tertio emergit. Fortitudo quartum tenet locum. Quæ omnia humanis illis natura præponuntur. Quare oportet ut legum quoq; lator & ipse hunc ordinem sequatur, & mandet omnibus ut semper ad hæc ipsa respicientes in singulis operentur. humana enim ad diuina, diuina uero ad mentem principem referenda. Curet præterea oportet nuptias inter ciues, & generationes educationesq; liberorum, masculorum pariter & fœminarum, tam iuuenum q̃ ætate prouectorum: & eos qui recte in hisce se gerunt, ut decet honoret: contrà uero dolores uoluptates, & cupiditates in omni conuersatione uituperet. Considerabit etiam diligenter ad quæ studia quenq; raptat amor, rectaq; officia per leges laudabit; uituperabit cõtraria. Docebit item atq; definiet quid in cuiusq; affectu honestum sit, quid turpe, circa iram uidelicet atq; metum, & alias quæcunq; uel aduersis in rebus accidunt perturbationes, uel secundis delicias, atq; circa omnes denique motus, qui ex morbo, bello, paupertate, uel horum contrarijs homines uexant. Post hæc necesse est ut legislator quæstus impensasq; ciuium diligenter obseruet, & quomodo fiant agnoscat, commercia item in his omnibus ac solutiones, quas uel sponte uel coacte faciant: quicquid horum inter se contraxerint ubi iustitia adsit, ubi absit, animaduertat: & parẽtibus quidem honores, non parẽtibus debitas pœnas constituat. Demum omnib. ad finem usq; Reipub. pertractatis, animaduertat statuatq; necesse est; quõ monumenta mortuis extrui, quiue defunctis singulis honores impendi debeant. His denique declaratis, legislator omnibus istis custodes præficiet, alios prudentia, alios uera opinione rem administrantes: ut mens in unum hæc omnia colligens eò deducat ut temperantiam & iustitiam potius q̃ diuitias ambitionem'ue sequatur. Ita equidem hospites uoluissem, atq; etiã uolo à uobis exponi, quo pacto in legibus Iouis, & Apollinis Pythij, quas Minos & Lycurgus scripserunt, insint hæc omnia, & quonam ordine posita pateant illi qui artificio uel usu quodam legum peritiam habet, nobis uero alijs nullo modo pateant. CLIN. Quo pacto igitur hospes quæ sequunt̃ tractanda sunt. ATH. Ab initio rursus ut suprà cœpimus, tractanda in primis ea mihi uidentur, quæ ad fortitudinẽ pertinent. deinde aliam atq; aliam uirtutis speciem transigemus, si uobis etiã ita placet. ac primã iam pertractemus, ad eiusq; exemplar cætera, ut confabulatio leuamen nobis itineris adferat, postremo cum de uniuersa uirtute tractauerimus, ea quæ modo retulimus, illuc respicere, si deus uoluerit, ostendemus. CLIN. Recte dicis: conareq; primo nobis Iouis hunc laudatorem excutere. ATH. Conabor & te simul, & me ipsum. Ad utrunq; enim pertinet & me & te hæc oratio. Dicite igitur. Num conuiuia ea quæ in commune fiunt exercitiaq;, ad bellum à legumlatore inuenta fuisse diximus? CLIN. Vtiq;. ATH. An tertium uel quartum ad idem inuentum fuisse dicendum? Fortè enim ita dinumerare oportet, tum in hoc uirtutis genere, tum in cæterarum uirtutum siue parte, siue quomodocunq; aliter declarationis duntaxat gratia nominare deceat. ME. Tertiũ uero ipse dicerem, nec Lacedæmoniorũ quisquam negaret,

ORDO BONORVM

BONA

Diuina.	*Humana*
Prudentia	*Sanitas*
Temperantia	*Forma*
Iustitia	*Vires*
Fortitudo	*Diuitiæ*

uenationem excogitatam fuisse. Quartum autem & quintum inuenire conemur. Quartum itaq; pono apud meos præcipuum, scilicet doloris tolerãtiam: quæ res pugnis inter se ac rapinis quibusdã, multis cum uulnerib. quotidie adhibetur. Ad hæc occultatio quædam mirabilis, & ad tolerãtiam ualida, nudis in hyeme pedibus, nudo etiam sæpe reliquo corpore, sine ministris die noctéq; per omnem regionem errantum enarratur. Præterea in nudorum exercitationibus adolescentũ mirabilis apud nos tolerantia, cum intensi caloris ui resistendum sit. Multa huiusmodi apud nos alia sunt, quæ nõ facile quispiam enumeraret. ATHEN. Probe loqueris hospes Lacedæmonie. sed utrũ ad timores solum atq; dolores fortitudini pugna est dũtaxat? an etiam ad cupiditates uoluptatesq;, ac uehemẽtes quasdam blanditias, quæ eorum etiam qui honesti uidentur, animos flectunt, & quasi cæreos faciunt? MEG. Aduersus hæc omnia. ATHEN. Si recte dictorum meminimus, hic ciuitatem aliquam seipsa inferiorem, & uirum aliquẽ inferiorem seipso esse dicebat. Ita'ne hospes Gnosie? CLIN. Ita prorsus. ATHEN. Vtrum igitur eum qui dolore frangitur, an eum qui uoluptate superatur, deteriorem uocare oportet? CLIN. Eum arbitror qui superatur à uoluptate: omnesq; uoluptate illaqueatum hominem, inferiorem seipso magis, & quidem cum opprobrio, quàm dolore demollitum putant. ATHEN. An igitur Iouis & Apollinis legum latores claudam fortitudinem posuerunt, quæ ad sinistram quidem aduersis resistere possit: ad dexteram uero, rebus secundis & lætis, blandientibusq; succumbat: immo ad utrunq; sufficientem. CLIN. Ad utrunq; arbitror. ATHEN. Exponamus itaq; similiter quæ' nã officia uestris in ciuitatibus sunt, quę gustent quodam modo uoluptates, non fugiant omnino, quemadmodum nec dolores refugiunt, sed perinde ut in doloribus fit, ducant in medias uoluptates, ad easq; superandas homines partim ui impellantur, partim honoribus inuitentur. Vbinam uestris in legibus id conspicitur, quod æque cõtra uoluptates sicuti cõtra dolores, homines fortes efficiat? uictoresq; quorum oportet, ostendat, nec ullo modo patiatur à proximis cuique intra se, & grauissimis hostibus superari? Dicite obsecro, quid apud uos tale? MEG. Non ita facile hospes, quemadmodũ multas dolori oppositas leges, ita etiam uoluptati possem producere: nec magnas perspicuasq; partes aduersus uoluptates habeo, paruas uero forsan reperiam. CLIN. Nec ego in Cretensium legibus similiter id ostendere possem. ATHEN. Nec mirum est, optimi hospites. Verum siquis inter nos ueri & optimi diligens inuestigator nõ nihil in patrijs cuiusq; nostrum legibus reprehendat, non graui quidem, sed æquo animo uicissim ferre debemus. CLIN. Probe loqueris Athenienſis hospes. Quare tibi parendũ censeo. ATHEN. Profecto non aliter Clinia huius ætatis & conditionis qua uos estis homines, facere decet. CLIN. Non certe. ATHEN. Vtrum recte nec'ne, Laconicam & Cretensem Rempub. quis reprehendere possit, alia quæstio est. Quæ uero à multis dicuntur, forsitan ego magis quàm utercq; uestrum referre possim. Vobis quidem recte nec'ne constitutæ sint leges, una certe lex est optima, quæ iubet ne quis iuuenũ quærere audeat, recte'ne an cõtra se leges habeãt, sed uno omniũ ore, unaq; uoce recte tanquã à dijs positas concedi præcipit, nec ullo modo aliter pati quicquam à iuuenibus cogitari: Senem autem siquid excogitarit, principibus & æqualibus, nemine iuuenum audiente, referre. CLIN. Recte loqueris hospes. ac licet tunc à mente conditoris abfueris, tamen tanquam uates scite ista nunc cõiecisse uideris, ueraq; penitus dicere. ATHEN. Itaq; nobis ad præsens iuuenes nulli adsunt. ipsi uero propter senectutem sine peccato soli de his inter nos disserere à legislatore permittimur. CLIN. Est ut dicis. Quare ne parcas, sed libere leges nostras reprehende. Neq; enim turpe est discere, siquid non probe se habet in quo delinquit. Nam hinc siquis non cum inuidia, sed cum beneuolentia accipiat, remedium inuenitur. ATHEN. Præclare tu quidem. Ego uero non ante reprehendam quàm pro uiribus diligenter consideraro, immo dubitando potius uerba faciam. Solis enim uobis Græcorum barbarorumq; omnium quorum notitiam habemus, legislator præcepit à maximis uoluptatibus iucundissimisq; ludis cauere, nec ex his quicquam degustare. De doloribus autem & timoribus, quod modo diximus, sic censuit: siquis à primis annis eos declinare assuescat, fieri ut quotiens dolores, metus, atq; labores necessarios subire oportet, fugiat illos qui in his exercitati sunt, eisq; seruiat. Hoc ipsum ut ego arbitror, oportuit eũ de uoluptate etiam cogitare, ac istud secum cogitare: si ab ineunte ætate maximarum ciues uo

Lex optima

ues uoluptatum expertes erunt, nec docti continere se in uoluptate, nihilq; turpe iucunditatis uoluptuariq; gratia facere, ita succumbent quemadmodum qui timore uincuntur, & modo quodam alio ac turpiore seruient quàm illi, qui medijs in uoluptatibus sese continere assueti sunt: & qui inter uoluptates conuersantes, oblectamenta sibi suppeditare possint, pessimi forsan homines. Atq; ita animum partim seruum partim liberum habebunt, nec omnino fortes ac liberi appellari debebunt. Considerate igitur siquid ex dictis probe uobis dici uidetur. CLIN. Videtur quidem. Sic enim oratio est. Sed iuuenum, immo uero amentium penitus esset, de tantis rebus statim ac facile assentiri. ATHEN. Quid igitur num quæ proposuimus nunc prosequemur ô Clinia hospesq; Lacedæmonie: post fortitudinem enim de moderatione dicemus quæ differentia sit inter has & cæteras Respub. aut quæ casu non lege gubernari uidentur, quemadmodum nunc de bello? MEG. Non est fermè id facile. CLIN. Videntur tamen communia conuiuia certaminaq; gymnastica cõmode utriusq; adinuẽta fuisse. ATHEN. Videtur sane ô hospites arduum esse in Rebusp. ut uerbis ita & re ipsa, undiq; tutum aliquid certumq; inducere. Nam quemadmodum in corporibus fieri non potest ut aliquod unũ uni corpori studium accommodetur, quod non idem alijs prodesse, alijs obesse uideatur: sic & in ciuitate. Nempe exercitationes eædem comessationesq; alibi quidem ciuitatibus cõferunt, in seditionibus autem obsunt omnino. Cuius rei Milesii, & Bœotij, & Thurij nobis exemplo sunt. Atqui hæc studia prisca, uidentur ueteres & naturales circa uenerea uoluptates nõ in hominibus solum, sed in bestijs peruertisse. Qua in re primæ ciuitates uestræ possent accusari, & aliæ omnes quibus cura gymnasticarum exercitationũ maxime fuit. Ac seu ioco siue serio cogitare oportet, cogitandum est, quod cum fœmina & masculus ad generandum conueniunt, huiusmodi uoluptas secundum naturam his tributa uidetur. Quod mares autẽ maribus aut fœminæ fœminis commiscentur, præter naturam uoluptas ea est. Et qui primũ tale facinus ausi sunt, uoluptatis incontinentia id fecerunt. Omnes porrò Cretensium fabulam de Ganymede uehemẽter culpamus, quod aduersus Iouem ficta sit: ut cum ab eo leges ipsorum originem habuisse credantur, eum deum imitantes qui leges tradidit, hac etiam uoluptate fruantur. Sed fabula quidem ualeat: eorum autem qui de legibus considerant, cogitatio pene omnis de uoluptatibus & doloribus tam circa publicos quàm circa priuatos cuiusq; mores esse debet. Duo nanq; hi fontes natura scaturiunt: à quibus qui haurit, unde, quando, quantumq; oportet felix est, priuatus scilicet & ciuitas omneq; animal. qui autem insipienter & præter opportunitatem contrà uiuit, infelix. MEG. Recte ista dicuntur ô hospes, nec quid aduersus hæc dici possit, uidemus. Videtur autẽ mihi Lacedæmoniarum legum conditor recte fugiendas esse uoluptates iussisse. Gnosiis autem legibus Clinia hic, si uolet, opitulabitur. Nam apud Spartiatas, quæ ad uoluptates pertinent, optime omniũ disposita esse arbitror. Quo enim omnes homines summopere in uoluptates uehemẽtissimas, petulantiamq; & insaniam incidunt, id ab uniuersa regione lex nostra exterminauit: nec in agris, nec in urbibus quas Spartiatæ gubernãt, cõpotationes uidebis, sed nec compotationibus coniuncta, quibus ad omnes uoluptates mouemur. Nec ullus est, qui cuidam ebrietate lasciuienti obuiam factus, non maximo ipsum supplicio statim afficiat, neq; Bacchanalium tempus ipsum liberet. Quemadmodum apud uos in curribus uidi, & apud Tarentinos qui nostri coloni sunt, omnem in Bacchanalibus ebriam ciuitatem. Apud nos autem nihil tale conspicitur. ATHEN. Laudanda hæc omnia sunt ô hospes Lacedæmonie, ubi continentia quędam est: ubi autem omnino permittuntur, emolliunt. Cito enim aliquis nostra defendens, te reprehendat, si mulierum apud uos licentiam ostendat. Vna certe in omnibus his & Tarentinos & nos, immo uero & uos responsio liberat, quod hæc probe non improbe se habeant. Quisq; enim peregrino admiranti quod insolita uideat, respondere poterit: Noli mirari ô hospes. hæc apud nos extat lex. Apud uos autem ijsdem de rebus forsan alia lex est. Nobis uero in præsentia ô amantissimi uiri, non de hominibus alijs sermo est, sed de cõditorum ipsorum uirtute ac uitio. Verum latius de uniuersa ebrietate dicamus. Non enim exigua res est, neque ad abiectum aliquem iudicium eius spectat. Non dico utrum bibendum sit uinum nec ne, sed de ebrietate quærendum inquam, utrum ita utendum sit, quemadmodum Scythæ ac Persæ utuntur, Carthaginenses præterea & Celtiberi & Thraces, quæ omnes gentes

Duo fontes dolor & uoluptas

bellicosissimæ sunt: uel quemadmodum uos, qui ut ais omnino abstinetis. Scythæ uero ac Thraces mero penitus utuntur tam uiri quàm mulieres, ac mero uestes perfundunt, præclarum hoc & beatum uitæ genus existimantes. Persæ uero alijs quoq; delicijs, quas uos sperritis, ualde utuntur, quamuis moderatius quàm isti. MEG. Sed omnes istos nos tum cum arma ceperimus fundimus atq; fugamus. ATHEN. Noli hæc ô uir optime dicere. Permulti nanq; & fugarunt alios, & ab alijs fugati sunt, de quibus certa quædam eiusmodi causa reddi non potest, fieriq; id sæpius. Quare non certum, sed ambiguum argumentum signumq; de honestis officijs & contrarijs in uita sumemus si ad victoriã belli fugamq; respexerimus, præsertim cum minores ciuitates à maioribus in seruitutem pugnando redigantur, ut à Syracusanis Locrenses, qui optimis inter eas gentes legibus usi sunt, & ab Athenienſibus Cei, similiaq; huiusmodi multa liceat intueri. Igitur victoria & offensione belli prætermissa, conemur de unoquoq; officio secundum se considerantes, quod in quoq; uerum est, nobis persuadere. Dicamus autem quẽadmodum hoc quidem tale, bonum est: illud autem tale, non bonum. Sed in primis me audiatis, quomodo in huiusmodi rebus bonum malumq; considerari debet. MEG. Quo pacto id ais? ATHEN. Quicunq; rem aliquam statim in disputatione propositam uituperant aut laudant, delinquere mihi uidentur, idemq; facere, ac siquis cerealem cibũ ab aliquo laudatum ut bonũ statim uituperet prius q̃ eius affectus percipiat, & qua ratiõe, quibus, cũ quibus, quomodo præparatus, & quomodo affectis corporibus offerri debeat. Quod nos modo facere in disputando uidemur. Qui cum primum ebrietatis facta mentio est, statim alij uituperamus, alij uero laudamus, & ualde quidem id absurde Testibus eũ assertoribusq; utrinq; utentes, alij quia plures habemus, aliquid fide dignũ afferre putamus, alij quia uino abstinentes uincãt in pugna. quod tamen ambiguum nobis est. Si ergo hoc modo etiam in alijs procedemus, nihil mea quidem sententia faciemus. Sed ut mihi quidem uidetur, conabor si potero ipsius ebrietatis exemplo, uiam nobis ac rationem rectam in huiusmodi omnibus aperire, præsertim cũ gentes innumerabiles de eisdem dubitantes, duabus cum ciuitatibus uestris contendant. MEG. Audiendum est omnino siqua de his recta consideratio inuenitur. ATHEN. Consideremus itaque sic. Siquis caprarum curam, & genus id animantis habẽdum ac possidendum probet: alius uero uituperet, cum absq; pastore eas per sata pasci damnumq; facere uiderit, & omne ideo pecus uel sine pastore, uel malis pastoribus gubernatum conspexerit: nunquid iustam eius uituperationem censebimus? MEG. Nullo modo. ATH. Gubernator uero nauis num si gubernandi solummodo artem habeat, an si nausea exagitetur aut non? aut quo tandem pacto bonus dicetur? MEG. Nihil ad artem nausea facit. ATH. Quid autem ductor exercitus? Si bellandi probe teneat artem, nunquid ex hoc sufficiens dux putandus est, etiam si timidus sit, & in periculis ebrietate quadam metus ipsius nauseet? MEG. Quónam modo? ATH. Quid porrò, si neque artem habeat, & sit timidus? MEG. Ignauum & inutilem narras omnino, neque uirorum, sed uilium quarundam mulierum principem. ATHEN. Qui uero laudat aut uituperat societatẽ aliquam, cuius esse dux aliquis possit, sitq; utilis societas quotiens suum nacta est gubernatorẽ, ille uero nunquam eam recte uiderit gubernatam, sed semper aut absq; principibus, aut cum improbis, nunquid recte unquam uituperare eam, aut laudare poterit? MEG. Quo pacto id faciet qui nunquam societatẽ recte gubernatam prospexerit? ATHEN. Age iam attẽde. Compotatores compotationesq; nonne societatem quandã de multis unam dicemus? MEG. Summopere. ATHEN. Hanc uero nunquid unquam recte gubernatam aspexit quisquam? Sed uobis respondere facillimũ, nunquã id perspexisse. Neq; enim id uobis ex patrijs legibus consuetum. Ego autem multis passim interfui, diligenterq; de omnibus, ut breuiter dicam, quæsiui, nullamq; fermè recte uniuersam administrari aut uidi unquam aut audiui, sed particulas quodammodo paruas quasdam & paucas. Multas autem, ut sic dixerim, penitus aberrare cognoui. CLIN. Qua ratione hæc dicis ô hospes? Apertius enodato. Nos enim, ut aiebas, cum nullam huius rei peritiam habeamus, non ilico quid recte, quid minus in ea fiat, cognoscere possumus. ATHEN. Consentaneum id quidem. sed conare me dicente perdiscere. In omni cõuentu atq; communitate quarumcunq; rerum gerendarum principem esse oportere fateris? CLIN. Proculdubio. ATHEN. Atqui paulo ante dicebamus fortem esse pugnantium

prin

principem oportere. CLIN. Dicebamus. ATHEN. Fortis autem uir à timore minus quàm timidus perturbatur. CLIN. Est ita. ATHEN. Siquis modus inueniri posset ut exercitui ducem prorsus intrepidum præficeremus, nónne ad id omni studio niteremur? CLIN. Maxime. ATHEN. Nunc autem non de exercitu, nec imperaturo aduersus hostes in bello, sed de gubernaturo in pace iucundam amicorum inter se consuetudinem dicimus. CLIN. Sic est. ATHEN. Ea societas, siquidem ebrietás aderit, num tumultu carebit? CLIN. Prorsus. ATHEN. Primum igitur etiam his opus est duce. CLIN. Maxime omnium. ATHEN. Vtrum igitur principem qui non perturbetur, si fieri possit, diligere oportet? CLIN. Oportet sanè. ATHEN. Societatis conciliandæ peritum hunc principem esse oportet. eius enim officium esse debet, ut & præsentem amicitiam illis conseruet, & maiorem insuper ex eo cõtubernio fieri procuret. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Nónne igitur sobrius & sapiens ebriorum princeps, haud contrà, constituendus est? Nam & si iuuenis, & non sapiens, sed ebrius, erit, ebriorum'ue princeps, bonæ fortunæ non consilio imputabitur, si temeritate sua non euertet omnia. CLIN. Optime sane. ATHEN. Siquis ergo compotationes, dum quoad fieri posset, recte in ciuitate dispositæ sint, accusaret, rem ipsam accusans, recte faceret forsan. Si autem propter compotationem unam turbulentam quam uidit, omnem compotationem uituperet, primum quidem patet ignorare eum non recte dispositam eam fuisse: deinde constat omnia eodem modo, etiam si sobrio domino ac principe fiant, improba uisum iri. An non animaduertis quod ebrius nauis aut cuiusuis rei alterius gubernator euertit omnia, siue naues, siue currus, seu exercitus, seu quoduis aliud ab eo regatur? CLIN. Vere omnino id dixisti hospes. sed & hoc pro nobis expone. Quid nobis compotationes hæ, si recte aguntur, conferent? Vt quod modo dicebamus, recte ductus exercitus uictoriam in bello afferret, bonum profecto nõn paruum. Idemq; de cæteris iudicandum. compotatione uero recte gubernata, quid magni uel ciuitati uel priuatis accederet? ATH. Quid autem puero uno, uel uno quodam cœtu recte instituto, magni ciuitas adipiscetur? At enim ita de hoc interrogati respõdebimus, paruam ex unius duntaxat educatione ciuitati utilitatem accedere. Si autem in uniuersum de iuuenum bene institutorum eruditione quid potissimum cõferat reipub. quæras, haud difficile dictu erit. Bene enim eruditi, uiri probi euadent. Probi autem facti, tum cætera bene agent, tum etiam hostes pugnando uincent. Disciplina utiq; uictoriam præstat, uictoria nonnunq; negligentiam & ruditatẽ gignit. Multi enim in uictoria elati, alia quoq; uitia multa per insolentiam contraxerunt. Et disciplina quidem nulla unquam Cadmea fuit. Victoriæ uero multæ huiusmodi & fuerunt & erunt. CLIN. Videris ô amice quasi magnam disciplinæ partem, communem in uini potu consuetudinem si recte fiat, laudare. ATHEN. Profecto. CLIN. Poteris ergo de inceps uerũ id esse ostendere? ATH. Vera hæc ita esse ô hospes approbare, cum multi de eis ambigant, solius dei est, tamen si quod sentio dicam, nulla arbitror inuidia obstabit. de legibus enim & repub. uerba obtinere in præsentia statuimus. CLIN. Age conemur quod tibi de his ambiguitatibus uidetur, perdiscere. ATHEN. Ita decet. Oportet autem ut uos ad discendum, ego ad docendum, orationem omnem conuertamus. Ac primum illud audiatis. Græci omnes ciuitatẽ nostrã & eloquẽtiæ studiosam iudicãt & uerbosam. Lacedæmonem uero atq; Cretam, alteram breuiloquam, alteram intelligentiæ magis q; uerbis studentem. Vereor itaq; ne uobis tanquam uerbosus parua de re loqui multa uidear dum de ebrietate re quidem parua, nimis longa utor oratione. Compotationis autem ipsius recta secundũ naturã constitutio nunq; poterit sine recta musicæ regula aperte & sufficienter oratione tractari, nec musica sine uniuersa disciplina. Quæ omnia profecto multis indigent uerbis. Videte igitur quid agendũ sit. An his in præsentia prætermissis, ad aliam quandam legum quæstionẽ iam transeundũ? ME. Ignoras forsan Atheniensis hospes, familiam nostram communem ciuitatis uestræ hospitem esse. Et quod omnib. arbitror pueris accidit, ut cum audiũt maiores suos ciuitatis alicuius hospites fuisse, bene uolentia quædam erga illam quasi alteram patriam confestim à teneris usq; annis eorum illabatur, mihi quoq; contigit. Audiebam equidem pueros Lacedæmonios quotiẽs aliquid uel succẽserent Atheniensibus uel laudi darẽt, ita dicere, uestra Megille urbs nobis id mali intulit aut boni. Atq; hæc audiens, pugnabam aduersus eos qui uos uituperabãt

magna

magna erga uos affectus beneuolentia. Ac mihi quidem nunc uestra uox ualde iucunda est, quodq́ uulgo fertur, Probos Athenienses, præcipue probos esse, uere prorsus mihi dictum uidetur. Soli enim suapte natura, diuina quadam sorte, non coacti neq́ ficti, sed uere probi sunt. Quare mea quidem causa libere quodcunque uelis enarrato. CLIN. Si me quoque audies hospes, quæcunque in mentem tibi ueniant, summa fiducia proferes. Fortasse nanque audisti Epimenidem uirum fuisse diuinum: qui ex familia nostra fuit, ac decem annis ante Persicum bellum dei oraculo monitus ad uos peruenit, & sacrificia quædam dei oraculo ædita fecit, Atheniensibusq́ Persicam formidantibus classem prædixit, decennio Persas nequaquam uenturos: sed & postquam uenerint, infecta re discessuros, pluraq́ perpessos mala quàm fecerint. Tunc quidem maiores nostri uestros hospitali affectu cõplexi sunt, & ex illo tempore parentes nostri egoq́ uobis beneuoli sumus. ATHEN. Parati ergo uos quidem estis audire ut uidemini. Ego autem ad dicendum uoluntate promptus sum potius quàm facultate paratus. Conabor tamen ut potero. Primum uero quod ad hunc sermonẽ, quid disciplina sit, quamq́ uim habeat, definiamus. Per hanc enim eundum est disputationi nobis in præsentia institutæ, quousque ad deum ipsum perueniat. CLIN. Ita certe faciendum est, si tibi placet. ATH. Dum ego quid disciplina sit dico, considerate nunquid mea uobis sententia placeat. CLIN. Dicas. ATHEN. Assero equidem eos qui præstantes uiri in aliquo euasuri sunt, ab ineunte statim pueritia oportere idipsum tam ludendo quàm studendo in singulis ei negocio conuenientibus meditari. Nempe si quis peritus agricola aut ædificator futurus est, ludentem oportet à prima ætate uel colere terram, uel pueriles quasdam domos ædificare, atq́ eum qui educat utrunque, utriq́ instrumenta quædam parua, uerorum instrumentorum imagines, præparare. Ex doctrinis quoq́ eas perdiscere debent, quæ ad rem suam faciunt. Quippe futurus faber mensurare ac regula uti: Eques futurus equitare ludendo, aut aliquid huiusmodi facere. In omnibus enim ludendo conari debemus, ut eò uoluptates & cupiditates puerorum uertamus, quò eos tandem peruenire cupimus. Caput autem disciplinæ rectam educationem dicimus, quæ ludentis animum in amorem præcipue illius perducit, quod uirili ætate perfecte sit comparata uirtute artis eius iam acturus. Sed considerate nunc, ut dicebam, si quæ dicta sunt hactenus, uobis probantur. CLIN. Quid prohibet? ATHEN. Neque tamen indeterminatum relinqui debet, quid potissimum disciplinam esse dicamus. Cum enim uituperamus aut laudamus singulorum educationes, dicere solemus, disciplina instructum hunc esse, illum disciplinæ expertem, quamuis cauponariam & nauigandi artem cæteraq́ huiusmodi optime calleat. Quippe non hanc disciplinam putamus, sed eam quæ à pueritia desiderari amariq́ uirtutem facit: & quidem illam, qua perfectus quispiam ciuis effectus, iure imperare sciat, atque parere. Hanc educationem hic sermo solam disciplinam appellandam esse docet. Illam uero quæ ad colligendam pecuniam, uel ad corporis robur augendum, uel ad peritiam quandam aliam absq́ mente & iustitia conquirendam tendit, mechanicam atque illiberalem, & disciplinæ appellatione indignam ducit. Sed nos de uerbo quidem non cõtendamus: hoc autem pauloante assertum, inter nos conueniat, quod qui rectam nacti sunt disciplinam, omnes fermè probi euadunt: qui contrà, improbi. Quare nulla in re disciplina negligenda est, quæ præclarissimarum rerum prima præstantibus hominibus adest. Et si quis in re aliqua excidit, potestq́ corrigi, seipsum emendet, idq́ per totam uitam pro uiribus faciat. CLIN. Recte loqueris. Idcirco quæ dicis concedenda sunt. ATH. Atqui olim iam concessimus, bonos esse illos qui sibimet imperare possunt, malos autem qui neque unt. CLIN. Scite admodum. ATHEN. Resumamus igitur idipsum, ut clarius innotescat quod dicimus. Ac uos per imaginẽ id ut liqueat accipiatis, si quo modo possim rem uobis hanc aperire. CLIN. Dic iam. ATHEN. Nónne quemlibet nostrum unum putamus? CLIN. Vnum. ATHEN. Habentem uidelicet in se consiliarios duos, contrarios atque amentes, quos uoluptatem ac dolorem appellamus. CLIN. Et hoc. ATH. Ad hos futurorum opiniones accedunt, quibus commune nomen spes est: proprie uero quæ ante dolorem spes est, timor: quæ ante contrarium, confidentia. Ad hæc omnia rationis iudicium, dictans quid istorum melius sit, quid peius. Hoc si commune decretum ciuitatis efficitur, lex nominatur. CLIN. Vix ego te sequor. Dic tamen quæ restant, perinde ac si

sequerer

ſequerer. MEG. Idem mihi quoq; accidit. ATHEN. Sic autem de his cogitemus, ut miraculum quoddam diuinum in animantium genere unumquemq; noſtrũ exiſtimemus, ſiue ioco ſiue ſerio (non enim id nouimus) à ſuperis conſtitutum. Illud autem non ignoramus, quod hi affectus in nobis quaſi nerui aut funes ingeniti trahunt nos inuicem retrahuntq; ad contrarias actiones, ubi uirtus, & uitium diſcreta uerſantur. Ratio enim tractionem unam ſequendam ſemper, neq; unquam relinquẽdam, ſed hac cæteris omnibus obnitendum eſſe edicit, eamq; rationis productionem eſſe auream atq; ſacram, quæ ciuitatis lex cõmunis uocetur. Et cæteras duras ac ferreas eſſe, hanc mollem, quòd aurea ſit: & uniformem præterea, cæteras multiformes. Oportere itaq; pulcherrimam nos legis ductionem ſequi ſemper, eiq; fauere. Nam cum rationis iudicium hon eſta res ſit & mitis quidem potius quàm uiolenta, miniſtris ductionem ipſius egere, ut aureum in nobis genus alia genera ſuperet. Et ſic fabula, qua mira res homo eſſe narratur, uirtute ſeruabitur: & qua ratione ſuperior quis & inferior quodammodo ſeipſo dicatur, planius cognoſcetur: et quòd oporteat unumquenque uera in ſeipſo de his tractionibus ratione percepta, ad eam ipſam uitam omnem ſuam dirigere: Ciuitatem uero, uel à deorum aliquo, uel ab hoc ipſo qui hoc cognouit, ratione accepta eam habere pro lege, ad eiusq; normam officia ſua ſecum, & cum alijs ciuitatibus inſtituere. atq; ita uirtus, & uitium clarius nobis diſtincta patebunt. quibus plane perceptis, & diſciplina & reliqua ſtudia magis forſan elucescent. Et ille in potationibus receptus nunc mos, quo de uile fortaſſe putabitur ſi pluribus dicam. CLIN. Fortè non uidebitur prolixa oratione indignum. ATHEN. Probe loqueris, quare dicamus quid in ea maxime dignum uideatur. CLIN. Proſequere iam. ATHEN. Si miræ huic rei ebrietatem addamus, qualem ipſam reddemus? CLIN. Quid iſtud rogitas? ATHEN. Nondum dico quid. Sed ſi mira hæc res illi ſe commiſceat, qualis redditur? Verum apertius etiã quod uolo, dicere conabor. Tale quiddam interrogo. An uini uſus uoluptates, dolores, iras, amores, uehemẽtius concitet. CLIN. Maxime quidẽ. ATHEN. Vtrum etiam ſenſus, memoriam, opinionem, intelligẽtiam ſimiliter uehementiora efficiat. An prorſus extinguat, ſiquis ebrietate fuerit occupatus. CLIN. Omino certe extinguit. ATHEN. Ad eum igitur animi habitum redit, quem puer primis ab annis habebat. CLIN. Profecto. ATHEN. Quare minime tunc ſuijpſius compos erit. CLIN. Minime. ATHEN. Erit itaque peſsimus. CLIN. Valde. ATHEN. Non ſolum igitur ſenex, ut uidetur, bis erit puer, ſed ipſe etiam temulentus. CLIN. Optime id hoſpes eſt dictum. ATHEN. Poterit ne ratio nobis aliqua ſuadere hanc rem aliquo pacto guſtandam eſſe? neq; eſſe totis uiribus fugiendam? CLIN. Poterit forſitan. ut tu ais, & modo paratũ te dicere oſtendebas. ATHEN. Optime meminiſti. Nempe & nunc paratus ſum, quando quidem utriq; haud grauatim audire promiſiſtis. CLIN. Quid ni audiamus, & ſi non ob aliud, tamẽ quia mirum abſurdumq; uidetur, ſi oportebit quandoq; hominem ſponte ſeipſum in omnem prauitatem abijcere? ATHEN. Animi ne dicis? CLIN. Animi. ATH. Nunquid autem mirabimur ô amice, ſi quis in corporis prauitatem, maciem dico, deformitatem, imbecillitatem ſponte deueniat? CLIN. Quid ni? ATHEN. An igitur putamus eos qui ultro medicorũ pharmaca accipiant, ignorare ſe paulo poſt ita corpus per aliquot dies affectum habituros, ut ſi affectum ſimiliter perpetuo ſint habituri, uiuere nolint? An etiam ignoramus eos qui gymnaſia, & labores ſubeũt imbecilles laſſitudine cõfeſtim fieri? CLIN. Hæc omnia nouimus. ATHEN. Atqui & iſtud, quòd cuncti futuræ utilitatis gratia ad hæc ultro tendunt. CLIN. Præclare. ATHEN. Nonne eodem modo de cæteris rebus exiſtimandum? CLIN. Eodem prorſus. ATHEN. Non aliter quoq; de compotatione uini cogitandum eſt, ſi datur hoc in iſtis recte conſiderari. CLIN. Sic certe. ATHEN. Si utilitatem aliquam habere perſpicietur nihilo inferiorem quàm quæ in corporali exercitatione ineſt, bene quidem. principio tamen in hoc exercitationem corporis ſuperat, quòd hæc dolorem habeat, illa non habeat. CLIN. Recte id quidem. Sed mirarer equidem, ſiquid tale in eo poſſemus percipere. ATHEN. Hoc ipſum iam explanare conandum. Quare mihi dicas. An duas timoris ſpecies inuicem pene contrarias poſſumus cogitare? CLIN. Quas dicis? ATHEN. Has inquam. Timemus profecto mala, cum futura expectamus. CLIN. Timemus. ATHEN. Metuimus quoq; ſæpenumero exiſtimationẽ, cum formidamus ne dicendo aut faciẽdo aliquid minus honeſtum,

Nocumẽta à uino

Temulẽtus etiãbis puer

mali

mali uideamur. Quem quidem timorem nos, immo omnes, ut arbitror, pudorem appellamus. CLIN. Cui dubium? ATHEN. Hos equidem timores duos dicebam, quorum alter contrarius quidem est doloribus cæterisq́ timoribus, contrarius est & plurimis ingẽtibusq́ uoluptatibus. CLIN. Recte admodum. ATHEN. Nónne igitur, & legislator, & quiuis alius qui prodesse hominibus quoquomodo possit, hunc timorẽ maximo honore colat, uocetq́ pudorem? confidentiam uero huius contrariam impudentiam nominet, ac maximum priuatim & publice malum hominibus arbitretur? CLIN. Recte dictum. ATH. Is utiq́ timor & in alijs multis ingentibusq́ nos maxime seruat, & in bello, si unum uni comparetur, hic certe maxime omnium uictoriam nobis salutemq́ largitur. Duo enim sunt quæ uictoriam pariunt: aduersus hostes quidem audacia, aduersus amicos autẽ turpis infamiæ timor. CLIN. Est ita. ATHEN. Intrepidum itaq́ unumquencq́ nostrum, & timidum fieri oportet. Quamobrem uero ita utrunque oporteat, iam distinximus. CLIN. Omnino. ATHEN. Atqui quoties intrepidũ aliquem reddere uolumus, in multarum terrorem formidinum lege impulsum, talem efficimus. CLIN. Ita uidetur. ATH. Quem uero, ut timeat quæ timenda sunt, inducere uolumus, eum profecto debemus rebus ad impudentiam declinantibus tentare, in pugna contra uoluptates domesticas, aut anteactæ uitæ institutum exercere, & ad uictoriam cohortari, atque ita uincentem uere fortem reddere. Qui uero nec periculum sui fecerit ullum, neque in his certaminibus exercitatus fuerit, ne mediam quidem suarum uirium partem ad uirtutem habebit. Temperatus autem quomodo erit perfecte, nisi uoluptatibus atque cupiditatibus plurimis ad impudentiam & iniuriam compellentibus fortiter repugnauerit, ac ratione opereq́ & arte tam iocosis quàm serijs in rebus deuicerit? An temperans erit inquam qui nihil huiusmodi sit perpessus? CLIN. Haudquaquam uerisimile est. ATHEN. Sed dic oro, num aliquod ad inducendum timorem pharmacum deus quispiam hominibus dedit, ut quanto plus ex eo quis bibat, tanto ex qualibet potatione infeliciorem se fieri putet, cum omnia tam præsentia quàm futura sibi metuat, atque ad omnem formidinem etiam si fortissimus omnium sit, tãdem deueniat: cumq́ dormierit, & à potione huiusmodi liberatus fuerit, rursus sibi idem quotidie accidat? CLIN. Et quam ô amice huiusmodi potionem in hominum uita fuisse unquam dicemus? ATHEN. Nullam utique. Tamen si reperiretur hæc potio, esset ne ad fortitudinem cõditori legum idonea, ut tale quid de ipsa dicere ad latorem legis possemus? Age primum dic legum conditor, siue Cretensibus, siue quibuscunq́ alijs leges cõscribis. Vtrum uelles de ciuibus tuis posse fortitudinis, & ignauiæ periculum facere? CLIN. Velle se profecto quilibet responderet. ATHEN. Deinde utrum id tuto, neque magno imminente periculo, an contrà? CLIN. Tuto scilicet atque secure quilibet confitebitur. ATHEN. Num igitur potione hac uteris ita eos ad terrores compellens, & in ipsis perturbationibus arguens monitu tuo ac iussu, ut ciues tuos imperterritos facias, alios honorans, alios autem uituperans, si tuis monitis nõ paruerint? Atque eos qui strenue exercendo se gesserint impunes relinquas: at eos qui contrà, pœna afficias? An nullo modo uteris, quamuis nihil habeas quod in ea potione accuses? CLIN. Cur non utar hospes? ATHEN. Exercitatio quidem ô amice præter consuetas miræ facilitatis est, qua uel unus uel pauci possunt aut quotcunq́ uolueris exerceri. Ac siue quis solitario in loco solus ignominiam ob oculos ponens, quòd priusquam profecerit uideri nolit, ita aduersus formidinem se exerceat, potione hac sola præ multis rebus alijs præparata, probe aliquid profecto efficiet: seu quis confidens natura se & usu satis instructum, non formidet cum multis compotatoribus exercitari, uinumq́ in poculo necessario exhauriendo perdendoq́ ostendere adeo prẹualens & exuperans, ut nulla in re magna per impudentiam erret, & propter uirtutem statu non moueatur, ac iuxta ultimam potionẽ ante ebrietatẽ discedat apprime cauens meri in omnes hnmines uiolentiam. CLIN. Certe & hic ô hospes ita se gerens, moderatus euadet. ATHEN. Rursus ad conditorem legum ita dicamus. O legis conditor, neq́ deus tale adhuc hominib. timoris dedit pharmacum, neq́ ipsi excogitauimus. Ipsos nanq́ ueneficos inter cõuiuas nõ numero. Cõfidere aũt ualde, & intrepide præterquam oportet audere in quibuscũq́, utrũ potio quædam an nulla est, quæ facit. CLIN. Vinum esse dicet. ATHEN. Porrò contrà id facit quàm ea potio de qua modo facta est mẽtio. Nam cum biberit quis, primo alacrior fit quàm prius

erat

erat: deinde quo plus biberit, eo maiore & meliore spe est, & fortius de se sentit. Tandem quasi sapiens, ea homo confidentia, libertate, audaciaq; repletur, ut intrepide & dicat, & faciat quicquid placet. CLIN. Arbitror equidem omnes id concessuros. MEG. Certe omnes. ATH. Recordemur itaq; nũc duo quædã esse quæ in nostris animis curãda superius diximus. Alterũ ut maxime cõfidamus, alterũ ut maxime formidemus. CLIN. De pudore dicta hæc existimamus. ATH. Recte tenetis. Sed quoniã fortitudinẽ imperterritiq; animi habitũ in timoribus addiscere oportet, considerandũ nunquid contrariũ addiscere in contrarijs cõueniat. CLIN. Consequens id est. ATHEN. In ijs igitur quæ perpessi confidentes audacesq; maxime fieri natura solemus, cogitandũ uidetur ut q̃ minime impudẽtes & audaces simus, sed contrà formidolosi ad dicendũ, aut patiendũ, aut agendũ quicq̃ turpe. CLIN. Ita uidetur. ATH. Nónne hæc ita sunt, in quibus tales sumus, ira, amor, petulantia, inscitia, auaritia, secordia, & ad hæc illa, diuitiæ, forma, uires, & quæcunq; uoluptatis ebrietate quadã homines amentes faciunt? Ad horum omnium leue & innocuum periculum faciendũ, inducendamq; exercitationẽ, nullam habemus uoluptatem commodiorem ea quæ potione mores examinat, si modo prudens quædam cautio adhibeatur. Videamus enim. Duri & agrestis animi, unde iniuriæ nullæ pullulant, ubi experimentũ capere tutius sit, in cõmercijs ne, quę uel maxime ingenium declarare uidentur, an Dionysii spectaculis, aut uenerea in re animo succumbente, ut mores alicuius in periculum uel filię uel filij, uel uxoris pudicitia exposita, probes? Equidem si infinita commemores, nunquam inuenies in quo per iocum, sine omni prorsus periculo spectare ingenia sic ut in uino licet. Qua de re neq; Cretenses, neq; alios hominũ ullos dubitaturos unquam putamus, quin huiusmodi morum examinatio conueniens sit, ac præ cæteris facilis, tuta, breuis. CLIN. Verum id quidem. ATHEN. Hoc igitur utilissimum quiddam erit, naturas & habitus animorum arte illa cognoscere qua ista curanda sunt. Est autem hoc, ut arbitror, ciuilis facultatis officium. An non. CLIN. Sic est omnino.

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOGUM secundum De legibus.

PLATO noster mirifica in genus hominũ charitate, nihil in disputationibus suis intentatum relinquit, quod ad humanam salutem quauis ratione conducere uideatur. Atq; dum id studiose contendit, mauult uel prolixi nimium, uel etiam curiosissimi crimen subire, quàm negligentis. Ergo exquisitam in secundo etiã libro ætatis teneræ prosequitur disciplinam. Animaduertẽs enim pueros fermè ut bestias, quasi nihil pensi habere, sed & quocunq; uoluptas trahit, prorũpere, & undecunq; retrahit dolor, protinus aufugere, non iniuria prius quàm male uel prosequendi, uel fugiẽdi procliuitas in habitum inolescat, aurigam pueritiæ equis imponit, uoluptatis uidelicet, & doloris habenas manu tenentem. Quẽ quidem aurigam nominat disciplinam, uirtutem scilicet quæ primo pueris aduenit, qua uoluptas, & amor, dolorq; et odium per alienam rationem recte in animos influunt, antequã ratione propria moueantur: ratione deinde præsente, propriæ insuper rationi consentiunt, propter superiorẽ bonorum morum consuetudinem. Hanc ipsam consensionem, uniuersam uult esse uirtutem. Ipsam uero decentem circa uoluptates & dolores assuetudinẽ, per quam ab initio usq; ad extremum uitæ homines oderint quæ odisse oportet, & ament quæ amanda sunt, quàm diu sub alterius regitur ratione, nominat disciplinam. Deinde uero, cum rationi propriæ iam expergefactæ cõsentit, nomine uirtutis appellat. Eiusmodi uero uitæ moralis fundamentum maximi esse momẽti, uel Aristoteles ipse in Ethicis magnopere comprobat. Cum uero inquieta sit puerorum natura, oblectamentorũq; per omnia cupida, & idcirco seuerã non suscipiat disciplinam, merito sub honesta musicæ illius cõmunissimæ uoluptate uirtutis uestigia præferente, iubet pueros educari: immo uero et seniores interdum, quibus ad laboriosæ uitæ solamen oblectamenta quædã honesta sunt adhibenda. Hanc utiq; ob causam inquit deos laboriosam uitam hominum miseratos, haud ab re in laborum remissionem solennia illis sacra festaq; instituisse. Musas quinetiam, et Apollinem, & Bacchum ad hæc concelebranda duces adhibuisse, qui morum lasciuiam emendarent, & naturam auidam motionis per musicam motionum rationem moderarẽtur, honestęq; delectarent. Hæc autem uerba nõ solum musicæ usum laudant diuinitus commendatum atq; cõcessum, uerumetiam allegorice docent hominem multis de causis brutis fore miseriorem, nisi diuina prouidentia atq; cognatione diuinum cultum religionemq; susceperit. In qua quidem Musæ diuinam significant ueritatis inuentionem religiosis à Deo concessam: Apollo autem inuentionis eius gratam expressionem atq; uaticinium. Bacchus deniq; tum mentis abstractionem, tum opera religiosorum hominum admirada. Animaduerte

harmonicam rationem nobis præcipue à diuina prouidẽtia esse tributam, per quam omnes inquietæ naturæ motus qui suapte natura inconcinni forent, cõcinnaremus. Sed à Musis quidem habemus motionis animi cõsonantiam, ab Apolline præterea concentũ in sermonis cantusq; motu, à Baccho deniq; festiuam in motu mẽbrorum concinnitatẽ. Dum uero de hac per musicam disciplina, & ad pueros omnino, & ad seniores etiã pertinente diligentissime disputat, eadem quæ et in Republica posuit, repetit instituta, per quæ poetis, musicis, pictoribus, nunquã licentia cõcedatur quodcũq; uoluerint imitandi, sed honesta duntaxat et grauia pro salute spectantiũ & audientiũ imitẽtur. Imitationis aũt iudices esse uult peritos homines, atq; grauissimos, iubetq; ut per honestã imitationẽ quotidie frequentatam adolescentes assuefiant in ludis omnibus pariter atq; studijs semper rebus eisdẽ quibus & leges senioresq; gaudere atq; dolere. Quam quidẽ assuefactionẽ totum uirtutis fundamentũ iudicat continere. Inter hæc non nulla memoriæ cõmendato ad præcepta morum plurimum conducentia. Iniustus etiam si cuncta quæ inter homines habentur bona, possideat, est infelix: & quandiu ita uiuit, præstare ei dicendũ est mori quàm uiuere. Itẽ quicunq; honestũ, utile, iucundum, inuicẽ loquendo discreuit, nõ est audiendus. Et quãuis honesta iustaq; uita possit interdũ uideri laboriosa, nunquã tamen id pueris est dicendũ, immo uero iustissimã uitam fore omniũ iucundissimã. Quod tandem fore necessariũ Plato asserit, quamuis fortè ijs quibuscum disputat, aliter uideatur. Idq; tacere iubet. Verè tas tamen pulchrum quiddam est, & stabile. Descendit post hæc ad uini usum, quẽ uult à iuuenibus ante annum ætatis decimum & octauum penitus ignorari. Alioquin ignẽ inquit, ad ignẽ tam in animam, quàm in corpus infundi. Post hanc ætatem uinum moderate bibi permittit. Post quadragesimũ uero annum in conuiuijs inter deorum hymnos concedit uinum liberius bibere, quasi remediũ aduersus duritiã senectutis, per quod reiuuenescere uideamur, & mœstitiæ nos obliuio capiat, ipsaq; affectio animi, sicuti ferrum in igne, ex duritie in mollitiem deducta flexibilior fiat. Quo effici uult, ut seniores qui alioquin cantare nollent, facti hilariores in cõuiuijs ad iuniorum aures cantare uelint, atq; unà eorũ animis, ut ita dixerim, incantare. Qua quidẽ incantatione per melodiam grauiter concinentẽ iuniorum animi tẽperentur. In his legendis, notabis gratiam ipsam, in rebus quidem pulchritudinẽ, in cognitione uero uoluptatẽ cognominari. Notabis nullum animal præter hominem rhythmi & harmoniæ sensum habere. Atq; rhythmũ esse ordinẽ in tẽpore atq; motu: Harmoniã uero esse ordinem in ipsa uocum per acutũ & graue contemperantia. Quod sæpe harmoniã dicimus, concentum latine proprie dicimus. Quod aũt rhythmum, commode numerum dicere possumus, modo intelligas numerum in tempore atq; motu. Notabis qua in re uini consistat utilitas, & qua cautione sit bidendum, præsentibus uidelicet conuiuio conditoribus legum siue custodibus, sobrijs quidem & mores bibentium obseruantibus corrigẽtibusq;, & tunc opportune quando per uinum molliores facti fuerint, reformantibus. Concludit deniq;, si eiusmodi cautionibus ciues in conuiuijs utantur mero, ad ea quæ dicta sunt utile concedendum: usum uero eius ad suam cuiusq; libidinem ciuibus suis procul arcendum. Quippe cum sacras Palladis arces, quæ ante omnia colendæ sunt, impudentissime pulset.

DIALOGVS SECVNDVS DE LEGIBVS VEL de legum latione.

DEINCEPS autem de his considerandũ est, utrum id solum bonum habeant, ut perspiciamus quomodo natura habeamus, an magna etiã utilitas multo studio digna in uini potatione, si recte fiat, insit. Quid igitur dicimus? Inest utiq;, ut oratio hæc insinuare uidetur. Vbi autem, & quomodo, attente obsecro audiamus, ne ex ea re præpediamur. CLIN. Dic igitur. ATHEN. Repetere itaq; memoria cupio quid rectam esse disciplinã dicamus. Huius enim, ut in præsentia conijcio, est in hoc officio quando recte institutum est, salus. CLIN. Magnũ dicis.

Primus sensus puerorum est uoluptas & dolor

ATHEN. Primũ profecto puerorũ sensum esse dico uoluptatis atque doloris: atque hæc duo esse in quibus primum uirtus & uitium animo innascuntur. Sicui autem prudentia, & uera opinio ac stabilis, uel in senectute affuerint, felix est. perfectus porrò uir est, qui hęc & quæ in his sunt omnia possidet bona. Disciplinã appello uirtutẽ quę primo pueris aduenit. Si uoluptas & amor dolorq; & odium recte in animos influant antequã ratione moueantur, & ratione deinde præsente, rationi consentiant propter superiorem bonorum morum consuetudinem, hæc ipsa consensio uniuersa quidem uirtus est. Ipsam uero decentem circa uoluptates & dolores assuetudinem, per quã ab initio usq; ad extremum uitæ homines oderint quæ odisse oportet, & ament quæ amanda sunt, si per seipsam seorsum ratione cõsideratam disciplinam uocaueris, recte ut ego arbitror, appellabis. CLIN. Etenim quæ antea Hospes & quæ nunc de disciplina disseruisti, probe dicta uidentur. ATHEN. Bene igitur est. Huiusmodi uero uoluptatũ atq; dolorũ rectam institutionem, quæ

quæ disciplina dicitur, transgrediuntur homines in uita, ac sępe peruertunt. Dij autem genus hominum laboribus natura pressum miserati, remissiones laborum ipsis statuerũt, solennia uidelicet festa uicissim in ipsorum deorũ honorem instituta præbẽtes. Musas quin etiam & Apollinem Musarum ducem, & Bacchum concelebratores, deorumq́ consilio emendatores morum inter solennia adhibuere. Considerandum igitur utrum hic sermo secundum naturã nobis ac uerus est, qui dicit: tenerioris ætatis omnes, ut uno uerbo complectar, nõ posse nec corpore, nec uoce quiescere, sed moueri semper, & loqui uelle, alios exultãtes ac gestientes, & ueluti cum uoluptate saltantes ludentesq́, alios uarijs uocibus conclamantes. Ac cætera quidem animalia ordinem ordinis ue defectum, qui sanè ordo in motibus inspicit̃, & rhythmus harmoniaq́ uocatur, nequaquam aduertere. Nobis autem ab ijs dijs quos concelebratores datos esse nobis diximus, rhythmi & harmoniæ participem sensum esse tributum, eosq́ mouere nos cum uoluptate, chorumq́ nobis ducere cantibus & saltationibus nos inuicem copulantes: quem quidem chorum ἀπὸ τῆς χαρᾶς id est lætitia nominauerint. Primo uero considerandum, num concedamus, disciplinam primam per Musas & Apollinem esse. An quomodo? CLIN. Ita prorsus. ATHEN. Disciplinæ igitur expers dicendus est, qui nunquam chorea usus est. Disciplinæ uero compos contrà, qui satis id fecit. CLIN. Sic ponimus. ATHEN. Chorea uero omnis tripudium simul est, & concentus. CLIN. Necesse est. ATHEN. Quisquis ergo bene disciplina instructus est, & saltare, & cantare bene potest. CLIN. Videtur. ATHEN. Sed uideamus quid est quod modo diximus. CLIN. Quid istud? ATHEN. Cum bene cantare, & bene saltare quempiam dicimus, utrum etiam bona cantare, & bona saltare, addendum sit, an non? CLIN. Addendum. ATHEN. Quid porrò? Si quis honesta, ut sunt, ita honesta esse arbitratur, & turpia similiter turpia, atq́ ita his utitur, melius choream musicamq́ tenebit quàm ille qui corpore atque uoce quod honestum putat, sufficienter exequi passim ualet, nec honestis tamen gaudet, nec odit turpia? An ille qui quamuis uoce corporeq́ non potest, ut decet, assequi, uoluptate tamen & dolore assequitur, ut bonis quidem gaudeat, praua autem oderit? CLIN. Magnum uero disciplinæ discrimen, ô hospes, narras. ATHEN. Si ergo cantus tripudijq́ bonum nos tres non ignoramus, cognoscimus utique & qui disciplina recte potitus est, & qui contrà. Sin autem hoc ignoramus, neque si qua disciplinæ conseruatio sit, & ubi sit, scire unquam poterimus. Nónne ita? CLIN. Ita prorsus. ATHEN. Deinceps igitur sicuti canes per uestigia decentem figuram, melodiam, cantum, & saltationem inuestigemus. Nam si ista nos fugiant, frustra de recta disciplina siue Græca, siue Barbara disputabimus. CLIN. Sic arbitror. ATHEN. Quam igitur figuram, & melodiam bonam uocare decet? Num fortis animi, & timidi similes figuræ uocesq́ in eisdem æquisq́ laboribus sunt? CLIN. Quomodo similes, quando neq́ colores? ATHEN. Scite ô amice. sed in Musica & figuræ sunt, & cõcentus, quum circa rhythmum & harmoniam uersetur. Quare boni rhythmi harmoniæq́ figurã & cantum licet dicere: boni autem coloris non possumus recte dicere, perinde imaginantes, ut magistri choreæ solent. Ignaui autem & fortis uiri figura quædam est & cantus, atque hæc recte in uiris fortibus honesta, in ignauis turpia nominantur. Sed ne in his longior sim, omnes simpliciter uirtuti animi, uel corporis, aut uirtutis imagini adhærẽtes figurę atq́ concentus, honesti: contrarij uero, turpes. CLIN. Recte tu quidem, atq́ ista sic se habere in præsentia iudicamus. ATHEN. Præterea & hoc iudicandum, utrum omnes omnibus choreis similiter delectemur, an multum intersit. CLIN. Multũ omnino. ATHEN. Quid igitur esse dicemus, quod in errorem nos impulit? Vtrum non eadem sunt honesta bonaq́ nobis omnibus? An ipsa quidem eadem sunt, non tamen eadem esse uidentur? Neq́ uero dicere quisquam audebit, uitiosam choream uirtutis participe meliorem esse. Neq́ fatebitur unquam aliquis se quidem figuris prauis lætari, alios autem contraria quadam musa. Quanquam pleriq́ prædicant rectam musicæ rationem in ui quadam consistere, quæ uoluptatem animis afferat. Quod neq́ ferendum est, neq́ dicẽdum omnino. nefas enim. Hæc autem potius erroris causa est. CLIN. Quænam? ATHEN. Quoniam in chorea uariorum morum, uariarumq́ rerum uarijs in fortunis moribusq́ gestarum imitationes fiunt, quibus illa quæ dicuntur, aut declarant̃, aut sub specie saltationis exprimuntur, uel natura, uel consuetudine, uel utrisque probantur, atq́ animo eorum conueniunt,

Oẽs teneræ ætatis non posse quiescere

Qui rhythmus & harmonia

Quę chorea

quos gaudere illis, laudareq́, & honesta nuncupare necesse est. Quibus autem præter natuam uel morem uel consuetudinem aliquam accidunt, hi neq́ gaudere ipsis possunt, neq́ ea laudare, immo turpia appellare necesse. At uero quibus hæc natura recte contingunt, consuetudine autem contrà, uel consuetudine quidē recte, contrà uero natura, isti laudes uoluptatibus cōtrarias proferunt. Singula enim horum iucunda asserunt esse: sed & praua esse concedunt. Atq́ idcirco coram alijs, quos mentis compotes putent, uerentur corpus eo pacto mouere: uerentur quoq́ ea cantare, honestaq́ & studio digna asserere. Ipsi uero secum ijs omnibus delectantur. CLIN. Verissima loqueris. ATHEN. Nunquid damnum aliquod infertur illi, qui prauis figuris aut cantibus delectatur: uel utilitas eis, qui uoluptates in contrarijs capiunt? CLIN. Verisimile id quidem. ATHEN. Vtrum uerisimile tantum, an etiam necessarium sit ita id se habere? sicuti cùm quispiam cum hominibus improbis conflictatur, neq́ mores eorum odit, sed delectatur his potius & indulget: & tamen iocilocо uituperat, quasi per somnum ipse in se eorum percipiens prauitatem. Tunc quippe necesse est ut similis efficiatur illis quibus gaudet, etiam si laudare uereatur. Qua quidem re quidnam maius aut bonum aut malum ex omni necessitate accedere nobis existimemus? CLIN. Nihil puto. ATHEN. Nunquid arbitramur ubi leges bene cōstitutæ sunt, aut & in posterum ita erunt, in disciplinis iocisq́ musarum eam poeticis fore licentiam, ut quicquid poetam delectet uel rhythmo, uel cantu, uel uerbo poetico, idem & docere ei liceat? & bene institutorū ciuium pueros adolescentesq́ in choreis quacunq́ contingit, uel ad uirtutē, uel ad uitium flectere? CLIN. Præter rationem id est. MEG. Certe. ATHEN. At istuc, ut breuiter dicam, ubiq́ fere præterquā in Ægypto agere licet. CLIN. Quo autem pacto in Ægypto hanc legem sancitam esse dicis? ATHEN. Mirum hoc quidem auditu est, nam id olim, ut mihi uidet, illi cognouerunt, oportere q̄d nunc nos diximus, in ciuitate iuuenes bonis figuris & bonis cantibus assuescere. Quæ uero & qualia sint huiusmodi, in sacris ab eis est institutum, ac præter illa neque pictoribus, neq́ alijs figurarum, uel quorumcūq́ artificiorum fabris noua ulla licebat inducere, neq́ etiam excogitare alia præter patria, neq́ hodie licet aut in his, aut in uniuersa musica. Itaq́ si obserues, inuenies ibi quæ decem annorum milibus retro depicta, formataue quomodocunq́ fuerūt, quasi non adeo uetusta sint, ut ita dicam, nec pulchriora, neq́ turpiora his quæ hodie depingunt, sed eadem arte cōfecta. CLIN. Mirabile auditu est quod dicis ATH. Imò ciuile nimium maximeq́ legum positioni conueniens. Inuenies ibi alia quędam leuia: sed hoc circa musicā uerum est, dignumq́ animaduersione: quod uidelicet poterat de rebus huiusmodi certa stabiliq́ lege caueri, & legumlatorem ausum fuisse concentus tales, qui natura rectitudinem exhiberent inducere. Quod quidem aut dei, aut diuini alicuius uiri opus est. Quēadmodum & ibi ferunt antiquissimos illos apud eos concentus, Isidis esse poemata. Quamobrem, ut dicebam, siquis quoquo modo istorū possit rectitudinē intelligere, ei audendū est hæc ad ordinē legemq́ reducere. Nam noua semper circa uoluptatē & dolorē appetitus ipsius affectio, quæ quidem noua semper musica uti studet, haud magnā fortasse uim habet, ut eas choreas uetustatis incusatione corrumpat, quæ sunt sacris legibus constitutæ. Nempe Ægyptiorum choreas nequaquā tanto tempore corrumpere potuisse uidetur, sed contrà omnino. CLIN. Ita se res habet, ut ex tuis uerbis colligitur. ATH. Dicamus igitur confidenter: choream cū ludis & musica recte cohærere. Lætamur quotiens feliciter uiuere nos opinamur: quotiensq́ lætemur rursus feliciter uiuere ducimus, nonne ita? CLIN. Ita prorsus. ATHEN. Atq́ dum lætamur, quiescere non ualemus. CLIN. Est ut dicis. ATHEN. Nonne igitur qui iuuenes inter nos sunt ad saltandum apti sunt? Nos autē qui seniores sumus in his spectandis decenter uersari putamus, dum illorum ludis & celebritate gaudemus, quandoquidē nos corporis leuitas destituit, cuius desiderio, certamina his ponimus, qui quàm maxime queāt ætatem illam iuuenilem in memoriam nobis reuocare. CLIN. Vera narras. ATHEN. An igitur frustra omnino illud à multis de id genus hominibus sacros ludos peragentibus dictum esse putamus, eum sapientissimum & uictoriæ compotem iudicandum esse maxime, qui nos lætari atque gaudere quàm maxime faciat? Nam postquam ludere in istis permittitur, conueniens esse uidetur, ut eum qui quàm plurimos, & quàm maxime ad gaudium prouocet, præcipue honoremus, & ut modo dicebam uictorem esse dicamus.

Recte

Recténe id ita dicitur? rectéq; fieret si ita fieret? CLIN. Fortè. ATHEN. Sed ô beate ne tam præcipitanter sententiam feramus, sed hoc ipsum in partes distinguentes hoc modo cõsideremus. Si quis certamen aliquando qualecũq; proponat, sed nec gymnicũ, nec musicum, nec equestre adijciat, sed omnibus ciuibus cõgregatis, uoluptatis gratia, certamen duntaxat instituat, præmiaq; ei proponat, qui spectatores maxime delectet, optimeq; omnium id fecisse iudicet, cum nullus delectandi modus expressus sit, quidnam ex præconio euenturum putamus? CLIN. Qua de re dicis? ATHEN. Par est ut alius sicut Homerus Rhapsodiam ostendat, alius Citharam, Tragœdiam alius, alius uero comœdiam. Neq; deerit qui miraculo ostendendo victoriam se opinetur consecuturum. Quum tales & alij generis eiusdem certatores multi cõfluxerint, possumus ne dicere, quis rite uictor sit abiturus? CLIN. Absurdum quid rogas. Quis enim scite id respondere poterit, prius quàm ipse istic præsens singulos certatores audiuerit? ATHEN. Vultis ne igitur ut ipse ad absurdum istud respõdeam? CLIN. Quid ni? ATHEN. Si pueri admodum parui sententiam dicant, præstigiatorem uicisse cæteros iudicabunt. An non? CLIN. Quid obstat? ATHEN. Pueri uero maiusculi comœdum cæteris anteponent. Sed mulieres erudi tæ atq; adolescentuli, & fermè multitudo tota, Tragœdiam fortasse laudabunt. CLIN. Fortassis ita continget. ATHEN. Seniores autem nos iucundissime Rhapsodum forsitan audiemus, qui Homericum aliquid, Iliada uel Odysseam, aut aliquid Hesiodicum bene cecinerit, uictoremq; omnium prædicabimus. Quis ergo iure uictor sit, nónne declarandum restat? CLIN. Sanè. ATHEN. Perspicuum quidem est, ut & mihi uidetur, & uos necessario conceditis, eum reuera esse uictorem qui uicisse à nostris æqualibus iudicabitur. Vsus enim rerum quem ab ætate habemus, omnium quidem ciuilium magnum quiddam ubiq; est & optimum. CLIN. Proculdubio. ATHEN. Concedo igitur ipse hoc multis, uoluptate Musicam iudicandam, nõ tamen quorumuis hominum uoluptate, sed illam fermè Musam esse dico pulcherrimam, quæ optimos satisq; eruditos delectet, præcipue uero, quæ uirum uirtute & disciplina præstantẽ. Quapropter uirtute egere harum rerum iudices affirmamus. Nam & prudentiæ eos & fortitudinis oportet esse participes. Prudentiæ quidem, quia non debet uerus iudex quæ determinanda iudicio sunt, ab alio discere, & quasi stupefactus tam clamore multorum quàm ignorantia sua ita ferre sententiam. Fortitudinis autem, quia nec etiã si per seipsum intelligit, debet propter ignauiam & fortitudinem ex eodem ore, quo iudicaturus deos inuocauit, ignauiter iniquum iudicium promulgare. Non enim ut discipulus, sed ut magister spectatorum, sicut par est, iudex sedet pro tribunali, ineptis spectantium uoluptatibus aduersaturus. Licebat prisca Græcaq; lege, quemadmodum nunc Sicula & Italica: quæ multitudini spectatorum rem permittens, & manibus sublatis uictorem declarans, deprauauit quidem poetas ipsos, qui ad iudicium uulgariũ prauamq; uoluptatem componunt omnia, ita ut ipsi spectatores poetas, & seipsos erudiant. Corrupit & ipsius spectaculi uoluptates. Nam cum eos oporteat qui intersunt, meliora semper moribus suis audire, atq; ita meliorẽ consequi uoluptatem, nunc eis ex theatro contrarium accidit. Quid igitur hæc ita dicta sibi uolunt? Animaduertite num hoc sit quod uolunt. CLIN. Quidnam? ATHEN. Ter iam aut quater ad idem reuoluta oratio mihi uidetur, disciplinam educationem esse puerorum, quæ ad eam uiuendi rationem perducit, quam lex rectam esse dictat, & uiri æquitate præstantes senioresq; usu rerum sicuti rectam uere cõprobarunt. Vt igitur puerorum animus legem ita sequatur, ut non contrarijs, sed ijsdem quibus lex & senior, doleat gaudeatq;, prorsus legum conditor suadebit: & si opus fuerit, coget poeticum hominẽ honestis uerbis temperatorum, & fortium, & omnino bonorum hominũ gesta describere, tam figuras eorum rhythmis quàm accẽtus harmonijs ut decet effingentem per eos cantus quas Odas uocamus, quæ reuera ἐπῳδαί, id est, incantationes circa animos sunt, de industria ad id compositæ ut hominum animi dolendo gaudendoq; legibus obsequãtur. Quia uero teneriores animi seria studia non suscipiũt, ioci & cantus ista dicantur & fiant: idemq; in his efficitur, quod agere solent qui homines corpore ægrotantes curant. hi nanq; alimenta conuenientia quidem iucundis condimẽtis illiniunt, noxia uero amaris inficiunt: ut ascisceré altera, altera reijcere consuescant. CLIN. An igit in alijs ciuitatibus nunc hospes seruari hęc censes? Nam quantum ego scio, quæ tu præcipis, nusquã nisi apud nos et

Lacedæmonios fiunt. Noua enim ſemper & in ſaltationibus, & in alia muſica excogitantur, non à legibus mutata, ſed à uoluptatibus quibuſdã uagis, quæ nullo pacto aut eædem ſunt, aut eodem modo permanent: ſed uariæ ſemper fiunt contra mores illos Ægyptiorum, quos narraſti. ATHEN. Probe ô Clinia. Si autẽ uiſus ſum tibi quæ modo dicis, quaſi ubiq; nunc fiant ſuprà dixiſſe, non mirarer ſi minus clare quæ ſentio, expoſuerim. Dixi equidem quæ in muſica fieri uellẽ, & ea tibi quaſi fiant dicere uiſus ſum. Vituperare enim rem inſanabilem, et errore longe prouectã, nullo modo iucundum, interdũ uero neceſſarium eſt. Verum poſtq; in his cõſentimus, nõne quæſo apud uos & apud iſtos hæc magis q; apud alios Græcos fieri aſſeris? CLIN. Cur nõ aſſeramus? ATHEN. Si & apud cæteros ſimiliter fierent, nónne melius q; nunc agerent? CLIN. Multo certe præſtantius, ſi ita diſpoſita eſſent, quẽadmodum apud iſtos & apud nos, & ut paulo ante tu præcepiſti. ATH. Age uideamus nunquid hæc ſint quæ apud uos in omni diſciplina & muſica prædicant. Poetas carminibus dicere cogitis, bonum uirum quia tẽperatus iuſtusq; ſit, felicem eſſe atq; beatum, ſiue magnus atq; robuſtus, ſiue paruus ac debilis, ſiue pauper ſit, ſeu diues. Iniuſtum autem hominem etiam ſi ditior ſit quàm Cinyras aut Midas, miſerum eſſe, & in mœrore uitam ducere. Itaq; poeta nobis ſi recte loquatur, inquiet. Nunquam ego de illo mentionem faciam, neq; uirum appellabo, qui non omnia quæ bona dicuntur, cum iuſtitia poſſideat atq; diſponat. Is igitur iuſtitia exornatus, comminus pugnare cum hoſtibus delectetur. Iniuſtus autẽ ſanguinolentam cædem uidere nõ audeat, neq; currendo Thracium queat Boream ſuperare. nec ei quicquam eorum quę bona dicuntur, unquam affuerit. Quæ enim uulgo appellantur bona, nõ recte bona dicuntur. Aiunt nempe optimum eſſe ſanitatem, ei proximum bonum formam, uires tertium, quartum uero diuitias. Innumerabilia fermè cętera huiuſmodi bona narrant. Nam & acute cernere atq; audire, alijsq; ſenſibus integre uti, bona uidentur, & ad hæc omnia poſſe tyrannica licentia facere quæcunq; cupias. Summamq; totius beatitudinis eſſe ferunt, ſi cum iſtorum omnium poſſeſſione immortalis ſtatim euadas. Ego autem ac uos unà conuenimus iuſtis ſanctisq; uiris optimam eſſe iuſtorum omnium poſſeſſionem, iniuſtis autem omnium peſſimam, à ſanitate initio ſumpto. Sanum nanq; eſſe, & uidere atq; audire, ac omnia facile ſentire, & omnino uiuere uel immortalem, peſſimum eſt, ſi cum horum omnium poſſeſſione ſemper uixeris expers iuſtitiæ cæterarumq; uirtutum. Minus aũt malum, ſi q; breuiſsimo tempore ſic affectus uitam finieris. Hæc utiq;, & ipſi ueſtros hortabimini & cogetis poetas dicere, perq; his cõſentaneos numeros & cõcentus adoleſcentiã erudire. Nũ ipſi hoc animaduertitis? Ego enim aſſero quæ uulgo mala dicuntur, iniuſtis bona eſſe, iuſtis autem mala. Quæ uero dicuntur bona, bonis quidem uere bona, malis autem mala. Conuenimus ne igitur adhuc, an non? CLIN. Partim quidem conſentire uidemur, partim minime. ATH. Fortè uobis non perſuadeo non eſſe beatum illum, ſed miſerum qui iniuſtus & contumelioſus eſt, etiam ſi ſanitatem habeat, & diuitias perpetuamq; tyrannidem, inuictas præterea corporis uires, & animoſitatẽ, immortalitatẽq; poſſideat, nihilq; ex his perpetiat quæ uulgo mala dicuntur. CLIN. Vera loqueris. ATH. Eſto, ſed quid deinde dicendum? Et ſi uiribus pollet, formoſusq; eſt & diues, cunctaq; per omnem uitam facit quę concupiſcit, nónne uobis uidetur ſi iniuſtus contumelioſusq; ſit, ex hoc duntaxat neceſſario turpiter uiuere? An turpiter quidem cõceditis? CLIN. Prorſus. ATH. Quid autem? nónne & male? CL. Haud ſimiliter iſtud. ATH. Iniucunde uero atq; incõmode non cõceditis ei? CLI. Quo pacto hæc concedimus? ATHEN. Quomodo? Si deus quiſpiã ô amici conſenſum nobis (ut uidetur) animi tribuat: ut nũc quidem, inter nos diſſentimus. Mihi enim iſta magis neceſſaria uidentur eſſe ô amice Clinia, q; Cretam eſſe inſulam: ac ſi Cretenſibus ipſe leges conderem, tam poetas q; cæteros omnes ciues ſic loqui compellerẽ: ac pœnam penè omnium maximã intentarem, ſi quis in ea regione aſſereret eſſe aliquos quandoq; homines prauos qui iucunde uiuant, uel alia eſſe utilia & cõducibilia, alia iuſtiora. Multaq; equidem contra ea quæ nunc à Cretenſibus & Lacedæmonijs dici uidentur, imò uero à cæteris quoq; hominibus, dicere ciuibus meis perſuaderem. Agite igitur per Iouem atq; Apollinem optimi uiri, ſi hos ipſos deos qui leges nobis dederũt, interrogemus: ſit ne iucundiſsima uita iuſtiſsima: an duæ quædã uitæ ſint, altera iucundiſſima, iuſtiſſima altera: nobisq; ita quærentibus ipſi duas eſſe reſpondeant; ab eis forſan iterum percontabimur, ſi recte

Quæ debẽt cantare poetæ

Iniuſto etiã ſi cętera omnia cõſtent quę bona uocãtur, infelix uel id circo ſit, qa iniuſtus

si recte sciscitari uoluerimus, utros beatiores oporteat dicere, iustissimea, n iucundissime uiuentes: ac si iucundissime uiuentes responderint, turpis erit responsio. Vellem autem de patribus legumq; latoribus uiris potius q̃ de dijs tale aliquid esse dictum. Quare quæ petij, à patre legisq; latore me petijsse existimetis, respõsumq; mihi esse, beatissimum esse illum, qui iucũdissime uiuat. Ego autem ita deinde opponam. ô pater nónne q̃ beatissime uolebas me uiuere? Certe. At nunquam cessabas iubere ut quàm iustissime uiuerẽ. Quisquis autem hæc unà concedit siue legum lator siue pater, & absurde loquitur, & sibijpsi non constat. Quòd si iustissimam uitam, beatissimam esse respondeat, quæret ut arbitror, quicunq; id audiet, quidnam ea in uita bonum & pulchrum, tanquam uoluptate melius, lex ipsa laudat? Quid enim à uoluptate superatum iusto boni adesse potest? Dic obsecro an laus & gloria tam apud homines quàm apud deos bonum quidem est atq; honestum, iniucundum autẽ? Infamia uero contrà? Minime dicemus ô legislator. Sed iniuriam neq; inferre, neq; pati num iucundum quidem sit, bonũ uero atq; honestum: cætera autem iucunda quidem, turpia uero & mala. Quo pacto id? Ratio igitur, quæ neq; iucundum à iusto, neq; bonum separat ab honesto, probabilis est: & si non ad aliud, attamen ad hoc, ut sancte ac iuste quis uiuere uelit, multum cõducit. Quocirca legislatori turpissima, & admodũ contraria oratio est, si hæc ita habere se neget. Nemo enim sponte id aget, cui non plus lætitiæ quàm doloris inest. Quod uero procul aspicitur, omnibus ut ita dicã uel ipsis pueris caliginosam affert uertiginem. Quare uertigine tenebrisq; ablatis in contrarium legislator opiniones ciuium ducet, & tum laudibus, tum consuetudine, tum rationibus quodãmodo ipsis persuadebit, tam iusta quàm iniusta esse obũbrata, atq; iniusta quidem contrà apparere q̃ iusta. Nempe iniusto ac prauo iucunda uideri, cui iusta uidentur iniucundissima. Iusto autem utraq; contrà omnino uideri. CLIN. Sic apparet. ATH. Reuera aũt utram sententiã potiorẽ existimabimus? melioris ne an deterioris animi? CLIN. Melioris necessario. ATH. Necesse est igitur iniustã uitã non turpiorẽ solũ ac peiorẽ iusta sanctaq; uita esse, uerũ etiã iniucundiorẽ. CLIN. Ita certe ex hac ratione ô amice uidetur. ATH. Legis itaq; lator ex quo exigua sit prouẽtura utilitas, etiã si nõ ita id se haberet ut modo diximus, non alienũ tamen sua grauitate putaret ad iuuentutis utilitatẽ falso aliquid, si modo quid unq; aliud falso dicendum sit, dicere: maxime cum nullum mendaciũ hac falsitate utilius excogitare possit, quod uidelicet ita trahere audientes ualeat, ut nõ ui sed sponte iustitiã uelint suscipere. CLIN. Pulchrũ certè ô hospes & stabile quiddã est ueritas. Videtur aũt plerũq; non facile persuadere. ATH. Esto. At enim Sidonij fabula illa, & si nihil uerisimilitudinis habuit, facile nihilominus persuasit, aliæq; permultæ similiter. CLIN. Quænam? ATH. Quod à dentibus quondã satis armati milites nati sint. Magnũ enim id legis latori exemplũ est, posse animis iuuenũ quodcunq; uelit persuadere. Quapropter nihil aliud scrutari debet, q̃ quibus rebus persuasione acceptis maximũ bonum conferat ciuitati: ad idq; omni incumbere studio, ut ciuitas uniuersa de his rebus unũ atq; idem q̃ maxime ac semper in cantibus, fabulis, & omni sermone decantent. Equidem ita sentio. Si uero uos aliter, nulla inuidia sit contradicere. CLIN. Neuter nostrum posse unquam de his dubitare uidet. ATH. Prosequar igitur, asserens choros omnes qui tres sunt, teneris adhuc & mollibus puerorum animis, & alia bona quæ diximus, & quæcunq; narrare possimus, quasi incãtatione quadam insinuare oportere. Caput autem illud sit, quòd uidelicet si uitam eandem optimam & iucundissimã iudicari à dijs asseruimus, & uera loquemur, & magis illis quibus opus est, persuadebimus, q̃ si aliter diceremus. CLIN. Concedenda sunt quæ dicis. ATH. Primus itaq; puerilis musarum chorus hæc studiose toti ciuitati decantaturus ingrediatur. Secundus illorũ chorus qui ad triginta annos usq; prouecti sunt, Pæana testem ueritatis dictorum inuocet, & iunioribus propitium supplici ter esse precetur. Tertius eorum sit chorus qui triginta annos inter & sexaginta ætatem agunt. His aũt seniores, quia non amplius de eisdẽ moribus fabulas poterunt decantare, dimittendos diuino oraculo censemus. CLIN. Quosnã hospes tertios hos choros dicis? non enim clare quid de his dicere uelis comprehendimus. ATH. Hi profecto sunt, quorum gratia pleraq; superius sunt inducta. CLIN. Nondum intelligimus. Quamobrem apertius dicito. ATHEN. Dictum est disputationis principio si recordamur, ita ardentem iuuenum omnium naturam esse, ut neq; corpore neq; uoce quiescere possit, sed sine

ordine ſemper clamet & ſaltet: atq; ordinis utrorumq; iſtorum nullum aliud animal præter ſolam hominis naturam ſenſum habere. Ordinis autem qui in motu conſpicitur, nomen Rhythmus, id eſt numerus eſſe poteſt: ſed eius qui in uoce, acuto & graui ſimul contemperato, Harmonia, id eſt, concentus. Vtrunq; uero ſimul, Chorea nominabat. Deos quoq; diximus noſtri miſertos choreæ concelebratores ac duces dediſſe nobis Apollinē & Muſas. Tertiumq; ſi recordamur Dionyſium numerauimus. CLIN. Cur non recordari debeamus? ATHEN. Atqui Apollinis & Muſarum chori dicti iam ſunt. Tertius autem qui reliquus eſt Dionyſio neceſſario tribuetur. CLIN. Quo pacto? latius expone. Nam primo auditu ualde abſurdus Dionyſiacus ſeniorum chorus eſſe uidetur, ſi ultra trigeſimum annum, & ad quinquageſimū iam prouecti & uſq; ad ſexageſimū eo utantur. ATHEN. Vera loqueris. Sed ratione ad hæc opus eſſe arbitror, ut appareat quo pacto opportune id fieri poſſit. CLIN. Quid ni? ATHEN. Nunquid ſuperiora illa inter nos conſtant? CLIN. Quænam? ATHEN. Quòd oporteat uiros omnes & pueros, liberos & ſeruos, mares & fœminas, & uniuerſam ciuitatem toti ciuitati quotidie quæ diximus uariis modis & carminibus decantare, ut ex innumerabili hymnorū uarietate, inexplebili quodammodo uoluptate concinentes afficiantur. CLIN. Nihil obſtat quo minus cōcedatur ita fieri oportere. ATHEN. Sed quo optima hæc ciuitatis pars, cui propter ætatē atq; prudentiā ſumma ineſt ad perſuadendū auctoritas, optima canendo maximorū bonorū cauſa erit? An id ſtulte omittemus, in quo optimorū & utiliſſimorum cantuū uis ineſt præcipua? CLIN. Haud omittere licet, ut modo apparet. ATHEN. Quomodo igitur decenter id fiet? Videte quæſo an ita. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Vnuſquiſq; ſenior circa cantus iam ſatietate affectus, his minime delectatur: & cum res poſtulat canere, quāto ſenior atq; modeſtior eſt, tanto magis canere ueretur. An non ita? CLIN. Ita prorſus. ATHEN. Sed multo etiam magis in theatro corā multitudine rectus cantare præ pudore non tolerabit. Præſertim ſi ſeniorū chori, quemadmodū qui de uictoria contendunt, & ij quidem quo clarior uox ſit tenues atq; ieiuni cantare cogātur. Sic enim nō ſine moleſtia & pudore cantabūt, & ad iſta tardiores accedent. CL. Neceſſaria narras. ATH. Quo igitur pacto paratos eos ad cantū reddemus? Principio lege ſanciemus, ut pueri uſq; ad duodeuigeſimum annū uini uſum prorſus ignorent. Nempe eos monebimus non oportere ignē igni in corpus atq; animā ſuggerere, anteq; uiri effecti ſubire labores incipiāt. Furioſum nāq; habitū iuuentutis cauere oportet. Deinde uino moderate utantur uſq; ad annū ætatis trigeſimum. Ab ebrietate uero & uini repletione iuuenes omnino abſtineant. Sed cum ad quadrageſimū peruenerint, tunc in conuiuijs liberius diſcumbentes, cum alios deos tum Dionyſium ad ſacra ſenū & ludos inuocent, qui hominibus uinū quaſi remediū aduerſus ſenectutis duriciā eſt largitus, ut reiuueneſcere uideamur, et mœſtitię nos obliuio capiat, ipſaq; affectio animi ſicuti ferrū in igne ex duritie in mollitiē deducta flexibilior fiat. Primum quidem ſic affectus quiſq; ſumpta fiducia minus uerebitur inter aliquos ac ſuos, nō tamē multos & alienos canere, & unà quod iam ſæpius repetiuimus, incātare. CL. Et maxime quidē. ATH. Ad eos igitur inducendos ut cātibus intereſſe uelint, modus hic haud indecens erit. CL. Non certe. ATHEN. Qua autem uoce & qua muſa hi uiri cantabunt? An ea uidelicet quæ ipſis conueniat? CL. Ea duntaxat. ATH. Quænam igitur diuinis uiris conueniens erit? Nónne ea qua chori decantant? CL. Nos quidem hoſpes & ij non poſſumus aliud canere quàm quod in choro didicimus. In hoc enim cantu aſſueti ſumus. ATHEN. Par eſt. Optimum enim cantū non didiciſtis, quaſi enim caſtrenſem Rempub. habetis potius quàm urbanā. propterea iuuenes profecto tanquam pullos gregatim paſcentes habetis. Vnde nemo ueſtrum arripit ſuū & ad cohibendam eius ferocitatem cuidam quaſi equorum magiſtro committit, qui erudiat ipſum leniter tractans & manſuefaciens, & cætera quæ educationi conueniunt peragens, ex quo non modo probus miles efficiatur, ſed ciuitatum quoq; & urbium idoneus gubernator: quem quidem principio diximus Tyrtæi militibus fore bellicioſiorem, quarto uirtutis loco non primo ſemper & ubiq; priuatim & publice fortitudinis munera colentem. CLIN. Neſcio quo modo rurſus hoſpes legum latoribus noſtris derogas. ATHEN. Non ex animo id facio bone uir, ſi quidē facio. ſed pergamus quò ratio ducit, ſi uultis. Nam ſi muſam habemus chororum et theatri communi muſa præſtantiorem, hanc illis exhibere conemur, quos diximus illam quidem

Pueris interdicitur uinum

Vinum remedium aduerſus ſenectutis duritiam

quidem uereri, & aliam quærere meliorem. CLIN. Omnino. ATHEN. Omnibus igitur quęcunq; gratia quędam sequitur, inesse id oportet, ut uel eaipsa gratia sola in his alliciat sitq; præcipuum, uel rectitudo, uel utilitas. Exemplo quod dico, exponam. Cibus ac potus & alimentum omne gratiam habet, quam uoluptatem dicimus: Rectitudinem uero & utilitatem, si confert ad sanitatem. CLIN. Prorsus. ATH. Sic & in discendo gratia inest quę uoluptas nominatur. Rectitudo etiam atq; utilitas et bonus habitus atq; pulcher, quæ ab ipsa ueritate efficiuntur. CLIN. Ita est. ATH. Quid porrò in artibus, quibus similia efficiũtur, nónne idipsum inspicimus? Voluptas profecto ex illis quandoq; prouenit, quam par est gratiam nominare. CLIN. Certe. ATH. Rectitudinem uero talium, ut in uniuersum dicam, æqualitas ipsa tanti talisq; efficit, potius quàm uoluptas. CLIN. Præclare. ATH. Voluptate igitur sola id merito iudicabitur, quod neq; utilitatem, neq; ueritatem, neq; similitudinem, neq; rursus damnum efficit, sed solum causa gratiæ illius fit quæ concomitatur alia, quam uoluptatem recte possumus nominare, quando uidelicet nihil istorum ipsam sequitur. CLIN. Voluptatẽ dicis solam, quæ minime noceat? ATH. Nempe. & iocum ac ludum rursus eam ipsam appello, quando nec nocumenti neq; utilitatis aliquid affert æstimatione dignum. CLIN. Vera loqueris. ATH. Sequitur ex his quæ diximus, nullam imitationem uoluptate & opinione nõ uera iudicandam esse. similiter etiam æqualitatem nullam. Non enim quia huic uideatur, aut quoniam hic gaudeat, idcirco æquale, ipsum æquale est, aut commensurabile ipsum est commensurabile, sed nullo alio quàm ueritate sola. CLIN. Sic est omnino. ATH. Atqui musicam omnem imitatricem, & similium effectricem esse dicimus. CLIN. Cui dubium. ATH. Cum ergo quis sola uoluptate musicam asserit iudicari, minime audiendus est, minimeq; huiusmodi musica, si alicubi colitur, quærenda est, sed illa quæ per imitationem boni similitudinem possidet. CLIN. Vera hæc sunt. ATHEN. Qui ergo cantus speciem & musam quærunt optimam, non eam quæ iucunda, sed quæ recta est, quærere debent. Rectitudo enim imitationis in hoc consistit, ut dicebamus, si tantum & tale fiat quod imitatione exprimitur, quantum & quale in seipso est. CLIN. Cui dubium? ATHEN. Atqui illud de musica omnes concederent, omnia uidelicet poemata eius imitationem esse atq; assimilationem. Quod & poetæ omnes, & auditores, histrionesq; concederent. CLIN. Magnopere. ATHEN. Oportet igitur circa unum quodq; poema & figmentum, ut uidetur, quid sit quod effingitur cognoscere illũ qui in ipso non sit erraturus. Nam qui nec nouit quid essentia ipsius uelit, nec cuius imago sit, nunquam rectitudinem eius & errorem intelliget. CLIN. Nunquam certe. ATHEN. Qui autem rectitudinem operis non intelligit, num bene an male factum sit, cognoscet? Obscurius equidem loquor. Fortè uero planius ita mihi dicetur. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Multæ ad aspectum pertinentes similitudines fiunt. CLIN. Certe. ATHEN. Siquis corporis depicti modum non teneat, cognoscet'ne unquàm utrũ recte sit pictum? Vtputa utrum articulos corporis & singulas particulas habeat, & numerum, & qualitatem, & locationem singulorum prout decet ad singula, colores præterea atq; figuras: uel contrà utrum perturbate hæc omnia picta sint? An censes hæc aliquem cogniturum, qui animal quod pingitur minime nouerit? CLIN. Nullo modo. ATHEN. Si autem cognoscat aliquis hominem esse id quod pictum, uel quoquo modo formatum est, suasq; partes omnes & figuras & colores ab arte accepisse, num idem necessario sicubi defectus aliquis pulchritudinis in eo sit, cõtinuo agnoscet? CLIN. Omnes fermè hoc modo hospes quę in animalibus pulchre se habent, cognosceremus. ATHEN. Recte loqueris. Nónne igitur in imagine omni siue per picturam, siue per musicam siue quomodocunq; aliter fiat, tria hæc prudentem iudicem habere oportet? Primum ut cognoscat quid sit quod in imitationem cadit: secundum ut recte: tertium ut bene quælibet similitudo uerbis, concentibus, numeris effecta fit, nouerit? CLIN. Videtur. ATH. Ne pigeat igitur difficultatem quæ in musica est, exponere. Porrò quoniam magis hæc quàm aliæ similitudines, celebratur, maiore quàm in cæteris opus est diligentia. Nam qui in hac aberrat, maxime læditur, cum sub eius suauitate malos imbibat mores. Difficile autem id cognitu est, quoniam poetæ nõ ita ut Musæ artem poeticam tenent. Nunquam enim illæ tantum errare possent, ut in effingendis uirorum uerbis, colorem mulierum concentusq; redderent, uel in concentibus figurisq; liberorum, seruorum & illiberalium

Quę spectãt ad iudicem prudentem

talium numeros, uel in numeris figurisq; liberis, concentum uel sermonem numeris contrarium. Nunquam insuper ferarum uoces atq; hominum, pulsandorumq; instrumentorum, & strepitus omnes quasi unum aliquid imitarentur, in unum cōfunderent. Humani uero poetæ huiusmodi multa perturbant & sine ratione commiscēt, risumq; hominibus commouent: quos Orpheus delectationis gratiā secutos ait. Omnia enim & confusa cernunt & ipsi quoq; distrahunt poetæ, numerum quidem atq; figuras à concentu seorsum, orationes nudas absq; concentu metrice componentes, atq; etiam concentus & numeros absq; uerbis, nudæ citharæ pulsationi & tibiæ sono accōmodantes. Qua in re difficillimum est cognoscere quid numerus & concentus qui sine uerbis fit sibi uelit, & cui imitationi similis sit earum quę ratione sunt dignæ. Putare autem oportet multa ruditate esse refertum id omne quodcunq; siue uelocitatem seu tarditatem uocemq; ferarum proxime sequitur, ut aliter tibia, citharaq; utaris, quàm ad tripudium opus sit atq; cātum. Nudo autem utroq; uti, abusus est præstigiatrici ostentationi persimilis, & à Musis admodū alienus. Sed horum quidem hæc ratio est. Nos aūt hæc nō consideramus, quod triginta quinquagintaq; annos & ultra nati Musis nostris uti nō debeant, sed uti quando debeant uideamus. Ex istis autem oratio hæc nobis id significare uidetur, quod ad quinquagesimum annum prouectos quibuscunq; canere opus est, melius cæteris chori Musam tenere oporteat. Necesse nanq; est acute concentus & numeros sentiant atq; cognoscant. Quomodo enim aliter quispiam rectitudinem cantus cognoscet, cui uel conueniat uel non conueniat Doricum, & numerum quem illi poeta adiunxit, utrum recte iunxerit nec ne? CLIN. Nullo certe pacto. ATHEN. Vulgus autem deridendum est, cum se putet quod boni concentus numeriq; compos est, & quod contrà, satis cognoscere. Hi inquam qui ad numeros accinere & saltare iam olim coacti sunt, quod uero singula istorum ignorent, non istuc apud se ita reputant, quod quilibet cantus si omnia sibi conuenientia continet, recte se habet: si non continet, contrà. CLIN. Sic omnino necesse. ATHEN. Quid porrò? Siquis rationē eius quid' ue habeat non intelligit, nunquid quod diximus, quo pacto recte se habeat in aliquo unquam cognoscet? CLIN. Quo pacto id fieri posset? ATHEN. Hoc itaq; nunc in his inuenisse uidemur, quòd cantores eos seniores, quos prius quidem nolentes ita prouocamus, ut libenter quodammodo canant, usq; adeo hæc didicisse necesse est, ut eorum quilibet tam numerorum progressus & pōdera, quàm sonos fidium harmonicos consequatur: ut concentus & numeros intelligētes illos eligere possint, quos tātis ac talibus decantari oporteat, atq; ita canentes & ipsi uoluptates innocuas confestim percipiant, & iuuenes ad probos mores de cantibus perducāt, & oblectamentis. Eatenus autem docti, exquisitiorem q̄ uulgus & poetæ ibi disciplinā habebunt. Tertium quidem illud siue bona siue mala imitatio sit, nō est necesse ut poeta cognoscat, concentum uero numerumq; necesse. Isti autem omnia tria cognoscere debent, ut optimum & secundum eligere queant. Aliter autem nunq; sufficienter ueluti incantationibus quibusdam poterūt iuuenum animos ad uirtutem allicere. Enimuero quod ab initio uoluimus, ut uidelicet Dionysij choro rectam opem sermo noster afferret, pro uiribus dictum est. Verum consideremus an hoc ita sit factum. Talis utiq; concentus hominum necessario compotatione progrediente turbulentior redditur. Quod à principio suppoſuimus, in his quæ fiunt hodie, necessario fieri. CLIN. Necesse. ATH. Vbi certe unusquisq; seipso leuior factus extollitur et exultat, audaciaq; repletur, nec audit proximū sed tam sui ipsius quàm cæterorum omniū ducem se sufficientem existimat. CLIN. Absq; dubio. ATH. An non diximus, quotiens ista fiunt, bibentium animos, sicut in igne ferrum, ita uino feruentes molliores iunioresq; fieri, & idcirco facilius deduci, ueluti quando iuuenes erant? si quis & possit & sciat erudire eos ac fingere. Fictorem uero eundem esse qui & tunc probus legislator dicebatur. Cuius in legibus compotationi modus est præscribendus, ut posint hæ leges confidentem illum audacemq; & impudentiorem quàm deceat factum, qui ordinem uicissim silentio, sermone, compotatiōe, & musica seruare non uult, cohibere, atq; ita instruere, ut contrà in omnibus facere uelit quàm faciat, contra insurgentem ac turpem confidentiam admouentes timorem optimum cum iustitia. quem quidem timorem diuinum, pudorem & uerecundiam nominauimus. CLIN. Est ut ais. ATHEN. Harum legum auctores atq; custodes à perturbatione & ebrietate re-

Sicut igne ferrū, ita uino corpora senum molliri

tate remotos esse oportet, uinolentorum duces. Sine quibus contra ebrietatem pugnare durius est, quàm sine ducibus sobrijs cum hostibus dimicare. Siquis autem neq; obtemperare uelit his, neq; ducibus Dionysii ultra annos sexaginta natis, æquale uel etiã maius decus ferat, q̃ qui ducibus Martis non paret. CLIN. Recte. ATH. Nónne si talis ebrietas talisq; ludus adhiberetur, compotatores magnã inde utilitatem cõsecuti, & maiori q̃ prius inuicẽ beneuolentia iuncti, non autem sicuti nunc inimici discederent? cum legitime inuicem conuersati essent, & ducentibus sobrijs temulenti quoq; legibus obtemperassent. CLIN. Sic certe, si talis esset ebrietas qualem modo narrabas. ATH. Ne igitur Liberi patris munus simpliciter ita uituperemus, quasi malum sit, neq; dignum ut in ciuitate recipiatur. Atqui plura etiam in hanc sententiã referri possent, quamuis maximũ illud bonum quod largitur Dionysius, efferre in multos uerear, quoniam homines cum audierint non recte accipiant, nec intelligant. CLIN. Quid istud? ATH. Rumor quidam & fama defluxit ad nos, hunc deum à nouerca Iunone mente olim deturbatũ fuisse: atq; idcirco ulciscendi gratia bacchantũ choream omnemq; insaniam induxisse, & uinum ad hoc ipsum tribuisse. Ego autem hæc illis permitto dicere, qui tutum talia de dijs dicere arbitrantur. Illud tamen scio, quod nullum animal cũ tanta ac tali nascitur intelligentia, quanta & qualis ei cum prouectũ fuerit, cõuenit. Hoc porrò in tempore, quo prudentiam suã nondum possidet, furit omne, & sine ordine clamat, & fastu elatum lasciuiensq; salit. Recordemur autem quod musicæ & gymnasticæ hæc esse principia diximus. CLIN. Recordamur. ATH. Nónne etiam quod numeri & cõcentus sensus nobis solis sit, ex hoc principio constare diximus? Apollinẽ uero & Musas, & Dionysium duces ad hæc nobis esse tributos? CLIN. Vtiq;. ATH. Vinum uero, ut ferunt multi, ad ultionem hominibus datum est ut insaniant. Vt autem sermo habet noster, remedium, & medicina in contrariũ, ut animus quidem pudorem, corpus autem sanitatem & uires adipiscatur. CLIN. Egregie hospes superiorem orationem commemorasti. ATH. Sed iam media pars eorum quæ ad choream pertinent, dicta est. Reliquam uero ut uidetur perficiemus' ne? an prætermittemus? CLIN. Quas' nam dicis partes, & quomodo partiris utrasq;? ATH. Tota quippe chorea uniuerse nobis dicta est disciplina. choreæ uero pars una in uoce est per numeros & concentus. CLIN. Ita est. ATH. Altera in corporis motu per numerum atq; figuram. Sed numerum quidem habet cum motu uocis cõmunem, figuram uero propriam. In prima autem illa parte cantus ipse uocis est motus. CLIN. Vera narras. ATH. Sed uocis quidem habitum, qui ad disciplinam uirtutis animi peruenit, nescio quo modo musicam nominauimus. CLIN. Recte admodum. ATH. Si autem corporis motus in ludo quem saltationem appellauimus, ad corporis usq; uirtutem attingit, artificiosam hanc ad id ipsius deductionem gymnasticam nominemus. CLIN. Rectissime. ATH. De musica quidem, quam mediam choreæ partem diximus, satis actum putauimus: atq; ita de ea sit dictum. Quare de reliqua iam dicamus, uel quid agendum? CLIN. O uir optime, qui cum Cretensibus & Lacedęmonijs disseris, quando iam satis tractatũ de musica est, sed de gymnastica, hactenus minime, quid' nam respõsurũ tibi ad interrogationẽ huiusmodi utrumuis nostrum existimas? ATH. Affirmabo equidem te, cum hæc interrogaueris, aperte iam respondisse. Intelligo enim quod hæc tua interrogatio respõsio quædam est, ut dixi, ac iussio simul ut transigantur quæ ad gymnasticam pertinent. CLIN. Optime intellexisti, & sic facias. ATH. Faciundũ est, neq; eẽ difficile est quæ uobis utrisq; notissima sunt, transigere. Nempe huius artis utriq; multo magis q̃ illius periti estis. CLIN. Vera ferme dicis. ATH. Nónne huius quoq; ludi principiũ est? quia unũquodq; animal natura saltare consueuit. Homo aũt ut tetigimus, cum numeri sensum acceperit, saltationẽ peperit. Cantus item numerum excitat. Quæ ambo inuicẽ copulata choream, & ludũ pepererũt. CLIN. Ita est. ATH. Huius partem alterã iam peregimus, alterã deinceps aggrediemur. CLIN. Prorsus. ATH. Sermonem igitur de ebrietatis chorea primum hac si placet sententia concludamus. CLIN. Quónam pacto? ATH. Si ciuitas aliqua tanquam re seria compotationibus & cum legũ ordine utatur, exercitationis cuiusdam ad temperantiam gratia, & alias uoluptates non fugiat, sed eadem ratione ut ipsas superet exercitetur, hoc utiq; pacto omnibus his utendum. Sin uero tanquam ludo utatur compotationibus ciuitas, & liceat cuiq; quãdo uelit & quibuscũ uelit combibere, & alia quæq; pro libidine exercere,

Cur uinum datũ hominibus

Tota chorea & choreæ pars

non

non essem huius sententiæ, quod deceat ciuitatē istam, aut hunc uirum ebrietati aliquando indulgere. Sed multo magis quàm Cretensium Lacædemoniorumq; usum Carthaginensium legem probarem, ut nunquam in castris quisquam gustare uinum audeat, sed toto illo tempore aqua bibatur, & in ciuitate nunquam uini usum seruo uel seruæ concederem: Sed nec magistratibus toto eo tempore quo magistratu funguntur. Gubernatores etiam atq; iudices munus suum subituros à uino penitus prohiberē. Deliberaturos quoque de rebus non omnino negligendis. Ac nulli penitus interdiu uinum cōcederem, nisi exercitationis corporeæ morborumq; causa hoc potu opus fuerit, neq; etiam nocte uiro uel mulieri quando liberis operam dare uolunt. Plura etiam referri possent, in quibus homines legis rectæ mentisq; compotes uino abstinerent. Quapropter secundū hanc rationem, nec multis ciuitati uineis opus esset, Atqui & reliqua agricultura, omnisq; uiuendi norma ordinem suum teneret, ac uini usus fermè omnium moderatissimus & parcissimus esset. Hic itaq; sermoni de uino hospites, si uobis quoq; uidetur, colophon impositus sit. CLIN. Probe dictum. Quare & nobis ita uidetur.

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOGUM TERTIUM DE LEGIBUS.

VEMADMODVM medicus sanitatem corporis, ita legum auctor spectat animi sanitatem. Quoniā uero omnibus optabilius est ualetudinem prosperam retinere ne pereat, quàm recipere pereuntē, idcirco præcipuum utriusq; tam ciuilis, quàm medici institutum est, seruare siue corporis siue animi sanitatē: sequens uero utriusq; consiliū esse uidetur optimum, siue corpori, siue animo habitum, siquando amissus fuerit, restituere. Quamobrem & apud Platonem & apud ueritatem scriptores illi legum contemnendi censentur, qui subito qua censura scelera perpetrata sint punienda, decernunt: Qua uero ratione homines ita oriantur, nutriantur, erudiantur, ut scelera perpetrare nolint, nō prouident. Nemo igitur admiretur Platonem nostrum firmissimæ sanitatis animi studiosum, tam in libris Legum quàm de Republica diu per multa quæ uidentur leuia, & ad educandos pueros adolescentesq; pertinent, accuratius diuersari. Sic enim decet diligentissimum animorum medicum facere, eosq; statim natos ita componere, ut uel quasi unà cum firma sanitate geniti uideantur, uel saltem ætate adolescente, sanitas animi pariter coalescat. Hinc itaq; præcedens illa libri Legum primi secundiq; diligentia in omni musicæ ludiq; genere atq; conuiuijs. Dum enim de auctoris legum officio disputat, præcipuum eius, id est, circa pueros, & adolescentes studium, ante omnia iudicat declarandū. Vbi meminisse te uolo, quanta cautione ad potum uini iudicauerit accedendū, ut non liceat quotidie bibere, neque cuilibet, neq; ad cuiusq; libidinē, sed in solennibus duntaxat conuiuijs, & tunc quidem uiris & moderate, raro uero merum, sub arbitro tamen & iudice. Alioqui memineris & quantum probet, ut nō liceat in castris militibus gustare uinum, neq; in ciuitate seruis, neq; magistratibus, neq; gubernatoribus & iudicibus ipso iudicij tēpore, neq; uiris mox de rebus magnis deliberaturis, postremo neq; uiro uel mulieri ea hora qua liberis operam dare constituunt. Hæc operæ precium fuerit diligēter commemorasse. Pergamus iam ad proprium libri tertij argumentū. Cum igitur lex ipsa ciuilitatis, id est disciplinæ ciuilis forma sit, ciuilitas autem forma sit ciuitatis, haud ab re de legibus tractaturus multa de ciuitatis ciuilitatisq; initio disputat. Ambigit autem utrum genus humanum fuerit ab æterno necne, similiterq; de mundo. Et quod alicubi tempus nominat infinitum haud quaquam sine principio proprie atq; fine significat, sed nostris potius cōputationibus infinitum: ideoq; dicit sæpe tempus inextimabile potius quàm immēsum. Atqui et in sexto similiter ambigens sententiā ita disiungit, Hominum generatio aut nunquam incepit, aut inextimabili ante nos temporis lōgitudine cœpit. Inextimabile uero forsan dicit, siquis nō solum annos solares, sed etiam lunares, & dies & horas numerare contenderit. Satis autem Christiano fuerit, philosophum mundi æternitatem non affirmasse. Sed quidnam de mille amorum millibus his Mosaici dicent? Fortè Platonem Aegyptiorū more breuiusculos annos cōputauisse. At uero & de his, & de mundi illuuionibus opportunius agitur in Timæo. Iam uero ad ipsam materiam legū, id est, ciuitatem ciuilitatemq; reuertamur. Quatuor ciuilitatis figuræ præcipue numerantur. Prima quidem statim post generis humani calamitatem in superstite quodam eius semine seruato, uel altissimorum montium beneficio, uel diuina potius prouidētia. Tunc enim probabile est filios nepotesq; patris familiās imperio paruisse. Quod quidem imperium sola constat lege naturæ. Secunda figura inter familias plures iam inter se uel oppido, uel uallo quodā simili cōgregatas, cōgregatas inq̄ tum indigentia mutua, tum metu ferarū. Sed ab ipso cœtus huius exordio uerisimile est tot gubernādi formas, quot et domicilia extitisse, opinionib. inter se moribusq; longe diuersas. Ob quam diuersitatem mutuis subortis iniurijs coacti sunt communes quosdam arbitros et iudices rectoresq; cōstituere. Vnde tertia iam orta est ciuilis disciplinæ figura, à præcedente uidelicet iniustitia dicens ori

cens originē. Probabile uero est eiusmodi rectores urbis, cōmunes præscripsisse ciuitati leges, postquā honestissimas quasq; domiciliorum leges considerauerunt, per easq; rei familiaris disciplinā ad disciplinam Reipub. transtulerunt: Quarta deniq; figura est in quodam gentiū regno: ubi plures inter se urbes in eandem uoluntatem communemq; legē ita conueniunt, quemadmodū in urbem unam familiæ plures. Prima quidem figurā extra urbem est per leges singulas, natura, ratione, uoluntate consistens. Secunda uero iam in urbe, sed per singulas adhuc domiciliorum leges, indigentia quadam metuq; congregata. Tertia in ciuitate per leges iam communes, occasione iniustitiæ, iustitiā colens. Quarta ex pluribus ciuitatibus per eandem uoluntatē legemq; similem congregatur. Inter hæc admonentur poetæ ad canenda diuina: Vbi dicitur poetarū genus diuinum esse, agiq; deo. Admonentur quoq; autores legum, ut neq; arduas neq; uiolentas ferant leges, sed leues, quoad fieri potest atq; suaues. Præterea exemplo quodam historico, principale prosequitur disputationis huius consilium, de præcipua condendarū legum & optima ratione. Quæ quidem hinc maxime sumit exordiū, si autor in his ferendis uniuersam quidem ciuium uirtutem spectet, maxime uero maximam omnium atq; ducem. Nemo uero dubitat uirtutes alias à prudentia tanquā inferiora membra à capite duci. Hanc utiq; tam necessariam nobis esse quam nobilem ex eo confirmat, quòd omnes cōmuniuoto id optant in primis, ut humana omnia pro sui desiderio succedant atq; gerantur: eumq; cui ad uotū cuncta succedunt, beatissimū fore omnium arbitrantur. Plato uero contra infert, miserrimum fore illum cuius cupiditates quotidie sequantur euentus, nisi tanta sit prudentia præditus, tantaq; per prudentiā animum moderatione regat, ut uera discernat bona, & quæ ratione secreuit neglectis alijs appetat. In his admonet non esse optandum uel orandum ut omnia cupiditatem nostram sequantur, imò ut cupiditas rationem. Tangit & congruam filij ad patrem, patris ad deum comparationē. Cupit certe et precatur sibi puer euenire quàmplurima quasi bona, quæ pater interea ne accidant deprecatur tanquam mala. Similiter uana & noxia uota hominum cœlestis pater quotidie detestatur. Neq; refugium ad euitanda fallacia uota ullum nobis est, excepta prudētia. Huic ergo per ciuium animos propagandæ legifer in primis incumbet publicæ studens felicitati. Tanta enim prudentiæ perfectio est, ut & optanda doceat exoptare atq; comparare, & comparatis ea potissimū uti ratione qua prosint. In his autem felicitas ciuitatis tota consistit. Quemadmodū uero ciuitatem seruat prudentia, ita destruit imprudentia, quam nominat ignorantiam, Non ignorantiam inquam uel literarū proprie uel artis cuiusdam uel externorū quorundam à nobis alienorum, sed ignorantiam boni, ut alibi sæpe dicit atq; hic significat. Sed addit eam esse & priuatim & publice pernitiosissimam ignorantiam, per quam quis nesciat ita suum animū temperare, ut rationis suæ tanquam reginæ legibus sensus quasi populus legitime educatus obediat: adeo ut non alia prosequatur & fugiat, nec alijs aliter ue gaudeat atq; doleat quàm rationis instituta præscribant. Quicunq; ignorantia eiusmodi occæcantur, etiam si ingeniosissimi atq; literatissimi sint, ignorantes à Platone censentur. Qui uero temperati sunt, prudentes ab eo iudicātur atq; scientes, etiam si literas nesciant. Prohibet deinde magistratum illi tribui gubernandum qui propter incontinentiam gubernare se nesciat. Neq; confidit ciuitatem sub eo recte feliciterq; componi, in cuius animo ciuitas quædam est incomposita simul & misera. Quamuis autem septem numeret deinceps rationes quæ ad dignitatē imperandi conducere apud plurimos iudicātur, scilicet, Paternitas, Nobilitas, Dominatio, Potentia, Senectus, Prudentia, Sors, tamen unicā ipse præ cæteris eligit, id est prudentiā, dicens hanc esse propriam dignitatis imperatoriæ rationem, scilicet, ut prudentiores ubi imperent, imprudentiores obtemperent. Quemadmodum & oculorū officium est ducere, pedū uero ministeriū peragere. Item sicut in qualibet arte præsertim nauigatoria et militari & medicina, eius quidem qui plus intelligit, est præcipere, eius uero qui minus ea in re cognoscit est exequi: ita et in arte ciuili, partim uniuscuiusq;, partim familiæ, partim ciuitatis gubernatrice, illi apprime oēs parere debēt, qui præ cæteris quid potissimū humanæ saluti cōducat intelligūt. Lex ergo communē optans prudentiā, prouidebit ut præter puerilem eruditionem ad prudentiam conferentem, munerum quoq; publicorū gradus pro ipsius prudentiæ gradibus ubiq; distribuantur. Ac ne imprudenter horum gubernacula committantur, sanciet ne mera & ingēs imperandi autoritas concedatur: sed omnes quidem subijciet legibus, reges autem cum senatu cōiunget, senatū cū consilio populari. Cauebit in primis ne unquā superba lasciuia cupiens plus posse quàm leges, dissensionē pariat & ruinam. Studebit ut totum ciuitatis corpus quo ad fieri potest liberum sit, prudens & amicū. Liberū quidem, ut posit quilibet patriæ suæ consulere: prudens autē ut sciat: amicum rursus ut uelit. Meminerit tria hæc in ea ciuitate facilius conuenire, quæ inter unius ac populi potentiam obtinet medium, ut neq; unius se totam subdat imperātis arbitrio uel potentiæ paucorum, neq; quemlibet absq; delectu recipiat consultorem: sed plurimū quidē optimatū constet gubernatione, nonnihil quoq; habeat regij, nōnihil insuper popularis. Circumspiciet mores fortunasq; principum, quo perspiciat ciuitatum regnorūq; exitium maxime omnium ex delitioso luxuriosoq; adolescentū uirorumq; uictu procedere. Quippe cū nemo ex huiusmodi uita uirtute præstans euadere possit, sed æger necessario fiat, fragilis, & inflatus, & cæcus. Mandabit propterea temperantiam ab omnib. maxime coli, sanciens eos potissimum honorari, qui temperatissimi omnium iudicio cōprobentur. Neq; patietur fortitudinē ab ullo absq; temperantia possideri. quasi rem ciuitati ualde periculosam. Quin imò neq; multarum rerum peritiam absq; iustitia tan

quam grauiter nocitura. Summatim uero in primo honoris gradu, dotes animi si cum temperantia mixtæ fuerint collocabit, his corporis subijciet bona, bonis corporis simul et animi externa seruire mandabit. Prohibebit quoq; nimiã libertatem, uetabit & nimiã seruitutem. Nam nimia quidem seruitus amicitiam, id est & beneuolentiã populi erga principem, & charitatẽ erga patriam è medio tollit, adeo tollit ut leui de causa uel princeps, uel patria pereat. Libertas uero nimia lasciuiã primo parit: deinde contemptũ legum, post hæc frequentes seditiones & extremam deniq; seruitutem. Nemo uero miretur Platonem & hic & sæpe alibi ludos, siue potius studia musicæ magnificere, quasi ad permutandos in utranq; partẽ mores tam publice quàm priuatim possint quàmplurimũ. Nam ea tempestate & familiare omnibus & palam frequentissimum erat huiusmodi studium: quod autem ab omnib. fit atq; continue, non minorem ferme in animũ uim habet quàm aer in corpus. Præterea quæ apud medicos parũ cautos habentur leuia, apud Platonem obseruantissimum humani generis medicum haud contemnenda censentur. Descendit post hæc ad superiorũ epilogum. In quo epilogo posset quispiam clausulam illam, Si uero quicquã & quæ sequuntur, ita forsitan legere. An uero quicquam cõtulerimus nec ne? Quis redarguet? Cum inter nos omnia dicta fuerint. Sed ista tu uideris.

DIALOGVS TERTIVS DE LEGIBVS VEL DE LEGVM LATIONE.

Initium ciuilis disciplinæ

HAEC quidem ita se habeant. Ciuilis autem disciplinæ initium quodnam fuisse dicemus? An non hinc facillime ipsum quis optimeq; inspiciet? CLIN. Vndenam? ATHEN. Vnde ciuitatum quoq; incrementum & ad uirtutem & ad uitium licet inspicere. CLIN. Vnde dicis? ATHEN. Reor equidem à longitudine infinitateq; temporis, rerumq; in eo mutationib. CLIN. Quo pacto id ais? ATHEN. Age dic, si habes, ex quo urbes ciuilesq; hominũ institutiones cœperunt, quanta temporis præcesserit multitudo. CLIN. Nequaquã id facile. ATHEN. Infinitum utiq; hoc & impossibile cogitatu. CLIN. Sic est omnino. ATHEN. Nónne innumeræ in hoc tempore cõditæ sunt ciuitates, totidemq; destructæ, quę omni ciuilis uitæ conditione passim usæ sint, factæq; modo maiores è minoribus, modo minores è maioribus: peiores quoq; ex melioribus, & cõtrà, ex peioribus meliores? CLIN. Necessarium id quidem est. ATHEN. Huius igitur mutationis causam excogitemus, si possumus. Fortassis enim primam uitæ ciuilis causam mutationemq; nobis ostendet. CLIN. Probe loqueris. Quare & te oportet quid hac de re sentias diligenter exponere: & nos attente auscultare. ATHEN. Num igitur prisci sermones ueritatem aliquam habere uidentur. CLIN. Quinam? ATHEN. Multos uidelicet hominum interitus ex diluuijs morbis alijsq; pestibus olim accidisse, ex quibus pauci homines superstites fuerint. CLI. Valde id cuiq; uerisimile. ATHEN. Age iam de multis unum hoc exitium quod illuuione factum est perspiciamus. CLIN. Quid in hoc cogitare nos iubes? ATHEN. Nempe eos qui cladem tunc euaserunt, montanos quosdam & pastores fuisse, in montium cacuminibus pauca semina ad propagandum genus hominum conseruata. CLI. Patet. ATHEN. Atqui necesse est eos & aliarum artium fuisse expertes, & auaritię contentionisq; studia inter ciues cæterasq; aduersus alios astutias ignorasse. CLIN. Consentaneum id quidem. ATHEN. Ponamus etiam campestres & maritimas urbes subito illo tempore perijsse. CLIN. Ponamus. ATHEN. Instrumenta igitur omnia & quæcunq; artium siue ad disciplinam ciuilem, siue ad facultatem aliam pertinentium, extabant inuenta, concidisse illis temporibus asseremus. Quomodo enim ô uir optime si hæc in sempiternum ita se ut modo habentia permansissent, nouum quicquam alicui esset inuentum? CL. Nempe quia innumerabilis quædã multitudo annorum ignorabatur ab illis. Mille autem anni uel duo millia intercessere ex quo quicquàm dicit, partim Dædalo, partim Orpheo, partim Palamedi inuentum. Sicut quæ ad musicã pertinent, Marsyæ & Olympo: quæ ad lyram, Amphioni attribuuntur: aliaq; alijs multa, ut ita dicã, heri & nudiustertius adinuenta. ATH. Videsne Clinia prætermissum abs te esse amicum, qui uere heri fuit? CLIN. An Epimeniden dicis? ATHEN. Hunc equidem. Longe enim hic nouarum rerum excogitatione omnibus apud uos excelluit, ô amice. Quod sanè uerbis olim Hesiodus diuinauit, re autem

autem Epimenides ipse perfecit, ut uos asseritis. CLIN. Asserimus planè. ATHEN. Ex ea utique deuastatione magnam terribilemq; humanis in rebus desolationem accidisse tunc arbitramur. Fertilium agrorum magnitudinem desertam, cæterisq; animalibus corruptis uix boum caprarumq; genus & illud quidem rarum relictum fuisse, quibus pascēdis tunc homines uitam agebant. CLIN. Cui dubium? ATHEN. Ciuitatis uero & disciplinæ ciuilis & legum de quibus præsens à nobis sermo habetur, nūquid memoriā quidem ullam, ut ita loquar, fuisse putamus? CLIN. Nullam prorsus. ATHEN. An non ex illis ita dispositis nobis hæc omnia prouenerūt, ciuitates, disciplinæq; ciuiles, artes, leges & uitiorum atq; uirtutis non parua copia? CLIN. Quo pacto id ais? ATHEN. Nunquid arbitramur ô uir mirifice, eos homines cum multorum quæ inter ciues honesta habenī, uel turpia, ignari essent, summos uel in uirtute, uel in uitio extitisse? CLIN. Probe dixisti, & quod uis intelligimus. ATHEN. Tempore igitur progrediente, ac genere hominū multiplicato, ad eum quem nunc uidemus habitum, prouecta omnia sunt. CLIN. Recte admodum. ATHEN. Neq; tamen subito ut uerisimile est, sed paulatim longoq; in tempore. CLIN. Valde sic decet. ATHEN. In campos enim ex cacuminibus montium recens formido descendere prohibebat. CLIN. Certe. ATH. Nónne & propter paucitatem illis temporibus mutuo inter se aspectu congratulabantur, præsertim cū neq; terra, neq; mari transitus ad alios facilis fuerit, omnibus fermè ad transitum instrumentis deletis unà cum artibus? Quapropter inuicem conuenire non poterant. Ferrum namq; & æs & metalla omnia confusa perierant, ut inueniri & in lucem erui nō possent: unde & lignorum fabri non erant. Nam & si aliquod instrumentū relictum quādoq; in montibus superfuerit, cito tamen contritum euanuit: nec alia fieri poterāt, antequam ars metallica hominibus iterum inueniretur. CLIN. Quo enim pacto aliter fieri potuisset? ATHEN. Quot autē generationibus postea id factū esse putamus? CLIN. Profecto multis. ATH. Igitur artes quæcunq; ferro utuntur & ære cæterisq; huiusmodi omnibus, eodē tempore, imò etiam maiore ignorantiæ tenebris obsitæ ignorabanī. CLIN. Certū id est. ATH. Quinetiam neq; seditio illo tempore, neq; bellum erat. CLIN. Qua ratiōe? ATH. Primo quod propter desolationem ardenti se inuicem beneuolentia complectebātur. Deinde quod cibus bellum non cōcitabat: Pascuorum enim nulla erat inopia, nisi fortè quibusdam paucis ab initio. Pascuis autem plurimū illis temporibus uitam agebāt. Lactis item & carnium copia non deerat. Ac uenatio facile alimenta, nec illa quidem mala suppeditabat. uestitus præterea, stramentorum, habitaculorū, uasculorumq; tam igneorum q̄ non igneorum copiam habebant. Artes quippe fingendi atq; texendi ferro non indigēt, quibus hæc omnia dei nutu consequimur, ut si quando homines in talem calamitatem deciderint, propagare genus humanum possint. Hac de causa non ualde inopes erant, neq; inopia compellebantur ad bella. Diuites etiam fieri minime poterant, quum neq; aurū, neq; argentū haberent. in quocunq; uero hominum cœtu, nec inopia, neq; diuitiæ sunt, huic iustissimi mores aderunt. Neq; enim ibi cōtumelia, neq; iniuria locū habet. Aemulatio quoq; & inuidia procul abest. His igitī de causis boni erāt, ac maxime propter simplicitatem. Quæcunq; enim audiebāt honesta esse uel turpia, propter simplicitatem credentes esse uera, monitis obtemperabant. Nec ullus propter sapiētiæ opinionem, ut modo fit, de mendacio suspicabatur, sed quæ de dijs & hominibus dicebantur uera putātes, quiete ad hæc uitam suam instituebant. Quamobrē tales erant omnino, quales paulo ante narrauimus. CLIN. Ego quidem & hic tibi in his consentimus. ATH. Diximus porrò generationes multas ita uiuentes, tam illis qui ante diluuium fuerūt q̄ hodiernis hominibus minorem peritiam habuisse, cum cæterarū artium, tum bellicarū quæ terra uel mari hodie exercentur: ludicrorum quoq; & seditionum quę in ciuitate & uerbis & operibus sedulo contendunt ad iniuriam alijs inferendam. Simpliciores autem fuisse & fortiores, ac simul modestiores, & in omnibus iustiores. Horum uero causam iam diximus. CLIN. Recte loqueris. ATHEN. Dicta igitur ita hæc nobis sint, & quæ sequuntur idcirco exponantur omnia, ut intelligamus cur illis opus legibus fuerit, & quis leges eis condiderit. CLIN. Probe dixisti. ATHEN. An igitur illi nec legum latoribus indigebant, neq; dum illis temporibus id fieri cōsueuerat? Literas enim nondum habebant, illius tēporis homines, sed consuetudinem & mores maiorum sequentes uiuebant. CLIN. Veri

ſimile eſt. Sed ciuilis diſciplinæ quis modus fuit? ATHEN. Hic. CLIN. Quis? ATHEN. Omnes mihi uidentur diſciplinam uiuendi ciuilem illius temporis imperium appellare, quod etiam nunc multis in locis & apud Græcos, & apud Barbaros uiget, quod quidem in habitatione Cyclopum extitiſſe, ita teſtatur Homerus: Ad conſultandum nunquam coeunt publice, nec exercenda iudicia: ſed in altis montibus caua antra inhabitant, ſpretiſq; publicis priuatim quiq; uxoribus filijsq; dant iura. CLIN. Iucundus hic poeta uobis fuiſſe uidetur. Atqui & alia nonnulla ipſius uidimus, ualde illa quidem urbana, non multa tamen. Nos quippe Cretenſes alieno poemate parum utimur. MEG. Nos autem utimur. Videturq; nobis poetas huiuſmodi ſuperaſſe, quamuis nõ Laconicã, ſed Ionicam uitam potius ubiq; doceat. Bene autem uerbis hic tuis atteſtari uidetur, quum antiquitatem hominum per fabulas ad ſylueſtrem uiuendi modum reduxerit. ATHEN. Atteſtatur nimirum. Quapropter teſtimonio illius inducti credamus gubernatiões huiuſmodi aliquando fieri. MEG. Recte. ATHEN. Nõnne gubernationes hæ fiunt ex hominibus ipſis qui per habitationes ſingulas, ſingulaq; genera propter egeſtatem ex uaſtationibus factam diſperſi uiuunt? in quibus ſemper antiquior dominatur, ex eo quod principium ex patre matreq; ſumpſerunt: quos quidem quaſi aues ſecuti gregem unum conficiunt, patris uoluntate pro lege utentes & regno, omnium iuſtiſſime gubernati. MEG. Ita prorſus. ATHEN. Poſtea uero cõmuniter pluresq; cõfluentes maiores ciuitates conſtituunt, atq; ad agriculturas primum in montium radicibus conuerſi ex ſepibus ambitus quaſi muros urbium ferarum cauſa condunt, unam domum amplam communemq; condentes. MEG. Veriſimile id quidem uidetur. ATHEN. Quid autem hoc? nõnne etiam ueriſimile? MEG. Quidnam? ATHEN. Cum habitationes hæ maiores è minoribus primisq; ſunt factæ, adeſſe paruarum ſingulas, quarum unaquæq; adducat ſeniorem principem propriosq; mores, ex eo quod ſeorſum uixerint, & idcirco alios ab alijs parentibus educatoribusq; mores ſuſceperint, quibus aſſuefacti ſunt ſinguli ad deos colendos ſeq; ipſos curandos, modeſtiores quidem à modeſtis, à fortioribus fortiores, & in cæteris omnibus prout ſinguli filios aut nepotes erudierũt, quorũ ritus quaſi leges proprias ad maiorem habitationem ferunt. MEG. Quid prohibet? ATHEN. Atqui neceſſe eſt leges ſuas cuiq; in primis placere, aliorum uero leges loco ſecundo. MEGIL. Ita eſt. ATHEN. Sed uidemur iam in ipſa quaſi legum incunabula & exordium inſcij ingreſſi. MEG. Vtique. ATHEN. Poſt hæc neceſſe eſt, ut qui conueniunt aliquos ex ſeipſis cõmuniter eligant, qui omnium inſtituta nouerint, & quæ maxime ex his probauerint, ad communes quoſdam populi duces quaſi reges deferant. Earum uero legum quæ cõprobatæ fuerint, ipſi latores nominabuntur: conſtituentesq; optimatum gubernationem ex imperijs, aut regnum aliquod, in hac ciuilis diſciplinæ mutatione conueniunt. MEG. Ita certe conuenienti ſucceſſione continget. ATHEN. Tertiam itaq; diſciplinæ ciuilis figuram iam dicamus, in qua ſpecies omnes & affectus rerumpublicarum & ciuitatum reperiuntur. MEG. Quænam iſta eſt? ATHEN. Ea certe eſt, quam Homerus poſt ſecundam tertio factam ita ſignificauit. Dardaniam uero tunc terram ille ædificauit. Nondum enim ſacra Ilij mœnia erecta in campis ſtabant, multarum gentium ciuitas. Sed ad radices montis Idæ fontifluæ habitabant. Profecto carmina hæc & ſuperiora illa de Cyclopibus diuinitus & ſecundum naturam ipſam cõſcripta ſunt. Diuinum enim poetarum genus eſt: dijs agitur, & ſacros concinit hymnos. Vnde uera paſſim cum muſis atq; gratijs tangere ſolent. MEG. Summopere. ATHEN. Præſtantẽ igitur fabulam proſequamur. Forte enim aliquid ex ea patebit ex ijs quæ uolumus. An non ſic oportet? MEG. Sic prorſus. ATHE. Conditum igitur ex altioribus locis in magno pulchroq; campo Ilium accepimus, in colle quodam non alto, quò multi deſuper ex Ida fluuij defluebant. MEG. Sic traditum eſt. ATHEN. An non longo poſt diluuium tempore id factum putamus? MEG. Quis non ita putarit? ATHEN. Magna igitur eos deuaſtationis illius cepiſſe uidetur obliuio, quando iuxta multos fluuios, & ab altioribus locis fluentes urbem condiderunt, ſeq; ipſos collibus exiguis credidere. Vnde perſpicuũ eſt multis ſeculis eos poſt illuuionis uaſtitatem fuiſſe. Aliæ præterea multæ urbes, iam tunc longius propagato genere hominum colebantur. MEG. Quid ni? ATHEN. Quæ ſcilicet & aduerſus Ilion militarunt. Atque per mare forſan, quaſi iam omnes eo intrepide uterentur. MEG. Apparet. ATHEN. Decennio au-

nio autem Achiui Troiam oppugnantes euerterunt. MEGIL. Plane. ATHEN. In eo igitur decennio quo Troia obsidebatur, multa mala domi obsidẽtibus Achiuis propter seditiones iuuenum acciderunt, qui nec honeste, nec iuste in sua redeuntes milites recepere, sed ita ut multi morte, multi exilio afficerentur. Qui rursus expulsi deducti sunt, Dori pro Achiuis mutato nomine appellati, propter Dorieum quendam à quo exules cõgregati & restituti fuerũt. Atq; hæc omnia uos ô Lacedæmonij, hinc narratis. MEGIL. Proculdubio. ATHEN. Cum sermo nobis de legibus institutus esset, in disputationem de musica & ebrietate digressi sumus. Nunc tandem quasi diuinitus ad idem nobis oratio reuoluta est, nobisq; quodammodo ansas præbuit. Ad eam enim ciuilem disciplinã delapsa est, quam & Lacedæmone, & in Creta recte quasi fraternis legibus institutã asseritis. Tantũ uero ex hac orationis digressione lucrati sumus, ut dũ per disciplinas ciuiles urbium q; habitationes transueheremur, primam & secundam & tertiam ciuitatẽ perspexerimus, alteram ab altera in tractu quodã lõgissimo temporis, ut nostra fert opinio, dependentes. Nunc uero quarta hæc nobis ciuitas uenit, aut si uultis quartum hoc hominum genus, quod & quandoq; alicubi habitabit, & nunc iam habitat. Ex quibus omnib. si intelligere potuerimus, quid bene uel contrà in habitatione sit institutum, & quænam leges ipsorum conseruant ea quæ cõseruantur, & quæ corrupta corrumpunt, & qualis institutionum ciuilium commutatio beatam, ô Megille & Clinia, efficit ciuitatem, satis nobis factum putabimus. Hæc omnia inquã, rursus tanquã ab initio nobis tractanda sunt, nisi fortè aliquo pacto quę dicta sunt, respuamus. MEGIL. Siquis nobis hospes deus pol liceretur: si disputationem de latione legum rursus aggrediamur, neq; pauciora, neq; peiora his quæ dicta sunt, audituros esse: longum ipse hac de causa iter facerẽ, & breuis mihi hæc dies uideretur, quamuis ab estiuali solstitio ad hiemalia, dies modo uertatur. ATH. Consideranda igitur ista uidentur? MEGIL. Maxime. ATH. Illa denique tempora cogitatione cõplectamur, in quibus Lacedæmon, Argi, Messeneq;, & eis coniuncta omnia maioribus uestris Megille subiecta fuerunt. Tunc enim illud ipsis, ut dici solet in fabula, placuit, ut tripartito exercitu diuiso, urbes tres habitarent, Argos, Messenem, Lacedæmonem. MEGIL. Sic factum. ATH. Et Argorum quidem rex Temenus factus est, Messenes uero Cresphontes, Lacedæmonis autẽ Eurysthenes simul atq; Procles. MEGIL. Sic utiq;. ATH. Coniurarunt item omnes eum hostem futurum, qui cuiusquam ipsorum regnum deuastare aggrederetur. MEGIL. Plane. ATH. Dic uero per Iouem, nunquid regnum uel principatus quispiam deponantur, uel depositi quandoq; ab alijs sint, quàm à seipsis? An paulo ante cum in hunc sermonem incideremus, id ita esse putabamus, nunc autem obliti omnino sumus? MEGIL. Minime. ATH. Nõne idem magis nunc confirmabimus? ab historia enim rerum gestarum in quam incidimus, ad hoc affirmandũ admonemur. Quare non circa uanum aliquid orationem reuoluemus, cum rem gestam ac ueram dicamus. Facta uero hæc sunt. Tria regna, & tres gubernatæ regno ciuitates legibus communiter de imperando parendoq; positis iurarunt inuicem: reges quidẽ ne genere ac tempore progrediente uiolentius regnarent: populi autem si reges iusiurandum conseruarent, ne unquam regno deponerent, immo uero defenderent siquis unquam aggrederetur. Reges quoq; regibus & populis, atq; etiam populi populis & regibus, se ad mutuo propulsandas illatas iniurias iuramento obstrinxerunt. Nonne ita? MEGIL. Ita prorsus. ATHEN. Quod autem in constituenda disciplina ciuili maximum est, id siue reges, siue alij, leges tulerint, tribus illis ciuitatib. adfuit. MEGIL. Quid illud? ATHEN. Vt duæ simul contra unam insurgerent, quæ positas leges transgrederetur. MEGIL. Manifestũ id quidem. ATHEN Illud etiam legis latoribus multi præcipiunt, ut leges huiusmodi ferant, quales multitudo & populus libẽter suscipiãt, perinde ac siquis gymnasii magistris medicis ue præciperet, ut cũ uoluptate corpora curent, eisq; iucunde medeãtur. MEG. Sic omnino. ATHEN. Pulchre tamen sępenumero habet, si quis parua cum molestia bonam habitudinẽ & sanitatem corporibus reddat. MEGIL. Quid ni? ATHEN. Hoc præterea ipsis aderat non paruum ad ferendarũ legum facilitatem. MEG. Quidnam? ATH. Non erat illarum legum latoribus bonorum æqualitatem efficientibus maxima illa difficultas, quæ conuenientibus in unam legem ciuitatibus multis solet accidere, si agrorũ quærant possessionem turbare, & nouas tabulas introducere, quoniam uideant nõ satis

Vnde Dori

posse absq; his æqualitatem fieri. Nam aduersus eum qui mouere ex his aliquid tẽtat, omnes reclamant, ne moueat non mouẽda. Agros quippe diuidenti, & nouas tabulas introducenti aperte omnes maledicũt, ut quisq; quò se uertat ignoret. Doris autẽ hæc difficultas turbatioq; non fuit. Nam agros abunde sine cõtrouersia possidebãt, debitaq; ipsis æris alieni iam olim conflata & magna non erant. MEG. Vera narras. ATH. Quónam igitur optimi uiri ita male constitutio illa & legislatio ipsis abiuit? MEG. Quo id pacto? Quid ue culpas? ATH. Quòd ex tribus ciuitatum constitutionibus, duæ cito & disciplinam ciuilem & leges perdiderunt, & uestra ciuitas una relicta est. MEG. Haud facile est quod interrogas. ATH. Atqui opus est ut id modo considerantes, disserentesq; de legibus senili quodam modestoq; ioco, iter hoc quẽadmodum à principio diximus sine molestia conficiamus. MEG. Proculdubio faciendum est ut dicis. ATHEN. An igitur pulchriorẽ de legibus cõsiderationem habere possumus, q; de his legibus quę ciuitates huiusmodi exornarunt? aut etiam ciuitates ullas institutionesq; honestiores ac maiores his cogitare? MEG. Non facile quispiam his alias anteponat. ATHEN. Nemo autem ambiget quin illi ita coniuncti non Peloponesum tantum, uerum etiam uniuersam Græciam, si Barbarus quispiam iniuriã intentaret, defendere posse crediderint, Troianorũ exemplo excitus, qui Assyriorum potẽtia freti, quæ à Nino traxit originem, bellum contra seipsos concitarunt. Erat enim adhuc principatus illius non contemnenda potentia. Quare quemadmodũ nunc regem nos magnum formidamus, ita gentium illarũ conspirantium in unum potentiam tunc omnes expauescebant. Magnam uero his inuidiam secũda Troiæ euersio cõflauit. Assyriorum enim principatus particula quędam, Troię potentia fuit. Aduersus igitur eam potẽtiam in tres diuisus ciuitates exercitus à fratribus, Herculis filijs tunc regnantibus optime atq; ornatissime habere uidebatur, & multo melius instructus, q; ille ipse qui Troiam obsedit. Primũ eũ Heraclidas principes excellẽtiores q; Pelopidas habere se arbitrabantur: deinde hunc exercitũ illi qui Troiam petijt, uirtute pręstare. Hos enim uicisse, illos ab istis fuisse superatos, à Doris Achiuos. Nónne sic illos cogitasse, eaq; de causa sic se præparasse credimus? MEG. Omnino. ATHEN. Verisimile igitur illos firmam quoq; cõstitutionem hanc suam fore putasse, longumq; tẽpus duraturam, præsertim quia multa pericula & labores unà subierũt, & à fratribus regibus gubernabantur. Necnon multis usi fuerant uatibus, tum alijs, tum Apolline Delphico. MEG. Verisimile admodum. ATHEN. Hæc uero quæ maxima fore existimabãtur, breui tunc ut uidetur euanuerunt, præter paruã, ut modo diximus, partem, quæ uestrã habitat regionem. Hæc nunquã ad hunc usq; diem bello cõtra duas partes suscepto quieuit. Nam si facta tunc cõstitutio cõcors mansisset, inuicta profecto bello fuisset. MEG. Quid ni? ATHEN. Quomodo igitur & qua ratione dissoluta est? Nónne consideratione dignum apparet, quænam fortuna tantam ac talem constitutionem euertit? MEG. Nunquam profecto aliud considerans quispiã uel leges uel respublicas alias intelligere poterit, quibus pulchrę magnæq; res seruentur, uel contrà perdantur, si ista neglexerit. ATH. Feliciter ergo in hanc tam accommodam considerationẽ incidisse uidemur. MEG. Summopere. ATHEN. Nunquid ergo noster nos error omnes latet, & in præsentia maxime, dum putamus singularem quandã perspexisse rem, & quam mirabiles euentus sequentur, siquis bene illa uti modo debito non ignorabit? Nos autem modo neq; recte forsan neq; secundum naturam de hoc ipso sentimus: Et alij omnes in omnibus errant, quibus de similiter cogitant. MEG. Quid ais? Et qua de re istud maxime dicis? ATHEN. Ipse me, ô bone uir, nunc certe risi. Cum enim illum exercitum de quo modo sermo habitus est, considerassem, egregius profecto atq; mirandus mihi uisus est, & præclara quædã facinora Græcis designaturus, siquis tunc ipso bene usus fuisset. MEG. An non prudenter & tu cuncta dixisti, & nos probe laudauimus? ATHEN. Fortasse. puto tamen omnes qui magnum aliquid & ingenti potentia præditũ uiderint, statim sic affici: ut opinẽtur, si sciret qui ipsum possidet tanta re taliq; uti, multis præclarisq; inde rebus gestis felicem fore. MEG. Nónne & hoc rectum? uel quomodo dicis? ATHEN. Considera iam quorsum respiciẽs, qui sic laudat singula recte dicat. Ac primũ de quo dicebamus. quo pacto si recte sciuissent exercitum ordinare qui tunc præfuerũt, feliciter usi occasione fuissent: nónne si tutiorem illo tempore cõstituissent, semper seruassent, ita ut & ipsi liberi essent,

& alios

& alios quos uellent, subiugarent? Atq; omnino & ipsi & eorũ posteri tam apud Græcos quàm apud Barbaros, quicquid cuperent, consequerentur? An non omnia huius gratia cupiebant? MEG. Imò etiã ualde. ATHEN. Quicunq; igitur cum diuitias ingentes perspexerit, aut honores generis excellentes, aut aliquid eiusmodi, eadẽ ipsa dixerit, ad hoc respiciens dicet, quasi per hoc ipsi futura sint omnia quæ desiderat, uel plurima atq; potissima. MEG. Ita uidetur. ATHEN. Vna certe omnium hominũ cõmunis quædam cupiditas est, quam præsens sermo significauit. MEG. Quænam? ATHEN. Vt secundũ animi sui desiderium omnia, uel saltem humana gerantur. MEG. Cui dubium? ATHEN. Quando omnes semper hoc uolumus, & in pueritia & adulta ætate & senio, sedulo id proculdubio habere precamur. MEG. Vtiq;. ATH. Amicis etiam hæc precamur, quæ ipsi quoque sibi precarẽtur. MEG. Et hoc. ATH. Amicus autem filius patri, cum puer sit, uiro. MEG. Profecto. ATHEN. Atqui eorum quæ puer contingere sibi precatur, multa pater ne accidant, deprecatur. MEG. An id fieri dicis, quando iuuenis est & amens filius qui precatur? ATHEN. Immo etiam quando pater siue senex siue admodum iuuenis, cum nec honestorum neq; iustorum quicquã cognoscat sic affectus ut Theseus erga infelicem Hippolytum, impensius imprecatur, filius autem cognoscit, putas'ne tunc filium cum patre eadem oraturum? MEG. Intelligo quod dicis. Dicere enim mihi uideris, non esse precandum conandumq; ut uoluntatem nostram cuncta sequantur, sed ut prudentiam nostram uoluntas. Idq; tam ciuitati quàm singulis, precibus petẽdum, studendumq; ut mentem habeant. ATH. Idq; prorsus inquam. Quinetiam quod ciuilis uir legumq; lator ad hæc semper respiciens leges ferre debet, & ipse recordatus sum, & uos nunc recordari uolo. Nempe uos in disputationis principio dicebatis, probum legum latorem ad bellum omnia referre debere. Ego autem dicebam, ad unam solummodo uirtutem, cum tamen sint quatuor, id respicere: respiciendumq; non ad unam tantum, sed omnes: maxime uero ad primam, quæ & cæterarum omnium dux est. hæc uero prudentia est, & intellectus, & opinio, unà cum amore & cupiditate ista sequente. Eodem iam oratio nostra reuertitur. Et ego qui tunc ea dicebam, eadem nunc etiam dico, siue ioco uultis, siue serio. Assero equidem non esse tutum, uoto uti, & uoto potiri, si mentem non habeas, sed contraria eorum euenire quæ petis, satius esse. Si serio dicta hæc existimare uultis, existimate. Spero enim nunc uobis persuadere quod paulo ante proposuimus: perditionis regum, totiusq; constitutionis illius dissoluendæ causam non timiditatem fuisse, nec rei militaris ignorantiam seu principum siue subditorum, sed uniuersam reliquam prauitatem, & præsertim humanarum rerum maximam ignorantiam. Quod hæc tunc ita contigerint, & nunc sicubi fiant, aut futura quandoque sint, non aliter eueniant, si uultis conabor, ut ratio deinceps ostendet, adinuenire, uobisq; tanquã amicis, pro uiribus explanare. CLIN. Verbis te hospes laudare molestum, re autem ualde laudabimus, ultro quæ dicas audiendo, qua in re liberalis uerusq; laudator uel maxime perspicuus sit. ATHEN. Optime tu quidem Clinia. Quare quod ais efficiamus. CLIN. Erit ita, si deus uoluerit. Tu modo dic. ATHEN. Censemus ergo, per sequentem disputationis huius uiam deinceps progredientes, maxima tunc ignorantia potentiam illam fuisse perditam, similesq; rerum euentus & nunc eadem ex causa proficisci. Quapropter si hoc ita se habet, legislator conari debet prudentiam quoad fieri potest ciuibus dare, ignorantiam quàm maxime auferre. CLIN. Manifestum id quidem. ATHEN. Quænam igitur maxima inscitia iure dicetur? Considerate si mihi assentimini. Ego enim hanc censeo. CLIN. Quam? ATHEN. Quando aliquis quod honestum sibi aut bonum uidetur, non amet, sed oderit: quod autem malum atq; iniustum, id diligat atq; amplectatur: hanc uoluptatis doloris q; dissensionem aduersus eam quæ rationem sequitur opinionem, extremam esse inscitiam assero. quam etiam maximam dico, quia in multitudine animi est. Quod enim in eo doloribus uoluptatibusq; mancipatum est, quasi plebs ciuitatis est atq; multitudo. Quando igitur scientiæ, uel opinioni, uel rationi quæ natura dominantur, animus aduersatur, hoc ego ignorantiam appello: & ciuitatis quidem, quando principibus legibusq; multitudo non paret: & unius etiam uiri, quando licet bonæ in animo rationes sint, nihilo tamen magis secundum ipsas agitur, sed contrà omnia peragũtur. Has equidem ignorãtias perniciosissimas esse assero ciuitatis, cuiuslibetq; ciuis, nõ autem opificũ ignorãtias, si modo quod

Non precãdum ut uoluntatẽ nostram cuncta sequantur, sed ut prudentiam nostram uoluntas

Quæ maxima inscitia ciuium

dico hospites intelligitis. CLIN. Et intelligimus ô amice hæc, & cõcedimus. ATH. Hoc itaq; ratum habeatur, quod ciuibus qui hoc modo ignorant, nihil ad principatum pertinens committendum sit: immo uero ut ignorantes, improbandi, etiã si acutissimi & diserrissimi sint, & quæ ad ornamentum & acumen ingenij spectant, cuncta complexi. Qui uero cõtrà affecti sunt, sapientes habendi etiam si neq; literas, ut dicitur, nouerint, neq; natare sciant. Magistratus quoq; istis quasi prudentibus committendi. Quomodo enim ô amici uel minima prudentię species sine consensu consistere poterit? CLIN. Nullo modo. ATHEN. At uero pulcherrimus maximusq; consensuum omnium, maxima iure sapientia esse dicetur. Cuius quidem particeps sit necesse est qui secundum rationem uiuere debet. Quisquis autem expers est, & suæ domus euersor, & ciuitatis nũquam seruator, sed contrà omnino ad hæc semper ignarus esse uidebitur. Hæc igitur, ut paulo ante diximus, ita se habeant. CLIN. Ita prorsus. ATH. Imperantes uero & parẽtes nónne in ciuitatibus esse debent? CLIN. Vtiq;. ATH. Esto. rationes autem pro dignitate imperãdi parẽdiq;, tam in ciuitatibus seu magnis seu paruis, q̃ priuatim in domibus similiter quales & quot sunt? Nõne prima dignitatis recta ratio erit, ut pater ac mater, & simpliciter genitores ubiq; natis imperent? CLIN. Maxime. ATH. Secunda, ut ignobilibus generosi? Tertia, ut iunioribus seniores? CLIN. Et hoc. ATH. Quarta, ut domini seruis? CLIN. Proculdubio. ATH. Quinta, ut potẽtiores dominẽtur, imbecilliores seruiãt? CLIN. Principatum modo dixisti admodum necessarium. ATH. Imò uero qui plurimus, & secũdum naturam, ut Thebanus Pindarus ait, in omnibus animalibus reperitur. Maxima uero dignitas sexto collocanda est, qua ignorantes quidem sequi iubentur, prudentes autem ducere atq; dominari. Quod ego quidem imperium ô sapientissime Pindare, nõ præter naturam, sed secundũ naturã legis & sponte susceptum, nõ uiolenter fieri affirmarem. CLIN. Probe dictum. ATH. Septimũ principatum ad sortem aliquã producamus, eum dei gratia & felicitate quadam obtingere asserentes: & iustissimũ esse ducamus, ut is quem sors delegerit imperet: ille uero quem repulerit, pareat. CLI. Vera narras. ATH. Dicemus ergo ioco quodam ad aliquem eorum qui facile ferendarum legum munus aggrediuntur. An uides ô legum lator, quot circa imperantes dignitates expẽdendæ? & quomodo inter se oppositæ sint? Profecto nunc fontem aliquem seditionum inuenimus, à quo tibi est cauendum. Primum nobiscum diligẽter considera, quidnam & quomodo præter hæc male agentes isti apud Argos Messenamq; reges seipsos simul & Græcorum potẽtiam quæ tunc mira erat, euerterunt. Nõne quia rectissime dictum ab Hesiodo ignorarũt, Dimidium nõnunquam plus esse quàm totum? Quando uidelicet totum comprehendere noxium est, dimidium uero moderate se habet, tunc sane moderatum immoderato plus esse censuit, utpote deteriore melius. CLIN. Rectissime. ATH. Vtrum regibus hoc perniciosum esse prius, q̃ plebi credamus? CLI. Probabile est regum maxime hunc morbum esse, qui superbe propter delicias uiuunt. ATH. Perspicuum igitur hoc primum reges eos habuisse, quòd plus quàm leges contenderent posse uoluerunt, nec in eo concorditer permanserunt, quod uerbis & iureiurando laudauerant. Verum dissensio, ut uobis uidetur, quæ cum maxima ignorantia sit, sapientia tamen apparet, ea omnia propter errorem & ruditatem acerbam, euertit. CLI. Videtur. ATH. Quid igitur hoc de morbo timentem legis latorem oportuit cauisse? An per deos neq; sapientiæ laudem habet nunc huius agnitio, neque difficile dictu? Siquis autem id tunc præuidisset, certe is nobis sapientior extitisset. MEG. Quid illud dicis? ATH. Licet nunc Megille quod olim à uobis factum sit animaduertere, atq; inde rem ipsam cognoscere, faciliusq; ita quod tunc fieri potuit, dicere. MEG. Dic planius. ATH. Ita certe apertissimum fiet. MEG. Quo nam pacto? ATH. Siquis minoribus potentiam maiorem neglecta mediocritate, nauibus uela, cibum corporibus, animis principatum committet, omnia peruertentur. Nam supra modum elata lasciuiunt: & alia quidem in morbos incidunt, alia in iniuriam elatioris lasciuiæ filiam. Quid itaq; dicimus? Nónne hoc? quòd nullum prorsus ingenium humanum sit, quod si & iuuenile, & nemini subiectum existat, ita ferre potentiam maximam possit, ut ne, mente amentia morbo maximo referta, in proximorum etiam amicorum inuidiam incurrat: quod cum accidit, animum statim perdit & omnem eius uim obscurat. Hoc autem cauere mediocritatis ipsius obseruatione, excellentium legũ latorum

Prouerbiũ

Septem dignitates imperandi

Quomodo intelligẽdũ, Dimidium plus esse q̃ totum

op us

opus. Quod igitur tunc factum, facile modo perspectu est, hoc esse uidetur. MEG. Quid nam? ATHEN. Deus quispiam ut arbitror uestri curam habuit, qui cum futura præsciret, geminam uobis ex unica regum generationem constituit, atq; ita ad mediocritatem magis contraxit. Præterea natura quædam humana uiribus diuinis coniuncta tumẽtem uestrum perspiciens principatum, moderatas uires eorum qui in iudiciali foro uersantur, superbæ nobilitatis potentiæ iunxit, uiginti & octo senum sentẽtia, in rebus maximis regum potentiæ adæquata. Ad hæc tertius seruator affuit, qui luxuriantem adhuc & frementem cõsiderans principatum, Ephororum censura proxime ad potentiam sorte electam conducta quasi frenum ipsi immisit. Hac igitur ratione regnum uestrũ, ex quibus decebat compositum, & moderate constitutum, & ipsum quidem seruatum est, & salutis aliorum causa fuit. Quoniam Temeno & Cresphonte cæterisq; qui leges eis condiderũt, quicunq; fuerint, nec factio quidem ipsa Aristodemi seruata fuisset. Neq; enim satis erãt ferendarum legum periti. Quoniam si fuissent, nunquam iuuenilem animum accepto principatu unde tyrannis fieri poterat, iureiurando cohibituros existimassent. Nunc autem deus ostendit, qualem oportebat oportetq; potissimũ cõstitui principatum. Quod quidem à nobis intelligi postquam factum est, ut dixi antea, nihil mirum. Non enim arduum est uidere, si exemplo cõmonearis. At siquis id tunc prospexisset, moderariq; principatus & unum ex tribus perficere potuisset, magnificas omnes eorum cogitationes seruasset, nec Persica classis, nec alia ulla unquam cõtemptis nobis ut nulla re dignis, in Græciam nauigasset. CLIN. Vera narras. ATHEN. Turpiter ergo illis repugnarunt ô Clinia, Turpiter autem dico, non quia qui tunc terra mariq; uicerunt minus quàm deceret fortiter pugnando se gesserint: sed turpe illud inquam, quod una de tribus illis ciuitatibus pro Græcia decertauit: duæ autem ita deprauatæ fuerunt, ut altera Lacedæmonem quoque ne succurreret, prohiberet, non paruo ipsi bello illato: altera Argiuorum quamuis prima illis distributionis temporibus in Græcia esset, tamen ad depellendum Barbarum accersita, nec orantes audire uoluit, neq; defendit. Multa referre possem quæ ea tempestate in Græcia facta, ut turpia possunt accusari. Neq; qui Græciam se defendisse dicunt, uere dicunt. Nisi enim Athenienſium Lacedæmoniorumq; commune consilium atq; potentia imminentem seruitutem propulisset, fermè iam omnia confusa essent, & Græca cum Græcis inuicem, cum Græcis item Barbara, Græcaq; cum Barbaris. Quemadmodum Græca illa quæ nunc Persarum tyrannidi subiecta sunt, sine ordine ullo cõfusa sunt inuicem, ac male etiam dissipata. Hæc habemus ô Clinia & Megille, quæ tam priscis uiris ciuilibus legumq; latoribus quàm iunioribus opponamus, ut causas eorum rimantes, quid præter hæc aliud fuerit agendum inueniamus: quale est quod nunc exposuimus, quòd uidelicet non oporteat magnos impermixtosq; principatus constituere, illud semper memoria tenentes, quòd ciuitatem & liberam semper & prudentem & sibijpsi amicam esse oportet. Ad quæ respiciendum est illi qui leges laturus est. Ne miremini autem, si sæpe iam alia quædam proposuimus, ad quæ sit legum latori respiciendum, quæ quidem non eadem esse atq; hæc appareant. Sed meminisse oportet, quando ad temperantiam, uel prudentiam, uel amicitiam respiciendum dicimus, non aliam atq; aliam, sed eam nobis esse intentionem: ac si multis etiam alijs huiuscemodi uerbis utemur, ne turbemini. CLIN. Conabimur ita facere, uerba ordine repetentes. Sed nunc expone quod dicturus eras, quando amicitiam, libertatem, prudentiamq; spectare legumlatorem debere dicebas. ATHEN. Audiatis modo. Duæ gubernationum ciuilium quasi matres quædam sunt, ex quibus siquis alias dixerit originem ducere, recte utiq; dicet. Quarum alteram principatum unius, alteram populi, appellare decet. Alterius quoq; summum tenere Persarum genus, alterius nos putandum. Cæteræ uero formæ omnes hinc, ut dixi, uariæ componuntur. Necesse est autem harum utrarumq; participem fore ciuitatem, si libertas in ea atq; amicitia cum prudentia futura sit. Quod quidem oratio præcipere nobis uult, cum dicit, ciuitatem horum expertem bene gubernari nunquam posse. CLIN. Quo enim pacto? ATHEN. Cum igitur altera Monarchiam, unius scilicet principatum: altera libertatem duntaxat magis quàm oportuerit, complexa sit: neutra mediocritatem seruitutis libertatisq; seruauit. Vestrę autem, Laconica dico & Cretica, magis. Sed Athenienses ac Persæ, quondam hoc ferè pacto, nunc uero minus. Sed causas quoq; dicemus

Oportere ciuitatem & liberã & prudentem & sibi amicam esse

Duæ matres ciuilium gubernationũ

cemus,an non? CLIN. Omnino, si modo quod propositũ est,absoluere cupimus. ATH. Audiamus ergo,Persæ quidem quando Cyri tempore seruitutis libertatisq; mediocritatem magis habebant,primum ipsi liberi fuerunt,deinde multos alios subiecerunt. Nam cum principes ipsi libertatem subditis impartirent,& rem ad æqualitatem magis reducerent,milites ducibus magis erant amici,paratosq; se in periculis exhibebãt. Ac siquis inter eos prudentior erat,consilioq; ualebat,cum rex inuidus non esset,sed dicendi facultatem libere omnibus daret,honoraretq; consilij compotes,facultatem prudentiæ communem in medium deducebat.Cuncta igitur tunc illis libertate,amicitia, mentisq; communione facilia reddidit. CLIN. Videntur hæc ut dicũtur,ita gesta fuisse. ATHEN. Quo pacto igitur Cambisæ tempore regnũ id fere cecidit, & rursus Darij tempore restitutũ est? Vultis'ne ut quasi diuinatione usi dicamus? CLIN. Quid ni uelimus? Confert enim hoc ad illud quò tendimus. ATHEN. Ita igitur de Cyro uaticinor:in cæteris quidem ipsum & ducem bonum & ciuilis uitæ amicũ fuisse,rectam uero disciplinam nullo pacto attigisse, nec ad rei familiaris administrationem animum unquam applicuisse. CLIN. Cur ita? ATHEN. A iuuenta per totam uitam militia occupatus,mulieribus filios tradidit educandos:quæ ipsos ut felices statim pueros atq; beatos nullius indigentes rei sic educabant, ut prohiberent ne quis eis utpote beatis aliqua in re aduersaretur, cogẽtes omnes quicquid ipsi dicerent aut facerent,laudare.Ita ipsos tales quosdam educauerũt. CLIN. Bellã certe educationem narrasse uideris. ATHEN. Fœmineam nempe,quam induxerũt regię mulieres nouis elatæ diuitijs,desertæq; à uiris bello & periculis occupatis. CLI. Consentaneum id quidem. ATHEN. Pater uero ipsorũ,ouium,hominum, multorumq; aliorum, quorũ ad eos spectabat possessio,greges multos habebat:sed ignorauit quod filij quibus hæc relicturus erat,paternam ipsam Persicamq; artem non docebãtur,cum Persæ pastores essent in regione aspera geniti,& ipsa ars Persica dura esset, sufficiensq; robustos eos pastores efficere,qui & custodias agere & uigilare possent, & militare si res postularet. Permisit autem ut mulieres & eunuchi Medorum ritu filios eius nutrirent: quorum educatio ab ea quæ uulgo existimatur felicitas,corrupta est. Vnde tales euaserunt, quales fieri conueniebat eos,qui in summa rerum licentia nutriti fuissent.Cum igitur mortuo Cyro,rerum potiti sunt,utpote qui resoluti delicijs nutriti essent,primum alter æqualitatem nõ ferens,alterum interfecit:deinde ipse ignorãtia ebrietateq; furens principatũ perdidit.Medi enim ac quidam Eunuchus tunc dictus ipsum quasi amentem cõtempserunt. CLIN. Sic fertur,atq; sic fermè cõtigisse uidetur. ATHEN. Atqui & hoc fertur, per Darium septemq; illos uiros principatum in Persas iterum redijsse. CLIN. Plane. ATH. Inspiciamus igitur rationem sequentes. Darius nec regis erat filius, nec in delicijs enutritus. Is cum ad principatũ peruenisset,septimusq; ipsum accepisset, septẽ in partes ipsum partitus est,quorum hodie adhuc parua quædam somnia restant,censuitq; uiuendum esse sub legibus ad communem quandam conferentibus æqualitatem:atq; id ita sanxit, distributionemq; illam quam Cyrus Persis pollicitus fuerat,lege complexus est,amicitiam communitatemq; Persis omnibus præbens,ac Persarum populum pecunijs & muneribus attrahens,Ita dilectus à militibus, non pauciores quàm Cyrus reliquerat, regiones ipse subiugauit. Post Darium Xerxes, qui regijs est delicijs quidem educatus. Sed te nunc iure appello Dari,qui Cyri malo commonitus non fuisti, sed in eisdem Xerxem moribus educasti, in quibus Cambisem Cyrus nutriuerat.Ipse igitur utpote eodem pacto educatus,similia quoque perpessus est.Ex illo tempore nullus unquam fermè Persarum rex magnus nisi nomine fuit. Neque fortunam fuisse causam arbitror, sed uitam malam, quam filij ualde diuitum tyrannorum'que plurimum uiuunt. Nunquam enim puer & uir & senex ex huiusmodi uita uirtute præstans euadere poterit. Quæ quidem & legumlatori consideranda, & nobis in præsentia animaduertenda censemus. Atqui & uobis par est ô Lacedæmonij id tribuere, quod nec paupertati,nec diuitijs,nec regno, nec priuatis, excellentem magistratum ullum committitis, quem iam à principio uox dei alicuius committi non iusserit. Neque oportet enim in ciuitate excellentes cuiquam conferre honores,quia diuitijs præstet, aut quia uelox, aut formosus, aut robustus sit, si uirtute careat.Sed neq; si uirtutem etiam aliam habeat quandam, temperantiam uero non habeat. MEG. Quo pacto id hospes ais? ATHEN. Nónne fortitudo una quædam

Multa de gubernatione Cyri, Cambisæ & Darij

dam pars uirtutis est? MEG. Est. ATHEN. Tu ipse igitur cum audieris, iudicato. Velles ne uicinum aut domesticum quempiam habere, fortem quidem maxime, minime uero temperatũ, quinetiam impudicũ? MEG. Dij meliora. ATH. An uero artium quidem multarum peritũ, & in his sapientem, sed iniustum? MEG. Nullo modo. ATHEN. At uero iustitia sine temperãtia originem habere nullã potest. MEG. Quomodo enim aliter? ATH. Sed neq; etiam ille, qui modo sapiens à nobis dictus est, quod uoluptates atq; dolores rectæ rationi cõcordes & obsequentes habeat. MEG. Non certe. ATHEN. Id præterea consideremus, ut quomodo inter ciues honores recte, uel nõ recte distribuant, inspiciamus. Quidnam? ATHEN. Temperantia si ab omni alterius uirtutis genere in alicuius animo destituta sit, honoranda'ne iure est, an contrà? MEG. Non habeo quid respondeã. ATH. Modeste, satisq; responsum est. Alterutro enim illorum concesso, incõcinne, ut arbitror, respondisses. MEG. Bene igitur factum est. ATH. Esto. Nempe accessio ipsa & honores & opprobria non responsu, sed silentio potius irrationabili digna erunt. MEG. Temperantiam dicere mihi uideris. ATHEN. Hanc ipsam dico. Quod igitur ex alijs nobis prodest plurimum, si cum additione maxime honoretur, rectissime honorabitur: & quod secundo loco prodest, secundo honorandum. Atq; ita secundum successionis rationem, si unumquodq; honores qui deinceps ordine sequuntur nanciscatur, recte utiq; nanciscetur. MEG. Est ita. ATHEN. Quid porrò? an hæc quoq; à legislatore distribuenda esse dicemus? MEG. Maxime. ATHEN. Vis'ne partitionem cunctorum in opera singula & minima quæq; illi relinquamus? Tripartitam uero diuisionem, quoniam & ipsi legum quodammodo studiosi sumus, teneamus, maxima & media & minima inuicem secernentes. MEG. Summopere. ATHEN. Oportere itaq; dicimus ciuitatem, quæ pro humanis uiribus salua felixq; futura sit, recte honores & opprobria distribuere. Recta autem distributio est, ut prima & maxime honoranda censeantur animi bona, si adiuncta illis temperantia sit. Secundo dignitatis gradu corporis bona ponantur. Tertio, externa possessio & pecuniæ. Hæc siquis legislator ciuitasue transgreditur, uel pecuniam præ cæteris honorando, uel posterius aliquid honore prius collocãdo, neq; sancte, neq; ciuiliter faciet. Rata hæc nobis habenda? an quomodo? MEG. Prorsus quidem. ATHEN. Hæc latius dicere nos induxit Persicæ gubernationis consideratio. Inuenimus autem eos peiores adhuc factos esse. Causamq; esse dicimus, quia nimium populi libertate sublata, dominandiq; potestate magis quàm oporteret adaucta, societatem in ciuitate & amicitiam sustulerunt. Quibus corruptis, principes quoq; non subditis ac populo, sed proprio imperio consulunt. Quinetiam sæpe exigui sui commodi gratia, funditus euerti ciuitates, gẽtesq; amicas igne absumi non curant. Ita hostiliter & absq; misericordia oderunt, & odio similiter habentur. Ac si quando opus sit ut pro eis populi pugnent, nullum rursus communem in ipsis consensum inueniunt, ut uelint ex animo subire pericula, & pro principibus dimicare: sed cum innumeris pene hominibus dominentur, inutiles tamẽ omnes habent ad bellum, & tanquam hominum indigentes, alios mercede cõducunt, per mercenarios extraneosq; milites saluos se fore putantes. Præterea & insanire coguntur: cum re ipsa prædicent nugas esse ea, quæ in ciuitate honesta esse & honoranda dicuntur, si ad argentum & aurum conferantur. MEG. Ita fit. ATHEN. Sed de rebus Persarum, quod propter nimiam dominationem seruitutemq; non recte modo se habeant, iam satis sit dictum. MEG. Omnino. ATHEN. Atticam deinceps gubernationem similiter percurrere decet, ut pateat quemadmodum libertas nulli subdita magistratui non paulo deterior est, quàm illa quæ mediocritatem magistratuum dominatione cõsequitur. Nobis enim tempore quo Persæ Græciam, immo uniuersam penè Europam aggrediebantur, prisca quædam erat Respublica, & magistratus aliqui ex censu quadrifariam diuiso erant, pudorq; inerat, quasi dominus, cuius causa legibus subiecti uiuere uolebamus. Præterea magnitudo terrestrium maritimarumq; copiarum usqueadeo nos exterruit, ut obseruantius nos legibus & magistratibus obsequi & obedire coegerit. Quibus de causis maior inter nos exorta est beneuolentia. Ferme nanq; decennio ante quàm bellum nauale in Salamina gestũ sit, Datis ipse à Dario missus classem Persicam in Athenienses Eretriensesq; duxit. Cui mors à Dario nisi has gentes ditioni suæ subijceret, est indicta. Datis igitur ipse Eretrienses breui tẽpore innumerabili militũ copia penitus expugnauit, terribilisq; inde rumor

Attica democratia

mor ad urbem peruenit nostram, neminem Eretriensium effugisse, sed manibus inuicem milites iunctis, atq; ita uniuersa regione Eretriensiũ circundata, omnes penitus comprehendisse. Hic rumor seu uerus siue non, cum cæteros Græcos, tum uel maxime Atheniẽses perterruit. Quibus cum uniuersam Græciam passim legationibus missis ad opem ferendam cohortarentur, nemo præter Lacedæmonios auxiliari uoluit. Et isti quidem seu bello quod aduersus Messenen gerebant impediti, siue alia quadam causa, non enim scimus, sequenti post pugnam Marathonicam die opitulaturi uenerunt. Post hæc magna in dies parare, multaq; minari rex dicebatur. Interea Darius naturæ concessisse nunciatur, ac filius eius atrox iuuenis imperium accepisse, nec à cœptis paternis desistere uelle. Cuius apparatus omnes in se conuerti Athenienses propter Marathonicam stragem credebant. Porrò audientes defodi Athon, coniungi Hellespontum, classis immensam magnitudinem cumulari, nec mari, nec terra salutem sibi fore putabant: præsertim quia in nullius præsidio confidebant: quippe qui memoria tenerent, neq; tunc cum primo illorũ ingressu capti Eretriẽses fuerant, quenq; sibi opem ferre, & pro eorũ salute subire periculũ uoluisse. Idem igitur tunc terra sibi euenturũ putarunt. Mari uero nullam prorsus salutem inueniebant, cum naues plus quàm mille adueherentur. Vnam uero salutem quam uis tenuem dubiamq; solummodo uidebant. Nam cum respicerent quæ antea gesta fuerunt, & quod desperata salute, tamen uicerunt, hac spe euecti, in seipsis ac diis tantũ inuenerunt sibi refugium fore. Hęc igitur omnia eos maiori inter se beneuolentia copularunt, prę sens inquam metus, & qui à legibus iam pridem inerat, quem seruientes legibus assecuti sunt. Hunc sępe pudorem in superioribus nominauimus: cui seruire omnes oportere diximus, quicunq; boni futuri sunt: quo quisquis afficitur, liber est & interritus. Ac nisi prę sens ille metus pudori huic iunctus fuisset, nunquam ex huiusmodi concursione illi prouocati & unà conuenientes, deorum templa, maiorum sepulchra, patriam ipsam, cæteros q; familiares atq; amicos defendissent, ut fecisse narrantur, sed sparsi alius aliò abissent. MEG. Probe hospes, ac sicut te patriamq; decet, dixisti. ATHEN. Vera hæc sunt ô Megille. Nam quæ tunc gesta sunt, ea par est tecum, qui parentum naturam seruas, referre. Sed & tu & Clinias attente considerate, si quæ ad legumlationem pertinent, dicimus. Neq; enim confabulandi gratia hæc enarro. Cuius autem gratia ista dicam uidete. Vt scilicet intelligamus idem nobis ac Persis quodãmodo accidisse, dum illi quidem in omnem seruitutem plebem traherent, nos contrà in meram libertatem. Quomodo uero & quid deinceps dicamus, habita iam uerba & commode dicta quodammodo demonstrant. MEG. Probe loqueris. Sed conare quod modo dicebas apertius eloqui. ATHEN. Faciã. Non erat ô amici apud nos ex ueteribus legibus alicuius rei plebs domina, sed sponte quodammodo legibus seruiebat. MEG. Quibus legibus? ATHEN. Illis inquam quæ de musica positæ fuerunt, ut quo pacto libertas hæc nimia iam paulatim aucta sit repetamus. Distincta enim nobis tũc per species & figuras erat musica. Fuitq; una species cantus ad deos precibus placandos, quos hymnos uocabant. Huic altera cantus contraria species. Querulos hos cantus quis maxime appellaret. Alia species Pæon. Alia Dionysii generatio, quam Dithyrambũ arbitror appellatam. Erat & alia cantus species, quam leges citharœdicas nominabant. His itaq; aliisq; quibusdam lege statutis non licebat alio genere cantus pro alio abuti. Autoritas autem cognoscendi hæc iudicandiq;, & damnandi si quis contrà fecisset, nec sibilo, nec ineptis clamoribus multitudinis ut modo tribuebatur: nec rursus laudandi licentia plaudenti strepẽtiq; turbæ, sed præstantibus doctrina uiris erat concessa: dabaturq; ipsis ad finem usq; magno cum silentio audire. Adolescentes autem, pædagogi & plebs uniuersa castigatione uirgæ admonebantur. Hæc cũ ita ordine fierent, multitudo ciuium libenter parebat, nec audebat tumultuose quicquã iudicare. Tempore deinde procedente autores quidem transgressionis à musica alienæ, poetæ ipsi fuerunt: qui ingenio quidem ualebant, sed quod iustum atq; legitimum in musica esset, non satis obseruabant, debacchantes utiq;, & uoluptati magis quàm oportuerit, indulgentes. Hi sane & lugubria hymnis, & dithyrambis pæonas cõiunxerunt, Tibiarumq; sonos & cantus, citharæ cantibus imitati sunt, omnibus omnia commiscentes. Qui & præter sententiam ex inscitia contra musicam mentiti sunt, asserentes eam quidem nullam rectam in se normam habere, sed audientis uoluptate, siue probus ille uir sit,

seu

ſeu contrà, rectiſsime iudicari. Cum igitur huiuſmodi poemata cõponerẽt, & talia uulgo dicerent, iniquum adeo & audax aduerſus muſicã uulgus hominũ reddiderunt, ut ſe plane poſſe ſententiã de muſica ferre crederet. Hinc ſpectacula frequenter exclamare cœperunt, cum ſilere antea conſueuiſſent, quaſi quid pulchrũ in Muſis, quid nõ, acute ſentirẽt: atq; ita ex optimatũ poteſtate, in prauam theatri potentiã res ipſa deſiluit. Si enim popularis potẽtia ſolum liberorũ hominũ extitiſſet, nullum utiq; magnũ incõmodum fuiſſet. Nunc aũt ex muſica nobis incepit omniũ ad omnia opinio ſapientiæ, prẹuaricatioq; ſecuta eſt & libertas. Intrepidi em̃ erant, quaſi ſcientes. hæc licentia impudentiã peperit. Nempe ſi melioris opinio propter audaciã non timetur, idipſum penè perniciosa eſt impudẽtia, quæ à libertate quadam temeraria proficiſcit̃. MEG. Veriſsima loqueris. ATH. Hanc libertatem ea licentia ſequitur, quæ facit, ne magiſtratibus ſubeſſe uelimus. Ex hac origine habet & illa, per quam patris matriſq; & ſeniorum ſeruitutẽ & præcepta contemnimus. Cumq; prope tranſgreſsionis huius extremum ſimus, legibus quoq; parere recuſamus. In ipſo aũt extremo, iuſiurandum, fidem, & omnino deos negligimus. Vnde ad priſcam illam tyrannicãq; reuoluti naturam, eadem illa iterum patiemur, duraq; ſecula rurſum degemus, nec malorum finem ullum reperiemus. Sed cur hæc nobis dicta ſunt, repetendum mihi uidetur, ut oratio quaſi equus retrahatur, ne ſi os effrenatum habeat, dicendi cõcita impetu, ab aſino, ut prouerbio ferunt, excutiatur. Interrogandũ eſt igitur, cuius cauſa hæc dicta ſunt. MEG. Eſt utiq;. ATH. Hæc ergo illorũ gratia diximus. MEG. Quorum? ATH. Diximus. Nempe ad tria quædã eſſe latori legum reſpiciendũ, ut ciuitas quæ legibus inſtituitur, libera ſit, ſibijpſi amica, & mentẽ habeat. hęc dicta ſunt, an non? MEG. Dicta prorſus. ATH. Propterea duas gubernationũ ſpecies in mediũ adduximus, unam in qua arctiſsima ſeruitus, alteram in qua reſoluta libertas. Conſiderauimusq; utra recte gurbernaretur. Perſpeximus aũt mediocritate alteri dominandi, alteri libertatis addita, feliciter nimium utraſq; ſe habuiſſe: infeliciter uero, cum ſeruitus in altera, in altera libertas ad extremũ uſq; peruaſit. MEG. Vera narras. ATH. Atqui huius quoq; ipſius gratia Dorici exercitus conſtitutionem cõſiderauimus, & radices montium Dardani, habitationemq; maritimã, primos præterea illos qui à uaſtitate diluuij relicti fuerant. horumq; cauſa de muſica, de ebrietate, deq; prioribus etiã habita nobis oratio eſt. Hæc enim omnia ob eã cauſam dicta ſunt, ut intelligamus quõ optime gubernari ciuitas poſſit, & quo pacto priuatim quiſq; optime ſuam uitam diſponat. Si uero quicquam operæprecij fecimus, quænam nobiſipſis aduerſus nos ô Megille & Clinia, redargutio erit? CLIN. Ego mihi hoſpes uidere quædã uideor. Peropportune ſuperiora omnia nobis dicta uidentur. His enim ego quodãmodo indigebã. Cõmodumq; ambo, tu dico & Megillus hic, me reperiſtis. Neq; celabo uos quod mihi accidit. Quaſi enim augurio his ſermonibus confirmatus ſum. Maxima profecto Cretenſium pars coloniã deducere quandam cogitat, ac Gnoſiis eius rei curam cõmittit. Gnoſiorũ uero ciuitas mihi aliijsq; nouem uiris id mandat curandũ. Leges aũt ponere iubet, & quæ nobis ex Cretenſibus placeant, & quæ aliunde colligi poſſint. Edicitq; nobis ne peregrinas leges horreamus, modo probẽt̃. Nũc igitur & mihi & uobis hanc gratiã præbeamus. Collectis undiq; legibus, oratione condamus ab initio ciuitatẽ. Sic enim & illud quod à nobis quęritur, diligentius cõſiderabitur, & mihi forſitan diſputatio hæc ad futuræ ciuitatis conſtitutionẽ conferet. ATHEN. Non bellum indicis ô Clinia. Quare niſi id Megillo incõmodum, mea quidem pro uiribus tibi parata ſunt. MEG. Probe dicis, ego quoq; paratus ſum. CLIN. Optime ambo dixiſtis. Quare conandum eſt primum oratione ciuitatem condere.

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOGUM QUARTUM DE LEGIBUS.

QVARTVS hic dialogus, quẽadmodũ & tres ſuperiores, ac etiam pars quinti prima, in ipſo conditoris legum cõſilio officioq; uerſatur. Huius uero conſilium circa ciuitatis materiam atque formam. Materiam inquam, ſitum, et cõpoſitionem, diſpoſitionẽq; urbis. Formam uero modum publicæ gubernationis & ordinem. At quoniam forma hæc formoſa eſſe nunquam poteſt, niſi ciuium animi ſint formoſi, idcirco in formandis à tenera ætate, perq; omnem uitam ſuorum ciuium

animis legifer inuigilare iubetur. Materiam igitur ciuitatis paucis expedit uerbis, formam uero eius & animorũ ipsorum formationẽ accuratissime tractat, utpote qui præ animorum dignitate exteriora omnia quãuis amplissima uideantur, nihili pendit. Profecto Plato noster si corporum esset medicus, in eligendo aere saluberrimo ad firmam ualidamq; corporis habitudinẽ cõferente incumberet diligentius. Sed qui in eligenda pro se Academia insalubri loco, non corpori, sed animo moribusq; cõsuluit, is nimirum in urbe condenda non admodum accuratus apparet: in formandis uero unà cum ætate moribus, tanquam medicus animorum, ut ita loquar, curiosissimus. Præterea si tanti fortunæ faceret bona, quanti cæteri solent, certe agrum, & situm, et modum ad diuitias cumulandas amplificandumq; imperium commodissimum diligenter exquireret. Contrà uero facit omnino. Sit ergo urbs procul à mari atq; portu, non mercaturæ præsertim cauponariæ dedita, non luxuriosa, non diues. Sit temperata ciuitas, & sobria, & pudica, præ cæteris uero pia. Quidnam aliud mandaturum putas sanctum aliquem religiosæ uitæ pontificem in ædificandis templis habitaculisq; sanctorum, quàm quod Plato noster iubet in urbe cõdenda? Et qui pauca hic de urbis corpore uerba facit, idem in beata illa Republica decem Dialogis expressa, nullum de urbe condenda fecit uerbum. neq; id quidem iniuria. Illã nanq; reliquit cœlo, hanc in terris ædificat, ad exemplaris illius quoad fieri potest imaginem. Propositum igitur erit legiferi, quæ præter animi bona sunt, præ bonis animi parui facere, in omniq; eius institutione ad uniuersam uirtutẽ tanquam ad signum intendere. Ideoq; nihil uel in ciuitate, uel circa urbem permittere, unde ciues malis aliquando moribus assuescere possint, etiam si inde uictoria multarum gentium, potentiaq; amplissima, & copia rerum omnium abundantissima consequatur. Lex enim nõ extra animum, sed in animum ipsum aciem suam dirigit omni ex parte perficiendum. Itaq; iubebit ne ciues habeant summo in pretio falsæ huius uitæ salutem. Neque tam ut sint, saluiq; sint, procurent, quàm ut quandiu sunt, optimi sint. Ad uniuersum uero legiferi institutum perficiendum tria in primis conducere arbitratur, Deum uidelicet, fortunamq; & artem. Quæ tria humana omnia gubernare dicuntur. Et quo difficiliora quàm cæteri autor legum molitur, eo maiori ab his tribus quàm cæteri indiget patrocinio. Quod autem Plato dicit Deum, et fortunam atq; artem simul cum Deo humana omnia gubernare, breuiter sic expone. Deus in omnib. per omnia mouet omnia. Mouet mundi sphæras. Quarum concursio fatum quidem alicubi, sed hic fortuna libentius nominatur. Hinc casus uarij circa externa corporaq; proueniunt. Mouet & animas, lumen mentibus inspirando, unde ars non speculandi solum accenditur, sed agendi. Ab arte tandem dispositio externorum & corporis proficiscitur. Quamobrem à Deo quidem cuncta dependent: qui, ut ait Paulus, omnia in nobis operatur. Verum ab ipso deo alia quidem per fortunam procedunt, alia uero per artem. Quo fit, ut neq; fortuna, neq; ars aliquando Deo ualeat aduersari. Quippe quum semper ab ipso utraq; moueantur. Inter se uero duo hæc ita se habent. Aut enim consentiunt inuicem, aut forte dissentiunt. Si dissident, aut fortuna superat artem, aut ars fortunam. Id autem accipe hoc exemplo. Dum mouet Deus sphæras interdum per fortunã in mari cõmouet tempestatem. Tempestas quatit nauem. Interea mouet Deus idem eandem nauem per animum quoq; gubernatoris, id est per artem ipsam à Deo continue dependentem. Quando igitur ars nauem ad certum dirigit portũm, atq; ad eundem tempestas quoq; uehit, tunc ars simul cum fortuna consentit. Quãdo uero aliò quidem impellit uentus, aliò uero ars certat ducere, tunc ars & fortuna dissentiunt, ac tandem uel ars cedit fortunæ, uel arti fortuna. Interim prouidentia Dei utrobiq; agit utrunq; ad finem sibi soli notum, cui nihil unquam dissonat, cuncta uidelicet in uniuersam sui corporis harmoniam occultis modis cõtemperanti. Cæterum illa ipsa concursionum cœlestium dispositio, quando talis prouenit, ut artem necessario superatura sit, Fatũ dicitur potius quàm fortuna: quãdo uero talis ut exuperare inertẽ possit, et superari ab arte, Fortuna potius nominatur. Neq; diffidas artem quandoq; uincere posse fortunam. Vt enim fortuna sic et ars procedit ex Deo. Animaduerte uero ubi Plato de occasione disputat, quam uir magnus nouas conditurus leges exoptet, ad id magnopere opportunã, sub illius tyrãni nomine iuniorẽ Dionysium significare, seipsum uero sub appellatione legiferi, atq; indicare fauorem fortunæ sibi integrum defuisse. Item Platonem in Sicilia apud Dionysium quendã harum legum proœmia inchoasse, ut ex epistolis intelligi potest: Opus uero id legum expulso Dionysio perfecisse. Deniq; per hæc dicta reditum in Siciliam suum ab infamia uindicasse. Scito autẽ Platonem in eo itinere atq; reditu nihil aliud contendisse, quàm ut saluã Dionysij prosperitate, uiolenta tyrannis in regnum moderatũ cõuerteretur. Inter hæc autem ubi de temperantia & prudentia principis loquitur, Memento Platonem, mediocrem quidem temperantiã à prudẽtia distinguere, mediocrem quoque prudentiam à sapientia simili ratione discernere, consummatam uero temperantiam sæpe appellare prudentiam, absolutam quoq; prudentiam, nõnunquam sapientiã nominare. Quod quidem in Phædone, & tertio Legum, & hic, & alibi sæpe, patet. Adducit præterea naturales quasdã ingenij dotes, uirtutibus quidem similes, sed tunc demum, quando recte fuerint excultæ, ad uirtutum munera conducentes. Qua quidẽ de re latius in Republica disputat. Mandabis interea memoriæ, quales sunt principũ mores, tales quoque fieri ciuium reliquorum. Neq; ulla de causa mores ciuium facilius citiusq; quàm ex hac mutari posse. Itẽ beatum esse prudentẽ & temperatũ doctorem populi, beatum quoq; populum qui audit uerba ex ore doctoris eiusmodi profluentia. Præterea neq; Rempublicã felicẽ fore, neq; leges bonas exorituras, prius quàm in gubernatore

potentia

potentia unà cum sapientia tẽperantiaq; concurrat. Proinde diuinum ad ciuitatem constituendam auxilium inuocandum. Hactenus quartus hic liber munus legiferi circa materiam ciuitatis, et formam cõmunis pertractauit. Pergit uero deinceps ad figuram muneris huius distinctiorem, quærens utrum ciuitatis forma regnum esse debeat, an optimatum senatus, an potentia paucorum, an popularis. Quoniam uero nihil inter homines bonũ reuera dici potest, nisi diuinum imitetur bonum, nõ iniuria formam prius diuinæ gubernationis exponit, quàm ex humanis gubernationibus alijs alias anteponat: uidelicet diuinæ similiorem absq; controuersia cæteris præfecturus. Probat autem gubernationem diuinam esse regnum, optimatumq; senatũ regno cõiunctum. Censetq; ex omnibus ciuibus illos eligendos esse ad gubernandum, quotcunq; sint qui tantum cæteris prudentia & tẽperantia præstant, quantũ uiri pueris præstare solent. Atq; si quis inter electorum numerũ simili fermè interuallo cæteros antecellat, regem esse constituendũ. Id uero tum ex præsenti Saturni mysterio, tum ex simili quodã in Politico, tũ ex epistolis & republica potest esse perspicuũ. Cæterum ut præsens Saturni mysteriũ apertius intelligi possit, meminisse oportet, Platonicos coniectare mundum à uita quadam & anima contineri atq; duci, ex tribus potissimum argumentis, ex firma uidelicet diuersarũ mundi partium copula, ex mirabili motu cæli, ex perpetua rerum generatione sub cœlo. Coniectare rursus mundum à mente regi ex triplici quodã ordine, scilicet ex ordine qui & in ipsa partiũ mundi copula, et sphærarum motu, & in rerum generatione conspicitur. Vtrunq; uero, scilicet animam atq; mentem, Platonicus ille noster breuiter comprehendit. Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus Mens agitat molem. Cõiectare tandem & animam & mentem ab ipso bono unoq; dirigi ad regendum, ex eo præcipue quod et connexio partium motusq; & generatio & omnis horum trium ordo in unum tendit, bonumq; dirigitur. Quamobrem sub ipso bono regnum geminum cõtinetur, intellectus uidelicet atq; animæ. Illud quidem Saturni, hoc autem Iouis regnum omnis appellat antiquitas. Quæ Iouem idcirco fingit Saturni regnum occupasse, quoniam utrisq; ad regnũ proprium uocantibus animas, scilicet illinc ad intelligibile hinc ad sensibile bonum, paucissimæ quædam animæ ad intelligibile Saturni bonum contemplationemq; se conferunt, quamplurimæ uero ad sensibile Iouis bonum actionemq; quotidie confluunt. Tradunt antiqui animas quondã beatas sub Saturni regno uixisse, duobus id modis intelligentes. Primo quidem dum inter diuinas angelicasq; mentes uiuebant, antequam in corpora laberentur. Deinde etiam quoties & quotcunq; uoluptuosam quidem uitam negligentes, actiuam uero parum admodũ diligentes, contemplatiuæ uitæ ardentissimo amore se dedunt. Vtcũq; uero accipiatur, in uita intellectuali, beatæ: in animali, sunt miseræ. Accedit quòd sub hac miseria ita fallũtur, ut cum duo in cœlo planetæ sint, primus quidẽ superioris Saturni nuncius, secundus aũt nuncius Iouis superioris, laudent quidem Iouis stellam, Saturni uero uituperent, cum tamẽ hæc quidem ad tẽporanea magis prouocet bona, illa uero reuocet ad æterna. At quoniã homo gregabile animal à communi hominum cõmercio segregatus, mediocrem uiuendi habitum seruare nõ potest, cogiturq;, ut ita dixerim, uel infra hominẽ descendere, uel ascendere super hominem: factum est ut Saturnus hominũ segregator crimen & infamiam apud inscios reportauerit, eorũ uidelicet culpa, qui uel mixtione quadam ineptiori, uel educatione peruersa tales euadunt, ut quãdo à Saturno extra hominẽ seuocãtur, descendant ab homine potius, quàm ascendant. Verum de his alibi diligentius: reuertamur ad argumentũ. Addit Plato Saturnum quondam homines distributos in greges custodiæ dæmonum cõmendasse. Id autem pluribus modis exponitur. Primo quidem diuinã mentẽ animas hominum, ut Timæus ait, in uarios ordines ab initio diuisisse stellarum, animarum numerum comitantes. Differentiam uero nostrarum inter se animarum, alij inter Platonicos numeralem tantum esse putant, alij etiã specialem, ut unũ animarũ nostrarũ sit genus. in eo multæ animarũ species, sint etiam multæ sub eadem specie. Vtcũq; uero distribuantur, diuersis nõ solum stellis, sed dæmonibus etiam accõmodari dicuntur. Aliõq; modo exponi potest mysterium, ut uidelicet uel ab orbis initio, uel statim post diluuiũ rudiores homines diuina prouidentia angelorum, siue dæmonũ meliorũ ministerio rexerit, donec paulatim facti peritiores ipsi se regerent. Rationi uero cõsentaneum est, rectius feliciusq; à superis quàm à seipsis homines gubernari. Exponitur insuper tertio hunc in modum, ut quotidie quicunq; uitæ rationem eligunt ab alijs quodammodo segregatam, riteq; educati fuerint, statim in contemplatiuum beatumq; Saturni regnũ commigrare dicantur. Sed quatenus sub contemplationis officio in ritus uarios discernuntur, catenus & in multos greges secerni uidentur, & alijs atq; alijs pro uitæ similitudine inspirari numinibus atq; regi. Mitto in præsentia multas præstantium philosophorum scholas, quasi greges sub Saturno pastore mirabiliter congregatos. Sub Saturno inquam, tribus præcipue modis. Sub mente diuina & angelica primum, deinde sub anima planetæ primi eiusq; sphæræ, tertio sub ipsius planetæ corpore. Sed mens ipsa facit, anima conficit, planeta portendit. portendit inquam, quando in magnis Saturni cum Ioue coniunctionibus, Saturnus ipse uel exultatione sua, uel domicilio gaudet, & tanquam coniunctionis dominus fouetur quidem ab Ioue, utitur & Solis Mercurijq; & Veneris beneficio. Sic magicam Zoroastris eiusq; sectatorum peperit, seu portendit potius disciplinam, Trismegisti quoq; theologiam, Orpheiq; mysteria, Arcana Pythagoræ, Socraticam sanctimoniam, Platonicam maiestatem. Ita esse manifestis quibusdam argumẽtis cõpertum habemus. Hinc & Plato in præsenti libro Saturnum esse affirmat dominũ eorum qui mentem habent. Gubernationem uero eiusmodi sub Saturno

regiam optimatumq; extitisse demonstrat. Siquidem genus humanum ab ipso Deo tanquam rege per electos optimosq; dæmones asserit gubernatum. Hos multi angelos appellarent, et Plato in Critia uocat deos, facilitatēq; gubernationis et hic indicat, & in Critia: dicēs occulta quadā persuasionis inspiratione fuisse homines gubernatos, gubernandos quoq; similiter, quoties ab inferioribus uacātes motibus sese superis subiecerint perducēdos. In his Plato monet, primo diuinam prouidentiam nunquam deesse hominibus, modo sibi ipsi non desint. Deinde humanū ingenium in summa rerum licentia potentiaq; lasciuum superbumq; euadere. Tertio sicut bestiæ nō possunt à bestijs absq; humano quodam pastore, sic neq; homines ab hominibus absq; duce deo optime gubernari: & quandiu mortalis aliquis sine deo dominabitur, tandiu laboriosam miseramq; uitam fore, quasi frustra uigilaturus sit quilibet ciuitatis custos, nisi deus ipse custodiuerit ciuitatem. Quarto, ipsam mētis distributionem esse legem, eiq; in omni & priuata & publica gubernatione semper obtemperandum, ut per nostram mentem feliciter à diuina mēte ducamur. Quinto, nullas constitutiones appellandas esse leges, nisi cōmune ciuitatis totius bonum procurent. Sexto, qui obseruantius parent legibus, his magistratus maximeq; diuini cultus munera cōmitti debere. Septimo, interitum ciuitati paratum esse, in qua nō leges magistratibus, sed magistratus legibus dominentur. Octauo iuuenes quidem ut plurimum hæc obtuse uidere, senes autē acute perspicere, nisi forte quandoq; deus uel iuuenilem probet pietatē, uel senilem reprobet impietatē. Multa iam uerba Plato facit ad ipsum legislatorem pro suo officio instruendum. Nonnulla facit deinceps ad populum leges eiusmodi susceptur̄ū, ut & accipiat libentius, & seruet impensius. Cohortatur autē ad sacras leges in primis, perq; illas ad humanas à diuinis inuentas & confirmatas. Sed unà cum exhortatione ueneratione terroremq; commiscet, dicens deum mundi totius artificem, totum in seipso complecti, ideoq; inspicere singula ne quis cōfidat præuaricando posse latere: perq; omnia circumuolui, ne quis speret manus eius post delictū subterfugere posse. Hunc esse ostendit legum omnium fundatorē, ubi ait: Recta definit & peragit, id est, recta quadam legis regula determinat singula. Determinat inquam primo singulis naturæ suæ modum, quæ qualia, quot quantaq; sint, & ubi & quando & quomodo moueantur. Deinde animis quid agendum sit, quidue cauēdum. Determinationem eiusmodi legem esse cōstat rerum omnium penes deum omnium autorē: eamq; eodem actu ab ipso deo sanciri, quo & omnia ab eo intelliguntur & fiunt: actu scilicet circulari, quem Timæus ait esse diuinæ intelligentiæ naturalē, ex seipsa uidelicet seipsam respicienti, seq; respiciendo omnia semper cōspicienti. Forsan uero ultra circularem, ut ita dixerim, motum deo intimū, subinsinuat motum quoq; rectum, idest, rerum à deo processum deiq; per res omnes influxum: ideo recta dixit, et peragit. Et motum rectum à circulari pendere signauit. Item ubi ait deum rerum principia & fines & media cōtinere: intellige deum esse causam rerum efficientem atq; finalem. seruare omnia, omnibusq; adesse. Ae ne quis putet irritam legem, addit hanc semper iudiciū comitari, quo & perspicaciter seruatores legis præuaricatoresq; discernātur, et efficaciter quid potissimum debeatur cuiq;, decernatur. Quod quidē iudicium, quoniam potenter & discernit, & decernit, ineuitabilis sequitur ultio peccatorum, & præmium obseruantium. Seruari uero maxime diuinā inquit legem ab his, qui humillime ceruicem suam diuinæ legis iugo subijciunt, quorum præmium futura beatitudo censetur: respui uero maxime à superbis, qui mox sicut dei legem dereliquerunt, ita deseruntur à deo. Deserti autē & peccant atrocius, et miserabilius cruciantur. Tu uero euangelica hæc aureaq; præcepta seruabis alta mente reposita. Quod autē mysteria hæc antiquo ait sermone constare, Mosaico possumus intelligere. Possumus quoq; et Mercuriali quodā & Orphico, apud quos eiusmodi multa perlegimus, & illa quidem euidentissima: quæ recēsere grandius iam prohibet argumētum. At si Orphicos de Ioue, de lege, de iudicio & iustitia & Nemesi hymnos legeris, hæc ad uerbum inuenies omnia. Post hæc Plato populum exhortatur, ut unusquisq; magnopere studeat in eorum numero esse qui deum sequūtur, contendens in omnibus placere deo, atq; ut id consequatur similē deo se reddens, similem inquā per temperantiæ puritatem, qua tanquam regula ex amussim sua omnia metiatur. Siquidē mensura, quod et Pythagoras inquit, omnium optima iudicatur, simillimumq; deo efficit animum. Quippe cum deus omnium sit mēsura, præcipue nobis, qui uidelicet eatenus uel prosequi uel fugere debemus singula, quatenus diuinæ menti uoluntatiq; uel cōsonare uel dissonare censentur. Hinc illud in Platonis epistola: Sapienti quidē uiro lex deus est, insipienti uero libido. Ambiguus uero hic legitur textus. Alibi enim legitur ut traduxi. Quibus uerbis Plato uidetur Protagorā confutare, dicentem rerum mensuram hominē esse. Cuius error in libro de scientia subtiliter confutatur. Alibi uero legitur non quàm quiuis homo, sed si quis homo, hunc in modum: Deus omnium nobis est mensura: multoq; magis si quis, ut ferunt, homo est. Tu hanc particulā, si quis, ut ferunt, homo est: exponere potes: si quis homo mensura est, multo magis deus est mensura. non enim nobis, sed deo per quē uiuimus debemus uiuere. Posses forsan exponere: si deus aliquis homo est, id est, si quādo fiat homo: ut ferunt, id est, oracula prophetarum, quæ quidem expositio utinā quàm pia est apud multos, tam accepta foret apud Platonicos. Vt autem appareat quāti fructus sit obseruatio legum, subdit solis harum obseruatoribus licere atq; expedire uota dijs sacraq; facere: Cæterorum uero preces & munera à deo respui. Hoc ipsum uero quod est placere deo, dicit esse signū, quo singulas uitæ actiōes quasi sagittas debemus intendere. Sagittas autē in hanc ipsam dei gratiam attingendam, esse ait sedulum religionis cultum. In quo rosdem

dispo-

disponit gradus, quos & in carminibus Pythagoricis legimus. Iubet enim hic sicut & ille, ut cœlestes primũ omnes colamus deos, illos præcipue quibus patria quasi patronis est dedicata. deinde sequentes sub cœlo deos. Quos omnes terrestres appellat. Mos enim Platonis est, et si omnia sub cœlo elementa ponit, omniaq; in cœlo modo cœlesti, tamen omnia sub cœlo appellatione terræ cõprehendere, omnia itẽ in cœlo cœli ignisq; nomine. Cœlestes quidem eos: tum angelos intelligit superiores, tum sp hærarum cœlestium stellarũq; animas. Deos uero terrestres, tum inferiores angelos, tum elemẽtorum quatuor animas. Tertio mandat coli dæmones, scilicet puriores, quasi deorum ad nos interpretes. Quarto heroas, id est, hominum animas deo acceptorũ à corpore separatas. In his omnibus ita distribui præcepit cultum, ut maioribus numinibus maiora, minoribus minora: æqualibus æqualia munera cõferantur. Quinto non tam coli & adorari, quàm ornari & quodãmodo honorari deorum patriorum statuas imperat, legibus consecratas. Quoniam uero omnem ad diuinum cultum exhortationẽ ab uno inchoauit deo: euidẽter ostendit cætera numina neq; per se, sed participatione primi dici deos: neq; propter se, sed illius gratia esse colẽda, præsertim cum uniuersum eiusmodi cultum, duntaxat ut illi unico placeas, dicat suscipiendũ. Sexto parentes quasi dei uicarios præcepit uenerari. Septimo propinquos genere, & familiaritate coniunctos, & hospites peregrinosq; ex diuino iussu amare charitate nõ ficta. His aũt præceptũ inseritur euãgelicũ, uanorum scilicet uerborũ exactam rationem diuino iudici esse reddendam: cuius angelus nobis præest quasi superioris iudicis uicarius & minister, ut nos à turpibus reuocet, prouocet ad honesta: & cõsentientes quidẽ trãquillitate cõsciẽtiæ nutriat & delectet, dissentientes uero perturbatione conscientiæ uexet. Vbi delectat, ab antiquis gratia nominatur: ubi uexat, furia. Et gratia quidẽ triplex, quoniã præteriti præsentis et futuri gratia bonos oblectat. Furia quoq; triplex, quia malos similiter cruciat. Et utrobiq; Fatum, et Parca triplex cognominatur. Dicitur et Nemesis, præsertim ab Orpheo, ubi in superbos animaduertit. Profecto ueteres ut indicarẽt superbiã Deo maxime omniũ dissonare obedientiã humillimam exigenti, dixerunt superbos non solum diuina censura, ut cætera uitia, sed etiã indignatione puniri, proprium q; ad punitionẽ eiusmodi numen introduxerunt. Nemeseos nomine nuncupatũ, quod quidem facit potẽtiam in brachio suo dispergitq; superbos mente cordis sui. Collige è multis omnibus præcipue quatuor, legem, iudiciũ, iustitiam, Nemesim. Horum exemplum accipe in teipso. Habes in mente legem, quid agendũ sit, quid non, cõmuni norma dictantem, & honestum quidem prosequendum esse, turpe uero uitandum. Habes et in ratione iudicium distinctiori quadam argumentationum discursione discernens id quod in hac uel illa actione positum est, honestum esse uel turpe. Habes in uoluntate iustitiam, eligentem ita prosequi, ita fugere, ut ratio per mentis leges prosequendum iudicauit uel fugiendum. Habes in imaginatione eiusq; effectu Nemesin turpibus actionibus uerbisq; succensentem atq; legitime indignantẽ. Similiter in Deo lex iudiciũ, iustitiaq;, & Nemesis, sed modo diuino. Distinctius aũt in Deo quidẽ lex angelisq; superioribus. In animæ uero mundanæ ratione, iudiciũ. In eiusdem uoluntate iustitia. In angelis inferioribus seu dæmonibus medijs Nemesis. Vtcunq; distribuas, hæc omnia diuinæ legi mirabili quadam connexione subseruiunt ad uirtutum præmium, & supplicium peccatorum.

DIALOGVS QVARTVS DE LEGIBVS VEL DE LEGVM LATIONE.

GE IAM quam'nam fore ciuitatem cogitare debemus? Neq; uero nunc de præsenti eius nomine, aut de futuro interrogo. Id enim forsan aut ipsa coloniæ deductio dabit, aut locus, uel etiã fluuij, aut fontis, aut deorum qui in ea regione sunt alicuius cognomentum ciuitati nouæ fama sua nomen imponet. Sed illud potius quæro, utrũ maritima erit, an mediterranea? CLIN. Distat ferè hospes à mari hęc de qua loquimur, ciuitas, stadijs octoginta. ATHEN. Portus uero sunt ne prope? an mare illud penitus importuosum? CLIN. Portuosa est hospes ea regio, quàm maxime fieri potest. ATHEN. Heu, quid ais? Ager autem ille fert omnia? An aliquorum indigus? CLIN. Fert penè omnia. ATHE. Ciuitas uero aliqua'ne illi proxima? CLIN. Non ualde. atq; idcirco habitatores illuc conducere cogitamus. prisca enim quadam hominũ inde facta propulsione, magno temporis spacio iacet regio desolata. ATHEN. Quo ad campos autem montesq; & syluas pertinet, quo pacto disposita est? CLIN. Similis est reliquæ totius Cretæ naturæ. ATHEN. Asperam igitur ipsam potius & syluestrem quàm campestrem esse dicis? CLIN. Aio equidem. ATHEN. Non est igitur ad acquirendam uirtutem incommoda. Nam si mari proxima esset et portuosa, nec ferret omnia, sed multarum rerum egeret, maximo sibi salutis fundatore opus esset, diuinisq;

nisq; legum latoribus, ne multos ac uarios mores, simulq; prauos huiusmodi regionis natura contraheret. Nunc uero iuuat, quia stadijs octoginta remota est à mari, propinquior certe quàm oportet mari, eo fermè quod portuosior est, ut ais. Satis tamen & hoc esse uidetur. Profecto mare ciuitati proximum quotidiana quadam iucunditate eam afficit. Veruntamen uicinitas ea nimiũ reuera salsa est atq; amara. Nam cum mercibus & pecunijs cauponando ciuitas repleat, dolosi animi instabiles & infidos mores parit. Vnde parum & ipsa ad seipsam & ad gentes alias fidem & amicitiã colit. Aduersus hæc tamen illud habet remedium quod omnia fert. Cumq; syluosa sit & aspera, licet omnia ferat, non tamen abunde omnia. Nam si esset ad omnia ferax atq; fœcunda, multum auri atq; argenti ex emissione rerum colligeret. Qua una re nihil ut breuiter dicam, perniciosius est, si unũ uni cõferas, ad generosos iustosq; mores: ut in superioribus quoq; si recordamur, est dictum. CLIN. Recordamur quidem. Et illa tunc & nunc ista recte dicta concedimus. ATHEN. Materia uero ad fabricãdas naues, nunquid illic abundat? CLIN. Neq; illic abies est mentione digna, nec arbor picea. Cupressi item copia parua, pinumq; et platanum illic raram inuenies. Quibus necessario fabri nauium ad interiores nauiũ partes utuntur. ATHEN. Atq; in his etiam non male se habet regionis ipsius natura. CLIN. Quid ita? ATH. Quoniam operæpreciũ est ut ciuitas facile imitari hostes improba imitatiõe nõ possit. CLIN. Cuius nam supradictorũ potissimũ gratia ista dicis? ATHEN. Obserua me uir præclare. Nempe illius gratia quod est ab initio de Cretensium legibus dictũ, quas uos ad unũ aliquid, id est bellum respicere dicebatis. Eas ego, quoniam ad uirtutem quodãmodo referrentur, probe positas esse dixi: quoniã uero non ad uniuersam, sed ad uirtutis partem fermè, equidem non ualde laudabam. Nunc igitur me quoq; uos in præsenti legumlatione diligenter obseruate, siquid aut quod ad uirtutem non pertineat, aut quod ad partem solummodo, legibus sancio. Eum quippe solum recte ferre leges existimo, qui ueluti sagittarius illuc animũ semper intendit, unde continuo aliquid semperq; sequatur eorum quę bona sunt: cętera uero relinquit, siue diuitias, seu huiusmodi aliquid q̃d à uirtutibus sit separatum. Imitationem uero hostium improbam tunc fieri dicebam, cum iuxta mare quispiam habitans, lædatur ab hostibus: Quale illud fuit. Dicam enim, nõ tamen præteritæ iniuriæ commemorandæ studio. Minos olim nauali copia fretus, crudele Atticæ tributum imposuit. Athenienses uero nondum naues ut nunc ad bellum paratas habebant, nec ipsa in regione arborum copia erat, unde naues facile fabricarentur. Quare non potuerunt rerum imitatione naualiũ ipsi quoq; nautæ facti, statim hostes tunc suos ulcisci. Meliusq; secum actum esset, si sæpius septem adolescentes amisissent, quàm quod illis accidit perpeti. Nam pro terrestribus firmisq; copijs, nauales factæ consueuerunt cursim naues insilire ac cito decedere, nihil turpe facere arbitrantes, si minus audeant hostium impetũ expectare, ac mori: sed causas habent idoneas, ut armis amissis, minime, ut aiunt, turpiter fugiant. Huiusmodi uero ex nauali bello uoces audire contingit, nõ laude quidem ulla, sed uituperatione summopere dignas. Nunquam enim malis moribus, præsertim optimam ciuium partem assuefacere decet. Apud Homerum quoq; nauium refugium hoc reprobatum uidetur. Vlysses namq; Agamemnonẽ reprehendit, qui prælio Græcis apud Troianos occupatis naues in mare deducere iubebat. Quod moleste ferens Vlysses ait: An iubes instante belli turbine bene tabulatis instructas naues in altum deducere, ut Troianis ad uotum cuncta succedant, nos autem perniciosa strages cladesq; sequatur? neq; enim graui sese pugnæ committent, quum naues mari ad fugam paratas aspicient, sed neglecto bello cedent, atque inde uolabunt. Vbi quale consilium hoc tum fuerit, apparebit. Patet igitur Homerum quoq; sensisse, obesse triremes ad pugnantium fugam paratas. Quippe uel leones his moribus usi ceruos fugere consuescerent. Præterea ciuitatum potentiæ quæ naualibus copijs fretæ salutem cõsequuntur, honores optimæ bellicarum rerum parti haudquaquam retribuunt. Nam cum arte gubernatoria, & quinquaginta uirorum principatu & remigio, uirorumq; & uilium hominum opere res naualis geratur, nõ potest quispiam recte honores singulis reddere. Quomodo uero recte se habere ciuitas potest, si hoc ipso priuata fuerit? CLIN. Ferme impossibile. Veruntamen hospes nauale apud Salaminam Græcorum aduersus Barbaros prælium uniuersam nos Cretenses Græciam seruasse putamus. ATHEN. Atqui multi istud tam Græcorum quàm Barbarorum

Minos coegit Atticã ad dedẽdos septẽ pueros

barorum affirmant. Ego autem, ô amice, & hic Megillus, pedestrem in Marathone & in Plateis pugnam, alteram principium salutis, alteram finem fuisse dicimus: & his quidem pugnis meliores Græcos factos fuisse, alijs non meliores, ut ita de prælijs quibus tunc pariter seruati sumus, dicamus. Bello enim apud Salaminam gesto, illud addo quod in Artemisio commissum fuit maritimum. Verum spectantes nũc ciuilis disciplinæ uirtutem, & regionis naturam, & legum ordinem consideramus. Non enim seruari ac esse solum, hominibus summo in precio habẽdum existimamus, ut uulgus putat: sed ut quam diu sunt, optimi sint. Quod & in superioribus, ut arbitror, à nobis est dictum. CLIN. Dictum plane. ATHEN. Id itaq; tantum animaduertamus, si eandem ipsam agamus uiam quæ ciuitatibus optima sit in constituenda habitatione legibusq; ferendis. CLIN. Mirum in modum. ATHEN. Dic ergo quod sequitur, quæ multitudo habitatura coloniam sit. Vtrum quicũq; uelint ex tota Creta, quasi magna in singulis ciuitatibus turba superfluat? An ad ipsius agri uires electi? Non enim uolentes ex Græcis omnes colligis. etsi nonnullos uideo ex Argis & Aegina alijsq; Græciæ partibus regionem hanc habitare. Sed in præsenti mihi dicas, unde futura sit uobis horum nunc ciuium multitudo. CLIN. Ex uniuersa Creta futuram existimo, & inter Græcos alios, qui ex Peloponneso uenient maxime ut opinor recipiẽtur. Quod'ue modo dicebas, uerum est, ex Argis scilicet istos esse. Etenim quod maxime modo hic genus laudatur, Gortynicum est, quod ex ipsa Peloponnesiaca Gortyne huc migrauit. ATHEN. Sed non æque facilis ciuitatibus illa in unum commigratio solet fieri, quando non examinum more fit, ut genus unum amicum inter se ab amicis ueniens ex una quadam regione, aut agri angustijs pressum, aut alia huiusmodi necessitate coactum in aliena commigret. Quandoq; uero accidit ut ciuitate seditionibus agitata aliò ciuium pars una secedat. Vniuersa etiam ciuitas bello uicta quãdoq; simul fugisse reperitur. Hæc autem omnia partim facilia sunt, ut noua in habitatione disponantur, & legibus denuo positis gubernentur: partim etiam difficilia. Nam quod genus unũ est unius linguæ earundemq; legum, cum sacrorum & huiusmodi omnium communionem habeat, amicitia quidem inter se aliqua copulatur, sed leges alias, gubernationisq; modum à pristino discrepantem non facile suscipit. Quod uero propter legum suarũ improbitatem seditionibus concitum fuit, cum primos illos propter cõsuetudinem quibus corruptum est mores desideret, durum se & inobediens gubernanti legesq; ponenti præbet. Quod autem ex uarijs confluxit generibus, libentius fortasse nouas leges audiet: sed arduum est omnino, & longo tempore indiget, ut conspirare, & tanquam sub uno iugo equi, unum idemq;, ut dicitur, efflare possint. Sed enim legum sanctio ciuitatisq; constitutio est ad uirorum uirtutem omnium perfectissima. CLIN. Probabile id quidem, sed clarius expone bone uir, quorsum id dixeris. ATHEN. Dum considerare legumlatores & laudare uellem, ad uile quid dictu uideor lapsus. Quod tamen si opportune dicatur, nihil negotij dabit. Ac quid ego conturbor, cum omnia humana ferè ita habere uideantur. CLIN. Qua de re dicis? ATHEN. Dicturus eram nullum unquam hominum aliquid lege sancire, sed fortunas casusq; uarios incidẽtes, leges nobis per omnia ferre. Aut enim imminentis uiolentia belli, priorem peruertit rempublicam legesq; mutat: aut summa quædam penuria. Morbi quoq; multa innouare compellunt. Pestis etiam diutina, multorumq; annorum incommoda, & importuna tempestas. Hæc siquis animaduertat, non uerebitur idem quod ego nunc, exclamare, mortalium neminem leges condere, sed humana omnia fortunis agi. Quod si quis in nauigatione, gubernatione, medicina, militari imperio affirmauerit, recte uidebitur dicere. Sed rursus & istud similiter de ijs ipsis bene dicitur, CLIN. Quidnam? ATHEN. Deum quidem omnia, & fortunam opportunitatemq; simul cum deo cuncta humana gubernare. Mitius tamen concedendum, tertium superiora, artem uidelicet sequi. Tempestate enim imminẽte multum interesse arbitror, gubernatoriam habeas artem, nec'ne. An quo modo dicendũ? CLIN. Ita prorsus. ATH. Nónne & in alijs eadem ratio? Atqui & legum lationi idem est tribuendum, ut concurrentibus alijs quæcunq; ad felicem regionis habitationem conducunt, legislator ueritatis compos ciuitati ipsi non desit. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Nónne qui in singulis illorum artem habet, precari poterit ut aliquid à fortuna sibi feliciter adsit, nec alia re præterquam artificio opus sit? CLIN. Valde. ATHEN. Cæteri quoq; omnes, quos mo-

Quæ sint quæ leges producunt

Deũ & fortunam opportunitatemq; cuncta gubernare, artem sequi

do diximus, siquis quæsierit, suas preces uotaq; aperient, An nõ? CLIN. Plane. ATHEN. Idem & legislator, ut arbitror, faciet. CLIN. Sic puto. ATHEN. Age itaq; sic eum interrogemus. O legislator qualem tibi ciuitatem tradi desideras, ut ipse ex reliquis postea sufficienter eam disponere possis? Quid recte deinde dicetur? An legumlatoris responsio afferri debet? CLIN. Vtiq;. ATHEN. Tyrannidi subiectam mihi tradite ciuitatem, dicet. Tyrãnus autem iuuenis sit, memoria ualens, acutus, fortis, naturaq; magnificus. Et quod in superioribus omnes uirtutis partes sequi debere dicebamus, id animo quoq; tyrãnico insit, siquid modo cætera profutura sint. CLIN. Temperantiã mihi uidetur hospes ô Megille dicere tyrãni animo inesse oportere. Nónne? ATHEN. Popularem ô Clinia dico, nõ temperantiam illam quam extollens aliquis prudentiam appellandam esse monstraret, sed eam ipsam affectionẽ quę in bestijs & pueris illico apparet innata, ut alij ad uoluptatem proniores, continentiores alij nati esse uideantur. Quam quidem continentiam à bonis alijs separatam, paruifaciendam esse duximus. Tenetis quod dico? CLIN. Maxime. ATHEN. Hanc ergo naturam ad superiores illas naturæ qualitates tyrãnus habeat, si debet ciuitas celerrime & optime prout possibile est eam gubernationem assequi, qua felicissime uiuat. Nulla enim uelocior, nulla melior dispositio ciuitatis, aut est, aut esse potest CLIN. Quomodo uero & qua ratione hospes id asserens aliquis, recte dici sibi quispiam suadebit? ATHEN. Facile intellectu est ô Clinia, hoc ita natura esse. CLIN. Quid ais? Nũ quid esse illud asseris, si tyrannus iuuenis sit, temperatus ingenijq; acumine & memoria pollens, fortis, magnificus, atq; felix? ATHEN. Adde nihil aliud, nisi ut tempore ipsius laude dignus legislator reperiatur, & fortuna quædam eos in idem conducat. Hoc enim si accesserit, omnia ferme deus dederit quæ dare solet, quoties ciuitatem aliquam felicem maxime uult fore. Deinde si duo tales principes sint. Tertio loco si tres. Et successionis eadem ratione seruata eo difficilius, quo plures: atq; contrà quo pauciores, eo facilius. CLIN. Ex tyrannide optimam fieri rempublicam affirmare uideris, cum summo certe legislatore, modestoq; tyranno facillime & celerrime ex illa in hanc mutationem fieri. Secundo ex paucorum potentia. Tertio ex populari. An non ita? ATHEN. Minime. Sed ex tyrannide primo. Deinde ex regia gubernatione. Tertio ex quadam populari potentia. Postremo paucorum potentia optimæ reipublicæ generationem difficillime suscipit. Plurimi enim in ipsa potentes sunt. Tunc uero hæc fieri dicimus, cum uerus natura legum conditor inuenitur, & ei potentia quædam communis cum illis contingit, qui plurimum in ciuitate possunt. Vbi autem paucissimi quidem numero sunt, potentia uero summi, quod tyrannidi accidit, ibi celer & facilis fieri mutatio solet. CLIN. Quo pacto? Non enim intelligimus. ATHEN. At uero non semel id à nobis, sed sæpius, ut opinor, est dictum. Vos autem fortasse ciuitatem tyrannide pressam nunquã uidistis? CLIN. Ego quidem uidere eam minime cupio. ATHEN. Atqui quod modo diximus, in ea inspicies. CLIN. Quidnam? ATHEN. Quod non multo labore nec longo tempore tyranno opus sit, ciuitatis mores mutare uolenti. Nam siue ad uirtutis officia siue contrà ciues perducere uelit, ipse primus uiam per quam sequantur cæteri, ingrediatur oportet, omniaq; in seipso primum expressa præscribat agendo, alia quidẽ laudans atq; honorans, alia uero uituperans, & eos qui non obediunt in singulis actionibus semper dedecorans. CLIN. Quomodo uero ubiq; magnum quid aut arduum existimabimus, ut ciues eum statim sequantur, qui ita suadet & cogit? ATHEN. Nemo uobis persuadeat ô amici aliter unquã citius & facilius quàm principum exemplo leges in ciuitate mutari. Neq; aliter ocyus aut fieri nunc existimetis, aut futurum. Profecto hoc nobis neq; impossibile est, neq; factu difficile. Sed illud difficile factu est, raroq; longo in tempore factum, quod si quando contigerit, innumera ciuitati cui eueniet & immensa bona efficiet. CLIN. Quid illud? ATHEN. Siquando diuinus amor temperate iusteq; agendi magnæ potẽtiæ innascatur, quæ aut in unius sita sit potestate, aut in plurium principatu diuitijs uel nobilitate generis excellentium: aut siquando naturam Nestoris quis reduxerit, quem & dicendi facundia, & temperantia uitæ multo magis omnibus excelluisse ferunt, qualis quidem uir Troiæ temporibus fuisse dicitur, nostris autem minime: si inquam talis quandoque uir fuit, aut erit, aut nunc inter nos est aliquis, & ipse beate uiuit, & illi quoq; beati sunt, qui fluentia ex ore modesto audiunt uerba. Eadem quoq; de uniuersa potẽtia ratio est, quod uide-

uidelicet cum in eodem homine bene cum prudentia & temperantia simul potẽtia sum ma cõuenerit, tunc demum gubernationis optimæ, optimarumq; legum elucebit origo, aliter autem nunquam. Verum hæc tanquam fabula quædam oraculorum ritu dicta sint, ostensumq; sit, partim difficile esse, ciuitatem bonis fundari legibus, partim uero si cõtigerit id quod diximus, longe omnium facillimum & breuissimi tẽporis opus. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Sed conemur iam ciuitati tuæ rem omnem accommodantes tanquam seniores pueris, leges oratione confingere. CLIN. Aggrediamur iam id sine mora. ATH. Deum in primis ad ciuitatis constitutionem inuocemus. Qui utinam audiat, exaudiẽsq; propitius & benignus nobis adueniat, unà nobiscum ciuitatem & leges exornaturus. CLIN. Veniat opto. ATHEN. Sed qualem nam disciplinam ciuitati tradere uolumus? CLIN. Declara si placet, quid dicere uelis, utrum populi potestatem, uel paucorum, uel optimatum, uel regnum. Neq; enim tyrãnidem te dicere arbitramur. ATHEN. Age iam uter uestrum prior mihi respõdere uult, quæ nam ex his suæ patriæ respublica est? MEG. Num par est, quia senior sum, ut ipse prior respondeam? CLIN. Fortè. MEG. Cum Lacedæmonicam hospes rempublicã mente reuoluo, non facile tibi possum dicere, quomodo sit appellanda. Etenim tyrannidi similis esse uidetur. Nam Ephororũ potestas mirum in modum ibi tyrannica. Nonnunquam tamen præ cæteris ciuitatibus populari gubernationi apparet simillima. Negare autem eam esse optimatum rempublicam omnino absurdum. Regnum quoq; in ea perpetuum, quod omnium antiquissimum tam à cæteris hominibus quàm à nobis ipsis esse dicitur. Quare ita subito interrogatus, reuera, ut dicebã, non possum in præsentia tibi distincte quæ illarum sit respõdere. CLIN. Mihi quoq; Megille perinde ac tibi cõtigisse uidetur. Nescio enim quam illarum potissimum Gnosiam esse affirmem rempublicam. ATH. Veræ enim ô uiri optimi reipublicæ uos participes estis. Quæ autem modo nominatæ sunt, non respublicæ, sed urbium habitationes quædam sunt, in quibus pars una seruit alteri dominanti, & à partis dominantis potentia, tota nomen accipit gubernatio. Oportebat autem si hoc modo nominanda sit ciuitas, dei ipsius nomine nuncupari, qui illorũ qui mentis cõpotes sunt, uerus est dominus. CLIN. Quis autem iste deus? ATH. An fabula paulisper utendum, si uolumus commode quod modo quæsitum est, declarare? An non sic faciendũ? CLIN. Sic omnino. ATHEN. Multo ante habitationes urbium, de quibus in superioribus facta nobis mentio est, principatus quidam & gubernatio sub Saturno ualde felix fuisse dicitur. Cuius imitationẽ quandã habet, quæ nũc ab optimatibus gubernatur. CLIN. Attentius ergo de ipsa, ut uidetur, est audiendum. ATH. Mihi quidem ita uidetur, propterea q; in medium modo produxi. MEG. Recte tu quidem, ac probe facies, si sequentem fabulam quatenus conuenit, exposueris. ATH. Faciam ut dicitis. Fama profecto beatæ illius uitæ ad nos usq; peruenit, copiosa ipsam omnia, suaq; sponte parata habuisse. Cuius rei causa fuisse hæc traditur. Cum intelligeret Saturnus, quemadmodum ipsi narrauimus, nullam hominis naturam res humanas ita gubernare posse, ut si omnibus arbitratu suo dominetur, lasciuiori superbia iniustitiaq; non repleatur: cum hæc inquam non ignoraret, nõ homines sed diuinioris præstãtioris q; generis dæmones, ciuitatibus nostris reges principesq; præfecit. quod nũc nos in ouium gregibus aliorumq; cicurum armẽtis facimus. Non enim bobus boues, nec capris capras præficimus, sed nos ipsis genus melius dominamur. Similiter deus homines amans genus dæmonũ generi nostro præstantius nobis præfecit, quod summa tam sua q; nostra facilitate nostrarum rerum curam habebat, pacemq; & pudicitiam, libertatem & iustitiæ copiam præbens, procul à seditione, ac felix hominum reddebat genus. Hic utiq; sermo ueritate usus asserit, ciuitatibus omnibus, quibus non deus, sed mortalis aliquis dominetur, nullam unquam malorũ laborumq; fore quietem. Sed omni studio imitari nos iubet uitam quæ sub Saturno fuit, & quantum in nobis est, immortalitatis, ipsi obtemperantes, priuatim & publice domos ciuitatesq; gubernare, ipsam mentis in qualibet re dispensationem, legem nuncupantes. Nam si homo unus aut paucorum, aut etiam populi potestas, uoluptati & cupiditati deditum animũ habeat, hisq; repleri desideret, cumq; id minime assequat, inexplebili inextinguibiliq; ardore & insanabili morbo uexet, dominetur aũt ciuitati aut priuatis nõnullis, statim spretis legib. nõ est ut modo dicebamus, spes ulla salutis. Considerare decet ô Clinia utrũ huic rationi credendũ sit, an aliter faciendũ.

Difficile est fundare ciuitatem bonis legibus.

Deus ante omnia opera inchoanda inuocandus

CLIN.

CLIN. Necesse est ut credamus. ATHEN. Perspicis tot legum species, quot & gubernationum à quibusdam existimari. Gubernationum uero species, quot multi ponũt, paulo ante narrauimus. Neq; de re uili nunc, sed de re maxima nobis esse quæstionem existimes, nam quò iustum & iniustum respicere debeat, rursus in ambiguitatem incidit. Nec enim ad bellũ, nec ad omnẽ uirtutem referri leges debere aiunt, sed ad illud potius quod constitutæ reipub. conferat, quæcunq; illa sit, ut dominetur semper, nec pereat. Iustiq; definitionem sic natura optime se habere contendunt. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Quod potentiori confert. CLIN. Apertius dicito. ATHEN. Sic accipe. Leges, ut aiunt, semper in ciuitate ponit, quod dominatur. Nonne? CLIN. Vtiq;. ATHEN. Nunquid existimas, inquiunt, uel populum superantem, uel aliam quampiam rempublicam, uel tyrannum, ad aliud potius sponte leges laturum quàm ad utilitatem suam, hoc est sui principatus stabilitatem? CLIN. Non ad aliud. ATHEN. Siquis autẽ huiusmodi leges transgrediatur iã positas, ut iniquus punietur ab eo qui has institutiones induxit, iustasq; appellat. CLIN. Sic apparet. ATHEN. Sic itaq; iustum se semper habebit. CLIN. Sic sane hæc asserit ratio. ATH. Vna profecto hæc iniquitas ex illis est, quæ de principatu sunt. CLIN. Ex quibus? ATHEN. Ex his inquam quas suprà narrauimus, quos quibus imperare oporteat, exponentes. Diximus autem parentes filijs atq; nepotibus, seniores iunioribus, generosos ignobilibus dominari debere: & alia quædam, si tenetis, quorum alijs alia impedimento sunt, ex quibus unum hoc erat. Adiecimusq; Pindarum existimare, secundum naturam ac iustum imperium esse, ut potentiora imbecillioribus dominentur. CLIN. Hæc certe tunc dicta fuerunt. ATHEN. Considera iam quibus nostra ciuitas cõmittenda. Milies nanq; in ciuitatibus nonnullis id contingit. CLIN. Quidnam? ATHEN. Cum de principatu certatum esset, qui uicerunt adeo ad se solòs rem contraxerunt, ut nullum uictis eorumq; posteris magistratum concesserint, cauentes semper ne quis ex uictis potentiã adeptus, insurgat priorum memor malorũ. Has quidem nos negamus esse respublicas, neq; censemus rectas esse eas leges, quæ non sint cõmuniter totius ciuitatis gratia positæ. Qui autem aliquarum partium gratia leges condunt, eos nõ ciues, sed seditiosos putamus, & iura sua frustra sic ab eis uocari censemus. Hæc autem eam ob causam dicimus, quia nostra in ciuitate nõ ideo magistratus alicui dabimus, quòd diues sit, aut huiusmodi quicq; possideat, ut robur, magnitudinem, generis claritatem. Ei uero qui positis legibus parebit maxime, & hac re cæteris in ciuitate præstabit: deorum quoq; cultum & ministerium dabimus, maximũ quidem primo, secũdum uero illi qui secundo loco excellet. Eademq; ratione sequentibus singula pro dignitate distribuemus. Magistratus autem legum ministros appellaui, non quia innouare uocabula cupiam, sed quia putem salutem hinc maxime ciuitati fore, & contrarium ex contrario. Interitum enim paratum illi ciuitati uideo, in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus præsunt. Salutem uero illi, ubi lex seruientibus magistratibus dominatur. Cuncta certe bona quæ dij ciuitatibus præbẽt, huic affore cerno. CLIN. Per louem hospes acute, ut ætas tua postulat, perspicis. Iuuenis enim hæc obtuse admodum, senex acutissime cernit. MEG. Vera loqueris. ATHEN. Quid uero deinceps? Nonne uenisse iam ac adesse colonos arbitrari debemus, reliquumq; ad eos sermonem peragere? CLIN. Quid prohibet? ATHEN. Sic itaq; ad eos dicamus. Deus ô uiri, sicut antiquus quoq; sermo testatur, principium, finem, & media rerum omnium cõtinens recta peragit secundum naturam circuens. Hunc semper iudicium comitatur, eos qui à diuina lege desciuerint puniens. Cui quidem iudicio quicũq; felix futurus est adhærens, humilis subsequitur atq; compositus. Qui autem superbia elatus est, quod pecunia uel honoribus antecellat, uel corporis forma polleat, qua cum iuuenilis animus demẽtia simul ardeat & petulantia, quasi nec principe nec duce ullo indigeat, sed aliorum ipse sufficiens ductor sit, is penitus à deo deseritur. Desertus autẽ, & alios huiusmodi nactus, exultat omnia simul perturbans, multisq; uidetur minime contemnendus. breui tamen postea inculpabili dei punitus iudicio, seipsum, domum suam, ciuitatemq; uniuersam simul euertit. Cum hæc igitur ita disposita sint, quid facere & cogitare, quid ue cauere prudentem oportet? Nemini dubium quin cogitare quisq; debeat qua ratione ex eorum numero sit qui deum sequãtur. Quænam igitur actio à deo amatur, deumq; sequitur? Vna certe, rationem unam antiquam habens atq; præcipuã, quod simile simili, quod moderatum

sit

ſic,amicum eſt.Immoderata uero neq; inuicẽ,neq; moderatis ſunt amica. Deus profecto nobis rerum omnium maxime ſit mẽſura,multoq; magis quàm quiuis, ut ferunt, homo. Qui igitur huic tali amicus fore ſtudet,eum neceſſe eſt ut quàm maxime pro uiribus talis efficiatur.Atqui ſecundum hanc rationem quiſquis hominũ temperatus eſt,deo eſt amicus.Similis enim.Intemperatus autem,diſſimilis, differens,& iniuſtus, cæteraq; ſimiliter. Sed intelligamus ad hæc rationem illam ſequi omnium rationum,ut arbitror, pulcherrimam atq; ueriſſimam, quod bonum uirũ decet ſacrificare diis,& intereſſe diuinis.Nempe illos proſequi orationibus,muneribus, alioq; cultu diuino,pulcherrimum,optimum, commodiſsimum ad beatam uitam,idq; præ cæteris eſt decorum.Malo autem contrà cõtingunt omnia.Impurus enim mali eſt animus,boni autem purus.Ab impuro autem capere munera, neque bonum uirum,neque deum decet.Fruſtra itaq; circa deos prophani laborant, quod opportune faciunt omnes ſancti. Atqui ſignum quidem hoc eſt, quò aciem debemus intendere. Sagittæ uero ad illud quænam? & quis proprius ipſarum impetus, rectiſsime diceretur? Principio poſt cœleſtium,ciuitatiq; præſidentiũ deorum honores,ſiquis terreſtribus diis paria,ſecunda,præcipua munera tribuat,rectiſſime ſignum ipſum pietatis attinget.Quæ uero horum ſupra poſitorũ imparia, & alterna uoce reſpondẽtia ſupra dictis,poſt deos iſtos dæmonibus uir mentis compos ſacrificabit, heroibusq; poſt dæmones. Sequuntur ſtatuæ patriorum deorum propriæ ſecundum legem conſecratæ.Demum uiuentium cultus parentum, quibus fas eſt prima & maxima debita omniũ antiquiſſima debitorum perſoluere. putare enim quiſq; debet, omnia quæ poſſidet, eorum eſſe qui genuerunt & educarunt,ita ut illis hæc omnia pro uiribus miniſtrare debeat,primum quidem externa bona,deinde etiam corporis, poſtremo quæ ad animum pertinent, hæc omnia uidelicet mutuo data perſoluens, & pro curis doloribusq; priſcis parentum, in ſenecta recentes reddens, quando maxime indigent.In uerbis quinetiam per totam uitam parentes uenerari maxime decet.Leuium enim uolatiliumq; uerborum grauiſſima imminet pœna.Nam omnibus præpoſita eſt Nemeſis iudicij angelus, huiuſcemodi omnium cõſideratrix. Oportet itaq; iratis animumq; explentibus cedere ſeu uerbis ſiue rebus id faciant, non ignorantes patrem iure admodum filio ualde ſuccenſere, ſi quando ab eo iniuriam ſibi fieri arbitretur.Mortuis uero parentibus monumenta decentiſſima,quæ temperatiſsime ſtructa neque conſuetam magnitudinem oportet excedere,neq; minora illis facere,quæ maiores genitoribus ſuis ſtruebant. Annuas quoq; curas defunctorum quæ ornamentum afferunt,inſtaurare decet,& noua quotidie repetita memoria ſemper parentes ſummopere honorare, impendio moderate pro fortuna utentes. Si hæc ſeruabimus, uitamq; ſemper ita agemus ſinguli, digna à diis cæterisq; natura noſtra ſuperioribus omnibus præmia reportabimus,plurimum bona cum ſpe uiuẽtes.Quæ uero erga filios,& nepotes,conſanguineos,amicos,ciues,peregrinos,deos ſemper colendo,tum in congreſſu horum omnium operari quiſque debeat, atq; ita uitam ſuam ſecundum legem illuſtrare,legum ipſarum tractatio demonſtrabit, partim quidem ſuadendo, partim uero duriores mores ui ſupplicioq; cogendo: atq; ita ciuitatem noſtram fauentibus diis,felicem beatamq; efficiet. Quæ uero rurſus oportet neceſſariumq; eſt ut legislator,qui eadem quæ & ego agitet,ediſſerat,neq; tamen ſub ipſa legis forma commode dici poſſe uidentur,horum exemplum in primis tam ipſi legumlatori,quàm his qui lege inſtituendi ſunt,arbitror afferendum:deinde legum poſitionem incipiendam,reliqua omnia pro uiribus diſcutiendo. Talia uero quomodo maxime habeant haud ſane facile una quadam formula comprehendi poteſt.Sed ita de ipſis modum aliquem capiamus,ſiquid de ipſis aſſeuerare poſſumus. CLIN. Dic age, quem modum? ATHEN. Vellem equidem eos ad uirtutis officia perſuaſos maxime & obtemperantes eſſe,idq; legislator facere ubiq; conabitur. CLIN. Quid ni? ATHEN. Quæ igitur dicta ſunt,nonnihil ad illud cõducere mihi uidentur,ut ſi non crudus omnino audientis animus ſit, mitior beneuolentiorq; in audiẽdis præceptis efficiatur:beneuolẽtior uero factus,facilius perdiſcat: quod ſi non omnino peragatur,aliquo ſaltem modo factum,ſatis eſſe putandum eſt. Nõ enim magna eſt eorum copia,qui optimi quàm maxime & celerrime conẽtur euadere. Heſiodum uero ſapientem multi prędicant,cum dicat uiam ad uitia planam eſſe,ac ſine ſudore peragi,cum breuiſsima ſit. Ante uirtutẽ uero,inquit,ſudorem dij immortales poſuerunt.

Nemeſis

Ac uia

Ac uia quæ ad eam ducit,longa,ardua, & aspera primum:sed postquam ad summa fastigia peruentum est,quæ ardua uia fuerat,facilem præstat callem. CLIN. Bene dicere uidetur. ATHEN. Ita certe est. Verum quò sermonis spectabat progressio,uolo in medio uobis proponere. CLIN. Ponas. ATHEN. Orationem ad legislatorem sic uertamus. Dic nobis ô legislator, Si scires quid agendum dicendumq; nobis sit, nónne diceres? CLIN. Necessario. ATHEN. An non paulo ante dicentem audiuimus non debere legislatorem poetis permittere,ut quæcunq; sibi placent, effingant? Non enim intelligunt,quæ dicta contra leges noceant ciuitati. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Si de poetis hæc ad eum dixerimus,erunt ne nobis modeste dicta? CLIN. Quænam hæc? ATHEN. Vetus ô legislator fabula passim à nobis fertur,atq; à cæteris omnibus confirmatur:poetam quando in Musæ tripode sedet, non esse mentis compotem, sed quasi fontem fluere, & quæcunq; influunt,prorsus effundere.Cumq; ars eius imitatio quædam sit,& cõtrarios affectus hominum exprimat,sæpe cogi poetam sibijpsi contraria dicere,neq; scire utrum hæc an illa uera sint.Legislatori autem non licet duo quædam diuersa de uno in lege loqui, sed unũ debet semper enunciare de uno.Id autem ex his quæ modo dicebas,animaduertes. Cum sepulchrorum alia excedant,alia deficiant,alia medium teneant,mediocria tu simpliciter laudasti,fieriq; sola iussisti.Ego autem si uxor mihi ditissima esset, iuberetq; ut eã magnifice sepelirem, in poemate excedens sepulchrum laudarem : pauper autem uir atq; auarus,deficiens. Qui uero mediocres diuitias possidet,et ipse quoq; moderatus sit,medium laudaibt. Sed tibi non ita dicendum sicut dicebas modo,ut scilicet mediocre solummodo dicas,sed quid quantumq; mediocre sit,exponendum. Aliter ne putes orationem huiusmodi legem esse. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Vtrum qui legibus condendis incumbit,nihil tale in legum exordio dicet,sed statim quid faciẽdum sit,& quid non, exponet:mulctaq; imposita ad aliam se legem uertet,nulla ratione ad exhortandum persuadẽdumq; allata? Afferamus autem in medium modos medendi duos,quibus alij medici aliter curare consueuerunt, ut quemadmodũ pueri medicum orant ut modo quã facillimo eos curet,ita & nos legumlatorem. Quod ut fiat apertius, nónne dicimus quosdam medicos esse,& quosdam medicorum ministros, quos etiam medicos appellamus? CLIN. Sic omnino. ATHEN. Siue liberi sint siue serui,qui dominorum iussu,cõsideratione, usu, & experientia artem possideant, non autem secundum naturam, sicuti liberi, qui & ipsi sic didicerunt,& suos filios instruũt? An ponis duo hęc genera medicorum? CLIN. Quid prohibet? ATHEN. Num igitur intelligis cum serui & liberi in eiuitate ægrotent, seruos à seruis plerunq; curari? Qui & in medicorum officinis uersantur,& omnia circumeunt, nec rationem ullam de singulis seruorum morbis,aut reddunt,aut accipiunt,sed quæ usu prodesse uidentur quasi exacte scientes,tyrannorum instar superbe & pertinaciter imperant, atque ita à seruo ad seruum medentes transuolant. In quo sane ad curandos ægrotantes domino facilitatem parãt. Liber autem medicus liberorum ut plurimum morbos curat atq; considerat,ita ut à principio morbi naturam perquirat,communiterq; cũ ęgrotante atq; eius amicis uersetur,tum discendo ab illis nonnihil, tum quoad fieri potest docendo,nec ante imperat quicquam q̃ persuaserit. Atq; ita persuadendo semper mansuete ad sanitatẽ perducere ægrotãtes conat̃. Vter melior est & medicus & exercitator, qui sic,an qui modo illo medetur,atq; exercet? Qui uidelicet dupliciter uim unã perficit, an qui simpliciter, & eũ qui deterior ex duobus atq; atrocior modus est, exequitur? CLIN. Multũ præstat hospes,qui hoc dupliciter peragit. ATHEN. Vis ergo duplex hoc atq; simplex,quomodo in legibus ferendis fiat,consideremus? CLIN. Volo equidem. ATHEN. Dic age per deos,quã legis cõditor primã legem cõscribet? An nõ secundum naturã,primum generationis in ciuitate principatum ante omnia legibus exornabit? CLIN. Plane. ATH. Principium autem generationis omnibus ciuitatibus nuptiarum conuentus atq; cõmunio. CL. Vtiq;. ATH. Quare si nuptiales primũ leges ponãtur, bene ad omnẽ ciuitatem recte constituendam positæ uidebuntur. CLIN. Sic est omnino. ATHEN. Simplicem ergo primũ dicamus,quæ sic se forsan habebit. Vxorem quisq; à trigesimo anno usq; ad trigesimũ quintum ducat, Si non duxerit, pecunia mulctetur atq; dedecore:pecunia quidem tãta uel tanta,dedecore autẽ tali quodam uel tali. Et simplex quidem lex de nuptijs talis sit,duplex autem talis. Vxorem ducere quisq; debet ab anno trigesimo ad trigesimũ

quintum

quintum, cogitans quòd natura quadam humanum genus quodammodo immortalitatem consequitur. Cuius rei quisq; natura summopere cupidus est. Nemo enim est qui non desideret perpetuũ apud posteros nomen habere. Genus itaq; hominum immortale hoc modo in sempiternum perdurat, quòd filiorum filios relinquendo unum & idem semper per generationem immortalitatẽ adipiscatur. Nefas autem est immortalitate seipsum sponte priuare. Hac uero ex animo ille se priuat, qui filios & uxorẽ negligit. Quicunq; legi huic obtemperauerit, indemnis esto. Qui uero nõ paruerit, & quinq; ac trigintа annos natus uxorem non duxerit, ne solitariam uitam lucro sibi & uoluptati fore censeat, tanta in annos singulos mulctetur pecunia, neq; eorum particeps honorum sit, quos iuniores quotidie in ciuitate senioribus exhibent. Duabus his legibus inuicem comparatis, de singulis iudicare licet, utrum oporteat eas duplices longitudine q̃ breuissima conscribere, ut persuasiones simul interponantur & minæ: an minis uti solum, & simplices longitudine leges condere. MEG. Laconici moris est hospes, breuiora semper eligere. Siquis autem in his me iudicem faceret, ut eligere mihi liceret ex his utram uelim legem in ciuitate, longiorem eligerem: in cæteriscq; legibus omnibus, si duo hæc proponantur, ad hoc ipsum exemplar idem facerem. Oportet tamen præsentes leges & Cliniæ huic probari. huius enim ea ciuitas est, cuius usui leges hæ conduntur. CLIN. Probe tu quidem Megille. ATH. De prolixitate quidem uel breuitate scribendi curare nimis ineptũ est. Non enim breuissima aut longissima, sed optima sunt, ut arbitror, eligẽda. Atqui & in legibus paulo ante propositis, non duplicitate solum altera magis quàm altera ad uirtutem confert: sed quod de duplici medicorum genere dictum est, rectissime est appositum. Quod quidem legislatorum nullus unquam cogitasse uidetur. Nam cum liceat duobus quibusdam ad ferendas leges, ui persuasioneq; uti ad turbam disciplinæ expertem, quoad possunt altero solum utuntur. Non enim persuasioni minas coniungunt, sed uim puram solummodo inferunt. Ego autem, ô uiri beati, tertium quiddam etiam faciundum in legibus uideo. quod fieri nusquam uidemus. CLIN. Quidnam? ATH. Quod per ea de quibus disseruimus nobis deo quodam aspirante factum est. Mane enim disputare de legibus cœpimus, & iam meridies est. & hoc amœno in loco commodissime requiescimus, de legibus solummodo disputantes. Et nunc primum tractandarum legum principium facere mihi uidemur. Superiora uero cuncta exordia legum erant. Quorsum hæc? quia uolebam dicere, quòd sermonum omnium cæterorumq; quibus uocis imitatio est, exordia sunt, & quasi quædam præludia, quæ artificiosam aliquam & utilem ad rẽ dicendam tractationem habent. Nempe illis quæ citharœdici cantus leges uocantur, & reliquæ musæ, procœmia mire adinuenta præponuntur. Verarum autem legum, quas ciuiles esse dicimus, nemo unquam procœmium aliquod aut pronunciauit, aut conscriptũ in lucem protulit, quasi nullũ natura sit. Nobis autem mora hæc & disputatio nostra esse aliquod significare uidetur. Leges autem quæ modo duplices appellatæ sunt, non duplices sunt simpliciter, sed duo quædam, lex, ac legis exordium. Atq; ea quam tyrannico & medicorum seruilíũ imperio cõparauimus, lex mera est. Quod uero ante positum fuit dictum, ad hoc persuasorium, reuera ad persuadendum spectat quidem, sed uim habet exordij. Nam ut beneuolentius audiãt legislatoris imperium, quæ lex est, & propter hoc facilius suscipiant ciues, idcirco tota illa oratio habita est, quæ ad persuadendum est inducta. Quapropter ut mea sententia fert, nõ legis ratio, sed procœmiũ totũ hoc merito appellabitur. Post hæc autem quid insuper addi desidero? hoc sanè. Oportere legislatorem exordium semper omni legi præponere, & in singulis in quo à seipsis differant, quatenus duo illa, quo modo relata sunt, differebant. CLIN. Ego quidem nunquã aliter uirum harum rerum peritum leges ferre desiderarem. ATH. Probe mihi ô Clinia eo dixisse uideris, quod omnibus legibus procœmium quoddam præerit, & quod oportet in omnis legum conscriptionis principio, omni sermoni præponere exordium legibus singulis accommodatum. Non enim paruum est quod postea dicitur, nec parum refert clarene an obscure talia commemorentur. Si autem magnarum paruarumq; legum exordia similiter confici iubeamus, non recte iubebimus. Non enim in omni cantu neq; in omni sermone id faciendum. Nam & si possit in omnibus inueniri, non tamen omnibus utendum est. Id autem ipsi rhetori, cantoriq;, & legum conditori semper est concedendum. CLIN.

Homo generatiõe fit sempiternus

De exordijs

Vera loqueris hospes. Sed ne ulterius immoremur, immo uero ad sermonem propositum iam reuertamur, & ab illis incipiamus, si tibi placet, quæ suprà haud quasi proœmio utens dixisti. Quare iterum, ut ludentes aiunt, meliora ab initio secunda resumamus, quasi certum proœmium non quemlibet sermonem ut nuper tractantes. Incipiamus itaq; & exordiri profiteamur. Ac de honore quidem deorum maiorumq; nostrorum cura satis sit dictum: cætera transigere annitamur, donec tibi uidearis sufficienter totum proœmium absoluisse. Deniq; post proœmium leges aggredieris. ATHEN. Cum de diijs deosq; sequentibus & parentibus siue uiuentibus siue defunctis satis per exordium dixerimus, ut nunc affirmamus: quod restat, ut tu iubere uideris, in lucem est educendum. CLIN. Prorsus quidem. ATHEN. Post illa uero quæ ad animos, quæ ad corpora, quæ ad externa pertinent, quo studio colenda sint communiter disserendo, ita determinare oportet, ut & dicentes & audientes disciplinam pro uiribus consequamur. Hæc ergo post illa nobis reuera dicenda audiendaq; sunt. CLIN. Recte admodum loqueris.

ARGVMENTVM MARSILII FICINI FLORENTINI
In Dialogum quintum De Legibus.

IRABILIA quotidie fieri uidemus à magnete in ferrum, à succino in paleas, à fulguribus in solida, ab ignito sulphure in bombardam, à tota natura uel in motu cœli, uel in artificiosa rerum quæ gignũtur, formatione. Causas quidem ignoramus, neq; tamen ob causarum ignorationem negamus effectus fieri, quos uidemus. Mirabilia rursus fieri nonnunquam ab animis nostris in oraculis cæterisq; prodigijs testis est non solum omnis historia, sed auctoritas etiam Mercurialis & Pythagorica atq; Platonica. Et si stupendorum nostræ mentis operum rationem certam facile omnes assignare non possumus, negare tamen opera uel facta fuisse, uel posse fieri, non debemus. Videmus ignem quo cœlo similior est quàm cætera elementa, eo mirabilius agere, ut breui ad suam trahat formam, quæ cætera tempore uix longissimo trahunt, neq; mixtionem perpetiatur, & cum uidetur diuidi diuidat, longiusq; admodum quàm cætera suum protendat effectum, & longissime per lumen agat atq; momento. Verum habet hoc à cœlo, & cœlum imagine sui agit, id est lumine, quæ ignis uix naturali efficit qualitate. Quis enim dubitet cœlestia per radios suos tam nobis occultos, quàm manifestos ab ipsis uelut imagines profluentes, mouere inferiora semper atq; formare? fermè non aliter quàm uultus speculum, & speculum concauum materiam siccam positam è conspectu. Sed age iam in hoc speculo & superos in animam speculemur. Quanto efficacior est ignis cæteris elementis, et igne cœlum, tanto efficaciores cœlo sunt spiritus qui uel uiuificant uel mouent cœlum, uel uiuificantium & mouentium sunt consortes. Spiritus ergo superiores in nostros utpote consortes, imaginum duntaxat suarum influxibus operantur, quemadmodum uultus in speculum: atq; agendo in eas formant, simillimasq; efficiunt: usqueadeo ut animæ sæpe tam fermè mirabiliter, quàm cœlestes soleant, operentur. Quemadmodum uero speculum ad imagines à uultu suscipiendas quinque modis præcipue præparatur: primo quidem natura uitrea, deinde perspicuitate, tertio lenitate, quarto resistentia, quinto positione: sic & animæ nostræ ad influxus numinum præparantur. Primo quidem, quod intellectuales naturæ sunt sicut & illa, Secundo, quando per intellectum, fide illis hærent indubia. Tertio, per uoluntatem amore in illa sese ardentissimo transferunt. Quarto, tota in illis firmiter memoria sperant. Quinto, si corpus habeant, & natura illis accommodatum, & diligentia præparatum, tunc in mentes nostras à superis ita labuntur instinctus, ut à fidibus lyræ in fides similiter temperatas. Tunc prodigia, somnia, uaticinia, oracula ueniunt. Mitto quod Iamblicus Porphyriusq; narrant, oracula quædam per aquam fieri solita, quædam per aerem, quædam uero per ignem: fortè quia à dæmonibus, uel aqueis, uel aereis, uel igneis mittantur. Forte etiam quoniam locis & temporibus alijs atque alijs, per occultas causas contigerit mentium humanarum affectus ad superiora conuerti, conuersosq; inde formari. Profecto nostræ mentes in uaria nimium distrahuntur. Verum si quando integra uirtute sua ad certum opus utantur, sicut & ignis tota intentione naturæ comburit, & cœlum toto agit influxu, tunc Plato non dubitat mirabiliora à nostris mentibus quàm ab igne uel cœlo, facillime prouenturæ. Non dubitant & Auicenna Algazelesque, nescio qua sorte sæpe Platonici. Sed de his in Theologia latius disputamus. Quibus euangelicum illud de fide montes permutatura, maxime confirmatur: confirmantur & plurima quæ Plato in libro superiori & hoc quinto, immo & sequentibus omnibus de oraculis asserit, adeo ut non aliter, uel urbis dispositio, uel reipublicæ forma, uel sanctio legum sese habeat, quàm per oracula comprobetur. Verum quamuis oracula tria commemoret, tamen cæteris insuper uaticinijs quæ ueriora forsan reperiri possunt auctoritatem suam ad idem manifeste concedit: Sed iam ad argumentum quinti proprium ueniamus. Cum igitur animus noster speculum sit diuinorum, merito post diuinorum cultum in quarto descriptum, mox in exordio quinti

animum

animum ipsum iubet coli, quasi rem sacram: & qui in superioribus Pythagorea carmina est imitatus, in præsenti quoq; animi cultu libenter Pythagoram suum sequitur præcipientē: Post deos maxime omnium reuerere teipsum. Quanti uero momenti sit eiusmodi reuerētia ad obseruantiam legum, explicare non possum. Sed facit hæc, ut summatim dicam, ut quisquis animi sui quasi numinis conspectum assiduum reueretur, iudicē habeat intra seipsum: ad cuius legem, uel absq; legibus scriptis uitam suā perfectissime dirigat, ac tandē facile naturalis legis amore faciat, quæ cæteri uix scriptarum legum formidine faciunt. Proinde dum de colendo animo disputat, omnia de officijs præcepta tradit, tum ad seipsum, tum ad alios ad omnesq; uirtutes priuatim et publice pertinentia, quæ discere quisque debeat atque ediscere. Post hæc finem imponit exordio legum. Vbi apparet totam de legibus disputationē in tres præcipue partes esse diuisam. Primo quidem in prooemium, ab initio libri primi ad hanc usq; partem quinti productum: Deinde in ipsam legum dispositionem. Et primo in leges ad rempublicā magistratusq; potissimum pertinentes. Deinde ad singulas spectantes ciuium actiones. Meminisse uero te arbitror singulas præterea leges, singula habere prooemia. Principio legifer purissimos pro uiribus colonos eligat, atq; pastorū more puros segreget ab impuris. Lustret quoque ciuitatem, ac nisi summa cogat necessitas non inferat uiolentiam. Adæquet census pro uiribus, ne alij ditissimi sint, alij uero mendici. Caueat nequis iniuste diuitias cumulet. Neque luculentissimam conetur ciuitatem reddere, sed iustissimam. Prædicet ueritatem & apud homines, & apud deos esse maxime omniū uenerandam. Item in peregrinos hospitalitatem, in supplices indulgentiam. Moneat unumquenque animam erga seipsam amore falli, atque peruerti solere. Præcipiat, ne quis abundans ipse, patiatur proximū esurire. Collocet urbem si potest in media regione singulas circunspectans commoditates. In duodecim partes urbem diuidat, totamq; similiter regionem. Sed cur in partes duodecim? ut intelligas molem tantam tamq; laboriosam uniuersi ipsius auxilio indigere, quod est in sphæras duodecim distributum. Item ciuitatem ad imaginem regni cœlestis esse gerendam. Cœlestis autem ciuitas in signa duodecim, quasi duodecim tribus, est distributa. Nec ab re dijs duodecim ciuitatem commendat suam. siquidem dij duodecim, signis cœli duodecim præesse dicuntur. Immo uero dij sex, sexq; deæ. Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venusq;: Mars, Mercurius, Iupiter, Neptunus, Vulcanus, Apollo. Præpone singula singulis: membris quidem nostris signa: Signis præterea deos. Arieti quidem & capiti nostro Palladem. Tauro uero & nostræ ceruici Venerem. Geminis & humanis brachijs Apollinem. Cancro pectoriq; Mercurium. Leoni humerisq; Iouem. Virgini ilijsq; Cererem. Libræ & natibus, quod honeste dictū sit, Vulcanum. Scorpio & pudibundis Martem. Sagittario femoriq; Dianam. Capricorno & genibus Vestam. Aquario cruribusq; Iunonem. Piscibus pedibusq; Neptunum. Intellige per hæc ciuitatem totam non aliter unum ex ciuibus multis, quàm unum corpus ex multis membris esse debere. Alia uero numina masculina, alia fœminina idcirco dicuntur, ut cognoscas et quæ ad materiam passionesq;, & quæ ad formas actionesq; pertinent, à superis gubernari. Verū cur Plato præcipuam urbis arcem, Vestæ, Ioui, & Palladi consecrat? Intellige in diuinis tres omnium fontes existere: Vestam quidem essendi fontem, Iouem uiuendi, Mineruam intelligendi. Atque in his omnibus auxilium à superis obsecrandum. Vbi uero Plato commendat partitionem domiciliorum agrorumq; in quinquies mille & quadraginta, ostendit eiusmodi numerum commodissimas in se multasq; deinceps distributiones partium cōtinere. Quod quidem & in sequentibus paulatim aperietur, et uel mediocri arithmetræ potest esse perspicuum. Notabis ubi de communi ciuium uita disserit præceptū de euangelica dilectione & charitate mirandum. Item patriā magis quàm matrem esse colendam. Quodue patriam inquit immortalem deam esse, uel de diuina terreni orbis anima, uel de numine patriæ patrono, uel de cœlesti patria dictum puta.

DIALOGVS QVINTVS DE LEGIBVS VEL DE LEGVM LATIONE.

AVDIAT iam reliqua, quicunq; paulo ante de dijs charissimisq; genitoribus audiebat. Cuiusq; enim animus, omnium suarum rerū post deos, cum sit maxime suus, diuinissimus est. Quæ uero sua sunt, bifariam diuiduntur. Et potentiora quidē ac meliora dominantur, imbecilliora uero deterioraq; seruiunt. Profecto quæ dominantur, præ illis quæ seruiunt, semper sunt honoranda. Quapropter merito post dominantes deos eosq; qui illos sequuntur, animum nostrum colendum, secundoq; loco habēdum iubeo. Nemo autē, ut breuiter dicam, recte animū suum honorat, quamuis uideatur. Diuinum enim bonū est honor. Malorū autem nihil est honorandū. Quisquis igitur putat uel sermonibus quibusdā uel muneribus uel obsequijs animum suum posse extolli, si meliorē ipsum ex deteriore non reddit, quanquā honorare uidetur, minime tamen id facit. Nam statim à pueritia unusquisq; sufficientē ad omnia cognoscēda se putat, & honorare suum

animum opinatur laudando, permittendoq́ſibi quicquid libuerit agere. Nos autẽ dicimus eum qui hæc agit animum nõ honorare, ſed lædere, quem tamen ſecundo loco poſt deos dicimus honorandum. Sed neq́ ille eum honorat, qui peccatorum ſuorum, plurimorumq́ & maximorũ ſcelerum, non ſeipſum ſed alios cauſam ducit. Qui ſanè ſeipſum ſemper excuſans honorare uidetur animum, longe tamen abeſt, cum obſit. Neq́ enim cum præter rationem laudemq́ legumlatoris uoluptatibus quis indulget, animum ſuum honorat: deijciet enim ipſum, cum malis & pœnitẽtia repleat. Neq́ etiam tunc honorat, quando labores lege laudatos, metusq́ ac dolores ferendos non ſuſcipit, ſed cedit atq́ ſuccumbit. Hæc enim agens omnia, animũ ſuum dedecorat. Sed nec quãdo hanc uitam ſummum bonum cẽſet, immo tunc etiam uituperat. Nam animo exiſtimanti omnia apud manes mala eſſe, protinus aſſentitur, neq́ reſiſtit, docens ipſum atq́ redarguens, quaſi ignoret, utrum contra quæ apud deos inferos ſunt, omnium bonorum nobis maxima ſint. Præterea qui uirtuti formam corporis anteponit, animam uere penitusq́ dedecorat. Nempe corpus anima uenerabilius arbitratur. In quo certe uehementer errat. Nihil enim terrenũ rebus cœleſtibus uenerabilius eſt. Et qui de animo aliter ſentit, quã mirabilem rem negligat, prorſus ignorat. Nec rurſus qui pecuniam iniuſte cupit, aut poſſidens iniuſte, non dolet, muneribus animum ſuum exornat, ſed ab hoc longiſsime abeſt. Quod enim uenerabile pulchrũq́ in animo eſt, paruo pro auro prodit, cum totum quod ſuper terrã quódue ſub terra eſt aurum, uirtuti cõpenſari digne nõ poſſit. Deniq́ ut ſummatim dicam, quicunq́ illa quæ legislator turpia malaq́ putat eſſe, omni ſtudio non fugit, nec pro uiribus ſequitur ea quæ bona & pulchra ſtatuit, non uidet in his omnibus q̃ turpiter, & abſurde diuiniſsimum animum ſuum afficiat. Maximum enim ſecundum iuſtitiam ultionem male agendi, nemo, ut uno uerbo dicam, animaduertit. Maxima uero eſt, ut quis malis hominibus ſimilis efficiatur, factusq́ ſimilis bonos & uiros & ſermones fugiat: ſeq́ ipſum ab eis ſeiungat, improbis autem adhæreat, & eorum conſuetudinẽ amplectatur. Eum uero qui ſe his immiſcuit, neceſſe eſt eadem pati & agere, quæ tales agere & loqui inter ſe conſueuerunt. Ac paſſio quidem huiuſmodi iuſtitia nõ eſt. Iuſtitia enim & iuſtum, honeſtum eſt. Vltio uero paſſio iniuſtitiæ ſequax: in quam & qui non incidit & qui incidit, malus miſerq́ eſt: ille quoniam non ſanatur, hic quoniam ut multi ſeruentur, ipſe perit. Honor autem eſt, ut totum ſimul complectat̃, meliora ſequi, & ex peioribus quæcunq́ meliora fieri poſſunt, ad melius q̃ optime reducere. Homini profecto nihil animo aptius & ſagacius eſt ad fugiendum malum, ad ueſtigandum eligendumq́ quod eſt omnium optimum, eiq́ per omnem uitam firmiter adhærendum. Idcirco illi ſecundo ſtatutus eſt honor. Tertium deinde honorem ſecundum naturam quiuis intelliget corpori conuenire. Conſiderare oportet qui ueri honores ſint, qui'ue adulterati: quorum differentia à legislatore declaranda mihi uidetur. Vtputa honore dignum corpus eſſe non quod formoſum aut robuſtum eſt, aut uelox, uel magnum, uel ſanum, quamuis multis id uideatur, neque quod contrarijs modis affectum. Nempe quæ medium iſtorum omnium habitum tangunt, ea longe moderatiora tutioraq́ cenſenda ſunt. Altera enim inflatos & audaces animos reddunt. Altera deiectos atq́ illiberales. Similiter pecuniarum prædiorumq́ & cenſus poſſeſſio ſe habet. Excedens enim & priuatim & in ciuitatibus inimicitias ſeditionesq́ parit. Deficiens autem plurimum ſeruitutem. Nemo igitur liberorum gratia pecunijs cumulandis incumbat, ut ditiſsimos eos relinquat. Neq́ enim ipſis, neq́ ciuitati id conducit. Sed cenſus iuuenum tum adulatione uacuus, tum rerum neceſſariarum non indigens, omnium decentiſsimus & optimus eſt. Nam hic nobis ad omnia conſonans accommodatusq́, uitam à doloribus tutam reddit. Liberis ergo non auri ſed pudoris multum oportet relinquere. Putamus autem uerbis impudentiam iuuenum caſtigando id nos impetraturos. Sed non ex ea caſtigatione, qua iuuenibus incutiunt, dicentes quod adoleſcentem oporteat in omnibus uerecundum eſſe. Sapiens itaq́ legumlator, ſenioribus præcipiet potius, ut ſint coram iunioribus uerecundi, ac ſummopere caueant nequis iuuenum eos, aut uideat, aut audiat agentes turpe aliquid, uel loquentes. Nam ubi ſenes minus pudici ſunt, neceſſe eſt ibi iuuenes impudentiſsimos eſſe. præſtans enim & iuniorum & ſeniorum diſciplina eſt, non uerborum increpatio, ſed ut quæ increpando quis diceret & monendo, eadem ipſe in omni

Verus & falſus animi cultus

Tertius honor corpori habẽdus

uita

uita facere uideatur. Quisquis præterea cognationem & uniuersam sub eisdem penatibus generis communionē honorat & colit, hos deos merito propitios in liberis procreandis habebit. Amicorum quoq; & sodalium in uitæ consuetudine summam beneuolentiam consequetur, qui illorum in se obsequia maiora præstantioraq; putabit q̃ illi, sua uero in illos beneficia minora quàm ipsi existimabit. Atqui & erga ciuitatem ac ciues optime ille se geret, qui omni victorię quæ in Olympicis, alijsq; tam belli q̃ pacis certaminibus comparatur, illam gloriam anteponet, quam patrijs legibus ministrando nanciscitur: atq; in hoc ministerio cæteris omnibus per totam uitam præstare conabitur. Ad peregrinos uero sanctissima esse fœdera quisq; cogitet. Fermè enim omnia peregrinorum & contra peregrinos peccata præ illis quæ inter ciues committuntur, ultori deo curæ sunt. Nam cum peregrinus amicis cognatisq; careat, maiorem & apud deos & apud homines meretur misericordiam. Quare qui magis ulcisci potest, is ad ferendum auxilium est paratior. potest autem maxime, hospitalis cuiusq; dæmon ac deus, hospitalem secuti Iouem. Diligenti igitur cautione cogitandum cuiq;, cui nonnihil est consilij, ut innocens ab iniuria in peregrinos semper uiuat. Sed omnium tam in peregrinos quàm in ciues peccatorum maximum est, quod in supplices est commissum. Deus enim per quem supplex fœdus est consecutus, diligentissimus eius est custos. Quare nullus in supplices sceleratus impunis abibit. Hactenus officia cuiusq; in parentes, seipsum, sua, patriam, amicos, cognatos, peregrinos, atq; colonos penè omnia exposuimus. Qualis uero quisque quo ad seipsum esse debeat, qui optime uiuere uelit, nunc iam exponamus, ut non lex, sed laus & uituperatio singulos docens, refrenet magis, & obtemperantiores ferendis legibus faciat. Atq; hæc nobis deinceps dicenda sunt. Veritas profecto tum dijs tum hominibus dux omnium est bonorum. Cuius qui felix beatusq; futurus est, statim ab initio particeps esse debet, ut in ueritate plurimum tempus uitam agat. Fidus hic certe est: infidus autem qui sponte mentitur: qui uero non sponte, amens. Quorum neutrum optabile est. Nam & infidus & amens ab amicitia admodum alienus: ac procedente tempore cognitus in tantam in odiosa senecta uitæq; termino solitudinem incidit, ut seu uiuant siue decesserint amici ac filij, penè similiter orbam uitam misere agat. Honorandus certe est qui nihil iniuriatur. Qui uero nec alios id facere patiatur, duplici honore, imò etiam magis est honorandus. Ille enim uni, hic multis hominibus comparatur, cum principibus cæterorum iniuriam nunciet. Qui autem una etiam cum magistratibus iniuriam quoad potest ulciscitur, is magnus perfectusq; in ciuitate uir præconio prædicetur. Nam uirtute cunctis excellet. Eadem quoq; temperantiæ & prudentiæ laus est. Et qui alijs bonis abundat, quæ in alios quoq; transfundi possunt, si cæteros participes efficit, tanquàm uir summus est honorandus. Qui autem id facere uellet quidem, sed non potest, secundo loco habendus est. Inuidum uero qui sponte nihil boni cæteris conferat, uituperare debemus, nec propter hominem qui male possideat, rem ipsam uituperare, sed eam pro uiribus adipisci. Certet præterea apud nos quisq; de uirtute absq; inuidia. Qui enim sic agit, ciuitatem suam amplificat, cum ipse quidem contendat, & alios calumnijs non detineat. Inuidus uero dum cæteris derogando putat præstare, & ipse minus recte ad ueram tendit uirtutem, & concertatores iniusta uituperatione tardiores efficit. Ideoq; uehemens acquirendæ uirtutis studium è ciuitate tollens, ipsam pro uirili parte gloriæ amplitudine priuat. Oportet præterea unumquēq; animosum esse, ac maxime mitem. Nam aliorum iniurias quæ uel difficile, uel nullo modo sanari possunt, non possumus aliter effugere, quàm pugna, defensione, victoria, & nullius peccati remissione, quod absq; animositate facere nemo potest. In ijs autem iniurijs quæ tales sunt ut sanari possint, nosse in primis oportet, nullum iniustū, sponte iniustū esse. Nemo enim unquam maximorum malorum aliquid alicubi uellet habere, multoq; minus in his quæ sibi præstantissima sunt. Est autē animus ut diximus reuera in omnibus omnium præstantissimus. Quapropter in eo cum maxime sit honorandus, nemo sponte summū accipiet malum, uoletq; per totam uitam id possidere. Porrò miserabilis omnino est iniustus omnis, & qui mali quicquam habet. Misereri autem decet eorum qui sanabiles sunt, & cohibere iram, ne aduersus eos muliebri iracundiæ feruore animus efferatur duriusq; insistat. Qui autem ita sunt flagitiosi qui incurabiles sint, eis ira uehementius immittenda. Propterea diximus animosum,

Officia erga patriam

Erga peregrinos

Erga supplices

id est generosæ iracundiæ non expertē, ac simul mitem, bonū uirum semper esse debere. Omnium uero maximum quiddam malum in multorum hominum animis est innatum. Cuius quidē, cum facile sibi ignoscāt, remediū nullum excogitant. Est autē hoc quod dicere solent, quòd natura sibi quisq; amicus est, rectecq; est, ita id se habere. Sed reuera nimius in seipsum amor omniū peccatorum omnibus semper est causa. Occæcatur quippe circa amatum qui amat. Quapropter qui se amat, cum se ipsum magis q̄ ueritatem honorandum putet, quid iustum, bonum, pulchrumq; sit male iudicat. Decet sanè eum qui magnus uir futurus est, neq; seipsum, neq; sua diligere, sed iusta semper, siue à seipso, seu ab alio quouis gerantur. Ex hoc ipso delicto accidit omnibus, ut ignorantiam suam esse sapientiam opinentur. hinc fit, ut quamuis nihil ut ita dicam sciamus, scire tamen omnia arbitremur. Cum uero nec alijs committamus facultatem agendi quæ ipsi facere ignoramus, facientes ipsi errare compellimur. Quamobrem nimium sui ipsius amorem fugere quisq; debet, & meliores sequi, nullo rubore uerecundiæ impeditus. Sunt & alia nonnulla, quæ & minora his sunt, & sæpe dicuntur. Sed cum nihilo minus utilia sint, ea quoq; dicenda, Nam commemoratione opus est. Semper enim quasi aliquid effluat, contrà aliquid oportet influere. Recordatio uero est, prudentię deficiētis influxus. Profecto à risu nimio, & lachrymis abstinēdum, omnibusq; est ab omnibus præcipiendum, ut lætitia nimia tristitiaq; compressa honesto in habitu se cōtineant: siue in felicitate quēquam dæmon cuiusq; sistat, seu per fortunæ casus tanquam ad ardua difficiliaq; tendentibus operationibus quibusdam dæmones aduersantes insurgāt. Sperare semper boni uiri debent, munera quæ talibus uiris dare deus solet, sibi non defutura. Ac siqui graues labores inciderint, deum leuiores eos facturum, & præsentia in melius commutaturum: bona uero contrà omnia unà cum bona fortuna sibi affore. Hac spe singuli uiuant, & tam ioco quàm serio, & se & cæteros ad frequentem horum cōmemorationem sedule adhortentur. Sed iam quæ facere unusquisq; debeat, & qualis esse, quo ad diuina spectat officia, dictum est. Humana uero nondum explanauimus. Dicenda autem sunt. Hominibus enim, non dijs præcipimus. Sunt porrò natura maxime humana, uoluptates, dolores cupiditatesq;. Ex quibus necesse est mortale omne animal quasi pendere, & maximo quidem cum studio. Laudanda certe honestissima uita est, non solum quia gloriæ habitum superat, uerumetiam quia siquis uelit gustare, nec inde statim à iuuentute fugere, eo quoq; superat, quod omnes expetimus, ut per totam uitam lætemur magis q̄ doleamus. Quòd uero erit ita, si quis recte gustet, facile ualdeq; patebit. Quo autem pacto recte id fiat, ratione iam considerandū est, siue ita nobis secundum naturam insit, siue aliter præter naturam. Vitam itaq; ad uitam iucundiorē & molestiorem ita cōferre oportet. Voluptatem adesse nobis uolumus. Dolorem uero nec eligimus, neq; uolumus. Medium autem statum pro uoluptate nequaquam uolumus, doloris tamen loco accipimus. Dolorem etiam minorem maiore cum uoluptate uolumus. Voluptatem minorem cum maiore dolore nequaquam. Pari autem modo utrunq; horum habere nos nolle, possumus declarare. Hæc omnia multitudine, magnitudine, intensione, æqualitate, horumq; contrarijs ad electionem singulorum uoluntatemq;, & differunt, & non differunt. Cum hæc necessario sic se habeant, eam quidem uitam in qua cùm utraq; multa, magna, intensaq; fiunt, uoluptates tamen excedunt, uolumus. Eam autem in qua contraria, nolumus. Atq; eam rursus, in qua licet utraq; parua, remissa sunt, molesta tamen superant, nolumus: sed eam in qua contraria, uolumus. Si autem æqualia sunt, de æquali uita ut diximus cogitandum. Volumus enim quæ illo excedunt quod nos diligimus, & nolumus quæ contrario superant. Considerare oportet quemadmodū omnes uitæ nostræ in his connexæ naturaliter sunt, & quas natura uelimus. Siquid autem præter hæc uelle nos dicimus, ignorantia quadam imperitiaq; uitarum id dicimus. Quænam igitur & quot uitæ sunt in quibus nosse oportet quod nolendum, quod uolendum, quod sponte fieri, quod contrà soleat: hisq; cognitis legem sibijpsi præscribere: atq; inde quod sibi amicum sit simul & iucundum & optimum pulcherrimumq; eligere, ut quis quoad homini licet beatissime uiuat? Temperatam uitam unam esse dicamus, prudentem alteram, tertiam fortem, sanam deniq; quartam. Et quatuor his alias contrarias quatuor statuamus, imprudentem, ignauam, intemperatam, ægrotantem. Quisquis uitam temperatam recte nouerit,

De eligenda uita quo ad uoluptatem & dolorem

mitem

mitem in omnibus & moderatã dicet: quæq; dolores quietos, uoluptates remissas, mol- De uita tẽpe
les cupiditates, amores minime furiosos habeat. Intemperatam uero in omnibus acrem, rata & intẽ/
quæ doloribus uehementibus & uehementibus uoluptatibus, cupiditatibus ardentibus perata
furiosisq; & insanis mirum in modum amoribus agitetur. Sed superant in uita quidem
temperata uoluptates, dolores aũt superantur. In uita intẽperata contrà uoluptates à do-
loribus superantur, magnitudine, multitudine, atq; frequentia. Quo fit ut necessario alte
ra nobis secundum naturam uita iucundior sit, altera tristior, & uolentem iucunde uiue-
re, sponte intemperanterq; uiuere non permittat. constat enim si quod nunc dictum est,
recte est dictum, quòd necesse sit intemperatũ omnem prẹter sententiã esse talem. Quip- Omnis hu/
pe uel per ignorantiam, uel incontinentiã, uel utramq; omnis humana turba expers tem mana turba
perantiæ uiuit. Similiter de sana & ægrotante uita est cogitandum: quòd & dolores & expers tẽpe
uoluptates habeant, sed in sanitate uoluptates excedant, in ægrotatione dolores. Nostra rantię uiuit.
uero uoluntas in deligendo genere uitę, non est ut dolor superet. Vbi autem superatur, Quod uitæ
eam uitam iucundiorẽ iudicauimus. Temperatus igitẽ intemperato, prudens imprauden- genus deli
te, fortis ignauo, utraq; pauciora, minora, rarioraq; habet, & alter uoluptatibus, alter do- gitur
loribus superat, ita ut fortis ignauum, prudẽs amentẽ, temperatus petulantẽ, sanus ægro-
tantem uoluptate superet. Vtq; in summã redigantur, quæ uita uirtutis corpore aut animo
particeps est, ea est iucundior altera, & pulchritudine, rectitudine, potẽtia & gloria præ
stat: ita ut qui in ea constitutus est felicius contrario in omnibus uiuat. Verum exordium
legum iam finem accipiat. Post exordium, legem sequi necesse est. Imò uero leges dein-
ceps reipublicæ reuera conscribendæ sunt. Quemadmodum igitur quæcunq; texuntur,
non ex similibus omnino trama stamineq; texuntur, sed staminis genus robustius atque
firmius est, tramæ mollius ut facilius cedat: ita homines qui magistratus gesturi in ciui-
tate sunt, eodem modo discerni semper oportet, eos qui in leuiori quadam facultate ex-
perimentum sui dederunt. Duæ uero sunt in repub. species. Altera magistratuum, altera
legum constitutio. Ante uero hæc omnia ita cogitandum est. Cum pastor atq; bubulcus,
equorumq; curator, cæteriq; huiusmodi, greges & armenta susceperint, non antea cu-
rant: quàm singulis conuenientem purgationẽ adhibeant. porrò sanis ab ægrotantibus,
generosisq; ab ignauis segregatis, altera in greges alios mittẽt, altera uero curabunt, non
ignorantes aliter frustra se tam pro corpore q̃ pro anima laboraturos. Nempe naturæ &
educationis prauitas ita corrumpit, ut nisi quis segreget sanorum integrorumq; morum
ac corporum genus, in singulis contagione interimant. Sed de cæteris quidem animali-
bus minor cura, & exempli causa solum eorum mentio facienda. De hominibus uero ma
ximum studium legislator habebit, ac diligenter rimabitur omnia, ut singulis consentà-
nea scribere queat, tum de lustratione, tum de cæteris omnibus actionibus. Sic igitur ciui
tatis lustrationes se habent. Multæ enim sunt, & aliæ leuiores, grauiores aliæ. Ac siquis ty
rannus simul legisq; lator sit, difficilibus & optimis lustrationibus uti poterit. Legis autẽ
latori absq; tyrannide, qui leges nouas atq; rempublicam fundet, satis erit factum si pur-
gationem mitissimam adhibuerit. Nam exactissima purificatio, quemadmodum me-
dicina quæ ualidior corporibus adhibet̃, doloris plena est, & cum ultione iusta pœnam
infert, morte peccantem aut exilio damnans. Eos enim qui maxima peccata patrarunt, si
insanabiles sint, quoniam ciuitati maxime noceãt, remouere omnino solet. Mitior uero
purgatio huiusmodi nobis est. Qui enim ob inopiam uictus duces quærunt, hisq; sponte
se offerunt secuturi ex egestate aduersus eos qui non egent, hos tanquã morbum, qui ci-
uitatem labefactet, honesto coloniæ nomine benigne expellit. Hæc omni legũlatori quo
dammodo à principio, ut diximus, facienda. Nobis autem difficiliora quædam in præsen
tia euenerunt. Nam neq; coloniam neq; delectum aliquem purgandi gratia ad præsens
excogitare oportet, sed quasi ex multis fontibus torrentibusq; aqua ad lacunas easdem
confluat, necesse est obseruare, ut qui undiq; confluit humor, partim exhauriendo effun
dendoq;, partim deriuando atq; diuertendo q̃ mundissimus sit. Labor autẽ ut uidetur,
& periculum est in omni constitutione ciuili. Quoniam uero non re nunc sed uerbis agi
tur, perfectus iã nobis sit delectus, sitq; ut desideramus facta purgatio. Nã malos qui hãc
ciuitatem adire gubernaturi contendent, cum satis longo tẽpore examinauerimus, omni
persuasione accedere prohibebimus: probos autem pro uiribus beneuolos propitiosq;

facientes alliciemus. Sed neq; latere nos debet, quàm feliciter nobiscum actum sit. Quippe quemadmodum Heraclidarum coloniam, felicem fuisse diximus, quoniam diuidendorum agrorum innouandarúmque tabularum grauem & periculosam contentionem effugit, quam quidem rem ueterum ciuitas leges ferre coacta, neque præmittere potest omnino, neque mouere quodammodo, ita fermè & nobis accidisse uidetur. Solum ergo, ut ita dicam, restat uotum, paruaq; mutatio cauta, parum in longo tempore transmutantibus. Est autem hæc, ut in his mutationibus faciendis unà cum debitoribus multis multos quoque agros ciues possideant, uelintq; humaniter cum egenis communicare, partim mittendo, partim accipiendo, colentes mediocritatem, existimantesq; paupertatem non in diminutione pecuniarum, sed in acquirendi insatiabili cupiditate consistere. Hoc enim ciuitati maximum est salutis initium, super quo quasi stabili fundamento, ædificare postea quicquid ciuitati decorum & huic constitutioni congruum sit, facile quisq; poterit. Sed si fundamentum hoc debile ruinosumq; fuerit, nulla ciuilis opera prospere deinde succedet. Itaq; nos id fugientes, imò uero uerbis quo pacto fugiendum sit ostendentes, dicimus nullam esse aliam aut latam aut angustam fugiendi uiam, nisi ut colamus iustitiam, neque acquirendi cupiditatem sequamur. Atque hoc iam nobis quasi quoddam ciuitatis sustentaculum & præsidium sit fundatum. Census enim quos sibi ciues parauerint, careant quodammodo crimine oportet, uel ulterius in acquirendo progredi ultro desistant, quibus inuicem uetera crimina habentur, quiq; uel paulum mentis compotes sint. Illi autem quibus deus dedit quemadmodum & nobis nouæ ciuitatis constitutionem, in qua nullæ inimicitiæ sunt, si propter habitationum agrorumq; distributionem inimicitiarum sibi causas dederint, non humanæ cuiusdam, sed pessimæ ignorantiæ crimine notabuntur. Quis erit igitur rectæ distributionis modus? Primũ quidem, quantum esse oporteat numerum, constituendum censeo. Deinde asseuerandum, per quot qualesq; partes distributio sit ciuibus facienda: postremo agros habitationésque ipsas æqualiter quàm maxime diuidendum. Quanta autem multitudo sufficiens sit, non aliter recte dicitur q̃ agrorum uicinarumq; ciuitatũ collatiõe. Ager quidem tantus sit, ut tot moderatis hominibus sufficiat, neq; maiori opus. Tot uero esse debent, ut iniuriantes uicinos possint depellere, & iniuriam patientibus auxiliari. His inspectis, & agrum & uicinos & re & uerbis definiemus. Nunc uero exempli descriptionisq; causa, ut res ipsa perficiatur, ad ferendam legem sermo descendat. Quinquies mille & quadraginta sint ob cõmoditatem numeri huius agricolæ, quiq; pro finibus depugnent. Ager autem & habitationes similiter in partes easdem distribuantur, ut uir & portio distributione conueniant. Et in primis duas in partes totius numeri partitio fiat, deinde in tres, licet & in quatuor, & in quinque, & usq; ad decem deinceps. Oportet cettè omnem legislatorem tantum de numeris intelligere, ut quis qualisq; numerus singulis ciuitatibus commodissimus sit, non ignoret. Dicamus autem eum numerum aptiorem esse, qui plurimas & præsertim deinceps ordine dispositas in seipso distributiones recipit. Neq; em̃ omnis numerus omnes in omnia sectiones habet. Sed quinquies milium & quadraginta numerus, & ad bellum, & ad pacem, ad contraria omnia, societates, tributa, distributiones, non in plures quàm unam de sexaginta partes incidi potest. Ab una autem ad decẽ usq; continuas. Verũ per ociũ hæc illis solide percipienda, quibus lege res ista cõmissa sit. Atq; hæc nõ aliter quàm ita se habent. Dicenda hæc sunt huius rei gratia illi qui ciuitatẽ condit. Nempe siue ab initio nouam fundet, seu ueterem dissipatamq; restituat, circa deos & sacra quæcunq; singulis in ciuitate constitui decet, & à quibuscunq; dijs uel dæmonibus nominari, nemo mentis compos innouare illa conabitur, siue ex Delphis aut Dodone aut Hammone accepta sunt, uel prisca quadam fama per uisiones inspirationesq; deorũ sunt asserta: quibus approbatis ueteres sacra solennitatibus mixta constituerint, siue ab indigenis orta, siue Tyrrhena dicantur, siue Cypria, siue undecunq; uolueris: & his sermonibus famam traditam simulacraq; consecrarint: aras quoq; & templa, sacrosq; horum singulis lucos statuerint. In his omnibus nec minimum quid legum conditor innouabit, sed deum partibus singulis uel dæmonem uel heroem aliquem tribuet. Et in agrorum distributione primis lucos agrosq; eximios & consentanea omnia dedicabit, ut singularũ partium cœtus statutis facti temporibus, & facultatem sui facilius ad quoslibet usus exhibeãt, & sacrificando

De diuidendis agris, & de numero partium

De numero apto ad plurimas distributiones, q̃ est quinquies mille & quadraginta

ſacrificando alter alterum benigne accipiant: unde domeſtici fiant inuicem, ſecꝫ cognoſcant. Quo quidem nihil ciuitati melius, quàm uidelicet ut ciues inuicem, ſecꝫ cognoſcãt. Vbi enim non lux inter ciues eſt in eorum moribus ſed tenebræ, ibi nec honores pro dignitate, necꝫ magiſtratus recte dabuntur, necꝫ ius ſuum cuicꝫ tribui poterit. Nihil eſt aũt, ſi unum uni conferas, in quo maius ſtudium in omnibus ciuitatibus ponere quiſcꝫ debeat, quàm in hoc ut nec ipſe adulterinus eſſe unquam uideatur, ſimplex ſemper ac uerus: nec alius ipſum talis fraudet. Verum iactus qui modo ſequitur in ipſa legum poſitione, ſicut in teſſeris, ut prouerbium habet, à ſacro, cum inſolitus ſit, forte primum mirari auditorem faciet. Cogitanti tamen atcꝫ experto uidebitur, ſecundo loco optime ſic ciuitas inſtitui. Fortaſſe quiſpiam ipſam non ſuſcipiet, quia legislator more tyrannico in ferendis legibus non utatur. Recte ſanè agetur, ſi optima reſpub. & ſecunda & tertia proponatur, deturcꝫ optio cuicꝫ arbitratu ſuo quamlibet electuro. Id nunc ſimiliter nos agamus. Et cum primam uirtute rempublicam ſecundamcꝫ & tertiam expoſuerimus, Cliniæ optionem demus, & cuicꝫ uolenti hæc ſuo more deligere, particꝫ ſuæ quod ſibi placet tribuere. Prima igitur ciuitas eſt reſpublica legescꝫ optimæ, ubi quàm maxime per uniuerſam ciuitatem priſcum illud prouerbium locum habet, quo fertur uere, amicorum omnia eſſe cõmunia. Certe in hoc præcipue uirtutis erit terminus, quo nullus poni rectior poterit, ſi alicubi uidelicet aut fit iſtud, aut unquam fiet, ut communes mulieres ſint, cõmunes & liberi, communis quocꝫ omnis pecunia, omnicꝫ ſtudio quod proprium dicitur undicꝫ è uita remotum ſit: uſqueadeo ut ea etiã quæ propria ſingulis natura ſunt, cõmunia quodãmodo fiant, ut & oculi & aures & manus cõmunem in uſum cernere, audire, agere uideant, laudentcꝫ & uituperent eadem ſimiliter omnes, eiſdem rebus gaudentes, eiſdemcꝫ dolentes, ac denicꝫ pro uiribus ſub his legibus uiuant, quæ unam quàm maxime ciuitatem efficiunt. Talem uticꝫ ciuitatem ſiue diij alicubi, ſiue deorum filij unà plures habitent, ita uiuentes eamcꝫ ſeruantes, omni certe referti gaudio uiuunt. Quapropter reipublicæ exemplar non alibi conſiderare oportet, ſed hac inſpecta, talem maxime pro uiribus quærere. Ea uero quam hic nos aggreſſi ſumus, ſi fiat, proxime quodammodo ad immortalitatem accedet, ac ſi non primo, ſaltem ſecundo loco erit. Sed de tertia poſtea, ſi uoluerit deus, determinabimus. Nunc uero quænam hæc ſit, & quo pacto talis fiat, conſideremus. Primum igitur domos agroscꝫ ſortiantur, nec agros communiter colant. Nam maius hoc eſt, quàm hæc generatio nutritiocꝫ & educatio ferre poſsit. Sed hac mente ita diſtribuant ut putent, ſinguli ſortem ſuam toti ciuitati eſſe communem. Quippe cum ea regio patria ſit, magis eam colere debent, quàm filij matrem. Hæc enim cũ dea ſit, domina mortalium eſt. Idem quocꝫ de indigenis tam diijs quàm dæmonibus eſt cenſendũ. Sed ut hæc ſic omne per tempus durent, danda opera eſt, ut quot nunc foci numero diſtributi ſunt, totidem ſemper futuri ſint, necꝫ plures unquam, necꝫ pauciores. Quod ita firmiter in omni ciuitate fiet, ſi ſortem nactus quiſcꝫ ſemper unũ de filijs ſuis tantũ, quẽ malit, domus ipſius hæredem relinquat & ſucceſſorem, cultoremcꝫ deorum & ciuitatis & generis tam uiuentium quàm defunctorũ: ex reliquis aũt filijs ſi plures unà ſibi nati ſunt, fœminas quidem ſecundum legẽ quæ ſancietẽ, collocet: mares autem, ciuibus illis, quibus filij nõ ſunt, adoptione cõmittat, maxime quidẽ per gratiã. Si uero gratiæ quoſdam deficiant, aut ſi plures uel mares uel fœminæ ſingulis naſcantur, aut contra ſi pauciores, cum mulieres forte fœcundæ non fuerint, de omnibus iſtis maximus præſtantiſsimuscꝫ magiſtratus quid fieri oporteat, diligenter conſideret: uiamcꝫ omnino inueniat, ſiue abundet filiorum fœtura ſiue deficiat, ut quinquies mille & quadraginta habitationes ſolummodo ſemper maneant. Multæ autem ſunt uiæ. nam & prohiberi procreatio, cum nimis affluit, poteſt: & contrà cum opus eſt, ut augeatẽ, curari: ac uel honore uel dedecore, monitionibuscꝫ ſenũ ad iuuenes, licet ad eam homines adhortari. Denicꝫ hinc omnis defectus oritur & inopia, cum quinque milium & quadraginta domorum numerus non ſeruatur. Quod ſi ob nimium in procreandis liberis ſtudium ſic aucta ſit ciuitas, ut numeri modum excedat, atque ita inopia rerum prematur, uetus illud repetatur conſilium, quod ſæpe iam dictum eſt, ut colonia mittatur chara à charis, quo cõmodius agi poſſe uidebitur. Si uero cõtra morborum lues bellorum'ue calamitas ueluti quadã illuuione ita deuaſtauerit ciuitatẽ, ut multo pauciores ſtatuto numero ſuperſtites ſint, ſponte quidem alicubi ciues adulterina educati

Prima ciuitas & reſpublica ubi amicorũ omnia communia

Secunda unitas & reſpublica ut omnia patriæ ſint cõmunia

Prouerbiũ

cati disciplina suscipiendi non sunt. Necessitatem autẽ nec deus, ut dicitur, uiolabit. præsentem igitur orationem existimemus hunc in modum nostrorum auribus insonare. O uirorum omnium optimi, similitudinem & æqualitatem, quod'ue idem est & consentiens, honorate secundum naturam: neq; id unq; transgrediamini, siue secundũ numerum, siue secundum potentiã, bonarum rerum atq; pulchrarũ. Et nunc quidem in primis per omnem uitam numerũ quem prędiximus conseruate. Deinde census modum quẽ ab initio mediocrem sortiti estis, ne contemnatis, emendo inuicem & uendendo. Alioquin neq; deus ipse distributor, neq; legis conditor uobis fauebit. Nunc enim primum refragantibus lex præcipit hoc prædicens, ut si arrideat sortiantur, sin minus, discedant. perinde ac si regio ipsa in primis, dijs omnibus sit sacrata, deinde sacerdotes omnes tam mulieres quàm uiri precaturi sint, primis in sacris secundisq; & tertijs, ut & emptor & uenditor domiciliorum & prædiorum quæ sortiti sunt, quæ in his perpeti cõuenit, patiantur. Scribent autem in sacris ad posteritatis instructionem cupressea monimenta, præterea ut ista seruentur, eorum custodiam magistratui illi cõmittent, qui acutissime uidetur inspicere, ne lateat eos, si qua fortè præter rationem hanc cõmercia fiant, sed quicunq; legi ac deo non obtemperat puniatur. Atqui quantum bonum sit quod modo præcipitur, si quomodo deinde ostendemus fiat, quantumq; prosit obsequentibus ciuitatibus, secundum antiquum prouerbium, nullus unquam prauus intelliget, sed expertus duntaxat & æquis in moribus educatus. Quæstus in hac ciuitate non multus. neque enim oportet in ea, neq; licet illiberali quæstui quenquam incumbere, neq; mechanicum illud & infame quærere lucrum, quod mores generosos inquinat, neq; existimare ullo pacto uilibus ex rebus & turpibus pecunias cumulandas. Accedit ad hæc & alia lex, quæ iubet ne quis priuatus uel aurum habeat uel argẽtum. Sed quia nummis opus est quotidianæ cõmutationis gratia, quæ inter artifices & huiusmodi ferme est necessaria, cum mercenarijs & seruis & colonis merces aliqua debeatur, idcirco nummos habere concedimus tales, ut apud eos quidem habeantur in precio, à cæteris uero gentibus cõtemnantur. At uero cum & bella sæpe gerenda sunt, & peregre proficiscendum, quando ad externas gentes legati nuncijq; mittuntur necesse ut ciuitas semper cõmunem Græciæ monetam possideat. Siqua uero necessitas priuatũ peregre proficisci coegerit, magistratuũ uenia proficiscatur. Reuersus aũt, si peregrinis nũmis abũdat, cum ciuitatis nummis eos cõmutet, ciuitatiq; restituat. Quod si quis occultare eos, & in priuatũ usum conuertere deprehensus fuerit, publicum fiat q̃d occultabat. Conscij aũt qui non accusauerunt, maledictis atq; opprobrijs unà cum illo subijciãtur, atq; etiam nõ minore mulcta puniantur, quàm allatus peregre nummus fuerit. Nemini præterea aut dare dotes aut accipere liceat, neq; pecuniam deponere apud eum cui non adhibet fidem, neq; fœnerare: liceatq; siquis in fœnus acceperit, nec usuram nec sortem reddere. Hæc aũt ciuitati optima esse, sic recte quispiam iudicabit, si ad præcipuam ipsam recti legum latoris semper referat uoluntatẽ. Nam uiri ciuilis mentem habentis non ea uoluntas est ut nos asserimus, quam in legumlatore optimo esse debere multi affirmant, ut q̃ maximam & ditissimã esse uelit ciuitatẽ, auro & argento refertam, ac terra mariq; plurimum dominantem, quibus addunt, ut q̃ optimam etiam ac felicissimam esse uelit, si recte leges laturus est. Sed horum quidem alia fieri possunt, alia minime. posibilia igitur uolet fundator legũ, impossibilia nec uolet, nam uana esset cupiditas, neq; aggredietur. Felices ergo & probos esse, quę simul necessario fermè fieri solent, uolet quidẽ. Diuites aũt ualde simulq; probos esse impossibile. Dico aũt diuites, ut multi existimant, asserentes eos esse diuites, qui pauci è multis pecunias plurimas posident, quas etiam posset malus quilibet posidere. Quod si ita est, nunquam ego his concedam, diuitem reuera esse felicem, nisi etiam bonus sit. fieri uero non potest ut diuitijs aliquis simul præstet & probitate. Cur ita? fortè quispiam dixerit. Quia, dicemus, acquisitio tam iniustè quàm iuste facta, plus quàm duplo eam superat, quæ solummodo iuste fit. Et impendia quæ nec honeste nec turpiter impenduntur, duplo minora sunt illis quæ honesta sunt, honesteq; impenduntur. Nunquã igitur illo qui duplo plus aquirit & dimidio minus erogat, ditior is erit qui contrà facit. Est autem alter istorum probus, alter non malus quidem quando duntaxat parcus est, nonnunquam uero malus omnino, bonus autem ut modo diximus nunquam. Nam qui & iuste pariter & iniuste pecunias cumulat, neq;

Prouerbiũ De quæstu

D auro habendo & nummis

De dotibus

De dote & fœnore

iuste

iuste impendit neque iniuste, diues fit quando est parcus. Sed qui omnino malus, quoniam ut plurimum nepos & prodigus est, ualde pauper fit. At qui honeste expendit, & iuste solum acquirit, neque facile diuitijs excellet unquam, neque premetur inopia. Recte itaque sermo noster asserit, ualde diuites, bonos uiros non esse. quod si boni non sunt, felices quoq; non erunt. Nobis autem legum huc sanctio respicit, ut felicissimi ciues sint, ac maxime inter se amici. Qui sanè amici nunquam erunt, si mutuis iniurijs uexati plurimis litigando uti cogantur iudicijs, sed si quàm minima hæc sint atq; paucissima. Quapropter oportere dicimus nec aurum nec argentum esse in ciuitate, neq; quæstũ insuper multum in mechanicis operibus cauponationibusq; & fœnore, nec ex pecoribus turpiter, sed ab his quæ agricultura offert ac præbet: atque hoc ita, ut quæstus non cogat ea negligere, quorum causa quæruntur pecuniæ. hæc uero anima & corpus sunt, quæ absque gymnastica, & alia disciplina, nullius precij unquam erunt. Quare pecuniarũ cura, ut sæpius iam dictum est, ultimum honoris teneat locum. Quippe cum tria sint omnia in quibus homines studium ponũt, ultimum ac tertium est, si recte habeatur, pecunię studium, medium corporis, animi primum. Atqui hæc ipsa quam nunc condimus respublica si honores ita distribuit, recte disponitur. Si qua autem lex, aut temperantiæ sanitatem corporis, aut sanitati & temperãtiæ diuitias anteponit, non recte posita esse uidet̃. Sæpius itaq; legislator protestari debet, quid ipse uelit, quid si contigerit, bene succedet. Sin minus, instituti sui spes eum frustrabitur. Atque ita forsan & ipse à ferendarum legum onere & sese & cæteros uindicabit, aliter nullo modo. Qui ergo partem suam sortitus est, eam qua diximus conditione possideat. probe autem fieret si cætera omnia quæ ueniunt in coloniam, æqualiter possiderent. Cum autem fieri id non possit, sed alius ueniens plus habebit pecuniæ, alius minus, multorũ & æqualitatis in ciuitate temporum opportunitatũq; causa, opus est ut inæquales in ea census constituantur: ut magistratus, uectigalia, distributionesq; secundum dignitatem singuli, non solum suæ maiorumq; uirtutis aut formæ aut uirium corporis, uerumetiam secundum diuitiarum & paupertatis usum quoad fieri potest æqualiter, uidelicet inæquali quidem portione, sed facile coæquabili accipientes, nequaquam contendant. Horum causa quatuor magnitudine differentes bonorum census fieri oportet: Primos, Secundos, Tertios, & Quartos, aut quibusuis alijs nominibus appellatos: ut alij eodem in censu permaneant, alij ditiores pauperiores'ue facti, in censum sibi conuenientem transeant. Ad hæc legis figuram, quæ sequitur, ego ponam: Nempe oportere dicimus, ut in ciuitate quæ summi morbi expers futura sit, quod dissidiũ aut seditionem rectius appellarim, nec extrema in aliquibus ciuium inopia sit, nec ingentes diuitiæ. Nam utraq; illa ab utrisq; his pariuntur. Quare oportet ut à legislatore utriusque terminus statuatur. Sit itaq; paupertatis terminus, census sortis, quam stabilem esse oportet, quam ue minorem alicui esse nec magistratus ullus patitur, nec alius quisquam, cui curæ sit uirtus. Cum legislator his mensuram suam præscripserit, duplum ad hanc & triplum & quadruplum haberi permittet. Plura uero si quis habeat siue reperta, seu donata, siue quæstu parta, seu quauis alia fortuna huiusmodi comparata, si omne quod superest ciuitati & dijs ciuitatis tutoribus dederit, indemnis & laudibilis sit. Si na autem legi nõ obtemperauerit, quisquis hoc detulerit, dimidium cõsequatur. Ille autem æquali suorum bonorum parte mulctetur. Quæcunq; uero possident ultra sortem, apud magistratũ horum custodem à lege constitutum, aperte scribantur, ut omnia de pecunijs iudicia facilia sint, & ualde clara. Post hæc urbs primum in medio regionis quoad fieri post condatur, in loco qui cætera quoq; ciuitatis habeat commoda: quæ nec intellectu nec dictu difficilia sunt. Deinde in partes duodecim partitio fiat. Vt Vestę prima Iouiq; & Palladi consecretur, eaq; arx, circulo circunducto, à quo & regionem & urbem partes duodecim partiantur. quæ quidem ita æquales fiant, ut agri fœcundi minores sint, infœcundi maiores. Sortes uero quinquies mille & quadraginta scindant̃, quarum bipertito quelibet diuidatur. Consortiri quoq; oportet portiones duas, quarũ utraq; remotioris & propinquioris sit particeps, ita ut pars urbi proxima cũ remotissima parte sors una fiat, secũda quoq; ab urbe cum secunda à remotissima, cæteraq; omnia eodem pacto. Danda etiam opera est, ut in geminis his partitionibus, quod modo de fœcunditate regionis & infœcunditate diximus, peragat̃, ut uidelicet in eis multitudine, & paucitate distributionis æquatio fiat.

Valde diuites bonos non esse

Tria in quibus homines studiũ ponunt, bona animi, bona corporis & pecunia

De situ urbis

Diuisio agrorum

Quinetiam

Quin etiam diuidere in partes duodecim uicos oportet, quemadmodum & cętera bona, omnium prorsus æqualitate seruata, omniaq; describere. Deinde duodecim sortes, diis duodecim attribuere, partem quamlibet sortis participem suo consecrare deo, tribumq; ipsam uocare. Sed & duodecim urbis mēbra, sicut in reliqua regione factū est, sigillatim in habitationes duas diuidenda sunt, unam quidē circa mediū, circa extremū alteram. Et habitationis quidem ordo hunc habeat finem. Illud autem cogitare omnino debemus, quod ea quæ diximus, nunquam talem opportunitatem nacta, omnia ita concurrent ut quemadmodum descripta sunt fiant, & uiri habitationem huiusmodi nō ferant moleste: sed æquo animo patiantur: pecuniasq; habere uelint per totam uitam ut statuimus. Mediocres filiorum præterea generationes ita ut singulis sint ut diximus, ac auro & argento careant, & cæteris omnibus quæ legislator ex supradictis dicturus esse uidetur: ad hęc regionis & urbis in medio & in extremis sicut ordinauimus ubique habitationes: quæ quidem omnia quasi somnia quædam dicuntur, ciuesq; per hæc & ciuitas quasi ex cæra formantur. Hæc utiq; modo quodam non male opponuntur: sed ea quoq; narranda, quæ legislator aduersus diceret. Ne fugere me existimetis amici, quod modo dictum est, uere quodammodo dici. Sed par est ut arbitror in singulis, is qui exemplar proponat ad cuius similitudinem opus fieri debeat, nihil omnino prætereat, quod ad uerissimam eius conueniat pulchritudinem. Si quis autem ex his nonnulla imitando assequi nequit, quæ supra uires sunt prætermittat: & quod his proximum est, eorumq; quæ fieri cōuenit cognatissimum, omni studio prosequatur, permittatq; legislatorem uoluntati suæ finem imponere. Quo facto, communiter cum illo consideret quid ex dictis conferat, quid'ue ferendis legibus aduersetur. Nam opus undiq; sibijpsi consentiens, artifex omnis ubiq; agere debet etiam in re minima, si modo sit laudem cōsecuturus. Nunc iam post duodecim partium distributionem animaduertendū est, quod cum duodecim partes hæ plurimas in se portiones, portionibusq; connexa & orientia ex connexis habeant usq; ad quinq; milia & quadraginta, unde & tribus & gentes & uicos habent, & ad rem bellicam ordines atq; ductus, nummos præterea & mensuras siccorum atq; humidorum & pondera similiter, hæc omnia cōmensurata & consona inter se à legislatore ordinari debēt. Præterea timenda non est pusillanimitatis opinio, quasi parua nimium considerentur, si quis iubet ut uasa & supellectilia ciuium omnia mensuram habeant suam, nullumq; sine certa mensura possideatur: & communi ratione censeat ad omnia perutiles esse numerorum partitiones uarietatesq;, secundum quas & ipsi inter seipsos uarij sunt, & in longitudine & profunditate ac uocibus uarietatē accipiunt: in motibus quoq; tam recto motu ascendendo uel descendendo quàm circuitu. Ad hæc omnia ita respicere debet legislator, ut ciuibus omnibus pręcipiat, ne ab huiusmodi numerorū ordine quoad possunt, discedant. Nulla enim alia una pueritiæ disciplina, ad rei familiaris gubernationē, ad rempublicam, ad artes deniq; uniuersas tantam habet uim, quantam huiusmodi numerorū cognitio: quodq; maximum est, somnolentos etiam, & natura rudes exuscitat: dociles, memores solertesq; facit, præter naturam suam diuina arte proficientes. Quæ quidem omnia, si modo legib. alijs atq; officijs illiberalitas & auaritia eorū animis extirpata sit, qui ea sufficienter & uti liter suscepturi sint, bona rudimēta, & cōmoda sunt. Sin minus, malitia hinc potius quàm sapientia clam originem trahet: quod Ægyptijs & Phœnicibus multisq; alijs gentibus nunc uidemus contingere, propter cæterarum artium facultatūq; illiberalitatē: siue quis rudis legumlator id fecerit, siue fortuna infensa, siue alia huiusmodi quædam natura. nec enim illud ô Clinia & Megille nos fugiat, magnā esse locorū ad ferendos meliores peioresq; homines differentiam: quibus diuersa prout expedit legibus sancienda sunt. Quippe alij uarietate uentorum & turbine, difficiles & proterui sunt: alij propter aquas: alij propter cibos, qui ex terra nō solum corporibus cōmodi aut incōmodi oriuntur, uerum animis quoq; non minus. Maxime aūt loca regionis differunt, in quibus inspiratio quædam diuina est, & quæ dæmones sortiti sunt: qui habitantes, propitij, uel contrà suscipiunt. Quibus pro humano ingenio consideratis, mentis compos legum cōditor, se ad leges ferendas cōuertet. Quod & tibi est, ô Clinia, faciendum. Prius enim hæc tibi animaduertenda sunt, q; habitari facias regionem. CLIN. Egregie, ô Atheniēsis hospes, hæc abs te dicta sunt. Quare & mihi ita est faciendum.

De mensura supellectilium

Argumentum

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOGUM SEXTUM DE LEGIBUS.

TRIA *sunt genera causarum, quibus diuersa diuersis in locis hominum ingenia fiunt. Quæ quidem tria genera* Plato *in superioris libri fine breuiter comprehendit. Ego uero operæ preciũ fore arbitror, hac ipsa materia quasi quodam modo sextum cum quinto ligare. Sit ergo plurimum in loco discriminis ad meliores deterioresq; homines generãdos, Causa uero sit uel hũana, uel naturalis, uel diuina. Humana quidẽ, lex, educatio, consuetudo diuersa. Naturalis autem, elementorum alimentorumq; diuersitas. Diuina uero, ut cœlum quoq; diuinum uocem, siderum numinumq; potestas. Siquidem* Plato *indicat quẽadmodũ aliæ cœli plagæ alijs reguntur stellis, alijsq; dijs, id est superioribus angelis, sic alias terræ plagas, alijs quoq; dæmonibus, inferioribusq; angelis gubernari. Accedit ad hæc astronomorũ sententia, & plagas terræ cœli plagis, & urbes ascendentibus signis accommodans. Mitto in præsentia quantum ingeniorũ discrimen afferat familiarium cuiusq; hominis uarietas dæmonum. Quod autem spirituũ superiorum uires, nostris quomodocunq; id fiat, spiritibus influant, negare non possumus, quando manifeste uidemus corpora nostra corporibus superioribus agitari: assidueq; ab aere aliter permutari. Quod si spiritus illi in nostros agunt spiritus, agũt insuper & in corpora. Passio uero corporum humanorũ, siue à spiritibus illis, siue à corporibus superioribus inferatur, eatenus redundat in anima, quatenus tam cõparato quàm naturali affectu animus sese mergit in corpus. Veriũ hoc interest, quod corpora illa per corpora nostra mouent animas: spiritus autem tum animas per corpora mouẽtum per animas, tum etiam per illum spiritum, quem physici sæpe nodum animæ inuicem corporisq; cognominãt. Memento uero uim omnem atque motum à superioribus in nos descendentem, semper ad bonum suapte natura cõducere. quandoquidem & cœlestes influxus, semper ad bonum. Sed neque tu hic uel rigidiorum hominum tristitiam & parsimoniam reijcias in* Saturnum: *uel temeritatem ferocitatemq; in* Martem: *uel fraudulentiam malitiãq; in* Mercurium, *uel lasciuos amores in* Venerem. *Quid uero, si* Saturni *grauitas in nobis complexionis naturæ, nutritionisq; & educationis uitio, in simile quiddam grauitati uitium conuertatur: similiter magnanimitas* Martia *in audaciam magnanimitati quodammodo similem,* Mercurialis *industria similiter in malitiam,* Venerea *charitas in libidinem? Nonne sub solis radijs, qui natura sua ad uidendum conserunt & uiuendum quotidie accidit alios uisum, alios uitam amittere: & qui in aere libero salubriter calefaciunt, in concauis urunt? Quemadmodum uero sub benefico radiorum influxu ob inferiorem naturam resultat alicui malũ, non uniuerso: sic sub stellarum uiribus natura bonis, atq; sub numinum muneribus optimis, potest interdum inferioris uel naturæ uel consuetudinis uitio, uitium uel corporis uel animi suboriri. Nihil uero uniuerso uitium aut malum: quemadmodum in concentu secũda uel septima uox, quæ seorsum audita dissonat, interim coniuncta cæteris consonat uniuerso. Solent uero* Platonici *infimos dæmones malos aliquando nuncupare, quoniam ad infimum generationis & sensibile bonum suo quodam ut aiunt, officio nos alliciant. diuertere autem à summo bono ad minimum, comparatione summi malum iure censetur. Missum facio in præsenti quod aiunt supremos dæmones ad contemplationis, medios ad actionis, infimos ad concupiscentiæ bonum ducere: quod ue his omnibus & uti possumus, & abuti: & utentibus quidem bona contingunt, abutentibus uero mala. Appellat uero* Plato *dæmones & deos indigenas patriæ, non quia inde geniti, sed quia ciues inde genitos peculiari quadam cura custodiunt. Dicit præterea beatam ciuitatem à dijs deorumq; filijs coli: intelligens partim quidem cœlestem* Hierusalem, *ab angelis purisq; animis habitatam: partim quoq; felicem illorum uitam, quos in* Phædone *inquit æditissimas terræ partes incolere numinum familiaritate beatos. Descendit post hæc in sexto ad magistratus constituendos, scilicet quot esse oporteat, et quo pacto creari, quod ue magistratus cuiusque sit officium. Inquit autem diligentiam in his creandis tanti esse momenti, ut uel bonarum constitutio legum absq; magistratibus bonis, non modo minime profutura sit ciuitati, uerum etiam plurimum nocitura. Oportere uero ait tam eos qui magistratus electuri sunt, quàm qui eligendi, esse ab adolescentia probatissimos, maioribusq; probatissimis genitos, & qui conciuium mores perfectissime calleant. In his notabis miram* Platonis *prudentiam in ordine magistratuum, eorumq; officio in rebus humanis & sacris, bello & pace, in urbe atq; agris. Cognoscesq; & probabis optimatum gubernationẽ, aliquid regij, necnon popularis habentem, & quodammodo inter unum & populum mediam constitutam. Animaduertes in ciuilibus muneribus distribuendis seruandam semper æqualitatem, non arithmeticam quidem, per quam numero uel etiam mensura & pondere paria singulis tribuuntur, quæ sæpe iniustissima est: sed geometricã potius, per quam considerantur merita singulorum: atque ea ratione singulis distribuuntur, ut quæ proportio meritorum est ad merita, eadem quoque munerum sit ad munera: neque æqualia sint munera muneribus, sed munera meritis. Geminam ergo considerabis æqualitatem tum muneris ad munus, tum muneris ipsius ad meritum. Et illam quidem sæpe noxiam, raro utilem, & tunc demum utilem si fiat sorte. Hanc uero quotidie necessariam. In hac utique totam consistere iustitiæ rationem. Atque hanc ipsam in* Iouis *iudicio esse positam, eiusq; notionem hominibus uix paucisq; tribui, sed quantacunque nobis adsit, per hanc solam cuncta seruari. Nec immerito æqualitatis huius officium supremi iudicis ascribit iudicio. Qui cum*

solus secreta omniũ penetret, ideoq; merita perfecte cognoscat, nimirum solus perfecte potest meritis æqualia red
dere. Idq; ita facit, in cœlo primum, deinde in uniuerso, ut hac sola pro cuiusque naturæ capacitate ubique distri=
butione fieri cuncta atq; seruari, & ab antiquis probatum, & in Gorgia fuerit cõprobatum. Sed inter hæc Plato
iterum, qui mos eius est frequentissimus, pueris educandis incumbens, peculiarem ad id procreat magistratũ, eũq;
haberi uult omnium in ciuitate summorum magistratuum præstãtissimum: existimãs absq; colendæ puerilis semen
tis prouidentia, totam ciuitatis culturam fore uanam. Aduertes hic humanum ingenium bene quidem cultum, tan=
dem mansuetissimum diuinissimumq; euadere: contrà uero, si contrà. Sed curnam humanum ingenium ferocius eua
dere posse dicit quàm ferarum? Quia quod maximam uim habet ad bonum, maximam quoq; habere potest ad ma=
lum. Item optimum quando deprauatione sui uertitur in oppositum, fit pessimum. Quod quidem in republica di=
sputat. Præterea ferocitatem in homine deprauato auget machinatio perspicacissimæ mẽtis ad malum. Adde quod
subtilitas spirituum humanorum in ira, conuertitur in furorem. Accedit & quorundam dæmonum irritatio, quod
Plato in epistola ad Syracusanos significat, & Homerus ex Aegyptiorũ sentẽtia frequenter usurpat, Heroas indu
cens à dijs, id est dæmonibus ad iras, & sanguinem animatos. Commendat iterum numerum illum quinquies mille
& quadraginta, in magistratuum, domiciliorum, agrorum partitione omnium commodissimum: utpote qui in
multas deinceps portiones integras diuidatur. Sanè si uniuersum hunc numerum in duas diuiseris partes: pars di=
midia duo milia continebit, quingentaq; & uiginti. Si uero in tres: pars tertia, mille sexcenta octoginta. Si in
quatuor: quarta quælibet, mille ducenta sexaginta. Si in quinque: quinta quælibet mille continebit atq; octo. Si in
sex: sexta omnis octingenta, & quadraginta. Si in septem: septima, septingenta uiginti. Si in octo: octaua, sexcen=
ta triginta. Si in nouem: nona, quingenta atque sexaginta. Si in decem: decima, quingenta & quatuor. huc usque
partes omnes sunt integræ. Sed si in undecim: undecima quatercentũ quinquaginta & octo, atque insuper duas
undecimas portiunculas. Quod si in duodecim: duodecima, quatercentum atque uiginti. Hic siste pedem. At quo
niam nobis sexaginta commemorat, si uniuersum illum numerum in sexaginta partes diuiseris: pars sexagesima
octoginta & quatuor cõprehendet: ac si conuersione quadam in partes octoginta quatuorq; secueris, pars quæq;
sexaginta tenebit. Videtur autem Plato plurimi facere, quod ille numerus duodecies diuidatur in quatercentum
atq; uiginti: quod'ue hic rursus duodecies in trigintaquinque. At uero hic duodecies in duo atq; insuper undecim
duodecimas unius partes. Atqui & ipse numerus quatercentũ atq; uiginti multiplicatur ex numero uigesies uigin
ti & uno. Nam uiginti numerus uigesies semelq; replicatus, quatercentum uigintiq; complet. Laudat duodenari
um numerum: & uniuersum illum, qui duodenario prorsus accommodatur, propterea quod duodecim sint apud
eum mundi sphæræ: & signa duodecim in zodiaco, & partes duodecim in elementis. Siquidem quodlibet ex qua=
tuor elementis in tres diuiditur regiones, in summam & infimam, atque mediam: non solum situ, sed uirtute etiam
differentes. Adde elementorum alterum duodenarium. Quo & substantiæ elementorũ quatuor & qualitates octo
comprehenduntur. Qualitatum uero quatuor quidẽ masculæ sunt, scilicet calor, frigus, leuitasq; & grauitas. Quo
niam primæ duo alterationis principia sunt, sequenter duo principia motionis ad locum. Quatuor uero fœminæ
sunt, quæ passioni magis subijciuntur, scilicet humor, siccitas, rarumq; & densum. Hæc uero Aegyptiorum myste=
rijs contineri, Iamblichus asserit. Accedit quod duodenario mensium numero Sol dominus planetarum & cursum
peragit proprium, & uarios producit effectus. Deniq; singulas uult ciuitatis partes deo consecratas existimari,
proprie uero dijs duodecim, id est duodecim sphærarum animabus. Item dijs duodecim zodiaci signa regentibus.
Rursus duodecim ordinibus dæmonum cœlestia signa sequentium. Quum uero dicit partes urbis duodecim sequi
circuitum uniuersi, fortè etiam intelligit totum octauæ sphæræ circuitum triginta & sex milibus annorum perfici
endum. Qui sanè numerus tribus annorum mille duodenarijs perfecte completur. Adeo ut in primo mille anno=
rum duodenario intelligas ex antiquorum sententia iuuenilem mundi totius habitum: in secũdo uirilem: in tertio
uero senilem. Verum de his opportunius in Timæo. Conuenit his, quod in Phædro inquit deorum dæmonumq; ex
ercitum sub duce Ioue in duodecim ordines esse dispositum. Concludit hic ciuitatis partes, partim quidem per duo
denarium tribuum templorumq; numerum, partim uero per diuinum cultum bis quolibet duodecim mensiũ solen
niter instauratum, sic ad dei munera præparari, ut dijs ipsis quasi insidentibus gubernentur. Bis autem instaurari
præcipua uult publica solq; ennia, quo duodenario tribuũ, et ciuitatis reliquæ agriq; duodenario satisfiat. Quod
autem sacra iubet fieri dijs deorum'ue filijs, deos quidem intelligi uult sphærarum animas: filios autem, dæmones
puriores. Cuncta uero hæc Iouis unius omnium principis gratia iubet fieri. Neq; uero silentio prætereundũ est:
duodenarios quos pertinentes ad uniuersum cõmemorauimus, à duodenario cuiusq; hominis proprio quasi repræ
sentari. Qui sanè ex quatuor corporis humoribus, totidem sensus ipsius perturbationibus, ac totidẽ uirtutibus cõ
stare uidetur. Post sacra deorum ad nuptiarum sacra descendit. Vbi leges ritusq; nuptiales: exhortationem ad ma
trimonium: officia uiri & uxoris tum inter se, tum erga liberos & generandos & educandos considerabis. Nota
bis ante omnia: non decere in ebrietate uel alia mentis perturbatione procreandis liberis operam dare. Atq; ob
huiusmodi delictũ filios quotidie nasci tam animo quàm corpore ægrotantes. Mandabis quoq; memoriæ mysteriũ

ubi ait

ubi ait. Principiũ & numen hominibus insitum, si conuenienti sibi honore à singulis munere ipsius utentibus afficiatur, omnia seruat. Quid ergo principium, quid numen insitum aut insidens? Principium quidem idea est formationis humanæ principium. Numen uero familiaris dæmon, dæmon quoq; generationis princeps sæpe sub nomine Lucinæ significatus. At cur insitum: aut insidens: aut incubans? ut intelligas numen non adesse solum: sed inesse assiduc atq; fauere: Præcipue uero fauere, et fauendo seruare, si grate colatur ab his qui munere eius utuntur. Post mutua uiri uxorisq; officia, cõsequenter ad mutua dominorum seruorumq; descẽdit officia. Post hæc solita quadã arte redit ad mœnia, templa, palatia, quæ ante nuptias tractanda fuisse dicit. Vbi notabis in primis curias iudicum magistratuũq; palatia, idcirco templis proxima collocari, quo humani iudices semper iudicãdo meminerint se à deo dum iudicant homines, iudicari. meminerint quoq; custodes urbis nisi custodiẽte deo custodire non posse. Itẽ nihil in ciuitate uel minimum sine certo quodam ordine esse debere. Siquidem quod caret ordine, alia insuper ordinata confundit. Maxime uero ordine & continua cura muliebria indigere. Alioquin si mulierũ res negligantur, duplo plus, immo & supra duplum detrimenti prouenit ciuitati, quàm si uirorũ neglectæ res fuerint. Inter hæc ubi mundi antiquitas repetitur: quod dicitur ipsum generationis principium nos inextimabili temporis magnitudine præcessisse, intellige si obseruas Moysem, inextimabili dierũ horarumq; numero. Conclude librum ea sentẽtia, ut triplicem impetũ, scilicet ad cibum, potum, coitũ, nequando præcipitemur, triplici cohibeamus freno, timore scilicet atq; lege, ucráq; ratione, præterea moderato honestorum ludorum à pueritia usu. Quo per honesta solatia reuocemur à turpibus, & ad seria paulatim studia prouocemur.

DIALOGVS SEXTVS DE LEGIBVS VEL DE LEGVM LATIONE.

POST omnia quæ hactenus diximus, fermè iam magistratus in ciuitate constituendi uidentur. CLIN. Ita certe. ATH. Duæ profecto hæ species in ornatu reipublicæ sunt. Prima magistratuum constitutio: quot esse oporteat: & quo pacto constitui. Altera de legibus magistratui attribuendis, quæ, quot, qualesq; sunt singulis accommodæ. Sed parumper antequam magistratus eligamus, commorati: nonnulla ad ipsorum electionem pertinentia declaremus. CLIN. Quænam hæc? ATHEN. Audi iam. Nemini dubium est, quin cum magna res legum latio sit, siquis ciuitati per leges bene paratæ non idoneos magistratus constituat, quamuis leges bonæ positæ sint, tamen non modo id nihil proderit risumq; mouebit, uerum etiam calamitates maximas ciuitatibus pariet. CLIN. Planè. ATHEN. Hoc itaque considerandum amice, quemadmodum in hac tua ciuitate republicaq; contingit. Vides enim eos, qui recte magistratus accepturi sint, oportere primo satis ab adolescentia probatos fuisse tam ipsos quàm suos, usque ad ipsam electionem. Deinde eos etiam qui suffragia ferunt, legitimis esse moribus educatos: ut facile queant admittendos & repellendos cognoscere, & erga utrosq; pro dignitate se gerere. At uero qui nuper conuenerunt, cum nec se inuicem satis cognoscant, neq; adhuc eruditi sint, quomodo recte unquam magistratus eligere poterunt? CLIN. Nullo fermè unquam pacto. ATHEN. Sed enim certamẽ excusationes non facile suscipit. Hoc autem & mihi nunc, & tibi faciendum est: postquam & tu ciuitatis Cretẽsibus instituendæ officium libenti animo suscepisti, ac decimus es in hoc opere, ut ipse dicis, & ego tibi auxilium præsenti confabulatione afferre promisi. Quare sermonem hunc nostrum sine capite & mutilum esse non patiar. Nam si uagaretur, deformis omnibus appareret. CLIN. Optime dixisti hospes. ATHEN. Imò etiam si pro uiribus faciam. CLIN. Faciamus sic prorsus ut dicimus. ATHEN. Faciemus utiq; si deus uoluerit, sic ut etiam senectam in hac parte superemus. CLIN. At deum uelle, credendum est. ATHEN. Credendum profecto. Quare ipsum sequentes, hoc etiam dicamus. CLIN. Quidnam? ATHEN. Quàm audacter simul atq; periculose ciuitas hoc nobis tempore constituetur. CLIN. Quorsum hæc? ATHEN. Quia facile & intrepide rudibus hominibus leges damus, utq; ipsas suscipiant, iubemus: cum omnibus fermè ô Clinia etiam non multum sapientibus, perspicuum sit, neminem leges nouas facile suscepturum. Si uero tam diu expectaremus, donec legibus instituti pueri, unaq; & diu sub eisdem legibus conuersati suffragia uniuersæ ciuitati ferre possint, atq; id pro uiribus recte fieret, certe & tunc & in posterum, procul ab errore sic instructa ciuitas permaneret. CLIN. Sic ratio monet. ATH. Perspiciamus ergo si modũ quendam ad hæc commodum ita ferre possemus. Gnosios oportet ô Clinia præ cæteris Cretensibus, non solum quasi

libando inchoare quam nunc rempublicã conditis: sed omni studio prouidere, ut quam tutissime atq; optime primi magistratus constituant. In alijs quidẽ constituendis opera breuior: legum autẽ custodes ante alios creare summa diligentia necessarium est. CLIN. Qua uia istud rationeq; faciemus? ATHEN. Hoc ô Cretenses inquam. Oportet Gnosios quando multarũ ipsi ciuitatum primi sunt, cõmuniter cum his qui in eandem conuenere coloniam, à seipsis & ab illis septem & triginta uiros eligere. Decem & nouem quidem ex eorum numero qui coloniam habitabunt, ex Gnoso ipsa reliquos. Hos utique Gnosii tuæ dent ciuitati, te quoq; ipsum, ut huius coloniæ ciuem & unum de octo decemq; uiris. hæc aut persuadendo, aut ui mediocriter cogendo faciant. CLIN. Quid ue ro? nonne & tu hospes & Megillus hic reipublicæ huius nobiscum participatis? ATH Plurimũ sibi ô Clinia Athenienses, plurimũ quoq; Lacedæmonij tribuunt, & procu. utriq; incolunt. Tibi aũt omnia cõmode se habent, & habitatorib. alijs similiter, secundũ ea quæ de te modo dicta sunt, & quæ tibi atq; illis hac tempestate conuenientissime fieri possunt, exposita. Progressu aũt temporis & repub. permanente, huiusmodi magistratuum designatio fiat. Quicunque siue equites siue pedites arma ferre possunt, bellisq; tum cum ætas ferret interfuerũt, suffragiũ ineant, comitiaq; in templo habeantur, quod præstantissimũ ciuitas ducat. Vnusquisq; aũt undecunq; uenerit, in ara dei nomen suum & patris & tribus & gentis in tabula scriptũ deponat, liceatq; cuiq; si uelit, quamcunq; tabulam non recte scriptam suspicabitur, in loco publico ponere, ubi non minus q̃ triginta dies permaneat. Trecentas que tabulas sic approbatas uniuersæ ciuitati magistratus ostendant, quæ quos uelit de istis iterum & accipiat & reijciat. centũq; ita secundo delecti rursus omnibus ostendant. tertio uero nominet de centũ uiris quilibet quemcunq; uoluerit. Septem autem trigintaq; uiri, eos qui pluribus delecti suffragijs sunt, magistratus declarent. Quinam igitur ô Clinia Megilleq;, hæc omnia de magistratibus eorumq; probatione in ciuitate constituent? Num intelligimus in ciuitatibus sic ab initio conciliatis, esse quosdam oportere? Qui uero ex omnibus magistratibus deligãtur, in eis nequaq̃ reperiuntur. Cum tamen eos esse oporteat, non uiles quosdam, sed summos uiros atq; præstantes. Principiũ enim dimidiũ totius operis esse, prouerbio dicitur: atque eum qui bene cœpit oẽs laudamus. Mihi autem hoc plus q̃ dimidium esse uidetur, rectumq; principium nunquam satis ab aliquo laudatum fuisse. CLIN. Recte loqueris. ATH. Quare cum nos id non lateat, ne silentio prætereamus: sed quomodo fiat perspicue declaremus, quamuis ego nihil in præsentia nisi hoc unũ necessariũ atq; perutile habeam dicere. CLIN. Quidnã? ATH. Equidẽ ciuitatis huius quã condituri sumus, neminem aut patrem aut matrẽ esse aio, præter ciuitatẽ illam quæ coloniã mittit. Nec ignoro fuisse multas ac fore colonias, à ciuitatibus quæ miserunt, dissidio distractas. Quemadmodũ uero erga parentes se gerit filius, qui quamuis aduersaturus illis quandoque sit, in ipsa tamen pueritiæ indigentia genitores diligit ac uicissim diligitur, & ad suos semper refugiens in his solis præsidium reperit: ita quoq; nouã arbitror ciuitatẽ erga curatores eius Gnosios, & Gnosios erga ciuitatem nouam affici. Repeto igitur quod modo dixi. Non enim nocet bis dicere, quod bene dicitur. Oportet ut Gnosij horum omniũ curam suscipiant, & de colonis uiros seniores atq; optimos non pauciores q̃ centum diligant, deq; ipsis Gnosiis alios centũ. Quos in nouã ciuitatem profectos oportere arbitror operam dare, ut magistratus secundũ leges constituant, & statuti comprobentur. His factis Gnosum Gnosii redeant: noua uero ciuitas seipsam seruare ac feliciter uiuere conetur. Qui aũt in septem & triginta uirorum numero cõputati sunt, & nunc & postea semper istas res curent. primo quidem legum custodiã habeant: deinde etiã tabularũ, ubi quisq; magnitudinem sui census conscripserit. Sitq; maximus census minarum quatuor, secundus trium: duarum tertius: quartus unius. Quod siquis plus quàm in tabella scriptũ dederit, habere deprehendatur, quod superest, publicũ fiat: præterea reus sit uolẽtis eum tanq̃ infamem accusare: quando propter lucrum spernere leges inueniat. Atq; eum quicunq; uoluerit, turpis lucri nomine, apud legum custodes accuset. Et qui damnatus erit, publicarũ possessionum sit expers, ac siqua bonorũ in ciuitate distributio fiat, nihil præter sortem primam assequi possit: damnatumq; ipsum esse quamdiu uiuit, ibi scribatur, ubi quicunque uoluerit, possit legere. Custos aũt legum non plus quàm annos uiginti hunc habeat magistratum

Prouerbiũ

Quod bene dicitur repetere non nocet

Maximus cẽsus ciuiũ, quem uult Plato

gistratum,nec pauciores natus ꝗ quinquaginta,eum gerat. Ac si sexagesimũ ætatis annum agens magistratũ hunc nactus est, solum præsit decenniũ: hac utiq; ratione, ut qui septuagesimũ annum excesserit,tantum magistratũ nõ teneat. Hæc igitur tria de legum custodibus præcepta sint.proficientibus uero legibus quiuis poterit his uiris præcipere quorũ maxime curam præter ea quæ modo diximus, habere eos oporteat. Nunc uero nos deinceps de aliorũ magistratuũ delectu dicamus. Post hæc duces exercitus eligendi sunt,eorumq; ministri in bello,magistri equitũ,tribuni militũ,peditumq; ordinatores,quos merito multorũ more præfectos ordinum nuncupabimus.Igitur ipsi custodes legũ duces futuros exercitus aliquos ciuitatis huius ciues nominẽt, approbẽt uero aut reijciant ij oẽs qui bellis in ætate conuenienti interfuerunt, aut iam intersunt. Quod si quis aliquẽ eorũ qui nominati nõ sunt,nominatorum alicui præstare existimet,ei liceat loco illius nominare alium,si modo prius quod ita iudicet, iureiurãdo confirmauerit.Et nominatus maiore suffragiorum numero deligatur. Tres aũt quibus fauetur plurimum, duces exercitus, bellicarũq; rerum curatores quemadmodũ custodes legũ comprobentur.qui pręfectos ordinum duodecim, unum cuilibet tribui nominẽt. Nominare autem non nominatum,eumq; nominato præponere ita liceat hic quoq;, ut de militibus diximus.Comitia uero in præsentia anteq; creetur consilium,& præfecti cõsilio deligantur, custodes legum in sanctissimo sufficientissimoq; loco habeant: ubi seorsum pedites & equites sedeant,tertioq; deinceps cæteri,quicunque in armis uersantur.Et in eligendis quidẽ ductoribus & magistris equitum, oẽs suffragium ineant:in præfectis ordinũ,solummodo qui scuta ferunt:in tribunis militũ,equites omẽs.At leuis armaturæ aut sagittariorum cæterorũq; huiusmodi præfectos, ipsi duces exercitus sibi constituant.Restat magistrorum equitum designatio.hos igitur illi nominent qui ductores etiam exercitus nominarunt:suffragiumq; feratur similiter.similiter quoq; cõparatio pro nominãdo fiat. Ferant uero suffragiũ præsentibus peditibus equites.Atq; duo qui maiori suffragiorum numero delecti sunt,omnibus præsint equitibus.disceptationes autem de suffragijs bis fieri liceat.Tertio siquis dubitet, illi suffragia iudicent,qui comitiorũ modum in singulos statuere.Consilium triginta constet duodenarijs.Nam distributio huic per sexaginta trecentosq; uiros conuenit.Et in quatuor partes per nonaginta distribuat: ita ut à censibus singulis cõsiliarij nonaginta ferãtur.Et primũ quidem necessario ferant oẽs qui maximo censu sunt:& qui ferre supersederit,pro arbitrio condemnetur, postq; uero delati sunt,conscribant,sequenti die à secundo censu eodẽ pacto ferant.tertia à tertio feratur quicunq; uelit.Necessariũ uero sit hoc trium censuum uiris.quartus aũt minimusq; census à pœna sit liber,si quis eorũ ferre noluerit.quarta die ex quarto minimoq; cẽsu omẽs ferant,hac conditione,ut si quis ex tertio uel quarto censu nõ tulerit,minime damnetur. Sin uero quispiam primi secundi ue census ferre neglexerit, condemnetur: ita ut qui secundi census est,in triplo primi damni condemnetur, qui uero primi est in quadruplo. Die quinta magistratus ad omẽs ciues descripta efferant nomina: de quibus oẽs ferant. qui noluerit,primo damno condemnetur. Eorum uero qui ex omnibus censibus electi fuerint,dimidiũ,hoc est centũ octoginta,sorte ad annui senatus ordinem comprobetur. Sic utiq; magistratuum creatio facta inter unius & populi potestatem erit media.Quarum medium tenere semper oportet rempublicam. Serui enim & domini amici nunq; erunt. Nec probi & improbi, si æqualibus afficiantur honoribus. Inæqualibus enim æqualia inæqualia fiunt,nisi mensuram accipiant. Nam propter hæc utraque seditionibus replentur respublicæ. Verus enim priscus ille sermo, ab æqualitate amicitiam procreari, recte admodum & concinne fertur. quoniam uero non satis apertum est quænam sit æqualitas qua id efficitur,idcirco nos ualde turbamur. Duæ quippe sunt æqualitates eodem quidẽ nomine appellatæ,sed effectu in multis penè contrariæ. & alteram omnis ciuitas legumq; lator sorte disponendo potest in distribuendis honoribus adhibere,eam dico quæ numero,pondere,& mensura est æqualis.Sed ueritissimã optimamq; æqualitatem non facile quiuis perspiciet: Iouis enim iudicium est. & hominibus quidem pauca semper suggeritur:quatenus autem suppetit,tam priuatis quàm ciuitatibus bona omnia affert. Hæc sanè maiori plura, minori pauciora tribuit,utrisq; uidelicet secundum eorum naturã moderata. Atqui & honores,uirtute maioribus semper maio-

res:minoribus autem uirtute & disciplina,minores: & utrisq; secundum rationem,quod decet, impertit. Ea enim certe nobis est ciuilis iustitia. hanc & nos appetere debemus: atque ad hanc ipsam ô Clinia æqualitatem respicere, dum hanc nouam condimus & disponimus ciuitatem. & quisquis aliam instituit, eodem debet in legibus ferendis aspicere. Non autem ad paucos tyrannos uel ad unum uel populi potestatem, sed ad iustitiam semper inspiciendum. Ea est quam modo diximus, æqualis ipsius secundum naturam quotidie inæqualibus distributio. Veruntamen necesse est, ut his duabus æqualitatibus in denominatione similibus ciuitas uniuersa utatur, si tota uelit procul ab omni seditione manere. Aequabilitas enim illa laudabilis, & æqua diijudicatio perfecti atq; exacti,cum præter rectum iudicium fit,uiolatur & frangitur.Ideoq; æqualitate sortis uti eam necesse est ad multorũ indignationẽ penitus deuitandam.Qua in re deum bonamq; fortunam precibus inuocare oportet,ut sors ad id quod est iustissimum dirigatur. Sic igitur necessario utrisq; æqualitatibus uti debemus: sed in rebus admodum paucissimis,ea æqualitate cui fortuna opus est. Hæc ita ob hanc causam ô amici, necesse ab ea ciuitate, quæ salutem consecutura,seruari. Quemadmodum uero nauis in medio pelago, die noctesq; custodibus indiget:ita quoq; ciuitas in medio aliarum ciuitatũ fluctu posita, uariis subiecta seditionibus ac semper captiuitatis periculo proxima, perpetua eget custodia. Propterea & ex die in noctẽ,& ex nocte in diẽ succedere sibi inuicem magistratus & custodes oportet,ut tradentiũ suscipientiũq; custodiam successio nunquam desinat. Quorũ nihil multitudo celeriter facere potest. Est autẽ necessariũ, ut maxima senatorum pars plurimum tempus permittatur in priuatarũ suarumq; rerũ administratione uersari: duodecima uero pars eius,in menses duodecim distributione facta,alia post aliam sigillatim custodiat. Quæ unicuiq; siue ex ciuitate ipsa siue aliunde uenienti parata sit,seu nunciare quicquam seu interrogare quispiam uelit de his rebus,de quibus ciuitatem oporteat uel respondere cæteris ciuitatibus,uel ab eis interrogationum responsiones accipere. Nouarum etiam gratia molitionum quæ sæpe fieri solent:maxime quidem ne fiant: ac si acciderint,ut quàm celerrime sentiat ciuitas,& remedium afferat.quod per cœtum ciuitati præsidentium fieri semper oportet,ut & quæ legibus, & quæ repente ciuitati difficultates accedunt, dissoluantur. Hæc omnia curet duodecima consilij pars,quietẽ in menses undecim habitura. Quam quidem custodiã hæc cõsilij pars cõmuniter cum alijs magistratibus in ciuitate semper agat oportet. Atq; urbana quidem probe hoc pacto ordinata erunt. Totius autẽ reliquæ regionis quæ cura,quis ordo? An cũ ciuitas tota & uniuersa regio in partes xij. sit diuisa,in ciuitate quidem ipsa uiarũ,habitationũ,ædificationum,portuũ,fori,fontium,sacrorum locorum,templorũ,cæterorumq; huiusmodi omnium constituere curatores oportet? CLIN. Cur non? ATH. Dicamus igitur templis ædituos,& sacerdotes tam uiros quàm mulieres prefici oportere. Ad uiarum autem edificationumq; exornandarum curam,ne aut homines iniurientur, aut ipsæ feræ noceant,sed ut tam in ipso urbis ambitu quàm in suburbijs,ciuitatibus consentanea quæq; gerantur, tres sunt magistratuum species eligendæ. Et rerum modo dictarum curatores,appellentur ædiles. Qui uero fori uenditionisq; curam habebunt, rerum uenalium curatores. Sacrorum aũt,sacerdotes. Et sacerdotia quidem quæ à parentibus per successionem seu uiris siue mulieribus tradita sunt nequaquam mouenda. Si uero aut nullis aut paucis aliqua huiusmodi sunt,quod accidere par est illis qui in nouæ ciuitatis habitationẽ conueniunt,ubi hæc desunt,sacerdotes tam uiri q̃ mulieres & ædituí constituendi sunt. Quæ omnia partim delectione,partim sorte fieri oportet. Atque in omni regione ciuitateq; plebs cum illis qui extra plebem sunt, per amicitiam coniungenda, ut maxima sit in omnibus his consensio. Et quæ ad sacerdotum creationẽ attinent, deo cõmittenda sunt, ut quemadmodũ illi placet,ita diuina fortuna cui tributum id sit, sortes ferat. In eorum autem qui sortis suffragium assecuti sunt, examinatione, ille est comprobandus, qui integer sit atq; legitimus,deinde à domo quàm maxime munda:expers quoq; cædis omniumq; huiusmodi, quæ aduersus diuinam rem committuntur:cuius & pater materq; similiter uixerint. Leges autem de rebus diuinis à Delphis petantur, constituanturq; illarum interpretes,atq; his utendum. Sacerdotium, non diuturnius sit quàm annuum Nec pauciores annos quàm sexaginta natus sit, qui secundum sacras leges res diuinas sufficien-

Aediles

Sacerdotes

ſufficiēter eſt tractaturus. Eademq; de mulieribus ſacris, quæ & de uiris ſtatuta intelligantur. Interpretes autem ter quatuor ferant tribus ipſæ quatuor, ex earum ordine unaque tres: ac tribus probatis, qui maiori ſuffragio delecti ſunt, reliquos nouem Delphos mittant, ut ex quaq; trinitate unus oraculo deligatur. Comprobatio ipſorum ætasq; talis, qualis & ſacerdotum dicta eſt. Hi per totam uitam interpretandi & exponendi habeant poteſtatem. Et in defuncti uicem quatuor tribus inde alium eligant, unde prior ille defecit. Quæſtores & aſſeruatores ſacræ pecuniæ in templis ſingulis, qui lucorū agrorumq; ipſis dedicatorum, & fructuum, conductionumq; & locationum domini ſint, tres de maximis cenſibus pro templis maximis eligantur, duo pro minoribus: pro mediis maximeq; concinnis unus. Qui non aliter quàm duces exercitus eligantur & comprobentur. Atq; hæc in rebus ſacris, ut diximus, peragantur. Danda uero opera eſt, ut quoad fieri poteſt, nihil ſine cuſtodia ſit. Ciuitatem quidem curent exercitus duces, ordinum præfecti, magiſtri equitum, tribuni, conſilij principes, ædiles, atq; cenſores, poſtquam electi ſuo ordine fuerint. Reliqua regio ita cuſtodiatur. Duodecim in partes æquales pro uiribus regio tota diuiſa fuit. Vna itaq; tribus parti cuilibet ſorte data, quinq; in annum quaſi agrorum curatores tribuumq; principes deligat. quorum quiſq; ſua ex tribu duodecim iuuenes habeat, non minoris ætatis q̄ quinq; & uiginti annorum, neq; maioris quàm triginta. his ſingulis ſingulæ regionis partes per ſortem menſtruo tempore tribuantur, ut totius regionis omnes peritiam habeant. biennio autem imperandi & cuſtodiendi curam habeant principes & cuſtodes. Cum primum partes cuſtodiendas ſortiti ſunt, per menſes ſingulos loca permutent: ad proximum quemq; locum, & ad dexteram primum circulariter cuſtodiæ principes ducant. dexteram uero plagam appello quæ ſolem orientem ſpectat. Deinde in altero anno ad ſiniſtram commutentur, ne regionis quo ad unū anni tempus ſolum periti ſint, ſed & quid in quolibet tempore in quacunq; regionis parte contingat, agnoſcant. Tertio autem anno quinq; alij agrorum & cuſtodiæ principes à primatibus tribuum deligantur ipſorum duodecim curatores. Cura uero & opera ſingulis in locis talis ſit. Primum ut q̄ maxime aduerſus hoſtium impetum regio munita ſit. Foueis ubicunq; opus ſit effoſſis turribusq; & clauſtris pro uiribus circumductis, nocere uolentes arceant. Ad hæc utiq; faciēda ſubiugalibus ſeruisq; indigenis utantur, quando minime in ſuis operibus occupantur, nōnullos ipſis præficiētes loca omnia ita diſponāt ut per ea difficile tranſire inimici poſſint, amici uero homines, pecudes, iugalia, facile: quibus maxime peruia regio fiat. Diligenterq; procurent, ut pluuiales aquæ non ſolum non noceant, uerumetiam conferant ab altis montibus cauas in ualles fluentes, ubi foueis parietibusq; ſtagnare eas cogant, ut illic alueis pluuiales aquæ combibitæ, inferioribus locis agriſq; omnibus ſcatebras fonteſq; aquarum efficiant, locaq; iſto modo ſicciſſima humore multo ſalubriq; irrigēt. Fōtes autem & fluuios arboribus ædificationibusq; exornent. lucos quinetiam iugi irrigatione & dedicatos diis agros aquis immiſſis pinguefacere curent, & metallis humorem ſcatebrasq; adhibeant. Atq; ita & abundātia omnia, & templa deorum reddant ornatiora. Vbiq; autem in his gymnaſia iuuenes tam ſibi commoda quàm ſenibus præparent, calidis balneis conſtitutis, & copioſe ſiccis appoſitis lignis, ut & remedium ægrotantibus, & lenimen labore defeſſis beneuole afferatur: quæ ſanè curatio longe melior eſt, quàm medici parum periti medela. Hæc omnia cæteraq; huiuſmodi his locis ornamento utilitatiq; ſunt, grato quodam cum ludo. Summatim autem circa hæc ſtudium huiuſmodi ſit. Sexaginta uiri ſinguli aſcriptum ſibi locum cuſtodiant, non hoſtium cauſa ſolum, ſed eorum etiam qui ſe amicos dicunt. Et ſi quis inter uicinos ac ciues ſeu ſeruus ſiue liber alicui iniuriam inferat, iudicent in paruis quidem ipſi quinq; principes: in maioribus autem decem & ſeptem uiri unà cum duodecim, uſq; ad minas tres de quocunq; alter de altero cōqueritur. Nemo autē iudex magiſtratus ue ſit, qui geſti officij ſui rationem nō referat: præter eos qui regum inſtar finem rebus imponūt. Atqui & agrorum curatores, ſiquid aduerſus eos quorum habēt curam, cōtumelioſe gerant, inæqualiter onera inferentes, aut ui aliquid ab agricolis accipientes, ſiue adulatorū largitionibus, quibus iudicium corrumpatur: munerib. quidem adulationibusq; capti, opprobrio per uniuerſam urbem afficiantur: in alijs autem iniurijs uſque ad animam ſponte ſua uicinis coloniſq; dent mulctam. Quod ſi nolunt in maioribus

Quæſtores

Fines regionis

Aediles

uel minoribus iniurijs quod debent, persoluere, quia sperent, cum de loco ad locum per singulos menses transeant, iudicium ac pœnã effugere, in communi iudicio accusentur, & qui damnabitur, duplum reddat ei quem iniuria oppressit. Viuant aũt tam principes quàm cæteri curatores agrorum duos annos hoc pacto. Primum quidem omnibus communia singulis in locis habeantur conuiuia: qui uero uno die nocteue aut absfuerit aut alibi ederit, cũ nec princeps ita ordinarit, neq; necessitas ulla coegerit: si quinq; uiri eum damnent, scribantq; in foro deseruisse custodiã, magnis afficiatur opprobrijs, utpote qui quantum in se est, rempublicam prodidit. Et à quocunq; obuiam facto, uolentiq; cædere, impune cædatur. Omnes autem sexaginta uiri obseruent, ne de principibus aliquis quicquam tale committat: & qui sensit audiuitq; si non accusauerit, similiter eademq; lege reus sit, qua qui peccauit: ac acriori iuuenum censura punitus in omnibus iuuenum magistratibus contemnatur. Atq; hæc quidem omnia custodes legum diligenter præuidebant: primo quidem ne fiant: deinde ut facta, prout ius postulat, puniantur. Existimare de omnibus hominibus id quisq; debet, quod qui nunquam seruiuit, is laude dignus esse dominus nunquam poterit. Ideoq; gloriari quẽq; oportet magis quòd bene seruierit, q̃ quòd bene fuerit dominatus: primum quidem legibus, quibus qui seruijt, dijs seruit: deinde senioribus qui honeste uixerunt. Postremo totũ hoc biennium custodes agrorũ humillimum tenuissimumq; uictum usurpent. Itaq; duodecim uiri cum quinq; congregati inter se sic consultent, quasi serui, quiq; alios seruos non sint habituri. Nam agricolis quidem colonis q; non in proprio ministerio, sed in publico solum utantur. In cæteris sic cogitent, ut seruientes sibijpsis uicturi, æstate præterea atq; hyeme semper armati regionem omnem perlustraturi, ut custodiant diligentius, dum loca omnia nouerint. Nulla quippe cognitione minor hæc esse uidetur, qua exquisite ab omnibus regio uniuersa cognoscitur. Atq; huius gratia non minus q̃ uoluptatis utilitatisq; alterius, adolescentes alendis canibus, & reliquæ uenationi dare operam debent. Hos ipsos studio etiã illo uti oportet quod ab occultando à nonnullis appellatur, sed siue sic siue agri custodia sit nominanda, siue quomodocunq; aliter quisquam uelit, oportet ut qui ciuitatis suæ salutem exoptant, in ea se re pro uiribus diligenter exerceant. Sequit̃ ut de censorum ædilium q; electione dicamus. Sexaginta illos curatores agrorum tres sequuntur ædiles tripertito duodecim partes urbis complexi, qui sanè illos imitantur: uiarum urbis curam habent, uulgariumq; itinerum, quæ à regione in urbem tendunt: ædificationum quoq; ut secundum leges omnes fiant. Aquarum præterea, quas custodes deduci in urbem curant: ut in fontes q̃ liquidissimæ sufficientesq; ducantur, ac ciuitatem iuuent pariter & exornẽt. Oportet hos esse tales, ut intermissa suorum cura, otiũ habeant ad publica procuranda. Quapropter quisq; à maximo censu quem uelit ædilem futurum nominet. Et de sex qui suffragio cæteros superabunt, tres sorte deligant, quibus curæ hæc sint. Deniq; comprobati, magistratum secundum præscriptas sibi leges peragant. Censores deinceps, rerum uænalium curatores, à primo secundoq; censu quinq; deligantur. Eorumq; electio eodem fermè modo quo ædilium transigatur. Quippe de decem, qui cæteros suffragio superarint, quinq; sorte designentur, & comprobati, magistratus declarentur. Nominet autem quemlibet unusquisq;. Qui autem nolet, si accusabitur, drachmis quinquaginta damnetur, atq; etiam iniquus existimetur. Comitia communemq; cœtum quicunq; uelit ingrediatur. atq; ad id primi secundiq; census omnes cogantur. Porrò qui de his absfuerit, decem damnetur drachmis. Tertij uero quartiq; census homines non cogantur. Idcirco qui non interfuit, indemnis sit: nisi fortè principes urgẽte quadam necessitate, adesse omnibus edixerint. Est autem censorũ officium, fori ordinem legibus statutum seruare. Fontium quoq; & templorum quæ in eo loco sunt, curam habere: ut nequis illic iniuriose quicquam agat, & si fecerit, seruus quidem & peregrinus uerberibus & uinculis pœnas luat, Ciuis autem à censoribus drachmis centum iure censorio condemnetur. Maiori uero mulcta usq; ad huius duplum isti, nisi ædiles quoq; adsint, condemnare non possint. Eadem quoq; ædilibus in proprio magistratu mulctandi & puniendi conditio sit. Nam usq; ad minam condemnandi ipsi habeant potestatem. Ad duplam uero mulctam censorum simul auctoritas requiratur. Post hæc musicę & gymnasticæ magistratus duplices utriusq; facultatis constituantur: alij disciplinæ, alij exercitationis causa. Qui disciplinæ

Qui non seruiuit, nõ potest esse laudatus dominus

De ædilibus legendis

Censores

Doctores artium

præsunt

præsunt,gymnasiorũ doctrinarumq; ornatum & discendi ordinẽ curent:operamq; dent ut tam mares q; fœminæ in adolescentia honeste ad ista proficiscantur: honeste etiã commorentur.Exercitationis curã habeant in gymnastica & musica ipsi athlothetæ qui munera imponunt atq; declarant athletis,ipsis scilicet certatoribus.Atq; hi similiter duplices esse debent:circa musicam alij, alij circa gymnasticam.& in gymnastica quidẽ ijdem pariter in hominũ equorum ue certaminibus:in musica uero alij in monodia, id est cantu & oratione funebri,& imitatione ipsa,sicut rhapsodorum,eorum scilicet qui decantatorium componunt carmen,citharistarum, tibicinũ,cæterorumq; taliũ: alij in chori cantu.Primum igitur in chori ludo,ubi uiri,pueri,& puellæ tripudio cæterisq; musicæ modis exercentur,principes eligendi.Vnus autem illi sufficit princeps,nõ pauciores quàm quadraginta annos natus.Vnum quoq; in monodia sufficere arbitramur,qui triginta annos expleuerit,qui & introducat homines in certamen:& de ijsdem sufficienter cognoscat & iudicet.At uero principem ordinatoremq; chori,sic oportet eligere. Qui huic rei uacant,in concilium proficiscantur,mulcta imposita,nisi accesserint.huius rei legum custodes iudices sint:cæteros si nolint,nemo cogat.Designent etiam qui periti sunt, unaq; hæc astipulatio seu calculũ adijciens,siue minus,ualeat ut peritus uel imperitus sit qui designatur.Qui uero ex designatis decem,cęteros suffragio superauerit,& deinde comprobatus fuerit,unus annuo tempore choro secundum legem præsit.Similiter etiam in monodia & tibicinio designatio fiat,electioq; & comprobatio:& qui assecutus fuerit, eodẽ modo à iudicibus confirmatus, anno præsit. Deinceps auctores declaratoresq; munerũ in exercitatione gymnastica tam equorum q; hominũ,à secundo tertioq; censu ita constituantur.Comitia ingredi trium censuũ homines compellantur,minimus autem census liber sit.Et de uiginti qui præ cæteris suffragio designati fuerint,tres ante alios sorte electi, principes declarentur,quos comprobantiũ suffragium cõfirmauerit. In cuiuscunq; autẽ magistratus sorte atq; iudicio,siquis reprobatus & repulsus fuerit, alius loco eius eodem ordine designetur & comprobetur.Restat princeps,qui totius disciplinæ in his quæ narrauimus tam fœminarũ quàm mariũ curam habeat. Vnum quoq; hunc secundum leges principem esse uolumus:non pauciores natũ annos q; quinquaginta, qui legitimos habeat filios,utriusq; sexus maxime:si uero minus, alterius sex omnino. Cogitare debet & qui elegit & qui eligitur,hunc magistratum omnium in ciuitate summorũ magistratuum esse admodũ præstantissimũ.In omnibus quippe uiuentibus prima ipsa germina si aptè cœperint ad naturæ suæ uirtutem,uim habent summã ad finem sibi debitum imponendum.Quod & in plantis euenit,& in brutis tum sylueſtribus tum etiã mansuetis,& in hominibus.Hominem autẽ mansuetum animal esse dicimus.Porrò si cum natura felici rectam quoq; disciplinã fuerit assecutus, in diuinissimũ mansuetissimumq; animal solet euadere:sin uero non satis aut non bene fuerit educatus,ferocissimũ omnium quæ in terris nascuntur,animal redditur.Quamobrem non debet legum conditor rem summopere necessariam pueritiæ educationem postponere,sed operam dare in primis,si rem hanc diligenter est curaturus, ut omnium ciuium ad officia quæq; optimus uir eligatur, qui quammaxime pro uiribus educandis pueris præponatur. Omnes igitur magistratus præter senatum & quæstores in Apollinis templum profecti, suffragium clàm legum custodibus ineant,deligentes singuli quem optime puerorum disciplinæ existimant præfuturum: & qui suffragio superabit, à magistratibus qui delegerunt, exceptis uidelicet legum custodibus, comprobatus:quinquennium præsit.Et in sexto anno alius princeps similiter statuatur. Siquis autem in magistratu publico constitutus pluribus q; triginta diebus antequam munus suum peragat,e uita decesserit,illi quibus id curæ est, alium similiter eligant. Sinautem orphanorum tutor mortem obierit, cognati atque affines ex utrisq; parentibus usq; consobrinos & patrueles,qui præsentes sunt, alium intra dies decem constituant:alioquin drachma quotidie mulctentur singuli,quousq; orphanis tutorem præficiant.Sed nulla ciuitas reuera ciuitas erit,nisi debito ordine iudicia fuerint cõstituta.Iudex autem mutus,qui nec instar arbitri aliquid plus quàm litigantes dixerint, in causis discutiendis percunctatur,nunquam ad ius declarandum sufficiens erit. Quapropter nec si multi sint,facile unquam bene iudicabunt,nec si pauci & ignaui. Oportet autem semper, ut quod quæritur ab utrisque declaretur. Tempus autem & mora, frequensq;

Tutores

Iudiciorũ & fori ratio

Iudex quensq; inquisitio, ad aperiendam cõtrouersiam cõferunt. Idcirco qui litigãt, ad uicinos primum & amicos, & maxime rei de qua quæritur conscios se conuertant. Quod si per eos non sufficienter fuerit iudicatum, ad aliud iudicium proficiscantur. Tertium uero si per duo superiora reconciliati non fuerint, finem imponat. Profecto iudiciorum constitutiones quodammodo magistratuum electiones sunt. Omnem nanq; magistratum necesse est quorundam etiam esse iudicem. Non tamẽ iudex omnis necessario est magistratus & princeps: quanquam iudex ea die qua iudicium peragit, quodammodo magistratus est nõ uilis. Igitur quasi iudices ipsi magistratus aliqui sint, de his iam qui quarumq; re

Arbitri rum & quot in unaquaq; re esse debeant, disseramus. Augustissimum certe iudicium sit quod sibimet aliqui præfecerũt, communi consensu iudicem eligentes. Reliqua iudicia duo sint. Alterum quando priuatus iniuriam à priuato pati conqueritur, eumq; in iudiciũ trahit. Alterum quando reipublicæ iniuriam à ciuium aliquo fieri arbitratus aliquis cõmunibus rebus auxiliari conatur. Dicendum est igitur, quos & quales iudices esse oportet. Primum iudicium commune omnibus priuatis qui tertio inter se litigant, ita fiat. Omnis magistratus tam animi q̃ maioris temporis pridie calendas mẽsis illius, quo post æstiuum solstitium nouus incipit annus, in templum unum conueniant. Vbi iureiurando interposito ex singulis magistratibus ueluti quasdam deo primitias offerentes, unum

Prætor iudicem deligant, qui optimus esse, & optime atq; sanctissime iudicia illo anno redditurus ciuibus uideatur. Ac postq̃ iudices designati sunt, ab eisdem qui designarunt, singuli comprobentur. Et siquis reprobatus fuerit, alius similiter eligatur. Comprobati, illis qui per præcedentia reconciliati nõ sunt, iudicia reddant, & aperte suffragium ferant: audientibus spectantibusq; necessario consultoribus, reliquisq; magistratibus qui eos declarauerunt. De cæteris autem interesit pro arbitrio quisq;. Quod siquis aliquem iniustã sponte sententiam tulisse incuset, apud legum custodes hoc faciat. Et qui damnatus fuerit, dimidiam damni partem iniuriam passo persoluat. Si autem mulcta dignus maiore uideatur, iudices ipsi, qui condemnarunt, quid aut pati aut reddere debet uel reipublicæ uel iniuriam passo, cognoscant. In publicis autem accusationibus necesse est in primis multitudinem iudicij participem facere. Nam quando aduersus ciuitatem peccatur, omnibus infertur iniuria. Ideoq; merito grauiter patiuntur, nisi ad iudicandum ipsi etiã admittantur. Sed & principium iudicij huius & finis deferri ad populum debet, examen autem & approbatio ad tres maximos magistratus, de quibus conueniant litigantes. ac si conuenire nequeant, consilium ipsum electionem utriusq; cognoscat, & iudicet. Oportet præterea priuatorum iudiciorum omnes pro uiribus participes esse. Nam qui à iudicandi potestate omnino repellitur, is à ciuitate se prorsus existimat alienum. His de causis per ipsas quoq; tribus necesse est iudicia fieri, iudicesq; sorte statim incorruptos precibus iudicare. Et demum iudicium illud cuncta definiat, quod intemeratum omnino quo ad humanis in rebus fieri potest, esse debere diximus ad eas lites determinandas, quę nec per uicinos neq; per contribules dirimi potuerunt. Verum de iudicijs, quæ magistratus esse nec affirmare nec negare facile sine controuersia quisquam poterit, hæc quasi exterius circumducta descriptio, nonnulla complexa est, nonnulla etiam reliquisse uidetur. Nam iudicialiũ legum exacta positio atq; partitio, longe rectius in calce ferendarum legum locabitur. Quare ad idem tempus has differamus. Cæteri autem magistratus maxima iam ex parte dispositi sunt. Tota uero atq; perfecta ciuilium dispensatio, siue ad unũ, siue ad omnes pertineat, non antea liquido declarari poterit, quàm tractatio ipsa principia & sequentia media omnesq; partes suas complexa, ad exitum usq; peruenerit. quæ quidem in præsentia usq; ad magistratuum creationem progressa, ut antecedentium finis sufficiens est, ita ferendarum legum principium, nec moram aut segnitiem amplius patitur. CLIN. Quamuis superiora omnia ex animo meo dixeris hospes, multo tamen gratius in præsentia mihi id contigit, quòd cum dictorum exitu, dicendorum initium iunxisti. ATH. Belle igitur prudens seniorum ludus hucusque nobis sit perlusus. CLIN. Pulchrum sanè studium uirorum significare uideris. ATH. Consentaneum est. Verum animaduertamus, si hoc tibi quoq; ut mihi uidetur. CLIN. Quidnam? & quibus de rebus? ATH. An nescis idem in hac re quod in pictorum facultate cõtingere? Illa quippe nullum in pingendis animalibus terminum habere uidetur, sed semper inum-

brando

brando,& deumbrando,uel quomodocunq; aliter à pictoribus id uocet, exornare conatur,nec cessat unq;.Non enim potest fieri, ut ad pulchriora expressioraq; incrementum non habeatur. CLIN. Intelligo fermè audiens quæ dicis.Nullũ enim huius artis usum habeo. ATH. Nihil tibi id obfuit.Sed hac fortè nobis allata similitudine sic utamur. Si quis pulcherrimũ animal pingere uoluerit,quod nõ ad peius sed ad melius futuro semper tempore progrediatur,nonne uides cũ mortalis sit,nisi aliquem artis successorem reliquerit, qui siquid uel tempore ex animali abolitum fuerit,instaurare,uel per imbecillitatem artis ab artifice prætermissum adijcere possit,atq; ita fulgentius in dies animal reddere, laboriosum illud opus pauco tempore duraturũ? CLIN. Prorsus. ATH. An non legislatoris uoluntas hæc tibi esse uidetur? Principio quidem ut leges sibi sufficienter & exquisite pro uiribus conscribantur:deinde procedente tempore,& periculo rerum facto, putas ne sic amentem legislatorem aliquem esse, ut ignoret necessarium esse talia sibi multa relinqui, quæ emendatione successoris alicuius indigeant,ne peior quidẽ sed melior respublica semper ornatioraq; efficiatur? CLIN. Probabile est.Nam quomodo nolle id poterit? ATH. Quacunq; igitur uia poterit,tam re quàm uerbis alium siue maiorem siue minorem docebit quomodo conseruandæ & corrigendæ leges sunt, nec unquam in his dicendis defatigabitur,nisi ad finem perduxerit. CLIN. Ita certe. ATH. Nonne id mihi & uobis in præsentia faciundum? CLIN. Quid ais? ATH. Quoniam leges laturi sumus, & legum custodes creati sunt,nos autem ad occasum uitæ appropinquamus, & custodes isti nobis iuniores sunt,oportet nos,ut diximus,leges ferre simul atq; hos tam legum latores q; custodes quoad possumus facere. CLIN. Quid ni? dummodo id satis fieri queat. ATH. Veruntamen impensius annitamur. CLIN. Nihil prohibet. ATH. Sic ergo ad eos dicamus:O amici legum conseruatores,permulta in singulis nos qui leges ponimus, necessario relinquemus,quæ tamen nõ parua erunt,imò & rem omnem pro uiribus exteriore quadam circumscriptione significabimus,quam quidem impleri à uobis oportebit.Quò uero id facturis uobis respiciendum est, audite. Megillus,egoq;, & Clinias hic inter nos sæpenumero diximus,& probe nos dixisse conuenimus. Vosq; rogamus ut & indulgere nobis, & imitari quasi discipuli magistros uelitis, ad ea ipsa respicientes, ad quæ legum custodi & latori respiciendum concorditer nos consensimus. huius consensionis unum est caput, ut homo bonus efficiatur, habens uirtutem animi hominis propriam,studio aliquo partam,aut usu,aut certa quadã adeptione,uel cupiditate, uel opinione,uel aliquo genere doctrinarũ,seu masculus sit,siue fœmina,siue iuuenis,seu senex. Atq; ad hoc ipsum quod dicimus,quisq; per totam uitã omni studio tendat, cætera quæ impedimento huic rei sunt,negligens.Pro patria præterea,si necesse est mori paratus sit, antequam uelit aut euersam uidere ciuitatem,iugoq; seruitutis subiectã à peioribus gubernari,aut fuga ipsam deserere.Quippe extrema omnia subeũda sunt potius, q; in eam gubernationem ciuitas commutanda,quæ peiores solet homines facere. In his iampridẽ nos consensimus,& nunc uos ad hæc utraq; respiciẽtes,laudate leges & uituperate. Eas inquam uituperate, quæ hæc assequi minime possunt, eas quæ possunt, amate: libenterq; illas amplexi,in ipsis uitam agite.Cætera uero studia quæ aliò tendunt, & ad uulgaria bona respiciunt, spernite. Sed initium sequentium legum, hoc nobis sit à sacris exorsum. Oportet primum repetere quòd numerus quinq; milium & quadraginta partitiones commodas habuit,atq; habet, tum totus ipse numerus, tum qui per tribus ipsas porrigitur, quem totius partem duodecimam posuimus, unam & uiginti uigesies rectissime natam.Atq; ut totus numerus duodecim constat partibus, ita tribus ipsa in duodecim scinditur. Singulas itaq; partes sacrum esse dei munus existimare debemus, cum & menses & circuitum uniuersi sequantur. Quapropter & ciuitatem omnem ducit, quod ipsis innatum est, ad eas sacrandas. Alij forsan rectius quàm alij partiti sunt,ac dijs partitiones suas felicius dedicarunt: nos autem nunc rectissime arbitramur quinq; milium & quadraginta numerum elegisse,qui omnes ab una usq; ad duodecim decisiones habet, undecimo numero solum excepto, qui minimo quodam remedio redintegratur. Restituitur enim si duæ ad alterã partem domus accesserint. Hæc uera esse, sermo nequaquam prolixus in otio demonstraret.Credentes igit præsenti sermoni & rationi, distribuamus,& unicuiq; parti deum uel deorum filium inuocantes aris cæterisq; huiusmodi

Pro patria moriendũ

modi dedicatis, in ſacrificijs conuentus duos ſingulis menſibus faciamus, ut duodecim ſingularum tribuum, & duodecim ciuitatis diſtributioni accõmodentur. Hæc deorum primo diuinorumq; colendorum gratia ita fiant: deinde amicitię quoq; & cognitionis alternæ, & communis denique conſuetudinis gratia, quæ ad matrimonia conficienda ſummopere neceſſaria eſt: ut ſublata ignorantia, nemo in his quoad fieri poteſt decipiat̃: ſed quiſque cui collocat, & quam & à quibus ducit, agnoſcat. Neceſſarie admodum huius rei gratia, ludi etiam choriq; puellorum & puellarum ſimul fieri debent, nudatis corporibus quatenus modeſtus pudor patitur, ut cum ratione in ætate conuenienti, cõſpiciant alterutrum atq; conſpiciantur. Quæ quidem omnia curent, ornentq; chori principes, & cum legum cuſtodibus conditores, ut à nobis relicta ſuppleant. Neceſſe nanq;, ut diximus, in his præſertim quæ multa paruaq; ſunt, nonnulla in prima poſitione legũ prætermitti, quæ magiſtratus ſequentes uſu rerum commoniti, quotannis mouebunt & corrigent, donec tempus illud aduenerit, quo inſtituta hæc diſcuſſa & approbata ſufficienter fuiſſe uideantur. Tempus aũt ad hoc periculum faciundum, moderatum & ſufficiens decennium erit, quo ad ſacra & choreas, ad omnia denique atque ſingula. Quæ quidem per experientiam emendatio, uiuente legum latore, cõmuniter cum illo fiat. Si deceſſerit, ſinguli magiſtratus ad legũ cuſtodes de ſui magiſtratus defectu referant, emendentq; donec approbationis finem ſuum nacta ſingula uideantur. Tunc demum ratas has leges habeant, eisq; unà cum alijs quas ab initio legislator conſcripſit, utantur. In quibus nihil unquam ſponte mouebunt. Siqua uero neceſſitas aliquando urgere uidebit̃, de hoc unà conſultent magiſtratus oẽs, & populus uniuerſus, & omnia deorum petantur oracula. Si horum omnium unus erit conſenſus, moueant: aliter uero nunquam, ſed unus qui prohibet, uincat ſecundum legem. Quandocunq; igitur aliquis quinq; & uiginti annos iam natus, alios aſpiciens, ab alijsq; aſpectus, adinueniſſe ſibi credit cõuenientem animo ſuo, atq; decentem ſocietatem ad communionem generationemq; liberorum, intra quinq; & triginta ætatis annnos uxorem ducat. Quo autem pacto decorum illud & aptũ quærendum ſit, in primis audiat. Oportet enim, ut ait Clinias, ante leges propriũ ſingulis ex ordium ponere. CLIN. Opportune meminiſti hoſpes, tempusq; cõmodum orationi cepiſti. ATH. Probe loqueris. Dicamus itaq; ſic: O fili, qui ex bonis parentibus ortus eſt, eas nuptias ſequi debet, quas prudentes uiri honeſtas ducunt. Qui ſanè monerent, nec pauperum fugere, neq; diuitum affinitatem ſectari præcipue oportere: ſed cæteris paribus pauperiorem ſemper honorare, cumq; ipſo ſocietatem inire. Nam & ciuitati & familijs quæ iunguntur, id conducit. Quippe quod moderatum eſt & mediocre, immoderato & excedente mirum in modum ad uirtutem præſtat. Ergo quicunq; ferocioris uelocioriſq; quàm oportet ad agendum animi ſibi conſcius eſt, is det operam oportet, ut quàm quietiſsimorum parentum filiam ducat: & qui contrà natura affectus eſt, contrariam ſibi aſciſcat affinitatem. Sed una tandem fit communis ratio nuptiarum, ut quiſq; non iucundiſsimum ſibi, ſed ciuitati utile ineat matrimonium. Etenim ſinguli ſemper ad ſibi ſimillimum natura feruntur. Vnde ciuitas tota & diuitijs & moribus inæqualis quàm maxime redditur, ex quibus quæ minime nobis euenire uellemus, maxime ciuitatibus plurimis accidunt. Sed ſi hæc per rationem lege ſanciremus, ne diues diuitis, aut potens potentis ſocietatem admittat, cogeremusq; uelociores animo cum tardioribus, & tardiores contrà cum uelocioribus copulari, non modo ridicula noſtra oratio uideretur, ſed & iram multitudini cõcitaret. Non enim intellectu facile eſt, quòd ciuitas ſimilis eſſe debeat pateræ, in qua merum quod primo infuſum bullit, ſtatim alterius dei ſobrietate caſtigatum, atq; optime temperatum, bonus & moderatus potus efficitur. Quemadmodum uero id in mixta filiorum procreatione fiat, nemo, ut breuiter dicam, poteſt conſpicere. Quamobrem non lege cogendi, ſed perſuaſione inducendi ciues, ut æqualem temperatamq; liberorum ſuorũ generationem pluris faciant, quàm opulentiſſimæ affinitatis æqualitatẽ: Et eum qui in cõnubio pecunijs inhiat, non lege ſcripta arcere debemus, ſed opprobrijs & increpationibus abſterrere. Ad nuptias igitur ut decet celebrandas & hæc exhortantur, & illa quę in ſuperioribus diximus, aſſerentes oportere, filiorum filios relinquendo, noſtros uidelicet in diuino miniſterio ſucceſſores, naturã aſſequi ſempiternam. Hæc omnia atq; etiam plura quis de nuptijs ineundis exordiendo recte diceret. Si

Quę nuptię ſint contrahendæ

quis

quis autem sponte non pareat, & alienus ab hoc consortio uiuat in ciuitate, & sine cõnubio quinq; & triginta egerit annos, singulis annis, si de maximo censu est, drachmis centum mulctet: si de secũdo, septuaginta: si de tertio, sexaginta: si de quarto, triginta. Quæ quidẽ pecunia deę Iunoni consecranda est. Siquis autem singulis annis non persoluerit, decuplum debeat. Cuius pecuniæ exactor sit deæ ipsius quæstor: ac nisi exegerit, ipse debeat, atq; huius rationem referre quisq; debeat. Sed pecunijs quidem qui nolit uxorẽ ducere, ita mulctetur, honore autẽ sic. Primũ honores nullos à iunioribus cõsequatur, nec iuuenum ullus aliqua in re sponte ipsi obtemperet. Deinde si aliquem cædere ausus fuerit, quilibet aduersus ipsum insurgat, & ei auxilium ferat, qui accepit iniuriam. Siquis autem præsens hoc non fecerit, timidus malusq; ciuis à legibus habeatur. De dote uero dictum est prius, & modo rursus dicatur, æqualia pro æqualibus esse. siquidem neq; qui acceperit, neq; qui dederit, pecuniarum inopia consenescet. Necessaria enim in hac ciuitate abunde omnibus sunt. Mulieribus præterea cõtumeliosus fastus minor erit. Minor & uiris humilis illiberalisq; seruitus. Qui paruerit, unum sanè hoc aget præclare. Qui uero non paruerit, sed aut dederit aut acceperit quod quinquaginta drachmas excedat uestimenti gratia, alius minam, alius tres semiminas, alius minas duas, & qui censum habet supremum tantundem rursus persoluat ærario, & quicquid datum fuerit uel acceptũ, Iouiq; Iunoni consecretur. Huius pecuniæ exactores esse uolumus horum deorum quæstores, quemadmodum modo dictum fuit, cum de his qui nuptias fugiunt, loqueremur, quod ab eis debetur, esse à Iunonis quæstoribus exigendum. Qui si neglexerint, de suo persoluant. Fideiussio autẽ primũ patris firmissima sit, aui deinde, tertia fratrũ ex eodem patre natorum. Si nullus istorum superstes sit, tunc ex parte matris similiter fideiussio ualeat. Sinautem insolita cõtigerit desolatio, propinquiores agnati atq; gentiles unà cũ tutoribus fideiubeãt. Siqua uero sacra initiatio, aut diuina alia expiatio ad futura uel præterita uel præsentia in nuptijs agenda uideatur, diuinorum interpretes cõsulãt, putentq; si illis paruerint moderate singula peregisse. Ad nuptiale uero conuiuium nõ plures quàm quinq; amici & amicæ quinq; ex latere paterno uocẽtur: ex cognatis & propinquis totidem. Impensa secundum diuitias fiat. Ditissimus minam expẽdat, alius semiminã, deinceps q; proportione seruata: quo decrescit cẽsus, decrescat similiter & impensa. Qui legi paret, laudetur ab omnibus. Sed eum qui non obtemperat, damnent custodes legũ, tanquam à decoro alienum, legisq; sponsalium Musarum prorsus ignarũ. Bibere ad ebrietatem usq;, neq; alibi unquã decet, præterquam in solennitatibus eius dei qui largitus est uinũ, nec tutum est. maxime uero connubio cõiuncti sponsus & sponsa tunc mentis cõpotes esse debent, quando non paruam ineunt uitæ mutationem, præsertim ut ex quàm maxime moderatis semper generatio fiat. Ferme enim incertum est quę nox aut dies cũ deo ipsam peragat. Quare ut solidus, stabilis, & quietus conceptus fiat, non oportet corporibus ebrietate diffusis, dare operam liberis. Qui autem uino refertus est tã animæ q; corporis rabie concitatus, quouis & trahit & trahitur. Idcirco ebrius tanquam mente captus, ad serendum est inutilis. Nempe uerisimile est eũ fœtus inæquales, instabiles, obliquos tam membris quàm moribus procreare. Quamobrem per totam quidem uitam & maxime quamdiu generatiõi uacat, abstinebit quisq;, cauebitq; ne faciat, uel quæ suapte natura & sponte morbos inducunt, uel quæ ad petulantiam iniuriamq; declinant. Hæc enim in animos & corpora nascentium necessario translata illic imprimuntur, peioresq; inde nascuntur. Sed pręcipue die illo ac nocte à talibus abstinendum. principiũ nanq; & numen hominibus insitum, si conuenienti sibi à singulis munere ipsius utentibus honore afficiatur, omnia seruat. Oportet autem alteram ex duobus sortem domibus à parentibus separatam quasi ad pullorum generationem educationemq;, sponsum existimare, atq; ibi nuptias celebrare, ubi sit cũ liberis suis habitaturus. Nã si quoddã in amicitijs desiderium inest, mores omnes quasi glutino quodam connectit & uincit. Consuetudo autem satura, nec ullum habens per intermissionem temporis desiderium, alterũ ab altero satietate disiungit. Quapropter parẽtibus utrisq; affinibusq; relictis, seorsum quasi ad coloniam proficiscantur, ac uicissim seipsos respicientes habitẽt, liberos generãdo, & educando: & uitam quã ab alijs acceperunt à se quasi tædas ardentes alijs tradant, deos semper secundum leges colentes. Post hæc considerandum est, quarum rerum maxime honesta

Quanta pœna mulctetur qui ducere uxorẽ refugit

De dotibus

Cõuiuium nuptiale

Ebrietas uitanda

De seruis nesta possessio sit. In plurimis quidem seu cognoscendis siue comparandis & possidendis nulla est difficultas. In seruis autem id omnino difficile. Causam uero, & recte quodã modo & non recte rursus de ipsis dicamus. Nam & contra usum & iterum secundum usum de seruis uerba dicuntur. MEG. Quo pacto id dicimus? Non enim intelligimus hospes quid modo dicere uelis. ATHEN. Non iniuria ô Megille. Ferme enim illa Lacedæmoniorum seruitus quàm Hilotiam uocatis, præ cæteris græcis maximam dubitationem & contentionem facit, cum alijs bene, alijs contrà instituta uideatur: Heraclidarum uero minorem quàm Mariandynorum disputationẽ habet: postremo seruilis apud Thessalos turba est. Hæc utiq; & huiusmodi omnia respicientibus, quid de seruorũ possessione agẽdum est? Hoc certe mihi nunc excidit, & tu merito me interrogasti quid dicerem. Hoc autẽ huiusmodi est. Scimus profecto, quod fatemur, omnes seruos quàm beneuolentissimos atq; optimos habendos esse. Multi enim iam serui quibusdã meliores ad uirtutem omnem quàm fratres & filij, domos, rem dominorum omnem & dominos ipsos seruarunt. Hæc de seruis prædicari non ignoramus. MEG. Certe. ATHEN. Contrà etiã dicitur, nihil in animo seruiente integrum inesse, nec quicq; seruorũ generi esse credendum. Quod & sapientissimus poetarum testatur nobis, cum de loue sic loquitur: Dimidiũ mẽtis Iupiter illis aufert, qui seruitutis sorti subiecti sunt. Hæc itaq; adeo diuersa de seruis homines cogitantes, alij nihil generi seruorũ credunt, sed stimulis atq; uerberibus quasi ferarum naturam, non ter tantum, sed sæpius ministrorũ animos seruiles efficiunt. Alij contrà omnino faciunt. CLIN. Ita est. Sed cum tam diuersa de seruis homines sentiãt, quid nobis hospes hac in nostra regione de possessione castigationeq; seruorum est agendum? ATHEN. Perspicuum mihi uidetur ô Clinia, quando difficile domatur homo, & ad necessariã distinctionem serui à libero & domino re ipsa deduci ægre patitur, difficilem possessionẽ hominẽ esse. Quod exemplo in crebris Messeniorũ rebellionibus patuit. Ciuitates præterea quæ multos eiusdem linguæ seruos habẽt, planum fecerunt, quot quantaq; hinc mala sequantur. Piratarum quoq; furta & latrocinia, quæ maxime circa Italiã abundabant, hinc oriũtur. Quæ omnia siquis animaduertat, quid de his faciẽdum sit, dubitabit. Duæ igitur solummodo restant uiæ, ut qui facile seruituri sunt, nec eiusdem patriæ sint, & quàm maxime fieri possit, inter se dissoni. Educenturq; recte, non solum ipsorum gratia, sed dominorũ multo magis. Est autem recta horũ educatio, ut nulla ipsis cõtumelia inferatur, iniuriâq; his multo minus si fieri possit quàm æqualibus inferenda. Liquido enim cognoscitur qui natura non ficte iustitiã colit, oditq; reuera iniquitatem, quum cauet ne ijs iniuriã faciat, quibus facile potest. Qui ergo circa mores actionesq; seruorũ nihil unquam facit impie, nihil inique, atq; ita in his se seruat immaculatũ, ad producẽdas uirtutis fruges erit aptissimus. Idem quoq; de domino, & tyrãno, omniq; potentiore aduersus imbecilliores recte dici potest. Castigãdi cædẽdiq; semper iure sunt serui, neq; ita monẽdi ut liberi, ne molliores fiant. Alloquutio omnis ad seruos quodam modo imperium sit, neq; iocus ullus cum illis seu fœminis siue masculis habeat. Quod multi stulte facientes, dum delicatius eos nutriunt, difficiliorem uitam & sibi ad imperãdum, & illis ad obediendum reddunt. CLIN. Recte loqueris. ATH. Hoc igitur pacto seruos quisq; & numero & facultate ad singula uitæ ministeria aptos habeat. Verũ post hæc habitationes oratione describendæ sunt. CLIN. Prorsus. ATHEN. Ad nouam profecto ciuitatem, & antea nullis hominibus habitatam, in primis ædificia procurãda sunt & modus templorum murorumq; habendus. Quæ sanè nuptias præcedere debebant, ô Clinia. Sed quoniam uerbis nunc agitur ita nimirũ licet ponere. Quãdo uero rem ipsam aggrediemur, hęc ante nuptias si deus uoluerit, collocãtes, reliqua deinceps omnia peragemus. Nunc autem tanquam in figura quadam hæc breuiter percurramus. CLIN. Fiat. ATHEN. Vrbs quidem tota in circulum in locis sublimibus deducatur, ut & munitior sit & mundior. Templa circa forum struantur. Iuxta hæc magistratuum iudicumq; palatia, in quibus quasi sacratissimis iustam & accipient & ferent sententiam, partim quidẽ tanquam de rebus sacris iudicaturi, partim uero tanquam iudicantium deorũ ibi sint delubra. Ibi etiã iudiciaria domicilia, in quibus de homicidijs, cæterisq; capitalibus iniurijs iudicetur. De muris autem ô Megille Spartiatis ego consentio, murosq; in solo iacere facile patiar. Probe enim poeticũ illud laudatur, quo æneos & ferreos magis muros quàm

Difficilis possessio homo

De habitationibus

Situs urbis

De muris

terreos

terreos cōdere admonemur. Apud nos uero id insuper ualde ridiculum est, quòd singulis annis in agrū iuuenes emittantur, qui caueis, foueis, ædificijsq; cōfectis, longe hostes à finibus arceant. Et muros quidem circunducimus, quod primum ad sanitatē ciuibus nihil confert: deinde animos ciuium emollire & eneruare consueuit. Efficiunt enim, ut facile intra eos se recipiētes, hostes minime fugent, putentq; se non diurna nocturnaq; custodia uigilantes, sed murorum septo & uallo dormientes saluos fore, quasi ad desidiā nati sint, ignorantes certe quietem à laboribus originē trahere, atq; è turpi otio & negligētia nasci labores solere. Verū si muris aliquib⁹ muniēdi homines sunt, sic ab initio priuatæ domus quæq; cōdant, ut tota urbs ęqualitate & similitudine unus sit murus, habeātq; domus omnes sic tutum ad uias aditū. Quæ certe dispositio, & intuētibus erit grata, cum domus unius figuram tota ciuitas habeat, & ad custodiæ facilitatē erit longe omniū cōmodissima. Hæc ita à principio construi, qui habitaturi sunt ciues, maxime curent. Ædiles quoq; prouideant, & eos qui negligunt mulcta compellant. Curentq; ut urbs quàm mundissima sit, nec à priuatis unquam patiātur aut ædificando aut fodiendo publicū aliquid occupari. Aquarum etiam pluuialium ut abunde & facile defluant, curam habeant. Item omnium quæcunq; uel in ciuitate uel extra sunt habitanda. Sed hæc omnia & cætera quæ à legibus prætermissa sunt, legum custodes usu docti ordinēt. Postquā uero hæc, & circa forum ædificia, & gymnasia, & theatra spectantiū, & docentiū discentiumq; domicilia disposita sunt, ad ea quæ nuptias sequūtur, in ferēdis legibus deinceps pergamus. CLIN. Sic est faciendum. ATH. De nuptijs igitur ita ut diximus ô Clinia res se habeat: post quas uiuendi regula quæ filiorum procreationem pręcedit, nō breuior quàm annui temporis sequitur. Sed qua ratione in præstantissima ciuitate sponsus sponsaq; conuiuere debeant, facile dictu non est. Imò uero cum multa in superioribus difficilia sint, quę de his dicenda sunt, difficilius cunctis uulgus accipiet. Quod tamen uerū rectumq; uidetur dicendum etiam ô Clinia. CLIN. Dicendum omnino. ATH. Quicunq; itaq; publica solum atq; communia censet legibus ordinanda, propria uero etiā quæ necessaria sunt, nō curat, ac licentiam singulis quotidie uiuendi, ut uolūt, prębet, neq; certo ordine putat omnia facienda, sed priuatis neglectis, publica & cōmunia secundū legem gesturos homines opinatur, non recte opinatur. Quorsum hæc? Nempe quoniam oportere sponsos asserimus reipub. nostræ non minus nec aliter alijs temporibus q̄; ante nuptias in comessatione publica uiuere. Mira quippe res quando apud uos primū comessatio instituta est, uisa fuit, quam uestri bello uel alia re huiusmodi in hominū calamitate coacti instituerūt: cumq; propter necessitatem usi fuissent, plurimūq; ad salutem conferre res uisa periculo esset, legibus statuta est. CLIN. Videtur. ATH. Mirum igitur id fuit, imperantiq; primo arduū. Quod nunc siquis ita lege sancire aggrediatur, minus certe erit difficile factu. Verum quod deinceps sequitur, & dictu & factu arduum est: quod quāuis nusquam fiat, tamen si alicubi fieret, recte utiq; fieret, sed tale est, ut in eius descriptiōe legislator sicuti ludentes ignem dissecare, & alia quæuis impossibilia aggredi uideatur. CLIN. Quid istud est hospes, quod dicere adeo formidas? ATHEN. Audiatis iam, ne lōgiore uos mora frustra detineā. Quicquid enim in ciuitate legis ordinisq; est particeps, cūcta ex eo bene procedunt. Quæ uero ordine carent, uel male ordinata sunt, ea etiam quæ bene sunt ordinata, confundunt. Quod huic quoq; rei accidit. Nam uobis ô Megille & Clinia pręclare, & ut dixi mirifice ex diuina quadā necessitate uirorū constituta est comessatio. Fœminarū autem comessatio non probe relicta in tenebris iacet. Quod quidem genus aliud hominum est & differens: nobisq; occultius & uersutius natura est propter imbecillitatē: atq; ita minus ordinari potest. Idcirco cessit legislator, neq; recte prætermisit. hoc em̄ pręter misso, multa nobis corrūpuntur, quæ longe melius se haberēt q̄; nunc, si hoc ipsum fuisset legibus ordinatū. Non est enim res muliebris, si iacere inordinata relinquitur, humanarum rerum, solum ut uideri posset, dimidium: sed quanto natura sua ineptior est ad uirtutem q̄; uirilis, tāto excedit, ut plus quàm duplum esse uideatur. Repetendū igitur hoc, & corrigendum: omniaq; fœminis cum uiris communia ad ciuitatis felicitatē studia cōstituenda sunt. Nunc uero sic infeliciter ad hoc humanū ducitur genus, ut nō sit prudentis, huius rei mentionem in alijs regionibus & ciuitatibus facere: ubi nunquam comessationes publicæ conspectæ sunt. Vnde igit̄ quisquā nō ridicule ad manifestā cibi potusq;

Quies à laboribus originē trahit

De modo uiuendi sponsi & sponsæ

De bène & male ordinatis

De ingenio & natura fœminæ

assumptionē mulieres cogere posset? nihil est ꝓfecto quod molestius laturū genus hoc uideatur. Nam cum timide & obscure degere consueuerint, latorem legis in lucē conantem educere omni reluctatione repellent. Hoc inquam genus alibi quidem quemadmodum dixi, nec orationē ipsam recte dicentis sine ingenti reclamatiōe audiet, hic autē forsitan sustinebit. Quare si uobis quoq; uidetur, collocutionis gratia, ne disputatio de republica manca relinquatur, dicere uolo q̃ bona decensq; res hæc sit. Si uobis placet inquā, aliter uero dimittam. CLIN. Mirum in modum hospes audire desideramus. ATH. Audiamus iam igitur. Sed ne admiremini, si rem altius repetere uisus fuero. Nam otio abundamus, neq; aliud quicq̃ nos urget, quo minus omnia undiq; quæ ad leges spectant, cōsideremus. CLIN. Recte loqueris. ATH. Prima itaq; repetamus. Scire omnes oportet, hominū generationem uel nullum prorsus unquam initium habuisse, neq; terminū habituram, sed fuisse omnino semper & fore: aut si cœpit, inextimabili iam ante nos tēporis magnitudine incepisse. CLIN. Plane. ATH. Nonne per omnem terram, urbes multas condítas arbitramur atq; destructas, & diuersa præcessisse hominū studia, partim cū ordine, partim etiam sine ordine? Cibi item potusq; & uescendi condiendiq; usus q̃ plurimos, & mutationes temporū uarias, in quibus animalia diuersis modis transmutata fuisse credendum? CLIN. Nihil prohibet. ATH. Quid porrò? Vites putamus cœpisse olim cum nō essent? similiterq; oliuas, et Cereris atq; Proserpinę munera, quę Triptolemus aliquis ministrauerit? Animalia uero tempore, quo ista non erant, nonne sicuti modo, alterū ab altero deuorabātur? CLIN. Procul dubio. ATH. At uero quod ad sacrificia pertinet, homines ab hominibus sacrificari apud multos uidemus: contrarium etiā de alijs audimus, sicuti quando nec bouillas quidem carnes gustare audebamus nec animalia dijs immolabamus, sed liba & fructus melle madentes, cæteraq; huiusmodi sacrificia pura dijs offerebantur. Carnibus autē abstinebāt. Nam uesci carnibus, & deorū aras polluere sanguine, impium uidebatur. Ita Orphica quędam uita tunc uigebat. Inanimatis quippe omnibus uescebantur, & ab animalibus omnibus abstinebant. CLIN. Feruntur hæc passim, ut dicis, & ualde credibilia sunt. ATH. Sed quorsum hæc à nobis omnia dicta modo sint, forsan aliquis percontabitur. CLIN. Probe ô hospes id coniecisti. ATH. Propterea si potero Clinia, quæ sequūtur deinceps, declarare conabor. CLIN. Dic iam. ATH. Trina quadam indigentia, atq; cupiditate omnia hominibus depēdere perspicio, in quibus si recte dicantur, uirtus, sin contrà, uitium nascitur. Harum duę sunt in animalibus statim natis cibi potusq; cupiditates. Ad quæ cum omne animal innatum habeat appetitū, impetu rapitur, nec uerba illius auscultat, qui monet aliud agēdū esse, q̃ ut horum cupiditates uoluptatesq; epxleantur, & dolores contrarij deuitentur. Tertia uero nobis indigentia ingens, & cupiditas acutissima, quæ ad propagationem generis inest posterius quidē innascitur, sed ardentissimo furore & maxima petulantia homines urit, & agitat. Hi tres morbi ad id quod iucundissimū dicit, rapiētes, ab eo ad id quod optimū est, tribus maximis rebus uertendi sunt, timore, lege, uera ratione. Quibus cum Musæ & dij certatorij adhibeantur ut incrementū et affluentia hoc pacto extinguantur. Procreationē quidem liberorū post nuptias collocare debemus. Post ipsam uero procreationē, educationē & disciplinam. Sic enim forsan procedēte oratione lex quæq; in priora progressa, in comessationes denicq; perducetur, quando in cœtus & cōmuniones huiusmodi peruenerimus: atq; utrum uiris solis an etiam mulieribus hæ cōmuniones imperandæ sint, tunc planius cōspiciemus, cum propius accesserimus, & quæ illas præcedere debēt, necdūq; lege disposita sunt, suum digesta in ordinem, ipsis præposuerimus. Ita sane ut modo dicebā comessationes acutius inspiciemus, conuenientioresq; de illis leges trademus. CLIN. Scite loqueris. ATHEN. Teneamus itaq; memoria, quæ modo dicta sunt. Fortè enim usui nobis quandoq; erunt. CLIN. Quæ tenēda iubes? ATHEN. Ea quæ cibi, potus, uenerisq; uocabulis appellauimus. CLIN. Fiet omnino hospes ut iubes. ATHEN. Præclare quidem. Sed ueniamus ad rem sponsalē, & sponsum ac sponsam quomodo liberi procreandi sunt, doceamus, ac nisi persuaserimus, legum quarundam positione minemur. CLIN. Quo pacto. ATHEN. Cogitare omnino sponsus & sponsa debent, quo pacto quàm pulcherrimos, & optimos ciuitati liberos poterunt procreare. Omnes autem homines qui communiter aliquid operantur, quandocūq; & ad se inuicē & ad opus ipsum intendunt

Secula & mores ante dicti

Orphica uita

dunt animum, bene & pulchre omnia faciũt. Si uero uel non habuerint mentem, uel non adhibuerint, contrà. Quare sponsus ad sponsam procreationemq; liberorum animũ uertat, & sponsa similiter ad sponsum, atq; ad opus in eo tempore præcipue quo adhuc non genuerunt. Harum rerum curam habeant mulieres siue plures seu pauciores, prout placuerit principibus electæ. Quæ quotidie in Lucinæ congregentur tertiam horæ partem commoraturæ, atq; ibi alijs aliæ nuncient, siquem uirũ mulierem'ue illorũ qui matrimonij copula astricti gignendi habent facultatem, aliò intendere animum uideant, q; ad ea quæ in sacrificijs nuptiarum iussa fuerunt. Procreatio aũt liberorum, & eorum qui illi uacant obseruatio, decennium non excedat, quando adsit generandi fœcunditas. Siquę ad id tempus infœcundæ perseuerauerint, consilio cum propinquis & mulieribus harum rerum curatricibus habito, prout cõmodum utrisq; est, disiungãtur. Siqua uero de utriusq; cõmodis acciderit altercatio, decem de legum custodibus delecti quos ipsi uoluerint, cognoscant. Sed & mulieres ipsæ iuuenũ domos ingressæ, partim monitis, partim minis ab inscitia ipsos & delicto depellant. Quod si nequeant, legum custodibus nũcient, atq; illi id curent. Qui si prohibere non potuerint, rem ad populum deferant, & scriptis errantiũ nominibus iureiurando affirment se illos meliores facere nõ potuisse. Et qui scripto delatus est, nisi accusatores conuicerit, infamis sit: nec nuptijs, procreandisq; liberis ulterius det operam. Ac si id tentauerit, liceat cuilibet cædere ipsum impune. Eædem sint & mulierũ pœnæ. Expertes enim muliebrium degant honorum, nec ad nuptias partusq; liberorum profectæ recipiantur, si in iudicium arcessitæ damnatæ etiam fuerint. Si postquam secundum leges filios procrearunt, alienæ quisquã uxori coniungitur, uel mulier uiro, illis scilicet adhuc generantibus, pœnis eisdem subiaceant, quibus & dum ipsi gignebãt. Sed uiri & mulieres post liberorũ procreationem caste uiuẽtes, in his omnibus summopere honorentur: qui contrà, uituperentur. Si cõtigerit ut plures in rebus eiusmodi moderate se gerant, quæ præcepimus silentio sine scriptis legibus habeantur & fiant: sin autem plurimi se minime continebunt, legum cõscriptione declarentur, & ad eorum normam de singulis huiusmodi iudicet atq; agatur. Vitæ totius initiũ primus annus omnibus est, quem in sacellis paternis ut uiuendi initium tam puero quàm puellæ, scriptũ esse oportet. Ascribatur autem in pariete dealbato in unaquaq; tribu, ut qui ad magistratus idonei sunt, annorum numero constet: & cuiusq; tribus uiuentes homines proxime scribantur semper, & naturæ cedentes similiter deleãtur. Nuptiarum tempus puellæ sit à sextodecimo in uigesimum, idq; sit longissimum tempus ad hoc institutum. Masculo à trigesimo ad quintum & trigesimum. Belli ab annis uiginti ad sexaginta in uiris: in mulieribus postquã filios pepererũt, usq; ad quinquagesimũ ætatis annum. In quibus obseruandum est, ut ad eum belli usum potissimum qui & possibilis eis sit & decens, accipiantur.

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOgum septimum de Legibus.

EGREDITVR Plato in septimo rursum incõparabili diligẽtia ad prima ætatis teneræ rudimenta, imò uero progreditur. Nunquam enim, ut ita dixerim, ab hoc ipso digreditur, indicans totum reipublicæ bonum aut malum, in bonis aut malis moribus priuatorũ, atq; hos præterea omnes in bona uel mala ætatis primæ educatiõe cõsistere. Præcipue uero id efficit in primis statim libris, atq; hoc iterũ septimo, utrobiq; pictor diligentissimus. Sed ibi quidem adumbrando: hic uero, ut pictorum more dixerim, colorando. Rursus ibi eiusmodi diligentiã proœmium legum uult haberi: hic uero figuram iure substantiã legum antecedentem. Leges enim scriptas fore irritas inquit, nisi eiusmodi præcesserit diligentia. Ibi præterea simul & hic post puerilem ad iuuenilem deinceps atq; uirilem progreditur disciplinam. Neq; ab re post nonnullas sacrorum leges in superioribus ad nuptiales euestigio processit leges quasi sacras, ut diuini animalis ortum auspicaretur à sacris. Mox uero post cõnubia ad formandos pueros se accingit, nec natos tantum, sed & nascentes, imò etiam nascituros, non minus in hac ipse seminis humani cultura, sagax, prouidus & accuratus, quàm in frugũ seminibus agricultor. Quorsum uero spectare censes, quod ait in re muliebri multo plus discriminis esse, quàm uirili? Item mulieres abstinere à uino oportere qua nocte generãdi sint filij, imò etiam & proximo præcedenti tempore, & toto conceptionis anno ab omnibus animũ perturbantibus? Hæc proculdubio eò spectant, ut nihil exactissimæ curæ ad humanã culturam spectantis prætermittatur. Animaduertes autem ex his Platonem existimauisse, non uirum tantũ, sed etiã mulierem in filijs generandis uicem agentis causæ obtinere. A quo

quamuis quodammodo dissenserit Aristoteles, consenserunt tamen plurimi apud medicos probatissimi. Profecto si suum quisq; opus diligit, propterea q; pater filiũ diligit magis quàm diligatur à filio, materq; ardentius quàm pater amat natum, coniectare licet causam esse unà cum uiro huius operis effectricem. Quod quidem hinc etiã confirmari potest, quod filij non minus, ac sæpe etiã magis matribus similes sunt quàm patrib. Similitudo uero tam propria tamq; frequens indicat fœtum substantiã non à patris tantum, sed matris etiam effectione suscipere. Omnis enim causæ conatus fertur ad simile producendum. Deniq; cum speciei eiusdẽ sit mas & fœmina, uires habent rationis eiusdem. Vtrinq; igitur efficaces ad formã eiusdem rationis, & si non pari, simili saltem ratione perficiendã. Sed hæc ad leges minime pertinent. Tangit insuper quæstionem de atrabile non paruã, cuius uitio infantes formidolosi sunt, difficilesq; & queruli. De hoc ipso humore eiusq; cura, in libro De curanda literatorũ ualetudine, diximus diligentius. Quantum uero ad præsens pertinet institutum, humorem in pueris melancholicũ non ex constitutione propria esse scito, quæ quidẽ sanguinea est maximeq; aerea: sed ex reliquijs quibusdã materni menstruiq; sanguinis in puero putrefactis, & adustione quadam in atram bilem deinde conuersis. Accedit ad pueriles formidines in causa, rerum nouitas, quæ quidem facit ut & auditæ uoces quasi tonitrus, & uisæ formæ quasi laruæ & fulgura terreant. Ratio interea, quoniã nondum expergefacta, imagines à rebus ipsis nequaquam discernit: animam relinquit imaginationi pro arbitrio concitandam. Ex hac ipsa formidine perpetuo dolent, queruntur q; infantes. Præsertim cum facillime & à tractantibus offendantur, & lædantur ab aere, & ab agnitione naturæ plurimũ in exordio laborantis agitentur ipsi atq; uexentur. Quamobrem motu quodam fermè perpetuo atq; numeroso in curandis infantibus adolescẽtibusq; uti iubet. Primo quidem, quia motu geniti seruãtur & motu. Secundo quia eiusmodi motiõe uitæ moderata immoderatæ agitationi tum intrinsecus à natura, tum extrinsecus ab aere factæ resistimus. Tertio quoniam motus calorem excitat naturalem, corpusq; totum æque uiuificat. Quanto nutrimentũ concoquit digeritq; per mẽbra. Quinto superuacua excremẽta secernit. Sexto obstrusa aperit: & adæquat humores. Septimo conducit ad augmentum. Octauo membra apta simul reddit & solida. Non solum uero moderatione quadam æqualitatis, uerumetiam numeri cuiusdam proportione, motũ nobis oportet congruere. De musicæ quidẽ potentia, multa in multis epistolis asseruimus. Nũc uero satis sit intelligere, si per ipsam sæpe in contraria, scilicet tũ ad uoluptatem, tum ad dolorem distrahitur animus, nimirum posse ab utroq; ad habitum quendam utriusq; mediũ sæpe reduci. Ac si à motu corporis in quietem, & uicissim à quiete in motum reuocatur animus atq; prouocatur, certe posse quibusdam musicæ modulis à motu ordinis experte ad ordinatum, atq; hinc ad stabilem habitum quandoque reduci. Quem quidem habitum & hic et in epistola ad Dionysium secunda inquit & dei proprium esse, & humanæ uitæ tutissimũ. Vtrum uero uoluptas ac dolor in motione quadam consistant, & quo pacto definiãtur, in libro De uoluptate, & in Philebi Cõmentarijs latius disputamus. Satis in præsentia factum fuerit, si concludamus hunc in modum. Voluptates gustus & tactus in restitutione quadam in habitum corporis naturalem nasci uidentur. Dolores uero cõtrà, in casu quodã ex habitu naturali. Siue utrumq; euacuatione fiat, siue repletione, siue motu, seu quiete uel alteratione aliqua qualitatum. Præterea uoluptates odoratus, & auditus, & uisus, in reditu quodam ad ordinem sensualem, à quo multis contingentibus quotidie deturbamur. Deinde uoluptas imaginandi in regressione similiter ad ordinẽ imaginalem, à quo deijcit perturbatio. Ordo uero tam imaginalis quàm sensualis in quodam spirituum temperamento fundatur, cui quoties contemperata similiter admouentur, fit uoluptas in mutuã quadam sensus imaginationisq; cum rebus quæ influunt congruitate resultans. Post hæc rationis lætitia in reformatione quadam nascitur: per quam ratio quæ perturbatione corporea facta informis fuerat, uel deformis, formatur pro natura sua, atque reformatur. Denique mentis gaudium reformatione perficitur: per quam intellectuali quodam intuitu reformatur aliquando in ideam, à qua ceciderat ob negotiosæ uitæ tumultum. Si inductionẽ hãc recte consideraueris uidebis humanam uoluptatem summatim fieri in reditu quodam in habitum naturalem: neq; tam reditus ipsius, quàm habitus gratia fieri & optari. Igitur eiusmodi habitus si fieri possit, perpetuo firmus maxime omnium est optandus. At cur cogitãti cuilibet occurrere uidetur optabilior oblectatio in motu perpetuo quàm status ille perpetuus? Quoniã fallit nos imaginatio & opinio animæ mobili cõiunctæ corpori, perq; cõiunctionem eiusmodi uoluptatem mobilem appetẽtis. Quàm merito neglectura sit præ naturalis habitus firmitate, quando posita fuerit supra motũ. Si enim reuera gustaremus saporem ipsius habitus naturalis, extra quem in terris positi sumus, sicut motionis ad ipsum uergentis saporẽ gustamus: proculdubio longo interuallo habitũ regressioni præponeremus. Profecto quemadmodum omnes bonorũ gradus, meliori modo se habẽt in ipsa stabili ratione boni, quàm in materia mobili: sic expetendorũ omniũ rationes in ratiõe habituq; eiusmodi potius quàm in materia mobili collocantur. Per hæc probatum sit propriũ dei diuinorumq; gaudium in statu quodam consistere incomparabiliter motibus cunctis iucundiore. Quem quidẽ prudentes & ipsi debent eligere, & cæteris, præsertim iunioribus, adhibere. Præterea cunctis persuadere, uoluptatẽ quæ sit ex motu, non solum breuem esse ac leuẽ molestiæq; permixtam, sed etiam in multos & diuturnos ingentesq; dolores continuo prolabi. Distinguit autem numerosum motum per quem inconcinnos motus ætatis teneræ moderamur, in duo genera, in musicã scilicet & gymnasticam

ſticam. Prima enim ſpiritum atq; animum, ſecunda uero humores membráq; cõponimus. Sub nomine quidem muſicæ non modo cantus & ſonos, ſed poeſim etiam et quæ ad figurarum ordinem pertinent, comprehendit. Sub nomine uero gymnaſticæ, motus omnes corporis in præludijs ludisq; certaminum atq; prælijs. At choream ſaltationemq; ex utriſq; quodammodo mixtam intellige. Tum his omnibus quaſi præludijs infantes, pueros, adoleſcẽtes, tam fœminas pariter quàm mares ad officia & belli & pacis diligenter erudit, eiuſmodi uero rudimenta patrias appellat leges, ac reipublicæ uincula. Quibus ſubductis quaſi columnis tecta reipublicæ corruãt. Iubet ſingula in his haud aliter fieri quàm publicis regulis ſtatuantur: iudicans à delictis eiuſmodi, delicta omnia tandem in republica prouenire, atq; ex mutabilitate ludorum iocorumq; & ornamentorum, mutationem quoq; legum & reipublicæ proficiſci. Notabis mutationem præterquam in malis, eſſe rerum omnium periculoſiſsimam, adeo ut etiam ſi muteris in melius, ſaltem ad tempus ſis periculum ſubiturus. Inter hæc ſacrificandum in ludis ait dijs & deorum filijs, atq; dæmonibus. Dæmonibus inquam puris, ut deorum filijs nos concilient. Deorum uero filijs ut deos nobis propitios reddant. Dijs deniq;, quo ſummi Dei muneribus nos reddant paratiores. Sic utiq; priſca conſueuit religio, quemadmodmu de ſphæra in ſphæram gradatim corpore pertranſitur & uiſu, ſic de propinquis numinibus ad remotiora deinceps ſuo quodam ordine progredi in omnibus, id præcipue uenerans, quod ſplendorem ſummi præcipue refert. Neq; uero ego nunc, uel de ciuili, immo plebea, uel de poetica, immo uero inſana ſuperſtitione loquor, ſed de philoſophico diuinorum cultu à priſcis ſapientibus, prout cognitus uniuerſi ordo dictauerat, inſtituto. Quem ſolum ubiq; commendat Plato, reliquos duos reuera deridens. Et ubi duos tantum commemorat, id eſt deos deorumq; filios, dæmones & heroes intelligit filios. Vbi uero connumerat deos, & deorum filios & dæmones, intelligit deos numina ſuper ſphæras. Filios numina in ſphæris, dæmones numina infra ſphæras. Poſt hæc ubi legitimorum ludorum diſciplinam commendat, ludos inquit ſtudiorum gratia potius, quàm contràeſſe cõſtituendos. Addit, res humanas ſi comparentur ad diuinas, nullo ſtudio dignas eſſe: id eſt, nulla extimatione, nulloq; amore, nec tanquam ſerias, ſed tanquã nugas eſſe cenſendas. Si autem ad naturales, magnificiendas eſſe cõſentit. Tum optimum ait homini contigiſſe, ut ingenium ſortitus ſit aptum ludis, & deditum: ſcilicet tum ad laborioſæ uitæ ſolamen, tum ad diſciplinam paulatim per ludos congruos comparandam. Quod uero anima per uarias uiuendi formas circuitum quaſi chorea ludens efficiat, id uniuerſo optimum eſſe putãt. Rurſus uniuerſæ quoq; naturæ animæ, uidelicet ut quæcunq; in eius potentia latent, uiciſsitudine quadam educantur in lucem. At cur nõ dicit cætera quoque animalia ludos eſſe deorum? Quoniam nec adeo dijs familiaria ſunt, ut cum his illi ludant. Nec comparãtur ad deos, utpote quæ ſeipſa deo non comparant, neq; diuina aliquando metiuntur, unde cogãtur de illis ſicuti nos mentiri. Et profecto ſi dei ridere ſit, humanum rideat ludum conãtem immenſa metiri. Conſiderabis hic Platonis uerba eiuſmodi, ſcilicet: ea quæ ab aurora ad hanc horam nõ ſine quadam deorũ inſpiratione narrauimus, poeſi quodammodo ſimilia mihi uidentur. In his ſignificat omnia eius ſcripta in eam uſq; diem, id eſt ſenium, eſſe quodammodo diuinitus inſpirata, atq; poetica figura diſpoſita, ut ſint allegorice plurimum exponenda. Idem quoq; innuit ſtatim poſt exordium Phædri, ut ſciamus, & quæ in adoleſcentia, & quæ in ultimo compoſuit ſentio, poeſim maxime redolere. Ob id in epiſtolis ait, mentem ſuam uel à nullo uel à quàm pauciſsimis, & uix tandem & quadam uaticinij ſagacitate poſſe comprehendi. Præterea contemplare hic quàm diligenter Plato effrenem cohibeat pueritiam, quãtum ſomnolentiam quidem deteſtetur, commendet uero uigiliam, quàm opportune ſua cuiuſq; ætatis diſponat officia, iubens inter ludendum primo quidem tradi literas. Deinde muſicam. Tertio gymnaſticam. Quarto arithmeticam. Quinto geometriam. Sexto aſtronomiam. In ſeptimo uero loco dialecticam, id eſt metaphyſicã, collocat in fine legum atq; reipublicæ. Quoniam uero dicit deum cum diuina quidem neceſsitate pugnare nunquã, cũ humana uero pugnare: diſtingue neceſsitatẽ alteram quidem eſſe in ipſo naturali rerũ ordine ita ut eſt diuinitus inſtituto, ut res tales ſint & tot & tantæ, ſic moueantur, hæ præcedant, hæ comitentur, illæ ſequantur, aliæ ſimul ſint, aliæ uero ſeorſum, atq; ut ſunt ita quoq; ſint iudicandæ. Alteram uero neceſsitatem in caſu quodam ab ordine naturali, ubi uel deforme, uel monſtruoſum, uel diſſidens diſſolutumq; uidetur. Cum prima neceſsitate non pugnat deus, Eius enim præcipua uoluntate neceſsitas eiuſmodi conſtat. Sed nunquid pugnat cum altera? Certe nuſquam pugnat deus. quid enim repugnet omnipotenti? Veruntamen ob id quaſi pugnare fingitur, quòd hæc à diuina ſimilitudine prolapſa longius in diſsimillimam deo cadit deformitatem, quaſi iam rebellãtem, ſed à deo interim quaſi repugnante atq; expugnãte miris modis in ordinem quandoq; redactã. Animaduerte poſt hæc nõ parui momenti dictum. Nõ eſt peſsimum rerum omnium imperitia. Immo uero peſsimũ eſt multarũ rerum peritia acquiſita male. Ac ſi præcedẽtem quoq; ſententiam animaduerteris, quæ hominem cognominat & deum & dæmonẽ atq; heroem, cognoſces qua ratione exponi poſsit Plato, ubi animã inquit humanam in uarias ſpecies pertranſire. ſed hoc in theologia latius. Proinde ubi ad doctrinas mathematicas iuuenes adhortatur, reprehẽdit Græcos, quod in geometria & aſtronomia omnes errauerint. In geometria quidẽ, quod dimenſionẽ quãlibet cum qualibet cõmenſurabilem eſſe putauerint. Quod quidẽ nõ poſſe fieri primum apud Barbaros eſt inuentum. In aſtronomia quoq; quod errare planetas dixerint, cũ tamen in diuinis nullus ſit error. Item motum uelociſsimorũ, tardiſsimũ nomina

uerint, tardissimorumq; uelocissimum. Mentiri uero contra deorum dignitatem per ignorantiam natam ex negligentia, iudicat non stultum solummodo, sed prophanum. Sed damnat plurimum Græcorum errorem cõtra diuinæ prouidentiæ uoluntatem, dicentium nõ esse inuestigandum ipsum auctorem mundi deum, mundiq; ipsius originẽ, nec eorum quæ in mundo sunt causam, quasi inuestigatio hæc non pertineat ad pietatem: cum tamen maxime omnium pia sit, utpote præcipue cum diuina uoluntate consentiens, quæ & uniuersum eo disposuit ordine, qui ad inuestigationem eiusmodi semper alliceret, & mentem ipsam inuestigationis huius auidissimam procreauit. Platonem uero ipsum existimare uerissimam pietatẽ præcipue in unius dei cultu sitam esse, probauimus aliàs, & per superiora eius uerba in præsentia confirmamus. Nam & si in plurali numero sæpe ait deos colendos esse, cõcludit tandem numero singulari, & singulari cultu deum ipsum esse omni beato studio dignũ. Præterea in antecedentib. iudices creaturus cõgregauit magistratus omnes in templo & in ipso anni principio. Principiũ uero ab æstiuo fecit solstitio. Neq; te turbet, quòd in calendis proxime solstitium sequentibus. Id enim certioris apud populum principij gratia dictum puta, uerum autem initium apud eum in ipso proprie solstitio fieri. Quod quidem allegorice sic exponatur, ut quando solis lumen, id est, dei lumen rectius uberiusq; à nobis accipitur, tunc reuera sit principiũ uiuendi & cogitandi atq; iudicandi, & huius unius gratia cũcti simul in uno templo, id est, una religione colant quicquid colant. Lumen uero solis in libris de Republica inquit unius omnium patris imaginem esse, & quasi simulachrum eius in mundano hoc templo à patre omniũ collocatum. Quid plura? Vnum deũ in primis adorandũ, cuius gratia cætera numina sint colenda, alibi sæpe docet, atq; in epistola ad Dionysium, rursusq; ad Hermiã, & in Parmenide qui totus agit de uno, & in Timæo qui omnia producit ab uno, & in Philebo qui omnia metitur uno, & in Epinomide qui omnia reducit ad unum, manifeste demonstrat.

DIALOGVS SEPTIMVS DE LEGIBVS VEL DE LEGVM LATIONE.

De educatione liberorũ

ATIS igitur de liberis tam masculis ꝗ fœminis, de ipsorum educatione & disciplina post hæc nobis est dicendũ. Quam omnino silentio præterire, impossibile est, ac si dicatur, mentioni cuidam doctrinæq; potius ꝗ legibus cõgrua uideatur. Quæ enim priuatim & per singulas domos tum multa tum parua & occulta quotidie fiũt, cum facile ex uoluptate, dolore, & cupiditate singulorũ præter legumlatoris consiliũ agantur, uarios & dissimiles mores ciuiũ reddũt. quæ res ciuitatibus officit. Quum uero parua & frequentia sint, singulis mulcta imposita, ea legum positione uetare nõ satis honestũ esset atq; decorum. Quinetiam scriptis legibus derogaret, cum in paruis & multis ad contemnẽdas leges homines cõsuescerẽt. Quapropter & leges de his scribere difficile est, & silere impossibile. Sed conabor ostendendo quasi digito quæ dico in lucem efferre. nũc enim obscurius dicta uidẽtur. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Iam uero recte aliàs dictum est, existimãdum esse, rectam educationẽ posse & corpus & animum ꝗ pulcherrima & optima reddere. CLIN. Ita est. ATHEN. Corpora uero pulcherrima simpliciter ea fore cẽseo, quæ rectissima in tenera ætate concrescunt. CLIN. Certe. ATHEN. Quid illud? Nónne intelligimus ꝗ maximum atq; plurimũ incrementi primi progressum in omnib. animalibus esse? adeò ut cõtendendi ansas multis præbuerint, corpora humana à primis quinq; annis in reliquis uiginti in duplũ nõ crescere. CLIN. Vera narras. ATHEN. Quando sine multis moderatisq; laboribus incremẽtum influit plurimum, an nõ multa hinc mala corporibus innascuntur. CLIN. Omnino. ATHEN. Pluribus ergo laboribus ipsis tunc opus est, quando summopere affluit nutrimentũ. CLIN. Quid ais hospes? Nunquid statim natis & tenerrimis pueris labores plurimos afferemus? ATHEN. Nõ his primis, sed prius etiã illis qui adhuc in utero matris aluntur. CLIN. Quomodo uir optime faciendum id iubes? Num ij qui adhuc in utero parentis gerũtur, laborabunt? ATHEN. Certe. Nec sanè mirum est si uos exercitationem tantillæ ætatis ignoratis, quam uobis licet uideatur absurda, cupio aperire. CLIN. Omnino. ATH. Apud nos quidẽ huiusmodi quiddã magis intelligi potest: propterea quòd ibi nõnulli in ludis quibusdã magis ꝗ decet, uersant. Nam apud nos nõ pueri solũ, uerumetiã seniores aliqui auium pullos alunt, & ad mutuã inter ipsas aues pugnam exercent: ac longe absunt, ut labores in quibus ipsas exercẽtes agitãt, moderatos ipsis putent: sed ad hæc minores in manibus, maiores sub ulna capientes, nõ sue,

sed ha-

ſed harum auſum bonæ habitudinis gratia per multa ſtadia gradiuntur. In quo ſanè homini intelligenti compoſiti ſignificant, corporibus omnibus motum agitationemq; non laborioſam prodeſſe, ſiue à ſeipſis ſiue in uehiculis, ſeu naue, ſiue aquis, ſiue quomodocunq; aliter moueãtur. Et propter hæc ciborum potusq; alimentum ſuperantia, ſanitatẽ, pulchritudinẽ, & uires nobis præbere poſſunt. Quæ cũ ita ſe habeãt, quid poſthac faciundum cenſemus? Vultis'ne cum riſu uerba faciamus, leges ponentes, ut prægnans deambulet: & natus quaſi cera fingatur, quamdiu tener eſt, ac ad biennium uſq; inſtitis aſtringatur? Nutrices præterea per leges impoſita mulcta cogamus ut uel ad agros, uel ad templa, uel aliò ad ſuos, donec per ſe ſtare poſſint, pueros perferant? Ac etiam cum ſtare cœperint, ne ponderis uiolentia membra propter mollitiem diſtorqueantur, geſtent adhuc, quouſq; trienniũ infantes exegerint? Sint autem robuſtæ quoad fieri poteſt nutrices, nec una ſolum ſed plures. Et in ſingulis pœnam niſi fiant, ſcriptis legibus imponamus? Vel nullo modo ſic agamus? Quod eẽ modo diximus, abunde nobis accideret. CLIN. Quid nam? ATHEN. Riſum profecto in nos ingentem prouocaremus. Nam mores nutrientium muliebres atq; ſeruiles nobis obtemperare nollent. CLIN. Cuius gratia igitur dicenda hæc putauimus? ATHEN. Quia domini & liberi ciuium animi, forſitan cum hæc audiuerint, probe intelligent, quod niſi priuata recte adminiſtrẽtur in ciuitate, fruſtra res communes ſperat quis firmitatem aliquã in legibus habituras: atq; hæc intelligentes his quæ modo diximus, tanquam legibus quibuſdam utentur: quorum uſu, & familia & reſpublica bene gubernata feliciter uiuent. CLIN. Valde conſentaneũ eſt quod dixiſti. ATHEN. Ne deſinamus ergo ab huiuſmodi legum latione antequam animorũ quoq; ſtudia quæ ad teneros admodum pueros pertinent, deſcribamus: & ita ſimili quoq; modo, ut de corporibus incepimus, ſermonem abſoluamus. CLIN. Recte nimirum. ATHEN. Hoc igitur tanquam elementum ad utriuſq; tam animi quàm corporis infantium cultum accipiamus, perpetuam die nocteq; nutritionem agitationemq; adhibitã, omnibus quidem conferre, maxime uero tenerrimis, ut ſi fieri poſſit, ſic habitent quaſi perpetuo nauigarent. Quoniam autem fieri nequit, quàm proxime ad hoc in curandis infantibus accedendũ. Quod autem fieri oporteat, coniectare hinc licet, quòd periculo tam puerorũ nutrices quàm quæ remedijs Corybantum dant operam, id eſſe utile cognouerunt. Quãdocunq; enim dormire pueros ad ſomnum tardiores matres cupiunt, non quiete hoc, neq; ſilentio, ſed contrarijs faciunt. In ulnis enim portant agitantq; ſemper, & illos uocis modulatione tanquam tibicinio quodam mulcent. Et quemadmodum inde bacchationũ furentium remedijs fit, huiuſmodi agitationis chorea muſaq; utuntur. CLIN. Quænam horũ potiſſimum cauſa nobis eſt hoſpes? ATHEN. Nõ eſt ualde difficilis cognitu. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Vtræq; hæ paſſiones in metuendo conſiſtunt: ſunt enim formidines quædam, propter malum aliquem animi habitum. Quando igitur ab exterioribus aliquis ad hos affectus agitationem infert, uincit exterior motus interiorem illum terribilem atq; furioſum. Cumq; uicerit, tranquillã animo præſtat quietem, ſaltu cordis aliquantiſper ſedato: atq; ita alijs inducit ſomnum, alios uigilantes per tibiam & tripudiũ, cũ auxilio deorum quibus ſupplices litabant, à furioſo affectu ad ſanæ mentis habitum reuocat. Atque hæc ut orationis huius breuitas fert, rationem aliquam probabilem habent. CLIN. Omnino. ATH. Si hæc igitur talem aliquam uim habent, hoc præterea cogitandum, animum omnem ab infantia in metu nutritum, magis utiq; quouis ferri per formidinem conſueſcere. Nec cuiquam dubium eſt, quin ad timiditatem iſta nõ ad fortitudinẽ exercitatio ſit. CLIN. Ita prorſus. ATH. Contrà uero eum ad fortitudinem exercitari dicemus, qui à tenera ætate metus terroresq; omnes uincere conſueſcit. CLIN. Scite. ATHEN. Vnum igitur hoc ad uirtutis animi partem ſummopere cõferre dicamus, exercitationem uidelicet infantium quæ in motibus fit. CLIN. Maxime. ATHEN. Atqui facilitas animi uel moroſitas, non parum momenti habent ad bonitatem animi uel prauitatem. CLIN. Eſt ita. ATHEN. Eſt autem à nobis pro facultate dicendũ, quo pacto utrum uis horum infantiũ ſtatim animo innaſcatur. CLI. Plane. ATHEN. Nobis profecto uidẽtur deliciæ, difficiles, moroſos, iracundos, & leui de cauſa excitabundos iuuenum mores efficere. Cõtrà uero, nimia ſeruitus atrox, cum abiectos & illiberales & humana peroſos facit, ad humanam conſuetudinem ineptiſſimos reddere. CLI. Quomodo autem ciuitas uni-

Exercitatio infantiũ cõferet ad uirtutem capeſſendam

Deliciæ in animis puerorum

tas uniuersa infantes qui nōdum uoces intelligunt,nec disciplinā aliam gustare possunt, ut iubes erudiet? ATHEN. Sic plane. Omne animal statim natum uoce & clamore uti solet. Nec minus hominū genus quod præ cæteris ad clamorem addit ploratum. CLIN. Sic est. ATHEN. Nutrices ergo quid infantes cupiāt,uolentes cognoscere,quod appeti credunt offerūt:si tacent,recte:si clamant flentq;,nō recte se obtulisse his signis conijciunt. Argumēta sanè in infantibus quas res ament,quas oderint,clamor fletusq; sunt,signa minime fortunata. Huius rei tempus triennio minus nō est,quod spatium non est parua uitæ particula ad eam recte uel contrà ducendam,si ipsum recte uel contrà ducitur. CLIN. Recte. ATHEN. Nónne uidetur uobis difficilis homo,nec ullo modo tranquillus, esse etiam querulus atq; gemebūdus ultra quam bonum uirum deceat? CLIN. Mihi quidem. ATHEN. Siquis omni ratione pro uiribus conetur, ut in hoc triennio puer quàm minimum dolore,metu,tristitiaq; afficiatur,nónne pueri animus pacatior tranquilliorq; reddetur? CLIN. Perspicuum est hospes,multoq; etiam magis,siquis eum in multis uoluptatibus educarit. ATHEN. Hoc ego tibi non concedam ô mirifice Clinia. Nam talis educatio cū in principio statim adhibeatur,omniū maxima pernicies est. Videamus igitur an quicquā dicamus. CLIN. Dic,quid ais? ATHEN. De re non parua à nobis agi nunc affero. Attende & tu Megille,ac sententias utriusq; dijudica. Mea quidē ratio,rectam uitam censet nec uoluptates sequi omnino,nec fugere omnino dolores debere,sed mediū potius illum habitum sequi,quem & ipse modo tranquillitatē uocabam,& omnes dei proprium esse,diuino quodam oraculo rectè conijcientes fatemur. Hunc habitum sequi debet quisquis hominū diuinus est futurus,adeo ut nec ipse ad uoluptates omnino procliuis sit,alioquin procul à dolore non erit,nec alium quenquam siue senem,siue iuuenem, aut masculum,aut fœminam indulgere uoluptatibus patiatur, minimeq; omniū statim natos infantes. firmissimi enim tunc omnibus mores omnes propter consuetudinem innascūtur. Ego uero nisi uererer ne fortè iocari uobis uidear,dicerem utiq;, grauidas etiā mulieres maxime omnium illo anno ita regendas esse,ut nec ad uoluptates multas furiosasq; ferantur,neq; doloribus agitentur:sed tranquillā pacatamq; & mitem uitam agant. CLIN. Non opus est hospes ut Megillum interroges,uter nostrum rectius sit loquutus. Ego enim assentior tibi meræ uoluptatis meriq; doloris uitam fugiendam omnibus esse, & mediam quandam semper tenendam. Quare & dixisti recte atq; audisti. ATHEN. Recte nimium Clinia. Sed illud ad hæc simul omnes tres cogitemus. CLIN. Quidnam? ATH. Quod quæ dicūtur à nobis,ea leges nō scriptæ à multis appellantur, nec aliæ sunt quæ leges patriæ nominātur,quàm huiusmodi omnia. Atq; quod paulo ante tetigimus, nec leges hæc esse uocāda,neq; silentio prætereunda,probe dictū est. Hæc eīm totius reipublicæ uincula sunt,mediumq; tenent inter scriptas scribendasq; leges, uidelicet tanq; primæ priscæq; omnino institutiones. Hæc si probe posita sint,seq; in eis homines recte assuefecerint,conscriptas leges stabili salute tutantur. Sin contrà factum sit, contrà continget: quemadmodum in ædificijs accidit,ubi si ædium sustentacula subtracta de medio fuerint,concidere omnia cogunt,aliaq; ex alijs deijci,& quæ bene superstructa sunt,diru tis prioribus corruunt. Atq; hæc quidem cogitantes nouam hanc tuam ciuitatem ô Clinia,undiq; uincire debemus,nihilo prorsus relicto quoad fieri potest,quod uel ad leges, uel ad mores,uel studia pertineat. his enim omnibus ciuitas nectitur. Alterum uero istorum sine altero permanere non potest. Quare non est mirandum, si quæ nobis multa simul & parua legitime uidentur instituenda uelut cōsuetudines cōfluentia longiores leges efficiunt. CLIN. Recte tu quidem,& nos similiter cogitauimus. ATH. Siquis igitur ad eum qui tres agit annos colendum seu masculū,siue fœminam hęc diligēter adhibeat,ac sedulo supradictis utatur,non paruam afferet nuper enutritis utilitatem. Atq; id ingenio eorum qui tres & qui quatuor & quinq; & sex agunt annos cōueniens erit, à quibus deliciæ remouendæ sunt,& castigatio sine contemptu adhibenda. Cæterumquemadmodum seruos diximus castigare sine contumelia oportere,ne in iracundiam efferantur:castigare tamen omnino,ne nimium delicioſi reddantur:ita & liberos uolumus. Horum ludi quidā sunt ipsis quodammodo naturales:ad quos quando cōueniunt, sponte ferūtur. Congregandi hi pueri sunt à triennio ad sex usq; annos,singuli in suæ tribus solennitate: quorū & adhuc tantillorū nutrices modestiā incōtinentiamq; obseruent, & cuiq; cœtui

nutri-

nutricibusq́ una quædam præsit de mulieribus duodecim annuo tempore imperatura, prout legum custodes ordinauerint. has deligant mulieres nuptiarũ curatrices, ex quaq́ tribu unam ætate ipsis æquales. Quæ ad hunc magistratum assumpta est, ita se gerat ut in sacrum quotidie proficiscatur, semperq́ iniuriantem puniat. Seruum quidem & seruam, peregrinum & peregrinam ipsa per urbanos quosdam ministros: ciuem autem, cuius animaduersio in controuersia sit, ad ædilium trahat iudicium: de qua autem non sit controuersia, puniat ipsa. Post annorũ sex ætatem fœminæ à maribus discernantur, pueriq́ deinceps cum æqualibus maribus, & puellæ cum fœminis æqualibus conuersentur. Et ad scientias utriq́ se uertant. Mares quidem ad magistros equorũ, arcuũ, telorũ, & fundæ: fœminæ quoq́ ad eadem si concedatur, usq́ ad scientiam tantum, & maxime ad armorum usum. Quo pacto autem nunc in his se res habeat, penè ab omnibus ignoratur. CLIN. Puellarum separatio

Quid ais? ATHEN. Quòd uidelicet dextera à sinistris, quo ad manus pertinet, differre iam uideantur in singulis operationibus natura. Pedes enim inferioresq́ partes ad opera nihilo differre uidentur. Manibus autem matrũ nutricumq́ simul ignorãtia quasi clauti facti sumus. Nam quũ natura ferè ad utramq́ partem æque se habeat, ipsi per consuetudinem nõ recte utentes, differentiã fecimus. Et certe in quibusdam parum id refert. Nihil enim interest ad uitam, si lyra in sinistra sit, dextera plectrum, in cæterisq́ huiusmodi similiter. Quorum exemplo idem in reliquis omnibus non facere, dementia est. Hæc ita esse lex Scytharum ostendit. Non enim sinistra solum arcum, dextra sagittam tenent, sed utrisq́ similiter ad utrunq́ utuntur. Multa exempla huiusmodi in aurigarum aliorũq́ operibus reperiuntur. Ex quibus intelligere licet eos qui dextris sinistra imbecilliora reddunt, præter naturã id facere. Quæ res ut diximus, in corneis plectris, instrumentisq́ talibus impedimento non est. Sed permultum interest, quando in pugna, ferro, arcu, hasta, cæterisq́ huiusmodi uti necesse est, plurimum autem quando armis arma pellũtur. Differt autem multum qui didicit, ab eo qui non didicit: & exercitatus, ab eo qui minime exercitatus est. Nam quemadmodum qui aut in pugili certamine, aut lucta, aut utroque simul perfecte se exercuit, potis est congredi à sinistris, & præstò se accõmodat, quando ad partem alteram transferre cogitur: id ipsum arbitror in armis ac cæteris rebus rectissimum esse. Quare oportet si duo quædam quis possidet, quibus se defendat, & alios cædat: ut nihil horum pro uiribus otiosum inexercitatumq́ relinquat. Et si quis Geryonis aut Briarei naturam habeat, quum centimanus sit, cẽtum oportet ab eo iacula mitti posse. Horum omnium curam habeant principes, tam mulieres quàm uiri: & mulieres quidem ludos alimentaq́ considerent: uiri autem disciplinas, ut omnes pedibus manibusq́ utrinq́ æque potentes facti, per consuetudinem naturæ non noceãt. Disciplina uero duplici uti conuenit: & corporis quidem, gymnastica, manimi, musicam uocari. Sed gymnastica rursus est duplex, saltatio & luctatio. Saltatio quoq́ alia musæ uerba imitatur, magnificentiam ipsius libertatemq́ obseruãs: alia bonæ habitudinis, leuitatis & formæ tum corporis ipsius, tum partium membrorumq́ eius gratia, apte flectit tenditq́ singula: ita ut sufficienter motus harmonicus diffundatur, consequaturq́ uniuersum saltationis ordinem. Luctationis autem genera illa quæ Anteus & Cercyo in artificiũ inutilis contentionis gratia deduxerunt, uel Epius uel Amycus in pugili concertatione: quum nihil ad prælium conferant, digna mentione non sunt. Quæ uero in recta luctatione à collo, manibus, laterumq́ motu cum uictoriæ studio, honestoq́ habitu adhibentur, & ad sanitatẽ uiresq́ cõducunt: quum ad omnia utilia sint, prætereunda non sunt. Sed discentibus docentibusq́ simul præcipiendũ, ut quãdo ad hoc in cõdendis legibus uenerimus, alteri beneuole hæc largiantur, alteri gratiose suscipiãt. Nec uero omnes imitationes capessendæ quæ in choreis sunt, sed hic quidem armatorum Curetarũ ludi, in Lacedæmone Castoris atq́ Pollucis. Apud nos quoq́ non est negligendũ, quod Minerua ludis choreæ delectata, non nudis manibus ludendum censuit, sed armis tota ornata, saltãdi officio est perfuncta. Quæ quidem adolescentulis sunt maribus & fœminis imitanda, deæ munus ad usum belli solennitatũq́ ornamentum honorãtibus. Pueros uero antequam prodire in bellum possint, armis equisq́ oportet in deorum omniũ pompis ornatos, modo uelociores, modo tardiores in chorea & itinere ad deos deorũq́ filios supplicationes fundere. Ludi porrò atque prælidia si rerum aliquarum gratia, nullarum certe nisi harum sunt adhibenda. Gymnastica Saltatio Luctatio

Hæc

Hæc enim in pace & bello tam priuatim quàm publice utilia ſunt. Cæteræ uero corporis exercitationes ſeu ludo, ſiue ſerio fiant, ô Clinia atq; Megille, nõ ſunt liberales. Eam iam gymnaſticam quam tractandam in primis ſermonibus dixi, fermè peregi, atq; hæc tota & perfecta eſt. Vos autem ſi meliorem habetis, in medium proferatis. CLIN. Non eſt facile hoſpes his neglectis, narrare alia de gymnaſtica & certamine meliora. ATH. Reliquum eſt ut de Muſarũ Apollinisq; muneribus diſſeramus. de quibus ita ſatis dictũ eſſe putabamus, ut de gymnaſtica ſolum reſtare uideretur. Nunc autem patet nõnulla eſſe relicta, quæ dicenda in primis ſunt, quare deinceps illa dicemus. CLIN. Dicantur omnino. ATH. Audiatis igitur. audiſtis enim & in ſuperioribus, quamuis & in dicendo & audiendo, quod ualde mirum eſt & inſolens, cauere decet. Equidem in pręſentia nonnihil dictu rus ſum, quod dicere merito uereri quis debeat: dicam tamen. CLIN. Quid illud eſt hoſpes? ATH. Nuſquam cognoſci aſſero, quàm magnam ludorum genus ad legum conditarum ſtabilitatem & mutationem habeat poteſtatem. Quippe ſi hoc ita ordinatum fuerit: ut ijſdem ludis ſecundum eadem, & eodem modo, ijdem homines ſemper utantur & delectentur, leges quoq; ſerio poſitas ſtabiles manere permittit. Si nautem mutetur id genus, nouiq; ludi quotidie inducantur, ſemperq; nouis delectetur iuuentus, tum figuris geſtibus ue corporis, tum reliquo apparatu & ſupellectili: ac decens & indecẽs in his rebus aliter indies & aliter iudicent, atq; inuentores nouarum rerum, colorum ſcilicet & figurarum cæterorumq; huiuſmodi ſemper honorent: peſtem hac nullam ciuitati maiorẽ fore cenſemus, recte admodũ iudicantes. Mutat enim iuuentutis mores occulte, facitq; ut priſca quidem uilia, noua uero digna honore uideantur. Qua oratione & opinione, nihil rurſus aſſero pernicioſius ciuitatibus eſſe. Sed audite quantum id malum eſſe cenſeo. CLIN. Vituperari ne priſca malum eſſe in ciuitatibus ais? ATHEN. Aio equidem ualde. CLIN. Non malos ad hanc orationem nos auditores habebis, ſed quantũ fieri poteſt beneuolentiſſimos. ATHEN. Conſentaneum eſt. CLIN. Dic iam. ATHEN. Agite, audiamus hæc diligentiſſime: atq; ita inter nos diſſeramus. Mutationem aio omnibus in rebus præterquam malis eſſe periculoſiſſimam: in temporibus omnibus inuentis, in diæta corporum, in moribus animorum, in omnibus ſimpliciter præterquam in malis, ut modo dicebam. Corpora quidem cum primis cibis aliquibus & potibus laboribusq; utuntur, turbantur quodammodo, deinde ex diuturno harum rerum uſu concreſcunt, pinguiaq; redduntur: atq; huiuſmodi uictu utpote iam cõſueto, familiari & amico, delectantur admodum, & optime ualent: at ſi ex probabili aliqua cauſa ad aliam cogantur tranſire diætam, in morbos initio conturbata incidunt, antequã nouo uictui conſueſcant. Idem quoq; in cogitationibus hominum animorumq; naturis fieri cogitandum. Omnes enim eas leges colunt, & innouare formidant, in quibus educati ſunt: ſi illæ diuina quadam fortuna longe tẽporibus ſtabilitæ fuerint: adeo ut nullus aut recordetur, aut audiuerit eas unquam ſe aliter habuiſſe. Quapropter excogitare debet legislator, qua uia id in ciuitate quodammodo fiet. Hunc igitur ipſe modum excogitaui: adoleſcentum ludos quotidie uariatos, ut ſuprà diximus, exiſtimãt omnes nihil aliud eſſe quàm nugas, neq; quicquam ad officia uitæ habere momenti. Quare cedunt & mutationem hanc innouationemq; fieri facile patiuntur. Nec intelligunt, quod neceſſe eſt pueros diuerſis ac priores ludis gaudentes, diuerſos differentesq; à priorib. uiros fieri: diuerſos uero effectos, diuerſam quoque uitam quæſituros, atq; hinc noua ſtudia legesq; deſideraturos. hinc nemo formidat peſtem quam dixi maximam ciuitati futuram. Sed cætera quidem, præſertim circa figuras mutata, minus nocent. Crebra uero in laudandis uituperandisq; moribus innouatio grauiſſima etiam, ut arbitror, & plurimum formidanda. CLIN. Quid ni? ATH. An non ſuperioribus ſermonib. credimus, in quibus diximus, quod rhythmi & cætera muſicæ genera, imitationes quædam ſunt morum, tum bonorum hominũ, tum malorũ? Vel quid dicemus? CLIN. Nullo modo aliter ſentiemus. ATH. Omni igitur ratione conandum ne pueritia in cantibus & ſaltationibus noua unquam audeat imitari, neue ullus ad nouitatem pueros uoluptatũ blandimentis alliciat. CLIN. Optime dicis. ATHEN. Habetne quiſquam noſtrũ artem ad hæc Ægyptia meliorẽ? CLIN. Quam illã dicis? ATHEN. Vt tripudij cantusq; genera dijs omnia conſecrentur: & primum quidem feſti dies ſingulis in certis anni temporibus, dijs ſingulis deorumq; filijs, & dæmonibus ſtatuantur. Dein

de quæ

de quæ ſacrificia, quibus diijs offerenda ſunt, ordinetur. Qui ue cantus & choreæ quibus conueniant ſacrificijs diſtinguatur. Quę poſtquam diſtincta ſunt, communi ciues omnes libatione, tum Parcis, tum alijs diijs ſacrificent, certoſq; cantus & choreas, certis diijs, eorum ue filijs, & dæmonibus dedicent. At ſi quis aliter q̃ conſtitutũ ſit, hymnis choreisq; in deorum ſacris utatur, ſacerdotes tam uiri q̃ mulieres unà cum legum cuſtodibus, eum ſancte & legitime arceant: & qui repulſus erit, niſi libenter obtemperauerit, per totam uitam uolenti cuiq; pœnas impietatis perſoluat. CLIN. Probe. ATHEN. Verum quoniam huc oratione deuenimus, ut nos decet, afficiamur. CLIN. Quorſum hæc? ATHEN. Omnis nõ ſenex tantum, uerumetiam iuuenis quoties mirum quid & inſolens uiderit uel audiuerit, non utique accurrat ilico, quodq; dubium eſt concedat: ſed quaſi ad triuium ſiue ſolus ſiue cum alijs uenerit, ignoretq; uiam, perquirat ſane, nec ulterius progrediatur, antequam certior fuerit, quò iter ferat. Similiter nobis in præſentia faciendum. Nam cum in ſermonem de legibus mirum & inſolitum inciderimus, diligentiſſime conſiderare debemus. Non enim decet ſubito tantos uiros de re tanta ferre ſententiam, & quaſi planã protinus affirmare. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Ergo tempus ad hoc aſſumamus, tunc demum affirmaturi, cum ſatis fuerit conſideratum. Verum ne fruſtra conſequentem legum præſentium ordinem relinquamus, ad finem propoſitorum feſtinemus. Forte nanque ſi deus uoluerit, finem ſuum hæc tractatio conſecuta, plane quod modo dubitatur aperiet. CLIN. Præclare loqueris hoſpes. Quare ſic faciamus. ATHEN. Decreto igitur mirum hoc & inſolens, ut dicimus, affirmet̃, quo nobis odæ cantusq; conſtare legibus uideant̃: ſicuti priſci de citharœdia dicebant: ut illi quoq; non longe à noſtro abſint propoſito, ſed tanquam in ſomno, aut etiam in uigilia uel ſomniauerint, uel uaticinati hoc ſint. Hoc igitur ita decernatur. Nemo audeat præter publicos ſacroſq; cantus aliquid canere: & præter conſtitutam iuuentutis choream moueri tripudio, quemadmodum neq; contra leges alias quicquam facere licet. Qui paret, indemnis abeat. Eum uero qui non obtemperauerit, quemadmodum paulo ante dictum, legum cuſtodes ſacerdoteſq; tam mulieres q̃ uiri puniant. Sed hæc quidem ita ſe habeant. CLIN. Ita prorſus. ATH. Quomodo autem legibus hæc quiſpiã ita ſanciet, ut ridiculus non uideatur? Atqui ita conſideremus. Tutiſſimus ad hæc mihi modus uidetur, ut imagines quaſdam oratione fingamus: quarũ unam hanc eſſe dico, Sacrificijs factis, & uictimis de more peruſtis, accedat priuatim quiſpiam ad aram ſacraq;, filius aut frater, qui miſerabilẽ prorſus & noxiam orationẽ fundat, nonne dicemus hunc patri & ſuis male ominatum fuiſſe? CLIN. Dicemus ſane. ATHEN. In noſtris ciuitatibus fermè omnibus, ut breuiter dicam, hoc ita fit. Nam poſtea quàm magiſtratus quiſpiam publice ſacra fecit, nõ unus, ſed multi ſolent chori conuenire. Qui cum prope aras ſteterint, miſerandis uocibus ſacram rem temerant. Quippe uerbis numeriſq; & concentibus flebilibus audientium inficiunt animos, & qui turbam ad lachrymas uehementius commouet, uictoriæ præmia refert. Hanc nos legem nonne abrogabimus? & ſi querulam orationem audiri à ciuibus quandoq; oporteat, non fauſtis diuinarum ſolennitatum diebus, ſed nefaſtis potius conuenire dicemus? Tunc eant ſi placet præmio conducti chori, externiq; cantores, quemadmodũ in funeribus fieri debemus: ubi quidã mercede conducti, Caricæ gentis inſtar miſere defunctum ipſum deplorãt. Hoc certe huiuſmodi cantibus conuenire uidetur, eoſq; cum flebiles mœſtiq; ſint lugubris quoq; ueſtis, ut breuiter dicam, non coronæ neq; ornatus aurei decent. Igitur à uobis ipſis hoc rurſus exquiro, utrum primã hanc imaginẽ placeat cantibus adhiberi. CLIN. Quam? ATHEN. Bonum, inquã, omen, ipſumq; cantuũ genus ſemper in benedicendo & feliciter ominando uerſetur. An fortè nihil interrogandum, ſed id potius ſanciendũ? CLIN. Imò uero ſanciendum prorſus. Cunctis enim hæc lex digna ſuffragijs. ATH. Quænam igitur poſt benedictionem, laudes, bonumq; omen, muſicæ ſecunda lex erit? Nonne ut preces diijs, quibus libamus, effundantur. CLIN. Certe. ATH. Tertia uero, ut arbitror, erit lex: ut cum poetę preces ipſas, petitiones hominum à diijs eſſe non ignorent, diligenter animaduertant, ne mala quaſi bona poſtulent. Ridicula nimiũ illius cõditio, qui ita precatur. CLIN. Proculdubio. ATH. Nonne ſuprà cõceſſimus, nõ oportere in ciuitate aureas & argenteas diuitias eſſe? CLIN. Omnino. ATH. Cuius igitur exemplar ſermonem hunc eſſe dicemus? Nonne huius? quod uidelicet poetarum genus non omne quæ bona ſunt, quæ non, ſatis

cognoscere potest. Quare si quisquã poetarum uerbis aut cantu præter ipsam rationem preces non rectas nobis tradiderit, is contraria in rebus maximis petere ciues faciet. Quo quidẽ errore, sicut diximus, non multos maiores reperiemus. Vnam igitur hanc quoq; in musica legem formamq; ponamus. CLIN. Quam? Dic apertius. ATH. Nemo poeta præter ciuitatis leges, & iusta, uel honesta, uel bona fingere quicq; audeat. Nec liceat quę cõposuerit, ulli priuatorũ ostendere, anteq; constituti hac de re iudices legumq; custodes & uiderint & approbauerint. Qui uero musicæ & disciplinæ præsideãt, ferme ostensum est. Nunquid ergo, quod sæpe iam quæro, lex ista nobis formaq; & imago tertia sancietur? An aliter? CLIN. Sanciatur omnino. ATH. Post hæc rectissimum erit, ut hymni laudesq; deorũ precibus mixtæ canantur: deinde dæmonũ heroumq; similiter, cum laudibus preces idoneæ. CLIN. Nil prohibet. ATH. Ad hæc sequitur confestim hæc sine inuidia lex.

Qui mortui laudandi

Decens est eos ciues laudibus exornare qui cesserunt è uita, si corporis uel animi uiribus res arduas præclarasq; gesserint, & legibus libenter paruerint. CLIN. Quid ni? ATH. Viuentes autem adhuc, laudibus hymnisq; honorare tutum non est, priusquã uita functus quispiã finem uiuendi præclarũ fecerit. Hæc omnia uiris mulieribusq; uirtute insignibus communia sint. Cantus autem & tripudia ita constituant: Multa priscorũ sunt circa musicam antiqua poemata, & saltationis genera, de quibus decẽtia & cõmoda constitutæ ciuitati deligere, nulla inuidia est. Quorum electores nõ pauciores q̃ quinquaginta sint annos nati. hi quæ sufficienter dicta esse uideantur, eligãt: quæ uero improbe dicta omnino reijciant. Et quæ minus sufficienter, poetis uiris mulicisq; adhibitis corrigãt & absoluãt, atq; uirtute ipsorum poetica, non uoluptatibus neq; cupiditatibus, nisi in paucis quibusdam utantur, ita ut legumlatoris exposita uoluntate, saltationẽ cantumq; & omnem choream, prudenter ad eam dirigant. Omnis profecto ordinata musa, quãuis suauis musa nõ adiungatur, longe melior est q̃ cum est sine ordine. Suauitas autem atq; iucunditas Musis omnibus est cõmunis. Nam in quacunq; à primis annis, ad ætatem usq; maturam uersatus aliquis fuerit, eam iucundam arbitratur. Quippe si in Musa temperata atq; ordinata fuerit educatus, contrariam cum audit odit, illiberalemq; appellat. Sin uulgarem incultamq; semper audire consueuerit: huius contrariam, frigidam & asperam esse dicit. Quapropter ut modo dicebam, iucunditatis & molestiæ in utraq; pro cõsuetudine nostra par ratio est, sed emolumenti & detrimenti ratio impar. Nempe altera meliores, altera deteriores facit utentes. CLIN. Præclare. ATH. Præterea cantus qui uiris conueniant, & qui fœminis, forma quadam distinguere debemus, & concentibus numerisq; accommodare. Absurdum est enim concentui uniuerso uel numero dissonare, & his singulis non idonea reddere. Horum igitur formæ necessario legibus statuendæ sunt, & utrisq; cõueniente attribuendæ. Et quid uirum, quid'ue mulierem deceat, ex ipsa utriusq; naturę differentia, declarare. Porrò quod magnificum est & ad fortitudinem tendit, uirile dicendum. Venustum autem modestumq; magis, fœminis esse accommodatius & disputatione asseuerandum, & legibus sanciẽdum. Atq; ordo quidem hic sit. Deinceps declaremus quomodo hæc & quibus tradenda aperiendáque sint, & quando agenda. Quemadmodum uero nauium faber carinulas primum ad nauis formam supponit, sic ego mihi facere uideor. Nam dum uitæ conor figuras distinguere, secundum animorũ naturales formulas quasdam quasi carinulas iacio, ut qua uia & ratione, huius uitę nauem per hęc maria ducturi simus, recte conspiciatur. Humanæ quidem res magno studio dignæ non sunt: Studere tamen necesse est, quod informatum dixerim. Postquam uero hic sumus, si modo quodam conuenienti id fecerimus, satis forsan nobis erit factum. Sed quid dicam, recte fortassis aliquis quæret. CLIN. Recte admodum. ATH. Oportere igitur aio quod studio dignum est, studiose sectari, non digna uero nequaquam. Ac deum quidem omni beato studio dignum, Hominem uero, sicut etiam suprà diximus, dei ludo esse fictum, atq; id uere ipsius optimum esse. Ita igitur affectos homines consequenter & mares & fœminas uersari in ludis quàm pulcherrimis oportere, contra quàm modo cogitantes. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Nunc certe studia ludorum gratia sequenda esse ducunt. Nam rem bellicam putant studio dignam pacis gratia bene disponendam esse, cum in bello nec ludus inesse soleat, neq; disciplina ratione digna fuerit unquam, nec sit modo, neq; futura sit. nos autem eam disciplinam studio dignissimam arbitramur, qua homines instituti quamlongissime

Viuẽtes nõ laudandi

Homo ludus deorũ

atq;

atq optime in pace uitam agant. Quæ autem ludendi in uita recta sit ratio, & quales ludi in sacrificijs canendo saltandóq adhibendi sint, ut & dij nobis reddantur propitij, & hostes fundantur in pugna, & quas potissimũ res cantu & saltatione imitati hæc utraq consequi ualeamus, quibusdam quasi formulis præsignatũ est, & uiæ per quas eundum, constratæ sunt. Qua iane in re credendum est poetam bene cecinisse, cum ait, Telemache, alia quidem tu mente uersabis, alia tibi dæmon suggeret. Non enim te puto sine numine diuũm genitum & nutritum. Hoc ipsum alumnos quoq nostros cogitare oportet, & superiora quidem sufficienter dicta existimare, & siqua desunt dæmonem deumq sperare sibi suggesturum, quibus scilicet sacrificijs choreisq & quando & quæ numina ludendo placare debeant, secundum modum naturæ uiuentes, cum ipsi res quædam miræ sint ut plurimum ueritatis parum participes. MEG. Genus hominum hospes penitus parui facis. ATH. Non mireris, sed ignosce, ô Megille. Nam cum ad deum respexerim, commotusq fuerim, hæc dixi. Genus ergo nostrum, si tibi sic placet, non uile, sed aliquo dignum studio sit. Post hæc gymnasiorũ doctrinarũq publica ædificia tripartito in media urbe locata sunt. Foris quoq equorũ gymnasia in suburbijs similiter tripertito. loca insuper ampla ordinata, ubi iuuentus ad arcum & telorum iactum instruatur exerceaturq. Quod si in superioribus non sufficienter de his est dictum, nunc & sermone dictum sit, & lege sancitum: illorumq omnium peregrini magistri precio conducendi, qui illic habitantes, & ad rem militarem, & ad musicã uenientes instituant. Ac non illos tantũ quos parentes uoluerint oportet discere, quos uero noluerint, disciplinas missas facere, sed ut dicitur, uiri omnes quoad fieri potest, & pueri, utpote qui ciuitatis magis quàm parentũ liberi sint, necessario discant. Eadem quoq de fœminis quæ & de masculis lex mea sanciet. Eadem enim ab utrisq uolumus exerceri. Neq uerebor dicere equestrem disciplinã atq gymnasticam, ita mulieribus ut uiris honestã esse. Hoc enim ex ueterib. audiui fabulis, fidemq adhibeo. Nostris etiam temporibus, non ignoro esse circa Pontum innumera mulierum milia, Sauromatidasq uocari, quibus non equorum modo, uerumetiam arcuum cæterorumq armorũ ęqualis cura cum uiris & exercitatio sit institutra. Sed rationem quoque ad hæc, hanc habeo. Aio equidem si hæc ita fieri possunt, stultissimum hoc in nostris regionibus esse, ut non ijsdem studijs mulieres ac uiri omni conatu consensuq dent operam. Ferme enim ciuitas omnis hoc modo pro dupla, dimidia fit, ex eisdem laboribus atq tributis. Qui sane legislatoris error est ingentissimus. CLIN. Sic apparet. Verum multa nobis hospes præter rerumpublicarum consuetudinem dicta sunt. ATHEN. Totam primo disputationem decet percurrere, deinde quod potissimum uidetur, eligere. CLIN. Scite admodum modo dixisti, fecistiq ut meipsum reprehendam, quod illa dixerim. Quare de inceps ut lubet dicas. ATHEN. Hoc ipsum mihi placet Clinia quod modo dicebam. nam si re ipsa non satis pateret hæc fieri posse, contradici forsan nonnihil posset. Nunc uero si quis legem hanc aspernatur, aliud certe quærat oportet. Præceptum uero nostrum non cessabit asserere, quod oporteat doctrinæ cæterorumq ęq maxime mulieres cũ uiris participes fieri. Sic enim de his considerare oportet. Dic age, si mulieres cum uiris in omni uita participes non sint, an non necesse erit ipsis alium quendam ordinem assignare? CLIN. Necesse. ATHEN. Quem alium eorum qui nunc sunt potius, quàm nostræ communionis ordinem assignabimus? Vtrum sicut Thraces, multæq aliæ gentes, agriculturam, bubulcorum pastorumq officia, & reliqua opera nihil à seruorum ministerijs differentia mulieribus tribuemus? An quemadmodum nos uicinique omnes nostri, reconditis in unam domum rebus, ut dicitur, omnibus fœminis penu custodiam, radios, lanificium, & similia cõmittemus? Vel Laconicũ ô Megille quasi mediũ eligemus? ut uirgines quidem gymnasiis & musicæ uacent, mulieres autem in ocio quidem lanificium curent, uitam tamen non abiectam & tenuem, sed solertiorem quandam agant. Quinetiam domestici cultus, custodiendi penu, educandorumq liberorum mediam quandam curam suscipiant. Nec bellis intersint: ut si patriam liberósq tueri necesse sit, nec sagittas emittere ut Amazones, nec cum reliquis ciuibus iaculationem scite obire queant: nec scuto hastáq sumpta, imitari deam, ac pro patria obsessa generose resistere, ut si nihil aliud maius, terrorem saltem in acie uisæ hostibus ipsis incutiãt. Quippe si ita uixerint, Sauromatas imitari nunquam audebunt: sed apud ipsas mulieres, mulieres illorum uidebunt uiri. In his itaq

Circa Pontũ mulieres militare, quę Sauromatides uocantur

uestrarum legum latores probet qui uelit. Ego profecto aliter nunquã dicam, perfectum namq; officium, non medium à legumlatore requiro, qui non sinat resolui delicijs mulieres, nec maribus solis attẽdat: ne pro felicitate ciuitatis duplici, simplicem solum efficiat. MEG. Quid hic agemus ô Clinia? An patiemur ut Spartam sic hospes inuadat? CLIN. Certe. Nam cum dicendi libertas ei cõcessa sit, quousq; satis de legibus tractatũ non fuerit, interturbandus non est. MEG. Probe dicis. ATH. Meum igitur est quæ sequuntur explanare. CLIN. Proculdubio. ATH. Quis igitur uitæ modus erit, quibus necessaria mediocriter sint præparata? Artes uero alijs relictæ, agricultura seruis cõmendata, qui fructus ex agris reddant, qui satis sint hominibus modeste uiuentibus. quibus præterea conuiuia publica sint instituta: uirorum quidem seorsum: & proxime propinquorum, filiarumq; unà atq; matrum. hisq; conuiuijs principes quidam & uiri & mulieres præpositi sint: qui in eis obseruẽt quotidie animaduertãtq; singula: deinde cœtus ipsos dissoluant. & postq; tam principes quàm cæteri dijs ipsis, quibus dies illa uel nox dicata est, libauerint, domũ proficiscantur. His igitur hominibus sic institutis nullum' ne erit reliquum opus necessarium ipsisq; conueniẽs? sed dediti uentri, more pecorum uiuent? At uero nec iustum, nec honestum id ducimus. Neq; possibile est ita uiuentem hominem in id tandem quod sibi conuenit, non incurrere. Conuenit autem desidi obesoq; per inertiam animali, ut ab alio laboribus exercitato & quasi extenuato fortiq; raptum dilanietur. Hæc utiq; si sufficienter exactéq;, ut modo uidemur, perquiramus, fortè nunquam fierent, donec mulieres & liberi & domus & reliqua propria cuiq; essent. Si tamen, quæ secunda ad ea sunt, & modo tractantur, fierent, mediocriter certe fient. Opus igitur ita uiuentibus non paruum neque uile restare dicimus: sed maximum omnium à iusta lege mandatum. Nam quum singuli uiuendi modi à cæteris omnibus operibus distrahant, ut si quis Pythia uel Olympia uincere studeat, is alijs rebus uacare nequeat: duplici, immo uero multiplici adhuc cura, uita illius plena est, qui recte animi corporisq; uirtuti uacat. Nihil enim exercitationis corporeæ, nihil doctrinarum animi morumq;, propter alia negocia negligendum est. Ferme enim tota dies totaq; nox ista diligenter curãti uix satis est, ut ea prorsus assequatur. Cum igitur hæc ita se habeant, ordo totius temporis liberis hominibus ab ortu solis perpetuus ad alterum solis ortum est habendus. Ridiculus fortasse legislator habebitur, si multa frequentiaq; & minima quęq; de familiari administratione narrauerit, cum in alijs, tum etiã in nocturna uigilia, quam necesse est ut conseruaturi ciuitatem exhibeant. Nam siue lex siue officium id appellandum sit quod modo præcepimus, certe omnibus turpe illud & illiberale uideri debet, ut ciuium aliquis per totam dormiat noctem: nec primus excitetur & surgat, ita ut hoc toti familiæ pateat. Quinetiam ut domina ab ancillis, non ancillæ ab ipsa primum excitentur, turpe dicendum apud seruos, ancillas, pueros, & domum deniq; si possibile sit uniuersam. Nocte igitur exurgant: & magistratus publicũ aliquid, patres uero matresq; familiæ in domibus proprijs rem suam curent. Somnus enim multus, nec corporibus, nec animis, neq; rebus gerendis, natura conducit. Nemo quidẽ dum dormit, alicuius precij est, non magis quàm si non uiueret. Quare quicunq; uiuere & sapere cupit maxime, quàm longissimo tempore uigilet, sola sanitatis commoditate seruata. Ad hanc uero nõ multo opus est somno: si bene assueueris somnis. Magistratus profecto nocte in urbibus uigilantes malis hominibus tum hostibus tum ciuibus terrori sunt, amãdi honorandiq; iustis & temperatis, sibi & ciuitati utiles uniuersæ. Sed nox quidem ita peracta, ad ea quæ diximus fortitudinem quoq; in animis ciuiũ creat. Sole uero surgente, pueri ad magistros proficiscantur. Quoniã uero nec pecudes nec alia prorsus ulla sine pastore uiuere debent, nec pueri etiam sine pędagogis sint, neq; absq; dominis serui. Est autem puer omni bestia intractabilior. Nam quum prudentiæ fontem nondum perfectum habeat, insidiosissimus est acerrimusq; & petulantissimus omnium bestiarum. Ideo multis quasi frenis uinciendus est. Et cum primum à matribus nutricibusq; seiungitur, pædagogis eum ad puerilem lasciuiam regendam commendare oportet: deinde ut liberum quidem, doctrinarum potissimum gratia præceptores: ut autem seruum, castiget quicũq; ex liberis fortè deprehenderit, puerum ipsum & pædagogum & præceptorẽ: siqua in re delinquere eos conspexerit. Si uero pręsens quis iure non castigauerit, maximo subijciatur opprobrio. Rem hanc ille qui de custodibus legum ad principatũ puerorum electus fuerit

De familiari administratione pauca

De somno multo & uigilijs

Puer omni bestia intractabilior

rit cognoscat: siue ille qui eos deprehendit non castigauerit cum oporteret: siue non more castigauerit. Acute autem uideat hic oportet, diligẽtissimé q̃ educationem puerorum curet, naturas eorum secundum leges ac bonum ipsum dirigens semper & conuertens. Quomodo autem hunc ipsum nobis lex sufficienter erudiet? Non enim satis, nec aperte adhuc dictum est: sed alia tacta, alia prætermissa. Oportet autẽ pro uiribus nihil relinque re, sed rationem omnem exponere, ut interpres hic alius & educator sit. De choreæ quidem, cantus, & saltationis forma dictum est, quæ eligenda, corrigenda, dedicanda sit. De scriptis autem oratione soluta nondum diximus: quænã horum, & quo ordine, ô optime pueritiæ cultor, alumnis tradenda sint, quãuis quæ in re bellica discenda exercẽdáq̃ ipsis sunt, iam habeas. Etenim quod percipienda sint quæ ad literas pertinent primum, deinde quæ ad lyram, à legislatore dictum est. Præterea quæ ad computationem numerorũ spectant, quibus opus esse diximus: & omnino quæcunq̃ ad bellum ac rem familiarẽ publicamq̃ conducunt. Item quę ad diuinorũ astrorum solis lunæq̃ circuitum, perquirendum: ut uniuersa ciuitas non ignoret ordinem dierum in mensem, mensiumq̃ in annum: atque ita tempora, solennitates, sacrificia ut decet disposita naturali quodam ductu, uiuam ciuitatem uigilantemq̃ reddant, & dijs honorẽ tribuãt, & homines ad hæc prudentiores efficiant. Hæc tibi sic ô amice à legislatore sufficienter distincta sunt. sed quæ sequuntur animaduerte. Nam de literis nondum satis distinctum fuisse dicimus: quoniam quatenus his uacandum sit, non est declaratũ: utrum uidelicet exacte eas comprehendere debeãt, qui mediocres futuri sunt ciues, an nihil omnino. Similiter quoq̃ de lyra. Ad literas ergo decennes pueri proficiscantur, triennioq̃ insistant. Et qui tres ac decem egerunt annos, lyræ similiter tres annos incumbãt. Nec liceat aut patri plus uel minus in his liberos detine re: aut liberis siue tædio affectis citra id tẽpus, siue desiderio cõpulsis ultra his rebus, contempta lege, uacare. Siquis nõ paruerit, honores qui disciplina prędítis dant, quos postea narrabimus, nõ consequatur. Sed quid in his annis docere magistri, adolescentesq̃ discere debeant, audi. Literas donec legere scribereq̃ possint perdiscãt. Velociter aũt aut perpulchre faciant, necne, nisi natura in hoc temporis spatio iuuerit, nõ est curandum. Monimenta uero poetarũ in quibus lyra non utunt, partim metrice scripta, partim sine metro: quæ quidẽ rhythmo harmoniáq̃ carentia fallacia scripta, sunt nobis à nõnullis huiusmodi hominibus tradita, qua ratione usui dabitis ô omniũ optimi custodes legum? Legum quoq̃ latorem, qualem istorũ usum uobis recte tradat, dubitaturũ arbitror. CLIN. Quid hospes tecum ita dubitasti? ATHE. Recte tu Clinia. sed ad uos qui de legibus communiter mecum consideratis necesse est ut & quæ certa & quæ dubia mihi uidentur, aperiam. CLIN. Quid ergo de his modo dicis? quid te mouit? ATH. Dicam equidem. Profecto in numeris hominibus non est facile contradicere. CLIN. Nunquid parua & pauca de legibus iam dicta putas multis cõtraria? ATH. Vere prorsus id dicis. Iubere namq̃ uideris, ut quamuis multis hoc iter arduum odiosumq̃ sit, peragã tamen confidenter, perq̃ legũ semitam præsentibus sermonibus patefactam nihilo prætermisso progrediar: cum iter huiusmodi forsan nõ paucioribus, & si paucioribus, nõ deterioribus placeat. CLIN. Certe. ATHEN. Nihil igitur prætermittam. Dico equidem, poetas multos hexametro carmine, multos trimetro alijsq̃ generibus metrorũ scripsisse: ac alios seria, alios iocosa fuisse complexos. Quæ cuncta multi facultatis huiusmodi professores, asserunt recte educandis iuuenibus ediscenda, ut ex uariorum poetarum peritia facundi reddantur. Alij capita quędam ex omnibus electa, & in idem cõducta, memoriæ cõmendanda contẽdunt. si modo quis nostrum ex multorum peritia atq̃ notitia probus uir & sapiens est futurus. Tu uero quid ab his recte dicatur, quid contrà, libere à me nunc explicari iubes? CLIN. Quid ni? ATHEN. Ego igitur quid potissime de his omnibus uno uerbo sufficienter dicam? hoc equidem arbitror, quod mihi ab omnibus cõcedetur. Multa à poetis probe, multa etiam contrà esse dicta. Quod si ita habet, multorũ ediscendorũ studiũ iuuenibus periculosum esse assero. CLIN. Quomodo ergo, & quid custodi legũ præcipis? ATH. Qua de re dicis? CLIN. Quónã sibi respiciendũ quasi ad exemplar quoddã, ut alia perdiscẽda iuuenibus, alia ne attingenda quidẽ iubeat, ne dicere id graueris obsecro. ATHEN. O bone uir Clinia, uideor quodammodo fortunatus. CLIN. Qua in re maxime? ATHEN. Quod penitus exemplo non caream. Nempe cum ea quæ ab aurora ad hanc horam nõ sine quadam

Discenda quæ sint.

deorum inspiratione, ut mihi uidemur, narrauimus, animaduerto: poesi quodammodo similia mihi uidenti. Nec mirum est si proprios sermones quasi simul omnes collectos respiciens sic afficior, ut admodũ læter. Omnino enim quæ aut poetice aut soluta oratione dicta didici & audiui, moderatissima hæc mihi instruẽdisq; iuuenib. idonea maxime uidentur. Quamobrẽ quod melius exemplum legũ custodi atq; doctori proponã, non habeo, q̃ ut magistros cogãt pueris hæc exponere, & quæcunq; alia his similia: siue poetice, siue soluta oratione scripta sint: siue simpliciter dicta quidẽ, & huic disputationi cõsentanea: quæ nullo modo prætermittat oportet, sed operã det ut scribanti. ac primũ præceptores ipsos cõpellat dicere hæc, atq; probare, & eos qui nõ probẽt repellat: ijs uero qui probãt, erudiendos instituendosq; adolescẽtes cõmittat. Sed de literis earũq; magistris iam satis. CLIN. A proposito quidẽ hospes, ut mihi uidet, nõ aberrauimus: sed utrum recte totam rem, an contrà agamus, forsan difficile dictu. ATH. Tunc demũ Clinia id quoq; patebit, ut decens est, quando sicut sæpenumero diximus, legũ tractatio finẽ accipiet. CLIN. Recte. ATH. Verũ post literarũ magistrũ nonne de citharista dicendum? CLIN. Cur non? ATH. Si superiorum memores erimus uerborũ, citharistis congruum & docendi & educandi, quantũ ad sua spectat, ut reor, officiũ dabimus. CLI. De quibus dicis? ATH. Oportere diximus Dionysiacos cãtores sexaginta annos natos rhythmorũ naturas harmoniarumq; cõstitutiones acute sentire, ut in cantibus affectus animi imitantibus, probi animi imitationes, ab imitationibus improbi secernere possint: & has quidẽ reijciãt, illas in medium deductas, adolescentũ auribus cõcinant, trahantq; eorũ animos imitatione quadã perductos ad uirtutis ipsius possessionẽ. CLIN. Vera loqueris. ATH. Quapropter citharistam discipulumq; eius oportet lyræ uocibus uti eius expressionis gratia, quæ ex canoris fidibus prouenit, & uocibus uoces consonas reddere. Diuersitatẽ uero uarietatẽq; lyræ, cum alios fides modulos reddant, alios poeta cantus ipsius autor, ut spissitudinẽ præterea raritati, uelocitatem tarditati, acumen grauitati, & omnino consonũ simul & dissonum præstet, rhythmorumq; uniuersa uarietas, lyræ uocibus accõmodetur, afferre illis nõ licet, qui triennio utilitatẽ musicæ sunt facile percepturi. Contraria enim cum se inuicem confundant, difficile discunti. Oportet autẽ ut facile iuuenes discant. Nam nec parua, nec pauca sunt, quæ necessario illis perdiscenda mandamus. Hæc autem oratio progrediens cum tempore simul ostendet. Hæc de musica doctores procurent. Quæ uero uerba cantus ue chorearum magistri docere debeant, ea nobis in superioribus distincta sunt, quæ dedicanda commode solennitatibus diximus, ut unà cum felici oblectamẽto utilitatem quoq; ciuitatibus præbeant. CLIN. Vere hæc etiam distinxisti. ATHEN. Hæc itaq; uere distincta electus ad musam magistratus suscipiat curetq; feliciter. Nos uero sicut musicæ docendi modũ qui restabat adiecimus, ita nunc saltationi & uniuersæ corporis gymnasticæ, cum idem reliquum sit, idem quoq; adijciamus. Pueros enim puellasq; oportet tripudium & gymnasticam discere. Nonne? CLIN. Sic oportet. ATHEN. Saltandi igitur magistri pueris, ac puellis magistræ dentur, ut his apte exerceantur. CLIN. Dentur prorsus. ATH. Rursus uirum illum plurima negocia subiturum, uocemus pueritiæ curatorẽ, qui cum & musicæ & gymnasticæ curam habeat, nunquã ocio abundabit. CLIN. At quo pacto tantam cum senior sit, curam sufferre poterit. ATH. Facile ô amice. Lex enim ipsi concessit, cõcedetq; ut ad eam curam quos uelit ciuium & uirorum & mulierum accipiat socios. Ille autem qui deligendi sint cognoscet, uoletq; socios probos deligere, cum magistratus ipsius magnitudinem prudenter & cognoscat & uereatur, nec ignoret quòd si pueritia recte educata sit, educeturq;, omnis in uita recta fit nauigatio: sin contrà, quid contrà sequatur, nec dictu dignum est, neq; nos dicimus, perniciosum in ciuitatem nouam omen fugientes. Multa iam de saltatione déq; omni motu gymnastico diximus. Gymnasia enim omnes etiam exercitationes bellicas appellamus, ut sagittandi, iaculandi, peltasticen quoq;, & omnes armatorum dimicationes, acierum ordinationes, ductiones exercitus, castrorum positiones, & quæcunq; ad equestrem pertinent disciplinam. Quorum omnium publicos oportet esse magistros à ciuitate cõductos, qui pueros & puellas, uiros & mulieres doceant, ut omnes qui in ciuitate sunt, hæc omnia sciant. Et puellæ quidẽ saltare pugnaréq; cum armis consuescãt: mulieres autem castra mouere, ordines struere, & arma sumere atq; deponere, si nullius rei alterius gratia, attamẽ si res cogat ut in militiam

Cur mulieres oporteat castra & arma tractare

uir

uiri omnes proficiſcantur, poſſint ipſæ interim ſiquid aduerſi acciderit, ciuitatem defendere: uel ſi tanta hoſtium multitudo agros inuaſerit, ut neceſſe ſit mulieres quoq; pro ciuitate arma capere. quorum nihil eſt quod non facile euenire poſſit. Magno certe reipublicæ uitio dandum eſt, ita ignaue mulieres educari, ut nec ueluti aues quidē pro filiolis contra feroces audeant beſtias pugnare: moriq; potius uelint, cunctaq; ſubire pericula, quàm ſtatim ad aras templaq; confugere, opinionemq; de genere hominum dare, omnium ignauiſſimum animalium eſſe. CLIN. Per louem hoſpes & dedecori hoc & detrimento eſt ciuitati. ATH. Legem igitur hanc ſanciamus, ut rem bellicam mulieres non negligant: ſed ciues omnes tam mulieres quàm uiri illi dent operam. CLIN. Sanciamus. ATHE. De luctatione quidem partim nobis eſt dictum. Quod uero, ut arbitror, maximum eſt, nō diximus, nec facile dictu eſt, niſi quis uerborum declarationi corporis geſtus adiungat. hoc ergo tunc iudicabimus, quando uerba rebus coniuncta apertius aliquid etiam de cæteris ſignificabunt, & luctationem maxime omnium motuum prælio affinem eſſe, & oportere nō prælio huius cauſa, ſed huic gratia prelij operam dare. CLIN. Probe id quidē. ATH. Sed de luctandi quidem facultate hactenus ſit dictum. Cæteros uero corporis totius motus, quorum plurimi ſaltationis nomine recte appellari poſſunt, in duas ſpecies diſtribuimus. Nam alius quidem motus decentioribus geſtibus corporis honeſtum dignumq; aliquid imitatur, alius contrà indecentioribus, ad uile aliquid imitando deducit. Et utriuſq; rurſus duæ ſunt ſpecies. Honeſtus enim digniorq; motus alius eſt, cum in bello uiolētisq; laboribus egregio corpore fortiq; animo implicamur. Alius, dum animus in rebus ſecundis moderate lætatur. Hunc ſiquis pacificum appellet motum, ſecundum naturam appellare uidebitur. Illum uero à pacifico diuerſum Pyrrhichen recte quiſq; uocabit, qui imitatur flexus corporum, quibus tela plagæq; uitantur, declinando, retrocedendo, exiliendo in altum, humiq; ſe contrahendo: contrarios item geſtus, quibus uidelicet aduerſus alios quicquā infertur, ſagittando, iaculando, cædendo. In his omnibus arbitrari oportet, quando intrepidus & conſtans habitus in membrorum rectitudine & fortitudine animi adhibetur, recte fieri: quando uero contrà, non recte. Sed & paci conuenientem ſaltationem hoc pacto in ſingulis conſideremus, utrum recte necne pro natura honeſtæ ſaltationis decenter quis in choreis optima lege eruditorum uirorum uerſetur. primum uero ambigua quæ in controuerſiam cadit ſaltatio, à nō ambigua diſtinguenda eſt. quænam igitur hæc? & quo pacto utraq; diſtinguēda eſt? Ambiguam arbitramur, quæ Bacchica, Bacchumq; ſequentium eſt: quas Nymphas, Panes, Silenos ac Satyros uocant. quæ quidem, ut aiunt, uinolentos imitatur, luſtrationes & ſacra facientes. Totum hoc ſaltationis genus, neque quod bello conueniat, neq; quod paci, neq; quid ſibi uelit, facile determinari poteſt. Rectiſſimū igitur mihi uidetur, id ita diſtinguere, ut ſeorſum à belli, ſeorſum etiā à pacis ſaltatione id ponamus, negantesq; hoc eſſe ciuile, atq; ideo relinquentes ab belli pacisq; quæ ſine controuerſia eſt, ſaltationem ad nos pertinētem iam reuertamur. Genus autem illud muſæ, quo in pace & proſperitatis opinione utimur deos deorumq; filios honorantes, bipertito diſtinguitur. Alterum enim cum pericula laboresq; euaſimus, & bona adepti ſumus, adhibetur, quod maiores continet uoluptates. Alterum prioribus bonis ſeruatis auctisq; agi ſolet, in quo remiſſior eſt uoluptas. In huiuſmodi uero rebus ex maiori uoluptate concitatius, ex minore remiſſius quiſq; mouetur. Modeſtior etiam quilibet, & ad fortitudinem exercitatior pacatius mouetur. Ignauus contrà, & ad temperantiā minime exercitatus, maiores uehemētioresq; mouendi permutationes agit. Communiter autem ſeu cantu, ſiue aliter quis loquat̄, quieto id corpore facere nequit. Quapropter uerborū imitatio corporis figuris expreſſa, artem omnem ſaltatricē peperit, qua cōcinne nōnulli, alij inconcinne mouentur. Cumq; in alijs multis nominib. bene & ſecundum naturā poſitis laudanda antiquitas ſit, in hoc quoq; probanda eſt, quod ſaltationes cunctas moderatorū hominū in rebus ſecundis temperate gaudentiū, recte admodū muſicēq; & ſecundum rationē concinnitates quiſquis ille fuerit, nominauit: duasq; honeſtę ſaltationis cōſtituit ſpecies: & belli quidem Pyrrhichen, pacis cōmode concinnitatem uocauit. Hęc debet legislator figuris quibuſdam exponere: cuſtos aūt quęrere, & inuenta cum alia muſica coniungere, atq; in ſolennib. ſacrificijs diſtributa, ſingula ſingulis dedicare: & ita ordinata ſtabilire, ut nihil eorū poſtea nec in ſaltu nec in cātu aliter fiat, ſed in eiſdē uoluptatib. ciuitas

eadem perseuerans, ciuesq; ijdem similes semper pro uiribus permanentes, bene beateq; uiuant. Sed iam de honestis pulchrorũ corporum generosorumq; animorum choreis diximus. Deformium uero corporũ cogitationumq; motus, qui ad risum & comœdiã, uerbis, cantu, saltatione, omnibusq; huiusmodi imitationibus spectant, cõsiderare & cognoscere necesse est. Nam seria sine ridiculis, & omnino sine contrarijs contraria cognoscere quidem impossibile est, si quis prudens est futurus. Fieri autem ambo minime possunt, si quo pacto uirtutis participes euasuri sumus. Sed hæc huius gratia cognoscenda sunt: ne propter ignorantiam ridiculum aliquid agatur aut dicatur, quum minime oporteat. Serui igitur & peregrini precio conducti talia imitentur, studium uero ipsius nullum adhibeatur. Nec adeo liber sit ciuis, seu uir, siue mulier, qui discere ista cernatur, sed noua semper in his appareat imitatio: atq; ita ad risum spectantes ludi qui comœdiæ uocabulo appellantur, ratione ac lege dispositi sint. Tragœdiæ uero poetæ, qui res, ut aiunt, serias narrant, si nos sic interrogent: licétne ô amici, in regionẽ ciuitatemq; uestram nobis uenire, poematáq; nostra ad uos perferre? An aliter uobis de re tragica uisum est? quid ad hęc diuinis uiris recte nos respondebimus? Nam mihi quidẽ ita uidet. Nos uero ô uiri optimi, tragœdiæq; pulcherrimæ & optimæ quoad fieri potest, sumus poetæ. Nempe uniuersa respub. nostra pulcherrimæ optimæq; uitæ imitatio est: quam rem nos certe tragœdiã uerissimam arbitramur. poetæ ergo uos estis: poetæ quoq; eiusdem poematis ipsi sumus: & quasi æmuli ad opus pulcherrimum tragœdiæ contendimus, quod sola lex uera, ut speramus, potest perficere. Verum nolite credere facile à nobis admitti, ut scenas in foro cõstituatis, & clamosos cõducatis histriones, qui altius q̃ nos exclamẽt, atq; ita ad liberos nostros, ad uxores, ad turbam urbis omnem, de eisdem rebus non eadem quæ nos, sed contraria sæpe cõcionemini. Insaniremus enim & nos omnino & ciuitas omnis, si antequam magistratus uiderint quæ composuistis, & dicenda ad populum iudicauerint, admitteremini. Nunc igitur ô uiri optimi mollium musarũ alumni istos cantus uestros cum nostris apud principes cõparabimus: & siquæ dicentur, eadem aut meliora nostris esse uidebuntur, chorum uobis dabimus. Sin uero aliter ô amici, nunquam dare poterimus. Hęc ita de omni chorea eiusq; doctrina legibus & moribus cõstituta sint, & seruorum quidem seorsum à dominorum officijs, si uobis quoq; uidetur. CLIN. Videtur certe. ATHEN. Sed liberis tres adhuc restant doctrinæ. Vna computatio numerorum. Altera longitudinis, latitudinis profunditatisq; mensura. Tertia circuitus astrorum notitia. Quę omnia nõ exacte multi perdiscẽt, sed pauci quos ad finẽ progressi significabimus. sic enim decet. Multitudini uero quę necessaria sunt, rectissimeq; dicunt, turpe est nescire. Sed exquisite cuncta perquirere, nec facile est, nec omnino possibile. Quod ex ipsis necessarium est, reijci non potest. Immo uero ad hoc ipsum respexisse uidetur, qui prouerbio primus ita de deo est loquutus, quod nec deus unquam cum necessitate pugnabit. quod quidem de diuinis necessitatibus intelligendũ arbitror. nam si hoc de humanis necessitatibus dicat, ad quas multi respicientes male quid agunt, longe omnium stultissima erit oratio. CLIN. Quænã igitur hospes non humanæ, sed diuinæ doctrinarum necessitates sunt? ATH. Illas arbitror quas qui non discit ullo modo nec experitur, nunquam hominibus deus fit, nec dæmon, nec heros, ut curam hominum studiose habere possit. longe etiam aberit, ut homo diuinus fiat, si nec unum, nec duo, nec tria, nec paria omnino atq; imparia potest cognoscere, si nec numerare nouit, nec dies & noctes dinumerare, nec solis ac lunæ cæterorũq; astrorum lationes accepit. Quę siquis necessaria neget homini pulcherrimarum doctrinarum quamlibet percepturo, stultissime cogitabit. Sed qualia horũ singula sunt, & quot & quando discenda, & quid cum alio, & quid sine alijs solum, & quæ sit uniuersa istorum mixtura, recte ante omnia est discendũ. Deinde his doctrinis ducibus ad alias gradiendũ. Sic enim natura necessitas ipsa obtinuit, qua cum deorum nullum dicimus aut pugnare nunc, aut unquam pugnaturum. CLIN. Recte hospes, ac secũdum naturam quæ dicis ita dici uident. ATHEN. Sic se res habet ô Clinia. Sed difficile est de his hoc ordine propositis leges ferre. quare in aliud tempus si uidetur dilata diligentius hęc legibus sanciemus. CLIN. Videris hospes nostram de his rebus imperitiam formidare. Neq; id iniuria. Veruntamen exponere coneris, nihil hac de causa ueritus. ATHEN. Formido equidẽ quod dicis, sed multo magis eos perhorresco, qui has doctrinas gustarunt quidem, sed male gustarunt

Tragici

Quæ necessaria sunt, turpe est nescire

Nunq; deus cũ necessitate pugnabit

ſtarunt. Non enim graue admodum quiddam eſt & durum rerum omniũ imperitia, nec ſummum malum, ſed multo perniciosius eſt male comparata multarum rerum peritia atque notitia. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Oportet igitur liberos homines ea diſcere, quæ unà cum literatura magna puerorum turba in Ægypto perdiſcit. Primum enim computationis doctrina ſic eſt pro ingenio puerili excogitata, ut cum ludo & uoluptate percipiatur. Pomorum coronarumq; pluribus paucioribus'ue diſtributio fit, ijſdem competentibus numeris. Pugilum quoq; & luctatorum conſeſſus, & conſortij alternus & conſequens ordo, ut fieri ſolet, digeritur. Phialas autem aureas, æneas, & argenteas, ſimilésque alias ludendo immiſcentes, uel totas alter alteri tradentes, neceſſarios, ut dixi, ludis numeros aptant: atq; ita utilitatem præbent diſcentibus ad exercitus ducendos, caſtrorũ ordines, ad rempublicam diſponendam, & ad reliqua omnia, uigilantioresq; ipſos reddunt. Deinde cum natura ignoratio turpis atq; ridenda de menſura longitudinis, latitudinis, & profunditatis omnes homines teneat, hac eos procul abducunt. CLIN. Quam igitur & qualem ignorantiam dicis? ATHE. O amice Clinia, ego etiam cum aliquando audiuiſſem, ſero tandem hanc noſtram ignorantiam miratus ſum, nec hominum, ſed ſuum pecorumq; conſideranti mihi uiſa eſt. Ideóq; nõ mea ſolummodo, uerumetiam Græcorum omnium cauſa uehementer erubui. CLIN. Dic planius hoſpes, quid hoc eſt? ATH. Dicam equidem. Immo uero interrogando aperiam. Reſponde quæſo. Longitudinem noſti? CLIN. Quid ni? ATHEN. Quid latitudinem? CLIN. Certe. ATH. An non hæc duo ſunt, & profunditas tertium? CLIN. Et hoc. ATH. Videntur tibi hęc omnia inuicem poſſe commenſurari? CLIN. Sane. ATHE. Longitudinem inquam ad longitudinem, & latitudinem ad latitudinem, & profunditatem ſimiliter commenſurari poſſe natura. CLIN. Vehementer quidem. ATHEN. Quod ſi aliqua neq; uehemẽter, neq; remiſſe id poſſunt: ſed alia poſſunt quidem, alia minime: tu autem putas omnia poſſe, quomodo ad hæc es affectus? CLIN. Male. ATHEN. Quid rurſus longitudinem latitudinemq;, & profunditatem, uel latitudinem longitudinemq; inuicem? nónne Græci omnes opinantur quodam modo poſſe commenſurari? CLIN. Omnino. ATHEN. Quod ſi nullo pacto poſſunt, omnes autem Græci, ut dicebam, poſſe exiſtimant: nónne par eſt nos omnium cauſa rubore commotos ad eos dicere: hoc unum de illis eſt ô Græcorum optimi, quæ ignorare quidẽ turpe eſſe dicebamus: noſſe autem neceſſaria, non admodum præclarũ. CLIN. Cur non? ATH. Præterea alia quædam ſunt his affinia, in quibus ſimiliter erramus. CLIN. Quænã? ATH. Qua natura factum ſit, ut alia inuicem commenſurari poſſint quidem, alia uero nõ poſſint. Hæc ſane cognoſcere neceſſarium eſt, uel omnino inutilem eſſe illum qui ignorat. In his ergo animi cauſa trahere moram oportet. Senilis enim hic ludus multo iucundior erit quàm talorum & teſſerarum, liberóq; homine dignior. CLIN. Quid ni? Multum enim teſſeræ hæq; doctrinæ inter ſe diſtare uidentur. ATH. Hæc ipſe ô Clinia, diſcenda iunioribus cenſeo. Nam nec noxia, neq; difficilia ſunt, & ludendo percepta, proderunt ciuitati: oberunt autem nunquam. Attendendum eſt autem, ſiquis aliter dicat. CLIN. Quid ni? ATH. Si hæc ita habere ſe uidebuntur, probabimus utiq;: ſin aliter, reprobabimus. CLIN. Ita certe. Nónne igitur hoſpes hæ nobis tanquam neceſſariæ doctrinæ modo ſanciendæ ſunt, ne inanis ſit nobis legum tractatio? ATH. Sanciantur quidem, ſed ea conditione ut ſolui à reliquo diſciplinæ ciuilis ordine poſſint, ſi fortè nullo modo uel ponentibus nobis, uel uobis quibus poſita fuerint, prolabuntur. CLIN. Iuſta eſt hæc conſtitutio. ATH. Sed aduertamus nunc utrum ſtellarum nobis doctrina placeat. CLIN. Dic modo. ATH. Mirum quid in his accidit, quod tolerari minime poteſt. CLIN. Quid illud? ATH. Maximũ deum totumq; mundum dicimus inquirendum non eſſe, nec rerum cauſas multo ſtudio indagandas, nec pium id ducimus: cum tamen contrarium uideatur recte fieri poſſe. CLIN. Quo pacto dicis? ATH. Nempe hęc aliena quidem à ſenioribus doctrina uidebitur: ſed cum probam, ueram ciuitatiq; utilem ac deo ipſi amicam putẽ, ſilere non poſſum. CLIN. Conſentanea loqueris. Sed nunquid circa ſtellas doctrinã talem reperiemus? ATH. Mentimur nunc ô boni uiri, de magnis dijs, ſole dico ac luna, ut breuiter dicã, Græci omnes. CLIN. Qua ratione mẽtimur? ATH. Solem ac lunã nunq; iter idem facere opinamur, & alias quaſdã cum his ſtellas errare dicimus, quas planetas uocamus. CLIN. Per Iouem hoſpes uerum eſt quod dicis. Sæpe namq; ipſe oculis uidi Luciferũ & Heſperum, &

Sol & luna magni dij

& alias quasdam nunquã eundem facere cursum: sed omnino errare: solem autem ac lunam errare semper, omnes cognouimus. ATH. Hæc ô Megille & Clinia sunt quæ iunioribus ciuibusq; nostris de dijs cœlestibus usqueadeo discẽda censeo, ut in eos prophanũ nihil loquantur, sed sacrificando pieq; uouendo laudibus semper honorent. CLIN. Rectum quidem hoc: si modo possibile primũ est quod dicis perdiscere: deinde etiam si minus recte de his nunc loquimur: postquã uero didicerimus, recte loquemur. si inquam ita est, ego quoq; talem doctrinam eatenus discendã esse concedo. Hæc igitur ita se habere, conare tu quidem diligenter exponere: nos uero audiemus atque discemus. ATH. Non est facile quod dico percipere: nec rursus omnino difficile: nec longo ut discutiatur, indiget tempore. Cuius signum est, quòd ipse nec nuper nec iam olim audiui, & nunc breui tempore significare uobis possum. Quæ tamẽ si difficilia penitus essent, nec ego declarare, nec uos percipere hac ætate possetis. CLIN. Vera dicis. Sed quęnam est hęc doctrina, quam mirabilem esse dicis, & iunioribus necessariam, nobisq; ignotam? Conare apertissime istud ostendere. ATH. Conabor equidem. Non est, ô uiri optimi, uera hæc de sole & luna cæterisq; stellis opinio, quod unquã pererrent, sed contrà se res habet. Eandẽ enim quoduis illorum uiam non multas circumeundo peragit: quamuis uideat̃ per multas ferri. Quod uero in eis uelocissimũ est, non recte tardissimum, & contrà contrarium iudicamus. Peccareq; ita opinantes patet. Nam si in Olympico ludo, cursu certantes spectaremus, & uelocissimum tardissime, tardissimum uelocissime currere prædicaremus: laudibusq; uicisse uictum caneremus: non placerent, ut arbitror, laudes nostræ cursoribus. nũc uero cum de dijs similiter peccemus, nónne ridiculi sumus similiterq; aberramus à recto? CLIN. Ridiculi quidem. ATH. Nullóq; pacto accepti deo, dum falsa de ipsis canimus. CLIN. Si hæc ita se habent, uera dicis. ATH. Atqui si ita habere se ostenderimus, discenda usqueadeo hæc omnia: sin minime, dimittenda: nobisq; ita de his concessum sit. CLIN. Prorsus. ATHEN. Sed instituta iam de doctrinarum disciplina finem habeant. De uenatu autem similiter iudicandum, ac de huiusmodi omnibus. Videtur enim legumlatoris officium non solum hoc esse ut leges conscribat, sed etiam ut medio utatur illo, quod inter admonitionem est & leges, quo & nos sæpius usi sumus, præsertim cum de educatione infantium loqueremur. Nam in hac re multa esse diximus, quæ non ita dici possunt, ut leges de ipsis ponantur, idq; tentare dementis esse. Ita uero conscriptis legibus & republica constituta, non est præstantis uirtute ciuis perfecta laus, qua dicitur eum bonum esse ciuem, qui legib. quàm optime ministrauit, & quàm maxime paruit: sed perfectior illa est, eum esse talem, qui legumlatoris, leges ferentis & laudantis uituperantisq; scriptis omnino per totã uitam paruit. Hæc ciuis præcipua laus est. Nempe oportet ut legis cõditor leges non solum conscribat, sed etiam declarationem quandam his adiungat, qua quæ honesta turpia'ue sibi uidentur, significet. Ciuem quoq; summum oportet non minus hæc quàm quæ mulcta imposita à legibus mandata fuerint obseruare. Ad hoc uero rem, qua de agitur, quasi testem adducimus. Magis enim quod uolumus aperit. Venatus enim res latior est, nomine uno comprehẽsa. Alius aquaticorũ, alius uolatilium, alius pedestrium: nec ferarum solum, uerum etiam hominum: horumq; non bellicus tantummodo, uerum etiam qui per amicitiam: & alius quidem laudem, alius uituperationem habet. Rapinæ quoq; latronum, castrorumq; uenatus sunt. Quamobrem qui de uenatu leges est cõditurus, nec ista præterire potest, neq; singulis ordine certo atq; mulcta, minaces leges imponere. Quid ergo de his faciendum est? Oportet ut legislator quæ in uenatione laudanda sunt, laudet: quæ contrà, uituperet, ad iuuentutis exercitationem. Iuuenes autem cum audiuerint, ita parere debent, ut nec labore nec uoluptate reuocati aliter faciãt quàm legislator consuluit. Imò uero magis honorent, quæ cum laude dicta & exhortando proposita sunt, quàm quæ minaci & uindice lege firmata. His itaq; propositis, congrua deinceps laus & uituperatio uenationis conscribi potest: ut quæ meliores animos iuuenũ facit, laudetur: quæ cõtrà, uituperet̃. Dicamus igitur deinceps ad eos sic precibus interpositis. Vtinam uos ô charissimi, nunquam marinæ uenationis hamiq; cupiditas capiat: nec omnino aquaticorũ animalium die siue etiam nocte per ociosam uenationem sagena capiendorum: nec piraticę amor, per maria uenatores hominum iniquos atq; atroces uos faciat. Furti uero latrocinijq; cupiditas in urbe uel regione cõmittendi nec in mentem quidem

De uenatiõe

uenat

uenìat uestram, nec uolatilium iucunda uenatio seruilis magis quàm libera. Pedestriũ ergo uenatio uobis sola relinquitur. Sed nec dormientiũ quæ uicibus quibusdam interpositis fit, nocturnaq; uocatur, & ociosorum hominũ est, laude digna habetur. neq; etiam quę in laboris remissione fit, & retibus laqueisq; nõ constantis animi uiribus ferarum domat atrocitatem. Sola ergo quadrupedũ uenatio illa restat omnibus optima: quæ equis, canibus, corporis uiribus agitur. Nam quibuscunq; diuina curę est fortitudo, ij quadrupedes omnes, cursu, uulneribus, telisq; manu propria uenando uincere debent. Sed laus uitupe ratioq; uenandi ita distincta sit. Lex autẽ ista. Sacros quidem hos uenatores ubicunq; uenari uelint, nemo prohibeat. Venatorẽ nocturnũ retibus & canibus suis fidentem nemo uspiam sinat uenari. Auceps per incultos agros montesq; uagari permittatur. A cultis locis, sacrisq; incultis à quocunq; pellatur. Piscator nec in portubus, nec sacris fluuijs, paludibus, stagnisq; ueneturin alijs liceat, dummodo succorum non utatur permixtione. Sed iam institutiones de disciplina finem habeant. CLIN. Præclare loqueris.

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOgum septimum De legibus.

VAE MODO *de proprio singulariq; unius Dei cultu ex multis Platonis nostri testimonijs asseruimus, possumus præterea per Phædrum, Gorgiam, Protagoram, Politicum, Critiam, quartum legum absq; controuersia confirmare. In his enim uniuersam deorum, ut ita dixerim, synagogam, unico subdit regi, prout uult singulis imperanti, aliaq; alijs officia iuste dispertienti: & humana per illos ordine dispensanti: nõ quasi absente hinc illo, sed ut apparet in quarto legũ, potius ita uolente. Iubet itaq; Plato primũ quidem deum propter se adorari. Sequentes uero qui participes eius dij quoque dicuntur, amari tanquam illi similiores. Honorari etiam ut uicarios, imò & aduocari quasi conciliatores, audiri etiam ut diuinæ mentis interpretes. Exaudiri deniq; ceu maiestatis diuinæ præcones. Iubet & templa condi in urbe: & urbem ipsam quasi ædem sacram in partes distribuit duodecim. Quemadmodũ & deus templum sibijpse construxit, mundum duodecim sphærarum choris ornatum: sacerdotibus quoq; munitum, id est spiritibus præditis ratione, deum ubiq; laudantibus. Diuinũ uero id templum Plato pro uiribus imitans, & multos in suis templis admittit deos, quemadmodum deus ipse multos admittit in suo: & uaria disponit simulacra: sicut & deus stellas locauit in cœlo: quasi suorum statuas angelorũ. Præterea inter multas multorum aras altare primum consecrat primo, quemadmodũ stellas inter peculiarem sibi statuam deus elegit solem, ut in Republica Plato inquit. De quo fortè dictum uideri possit: In sole posuit tabernaculum suum. De sacrificijs autem statuisq; diligẽtius alibi pertractabitur: uerum ut in præsentia summatim dicam, primum deum utpote materiæ aut similis naturæ nihil habẽtem, unica uult mente coli. Sequentibus uero numinibus hostias et sacrificia qua ratione lex patria iubet, adhiberi permittit. Hinc theologi gentium in numinum cœlestium igneorumq; sacris, figuras & lumina multaq; ad uisum spectantia inserebant. In sacris autem aereorũ, musicos quoq; concẽtus, et odores uaporesq; addebant. At in sacrificijs aqueorum atq; terrestrium, ijs insuper quæ ad gustum & soliditatem attinent, utebantur. Quamobrem nemini mirum uideri debet, Platonem philosophum adeo grauem leges suas, omnes quidem, præcipue uero sacras, non nisi consultis oraculis promulgare. Principio uidebatur temporibus indulgendũ. Necessariũ quidem erat humana diuino quodam consilio & autoritate firmare. Impossibile uero ea tempestate eos homines ita natos & ita educatos, ratione ulla à consuetis alienissima in diuina reuerentia conseruare. Deinde Plato prudentissimus iudicabat, & si possent impuri spiritus homines per oracula fallere, sæpe tamen abstractas ob diuinã reuerentiã à corpore mẽtes, quasi iam puras à puris subito numinibus corripi: & quemadmodum ligna quæ casu exiccauit uẽtus, sæpe mox natura ignis accendit, similiter posse animos ex religioso quodam ritu, quamuis apud sapiẽtes minus probato, perfunctos occultis modis meliori numine corripi: ut qui nescientes quomodo in mentem ipsam seorsum à sensibus ascenderunt, ex alto iam feliciter accendantur. Neq; tam attendendũ Plato uult, quo ritu colas diuina, quàm cuius gratia colas. Si enim id summi omnium regis gratia æternorumq; bonorum desiderio feceris, probabile est undecũq; & quomodocunq; cœperis, te quandoq; per eiusmodi uenerationem ad summum propius accedentem, uel immenso illius lumine circumfundi, uel exuberãti saltem bonitate seruari. Quapropter eiusmodi Plato fiducia fretus, de sanciendis legibus sacrificijsq; oracula consulit, præcipitq; quotidie aliquem ex magistratibus sacra publice facere: pro salute patriæ primum, deinde pro sua atq; suorum. Et certo quodam ordine post iuuenilis ætatis rudimenta in septimo tradita, mox in octauo ad sacra descendit: utpote qui intelligi uult homines ob idipsum recte à primis annis institui, ut rite interesse sacris & uelint pariter atq; possint. Si quis autẽ uel cauillator, uel meticulosus tot dijs dæmonibusq; in ciuitate Platonica interesse formidat: huic pariter adire licet urbem Peripatetica, non dæmonũ deorumq; tantũ, sed uri etiã uacuã. Sed proficto operæpreciũ est superstitioso supercilio, stomachoq; posito ex omnib. eligere potiora,*

pietatemq;

pietatemq; probare Platonicam, neq; exigere Christianum fuisse illum, quem solum temporis interuallum prohibuit esse Christianum. Prima quidem sacra sunt duodecim, in mensium calendis. Secũda quoq; duodecim, in medijs mensibus. Tertia sunt tercentũ & sexagintaquinq;, scilicet quotidiana. Fiunt autem præcipua dijs cœlestibus, terrestribus uero media, scilicet dijs sub luna regentibus. Omnes enim sub cœlo terrestres appellat. Inferiora dæmonibus. Infima heroibus. Oportere uero putat sacra his omnibus duodecim distingui generibus. Siquidẽ secundũ sphærarum signorumq; duodenarium, etiam in qualibet sphæra dæmones heroesq; duodenario distinguantur. Commemorationem uero solennitatum, earumq; distinctionem quotannis declarari populo iubet mense ultimo: quem more communi accipimus Februariũ. Præcipue uero Platonico more mensem ante æstiuum solstitium. Vltimũ mensem merito Plutoni dicat. Est enim Pluto prouidentia proprie & separans animas & iudicãs separatas. Inquit autem coniunctionem cum corpore animæ non esse meliorem separatione. Intellige de corpore caduco, & quatenus caducum est: non de cœlesti, uel cœlo simili: quali corpori coniungi præstat. huic autem quatenus caducum est, non præstat. Ac si operæprecium esse dicatur huic quoq; coniungi: nõ propter hoc ipsum proprie, sed alterius finis gratia id dicendum. De his aũt in Theologia diffusius. Sed nunquid dæmonibus etiam impurioribus Platonici litãt? Non nulli his insuper, partim quia naturalibus præsint officijs, partim uero ne inuidia noceant. Plato uero id nequaquã concesserit. Quippe cum purgandæ mentis gratia primiq; dei ueneratione duntaxat sacra iubeat facere. Affirmat autem ciuitatem legibus consilio diuino utentem fore felicem. Addit ad felicem tum ciuis tum ciuitatis uitam id maxime pertinere, ut nec alijs iniuriam inferat, neq; afficiatur iniuria. Vtrumq; uero uirtute cõsequi posse. Ac ne ciuitas afficiatur iniurijs, statuit sacrificia, in quibus & diuinum auxilium impetretur, & ludi quidam solennes festiuiq; frequententur, bellicas pugnas quàm maxime imitantes. Quibus exerceri uult ad pugnam tam fœminas quàm mares: & in singulis quidem tam sinistram manum quàm dextram: ut & ciuitas ex utroq; sexu æque utili integra sit: & quilibet ex utraq; manu pariter utili, sit integerrimus. Inter hæc notabis quàm detestetur auaritiã, ob id maxime ciuitati noxiam, quòd proprijs uilibusq; lucris occupatos animos à publicæ salutis cura detorqueat. Notabis iterum quanta cautione musicã, choreas, poesimq; in sacris bellicisq; ludis admittat. Deinde solum illud imperium legitimum esse pariter atq; tutum, in quo uolens uolentibus imperat. At quoniã in iuuenilium ludorum cœtibus sæpe amores incidunt, & ij quidem turpissimi, idcirco his diligẽtissime præcipit occurrendũ, quamuis ex parte iam occurrerit, ubi aurum & argentũ ciuibus sustulit, & in laboribus assiduis educauit, et oculis iudicum mores ubiq; circumspicientium subiecit assidue omnes, maxime iuuentutem. Quæ quidem tria esse remedia censet aduersus lasciuiæ & petulantiæ morbum admodũ salutaria. Occurrit & quarto quodam præsenti remedio: ut uidelicet ab auditoribus legum magistratibus fama quotidie diuulgetur, per quam cuncti communi consensu consuescãt existimare, concubitus contra naturam, non minus turpes esse, nec minori apud deum odio haberi, quàm concubitũ inter filios & parentes. Putat uero Plato communis famæ consensum miram ad mores habere potentiam. In his audies feliciter eum uiuere, qui superat uoluptatem: infeliciter qui superatur. Audies & præceptum ad abstinentiã maxime salutare, à Paulo apostolo summopere comprobatum: ut si athletæ corporeæ uictoriæ studio uoluptatibus abstinẽt, multo magis omnes gratia uictoriæ ad animum pertinentis debeant similiter abstinere. Præterea geminam esse beneuolentiam: alteram quidem morum similitudine: alterã uero ex quadam indigentia procreatã. Et utramq; cum sit uehementior, amorem cognominari. Amorẽ quoq; quantum ad propositum spectat triplicẽ. Aut enim pulchritudinem animi aut corporis tantum, aut utriusq; simul amari. In his considera quàm caute in legibus ferendis incedat, ut qui nonnunquã in dialogis honesto formæ corporeæ amatori nonnihil indulserit, hic tamẽ nihil indulgeat. Nempe corporis solius amorem euidenter exterminat. Vtriusq; uero coniuncti quamuis moderatũ, in legibus nõ audet admittere. Solum deniq; erga animũ solum manifeste approbare uidetur. Tum uero homines deprauatæ naturæ sui dominos esse negat: neq; iniuria. Quisquis enim à ratione discedens, rationalem hominis amittit naturam, nimirum & libertatem quæ rationis munus est, simul amittit: neq; tamen amittit culpã, dum quasi delinquit impulsus: quippe cum ipsemet causam necessitati eiusmodi dederit. Homines aũt his contrarios, id est integræ naturæ appellat eos: qui deum colunt, & inter humana maxime omnium timent infamiam: nec corporis ullius scilicet, uel sui uel alieni, sed animi morumq; pulchritudinem diligunt. Quod autem in superioribus dixit officium esse Dei, eiusmodi delictis obsistere, si ab eo hæc ordinari possent: sic accipe, ut dei naturarum ordinatoris proprium sit, quæ ab ordine naturæ collapsa sunt, in ordinem restituere. præsertim cum multorum opinio sit animã in eiusmodi scelerã non tam sensibus quàm dæmonibus quibusdam instigantibus, uel ab initio corruisse. Vbi uero ait, si ordinari à deo possent, non de diuina potentia, sed humana diffidit: potest quidem deus quantũ in ipso est ordinare, sed non tam facile ordinari homo potest. Posset & deus cogere, si modo uellet necessario trahere, quem uult modo quodam libero ducere. Mox etiã de conuiuijs quæ inter solennia sacra ludosq; celebrantur, mentionem facit. Item ex conuiuijs de uictu legibusq; ad hunc pertinentibus. Opportune uero post educationem animi, legesq; ad hanc attinentes, ad corporis nutrimentum legesq; eiusmodi iam descendit. Tum de agris, terminis, aquis, fructibus, pecoribus atq; pascuis, similibusq; leges tradit. Vbi uero de terminis loquens, præuaricatorẽ terminorum puniri dicit ab Ioue con-

tribuli

tribuli atq; hospitali, Iouem unum intellige contribulis pariter & hospitis curatorem. Et quoniã statutos lege terminos præterire, & alienum sibi dominium usurpare, superbiæ proprium est: idcirco dicit Iouem ad hanc iniuriã ulciscendam excitari, atq; insurgere cum prælijs inimicissimis: quasi dicat Deum contra superbos non tam ut iudicem, quàm ut hostem ultorem insurgere. Post uero multas constitutiones inquit, ad seniorem philosophum non pertinere, minimas quasq; leges accurate describere: præsertim quæ ad lites rerumq; controuersias pertinent. Sed de rebus quidem externis paucas quasdam communesq; leges adducere, quas in minima quæq; iuris deriuent interpretes: de moribus autem & animi disciplina ad unguem diligentissime pertractare. Ac dum de uarijs opificibus uerba facit, tria de his præcepta tradit admodum memoranda. Primum quidem, nullum ciuem, id est, publicis aliquando muneribus perfuncturum, ullo debere opificio occupari neq; etiam eius seruum. Quippe cum ars reipublicæ gubernandæ longa exercitatione multisq; doctrinis indigẽs integrum sibi hominem uendicet. Secundum uero neminem artes duas uel studia exercere uel debere uel posse. Tertiũ deniq; artificem nõ decere alterius artis opifici præsidere. Vetat prudẽter & exportare ciuibus necessaria, & importare superflua, & in primis, cauponari præsertim quæstus gratia. Tum urbis partes uicosq; ac tẽpla & foros duodecim digerit: forisq; tam sobrias quàm diligentes leges imponit.

DIALOGVS OCTAVVS DE LEGIBVS VEL DE LEGVM LATIONE.

EQVITVR deinceps ut leges de solennitatibus per Delphica oracula sanciamus, quæ sacra, quibusq; dijs sacrificare feliciter ciuitas debeat. At quando, & quot numero sacra facere oporteat, fortè nostrum est nonnihil lege sancire. CLIN. Fortasse numerum. ATH. De numero igitur primo dicamus. Quem ego trecentorum & sexaginta quinq; esse oportere censeo: ut unus aliquis semper ex magistratibus deorum alicui, aut dæmonum, pro ciuitate, pro seipsis, pro rebus suis sacrificet. Interpretes uero & sacerdotes tam uiri q̃ mulieres, uatesq; unà cum legũ custodibus cõgregati, ea ordinent quæ in his legum lator necessario omiserit. Nam omissorũ cognitores istos esse oportet. Lex ergo uidebit, ut duodecim solennitates dijs duodecim quibus singulæ tribus cognominantur, ciues peragant, dijsq; ipsis sacra per singulos menses faciant: choros præterea ludosq; musicos & certamina gymnica, prout dijs singulis & temporibus conuenit. Erunt autem solennitates distinctæ, ut constet, quas sine uiris, & quas non, agi oporteat. Terrestrium quoq; cœlestiumq; deorum, cæterorumq; qui hos sequuntur solennitates miscendæ non sunt, sed separandæ in duodecimo mense, qui Plutoni dicatus est, ut legitime celebrentur. Non enim abijciendus bellicosis hominibus is deus est, sed colendus, tanquã generi hominum semper optimus. Nam animæ corporisq; coniunctio, nullo modo melior est q̃ solutio, ut ego serio loquens affirmo. Præterea quicunq; sufficienter hæc distincturi sunt, illud cogitare omnino debent, nostram hanc ciuitatem quo uacationem temporis & possessionem rerũ attinet, talem esse qualis hoc seculo nulla reperiri possit. Verum oportet ipsam perinde atque hominem unum bene uiuere. Feliciter autem uiuentibus hoc necessario inesse in primis oportet, ut nec ipsi alijs, nec alij ipsis iniuriam inferãt. Quorum alterũ non est admodum difficile. Alterũ uero ut nulla possit iniuria lædi, difficillimum: nec perfecte id quisquã aliter assequi potest, q̃ ut perfecte bonus efficiat. Idem est & in ciuitate. nam si bona erit, in pace uitã aget: sin autem praua, & intestinis seditionibus & externis bellis assidue infestabitur. Cum hæc ita fermè se habeant, non belli tempus expectandum: sed in ipsa pace ciues ad rem bellicam exercendi sunt. Ergo ciuitas nisi mente capta sit, singulis mensibus bellicas uires experietur, non minus uno die: sed pluribus etiam, prout magistratibus ipsis uidebit, uiri simul & mulieres & pueri, nec hyeme nec æstu uitato, ut parati sint oẽs, quandocunque uniuersum quodammodo educere populum magistratibus uisum fuerit: ad idq; ludi etiam conuenientes unà cum sacrificijs excogitandi, ut pugnæ quædam solennes festiuæq; fiant bellicas pugnas quàm maxime imitantes: & uictoribus præmia laudes: uictis contrà, uituperationes fiant, prout singuli in certaminibus, & in omni uita se gesserunt. Sic optimus quisque laudibus efferatur, & uituperatione contrarius deprimatur. Nec omnes harum rerum poetæ sint: sed primum, qui non pauciores q̃ quinquaginta annos natus sit. Deinde qui non solum

poeticam musam sufficienter possideant, uerumetiam præclarum & insigne aliquid fecerint. Eorum ergo qui boni uiri, honorecq; digni sunt in ciuitate, & res præclaras gesserunt, poemata etiam si minus musica sunt, decantentur. Cuius rei iudiciũ, puerili doctrinæ præpositus, cæteri'que custodes habeant legum. Hi probis uiris honorem hunc tribuant, ut solis libertatem in musis præstent: cæteros uero prohibeant. Nemo igitur audeat musam horum iudicio non probatam canere, etiamsi Thamyræ Orpheicq; hymnis sit suauior. Sed canantur poemata sacra, quæ iudicio approbata, dijscq; dicata sunt: uirorum quoq; bonorum poemata, quibus laudantur uituperanturq; aliqui, & moderate id facere iudicata sunt. Hæc eadem de militia & de libertate poetica iudico mulieribus & uiris similiter facienda. Sed oportet legislatorem secum ita pleraq; loqui. Cedo: in ciuitate instituenda quales ciues educare studeo? An non certaminũ maximorum Athletas, quibus innumeri sunt aduersarij? Prorsus. ita recte quilibet respondebit. Si ergo pugiles, aut pancratiastas, aut alios similes educaremus, itáne in ipsum certamen educeremus, ut cum nullo antea unquam pugnauerint? Vel si pugiles essemus, nónne pluribus ante diebus pugnare didicissemus, omnia facientes quibus in uero certamine ubi ad uictoriam contenditur, uti oporteat, cq; proxime ad id quod simile est, accedentes, pro loris cæstuum orbibus ferreis indueremur, ut uulnera & inferre & uitare præmeditatione disceremus? Quod si nulli quibus cum exerceri possemus, socij nobis darentur, nunquid stultorum ueriti risum nos contineremus, quin inanime simulacrum ex aduerso ad quod exercitatio fieret, suspenderemus? Ac si nec animati nec anima carentis aduersarij copia nobis esset, nónne ipsi soli ad umbram propriam pugnaremus? An ad aliud quicquam, manuum huc & illuc flexus, & præparatio huiusmodi excogitata est. CLIN. Ad nihil aliud fermè cq; ad hoc ipsum. ATH. Quid igitur ciuitatis pars quæ militiæ studet? An peius cq; certatores huiusmodi præparata audebit ad certamen maximum deuenire, pro uita, pro liberis, pro rebus suis, pro patria pugnatura? Non ergo uerebitur legislator, ne gymnasia hæc inuicem aliquibus ridicula uideãtur: sed lege statuet, ut res militaris agatur maxime quidem minori exercitatione sine armis, choros omnemcq; gymnasticam ad hæc inducens & concitans: maiore uero non rarius cq; semel in mense, ut certent singuli ad capienda uel retinenda loca, & insidias omnemcq; rem bellicã imitentur, & pila se exerceant, undicq; se uertentes: ac telis utantur ad uera & periculosa tela cq; proxime accedentibus, ne omnino abscq; timore ludus huiusmodi inter ciues agatur, sed formidinem inferat: atcq; ita qui magno sunt animo ignauoscq; ostendat, ut his honores, illis opprobria, ut conuenit tribuantur: & hac ratione ciuitas omnis per totam uitam ad uerũ certamen uiriliter præparet. Si quis aũt cæde inuoluntaria in his certaminibus morietur, qui interfecit lege expiatus mundus sit in posterũ. Putare enim debet legislator, paucis ita mortuis hominibus, cęteros non deteriores futuros. Timore uero in omnibus his extincto, nihil amplius se inuenturum, quo à deterioribus meliores discernat. quod ni fiat, multo maius ciuitati malũ est cq; illud. CLIN. Concedimus hospes ita hæc esse lege sancienda, & uniuersæ ciuitati agenda. ATH. Nunquid causam nunc oẽs cognoscimus, ob quam modo in ciuitatibus chorea talis atcq; certamen nusquã fermè nisi raro admodum fiant? An propter multitudinis legumcq; latorũ ignorantiã ita fieri affirmabimus? CLIN. Fortè. ATH. Nequaquã ô beate Clinia. Sed duæ huius rei sufficientes causæ sunt. CLIN. Quænam? ATH. Vna quidem, quod diuitiarũ cupiditate cæteris omnibus neglectis, solummodo rem priuatã curamus: ad idcq; incumbens ciuiũ animus, nulli prorsus nisi pecunijs quotidie cumulandis dare operã potest. Nam artes & studia quæ ad lucrũ conducũt, libentissime cõplectuntur oẽs, cætera spernunt. Hæc igitur una causa est, ne ciues id aut aliud quicquã honestũ bonumcq; officiũ curent, sed insatiabili auri & argenti cupiditate, & honesta pariter & inhonesta artificia complectant, & quiduis agant, seu fas siue nefas id habeatur, ut pecunias cumulent, quibus subministrantibus ueluti pecora, uentri ac ueneri seruiant. CLIN. Recte dicis. ATH. Hæc inquã una sit causa, qua fit ut nec aliud quicquam pręclare, neq; rem bellicã sufficienter ciues exerceant: sed qui natura modesti sunt, ad mercaturam, nauigationem, uiliacq; ministeria cõuertantur: qui uiriles & generosi, ad furta, latrocinia, sacrilegia, insidias, sceleráque tyrannica: qui cũ bene à natura constituti fuerint, infelices tamen hac consuetudine euaserunt. CLIN. Quomodo istud ais? ATH.

Imò

Imò cur non eos omnino infelices appellem, qui fame coguntur per omnem uitã ſuam animã cruciare? CLIN. Hæc utiq; una cauſa eſt: alteram uero cauſam hoſpes, quam dicis? ATH. Recte cõmonuiſti. CLIN. Ergo, ut ais, hæc eſt una, perpetua & inexplebilis diuitiarum cupiditas: qua occupati ſinguli, prohibentur rem bellicã, ut decet, curare. Sed alteram iam expone. ATH. Num uobis uideor, quia ad alteram deſit facultas, in hac nimium immorari? CLIN. Non ita: ſed odio percitus uideris hos mores hominũ ad quos ſermo hic incidit, magis quàm deceat inſectari. ATH. Optime ô chariſsimi, me nũc increpatis. Quare quod ſequitur audietis. CLIN. Dic tantũ. ATH. Cauſam equidem eſſe aſſero gubernationũ genera illa, de quibus ſæpe iam diximus, populare gubernationem, paucorum potentiã, & tyrannidem. Nulla certe poteſtas huiuſmodi, reſpublica eſt: ſed ſeditiones appellari oẽs rectiſsime poſſunt. Nulla enim uolentibus uolens, ſed uolens nolentibus ſemper ui aliqua dominatur. In quibus cum princeps ſubditos timeat, nec bonos, nec diuites, nec robuſtos, nec fortes, nec omnino bellicoſos ſponte unq; fieri patietur. Hæ duæ omniũ quidem quodammodo, horum certe præcipuæ cauſæ ſunt. Quas utraſq; reſpublicas hæc cui nunc leges damus, effugiſſe uidetur. Nam & in otio maximo eſt, & penitus libera: & ex his legibus homines pecuniarũ cupidi minime fiunt. Ideo ueri ſimile eſt, ut hæc ſola omniũ quæ nunc ſunt rerum publicarum diſciplinã bellicam, ludumq; ſimul, de quibus recte diſſeruimus, ſuſcipere poſsit. CLIN. Probe. ATHEN. Deinceps de omnibus gymnicis poſſumus certaminibus dicere, ut his præmia ponantur, quæ ad bellum conducunt, cætera dimittantur. Sed quæ iſta ſunt à principio recenſenda ſunt, & legibus ſancienda, & primo quæ ad curſum uelocitatem que pertinent. Nónne? CLIN. Omnino faciendum. ATH. Omnium igitur maxime agilitas corporis, altera pedum, altera manuum, ad bellum conducit: ad fugiendũ quidẽ inſequendumq; pedum, in pugnando aũt luctandoq;, manuum robore indigẽs. CLIN. Certe. ATH. Neutra tamen abſq; armis, magno uſui eſt. CLIN. Vere. ATH. Stadium ergo curſurũ, quemadmodum nũc in certaminibus fit, præco primũ uocet. Ille uero cum armis ingrediatur. Nam nudo abſq; armis certatori præmia nos minime ponimus. Primus igitur ſtadium curſurus, armatus ingrediatur. Deinde qui δίαυλον. Tertius qui equis. Quartus qui δολιχόν. Quintus qui leuiori armatura ornatus. quem primum ſexaginta ſtadiorum ſpatio ad aliquod templum Martis peruenturum emittemus. Alius etiam grauiore armatus armatura, breuius ac planius ſpatium curſurus. Alius ſagittarius omni arcuum ornatu munitus, centum ſtadia per montes uariam regionis naturamq; ad Apollinis Dianæq; templum certans perueniat: Certamine igitur conſtituto quouſque ueniat, expectabimus, & uictoribus ſingulis præmia dabimus. CLIN. Recte. ATHEN. Tripertito hæc certamina diſtinguamus. Vnum puerorũ. Alterum imberbium. Virorum tertiũ. Et imberbibus quidem duas curſus de tribus, partes ponemus: pueris harum dimidias. Hi cum ſagittariis, cæteriſq; armatis concertent. Fœminis uero, puellis quidem nondum pubeſcentibus nudis ſtadium ponemus, & δίαυλον, & equeſtrem, & δολιχόν quæ in ipſo curſu concertent: ultra uero tertium ac decimũ ætatis annũ, donec nupſerint nõ longius uigeſimo nec breuius decimo atq; octauo ad certamen curſus deſcendãt. quæ quidem congruo utantur ueſtitu. Hæc de curſu & uirorum & mulierum dicta ſint. Ad robur uero augendum, luctationis ſimilium q; loco, quæ nunc habentur, grauiora capiant. Et unius ad unũ, duorũ ad duos, & uſq; decem ad decem armis pugna fiat. Quæ uero quotq; facere aut non pati uictorem oporteat, ſicut modo in palæſtra determinatum eſt à præfectis luctationũ, quid ſit bene aut nõ bene luctantis opus: ita & in his armorum certaminibus periti inducendi ſunt, ut lege ſanciant, quid aliquis non patiens, aut quid faciens uincat, & uictum ſimiliter quis nam ordo diſcernat. Eadem hæc de fœminis quoq; ad ætatem uſque nubilem, lege ſancita intelligantur. Peltaſtica uero uniuerſa pugnæ pancratiacæ opponat: certeturq; arcu, pelta, lanceis, lapidumq; manu & fundæ proiectione. Et qui ſe optime in his quoq; geſſerit, huic lege honores uictoriæ tribuantur. Nunc de equorum certaminibus uideamus. Equorum uſus in Creta magnus non eſt. Quare neceſſe eſt ſtudiũ in nutriendis equis, certandoq; cum eis minori curæ Cretenſibus eſſe. Nam currus quidem nemo ueſtrum tenet: neq; in hoc operam ponere præclarũ eſſe ducitis. Cum igitur conſuetum id non ſit, certatores huiuſmodi lege ſtatuere, dementis eſſe uidetur. Singulis autẽ equis,

ijsq; qui pullinos dentes nondũ iecerint, pullis, & horum medijs perfectisq;, equestrem ludum pro regionis natura tribuere licet. Huiusmodi ergo certamen secundum legem sit: in eoq; iudicium magistris equitum & tribunis tam de omni cursu equorum q̃ de his qui cũ armis descendunt, communiter tribuatur. Non armatis uero, neq; in gymnasticis ludis, neq; hic certamen præmiumq; imponimus. Sed non est Cretę inutilis qui sagittam aut iaculum ex equo immittit. Quapropter in hoc etiã ludendi gratia cõtentio concertatioq; habeatur. Ad hæc aũt legibus fœminæ cogendæ nõ sunt. Verum si priori disciplina consuetudineq; puellas uirginesq; natura concitat ad hæc, facitq; ne abhorreant, admittendæ sunt. Sed de exercitatione disciplinaq; gymnastica, siue quæ in certaminibus exequimur, seu quæ sub magistris quotidie exercemus, satis iam diximus. De musica etiam maiori ex parte. At uero de rhapsodis, id est carminum cantoribus, deq; his qui eos sequuntur, & de contentione chororum, quotcunq; necessario solennitatibus dijs dæmonibusq; constituuntur statutis diebus mensibusq; & annis, hæc omnia quomodo disponenda sint, & si per tres, aut etiã per quinq; annos fieri debeãt, cõsilio deorum intelligentur, agenturque. Tunc uero certamina musicæ uicissim fient, prout athletæ ipsi præmiorum declaratores, & doctor iuuenũ, legumq; custodes qui in his ferendarum legum auctoritatem habent, unà congregati, hæc ordinauerint. Hi nanque & quando, & qui & quibus cum singula certamina in omnibus choris choreisq; exercere debeant, ordinabunt. Qualia uero singula hæc quo ad orationem uel cantus uel harmonias numeris saltationibusq; mixtas, esse debeant, sæpenumero à primo legumlatore est dictum: quem posteriores sequentes, ut singulis sacris temporibusq; conueniet, ita certamina quæq; distribuent, festosq; dies statuent ciuitati. Hæc quidem & cætera talia, nec intellectu difficilia sunt, quo pacto sint legibus ordinanda: neq; si hoc uel illo modo commutentur, multum prosunt ciuitati, uel obsunt, Sunt autem nonnulla plurimi facienda, quæ persuadere ita difficile est, ut dei maxime opus hoc esse uideatur, si ab illo possent constitui. Nunc autẽ audacis alicuius hominis opera indigent, qui libertate dicendi maxime fretus, quæ ciuitati ciuibusq; optima fore censet, ita statuat, ut corruptos ciuium animos ad decentem habitũ legumq; obseruationẽ reuocet dum ardentissimis eorũ cupiditatibus aduersetur, omniq; etiam auxilio carẽs solã solus rationẽ secutus nõ uereat. CLIN. Quidnã dicis hospes? Hoc enim non intelligimus. ATH. Verisimile est. Verum conabor planius dicere. Nam cum disciplinam ipsam uitæ animaduertere, uiderem q; adolescentes & adolescentulas inuicem humaniter conuersari: timui, ut par est, considerans qua in re quispiam ea ciuitate utatur ubi adolescentulæ adolescentuliq; delicati sint, qui non magnis durissimisq; laboribus, quibus libido petulantiaque extinguitur, domiti sint: sed festis diebus sacrificijsq; & choris omnes plurimum uacent. Quomodo igitur in hac ciuitate ab illis cupiditatibus abstinebunt, quæ multos in extremum duxerunt: ita ut ratio quæ abstinere imperet, lex efficiatur? Profecto si leges superiores, multas à nobis pellunt cupiditates, nihil mirum est. Nam institutio illa qua nimiæ diuitiæ prohibentur, non parum ad temperantiã confert, & disciplina illa omnis suprà à nobis exposita leges ad hæc commodas habet. Præterea & principũ oculi coacti non aliò intueri, sed semper adolescentiam obseruare, cæteris quidem humanis cupiditatibus modũ adhibent: sed adolescentulorum adolescentularumq; contra naturam amores, & uirorum pro fœminis & mulierum pro uiris abusus, unde innumera hominibus & priuatim & publice mala secuta sunt, quomodo aliquis euitabit? & quod in singulorum periculis remedium inueniet? Omnino difficile id est ô Clinia, Nam in cæteris quidem multis uniuersa Creta Lacedæmoniaq; nobis ad leges ponendas à multorũ moribus alienas ualde opitulatur, sed quo ad mores pertinet, aduersantur dissentiuntq; omnino. Quoniam siquis naturam secutus illam quæ fuit ante Laij tempora legem posuerit, non permittens maribus pro fœminis abuti, testemq; bestiarum naturã citauerit, in quibus mares inter se Veneri operam non dent, quia secundum naturam id minime fit, uerisimili forsan ratione utetur, uestrisq; ciuitatibus non consonabit. Accedit ad hæc q; minime id assequet, quod à legislatore semper est obseruandum. Semper enim obseruari oportet quid ad uirtutem conducat quod lege sancitur, & quid non. Age uero si id honestum aut non turpe nunc lege statui assentimus, quidnam ad uirtutem proderit? utrum in eius qui persuasus est utrem in se turpem

pem admitteret animo fortitudinis habitum, an in eius qui persuasit, temperantiæ speciem generabit? Vel hæc quidē nullus unq̃, sed potius horū contrariū credet? Quippe voluptatibus seruientis quisq; mollitiem uituperabit. In eo uero qui fœminas imitatur, nonne muliebrem ipsam imaginē quilibet improbabit? Quis igitur hominum hoc cum tale sit, legibus sanciet? Fermè nullus, qui ueram in mente legem habuerit. Quomodo ergo uerum hoc esse dicimus? Amicitiæ utiq;, cupiditatis, amorumq; naturam considerare necesse est siquis hæc recte sit inspecturus. Nam cum ipsa duo sint, & tertia ex ambobus species, uno cōprehensa nomine dubitationem omnem & tenebras faciunt. CLIN. Quō? ATH. Amicum enim simile simili uirtute, & æquale æquali asserimus. Amicum rursus egenum diuiti, quamuis genere contrarium sit. Quando uero utrunq; uehementius fuerit, amorem nuncupamus. CLIN. Recte. ATH. Amicitia quæ à contrarijs proficiscitur, dura est & aspera, & sæpe uicissitudinem in nobis non habet. Quæ uero à similibus, placida, cōmunisq; per uitā. Vbi uero ex utrisq; cōponit̃ beneuolentia: primo nō facile cognoscitur, quid sibi uelit qui tertio hoc amat amore: deinde ab utrisq; in contraria tractus, & ipse quid faciat, dubitat, cum ab altero, ætatis uti flore iubeatur, ab altero prohibeatur. Nam qui corpus amat, eiusq; formam quasi fructum quendam esuriens petit, is satiari duntaxat quærit, nullumq; animo amati præbet honorem. Sed qui minus de corpore curat, & animo considerat potius quàm desiderat, cum ipsum, ut decet, animum diligat, corporis usum petulantiam & contumeliam arbitratur: cumq; temperantiam, fortitudinem, magnificentiam, & prudentiam uereatur & colat, cum casto amico castus uiuere uolet. Amor autem ex utrisque his compositus, ipse est quem modo loco tertio ponebamus. Cum ergo tres sint amores, utrum omnes lege pellendi sunt? An uidelicet eum in ciuitate suscipiemus qui uirtutem respiciat, & adolescentem fieri quàm optimum cupiat: duos autem alios, si fieri poterit, repellemus? Nunquid aliter tibi ô amice Megille uidetur? MEG. Probe admodum de his modo dixisti hospes. ATHEN. Non frustra ô amice conijciebam te mihi adstipulaturum. Non oportet autem me nunc quid de his uestra lex sentit inquirere, sed quod admittis accipere. Cliniæ uero postea id persuadere conabor. Quod à uobis datum est, modo accipiatur, legesq; diligenter consideremus. MEG. Rectissime loqueris. ATHEN. Artem in hac lege ferenda quandam habeo, partim quidem facilem, partim omnino difficilem. MEG. Quomodo istud? ATH. Constat nunc quoque plurimos hominum quamuis iniqui sint, bene, & diligenter, & sponte à pulchrorum coniunctione sese abstinere. MEG. Quando id fit? ATH. Quando frater aut soror eximia pulchritudine alicui sit. à filio quoque filiaq; lex eadem, quamuis scripta non sit, sufficienter repellit, prohibetq; & manifestum & furtiuum istorum concubitum. Imò uero facit, ut ne cupiditas quidem ulla rei huius uulgus aggrediat̃. MEG. Vera narras. ATH. Vnum ergo uerbum atq; breuissimum omnes huiusmodi uoluptates extinxit. MEG. Quid illud? ATH. Quod fas nihil horum esse dicitur, sed apud deum odio haberi, & turpium omnium esse turpissima. Causa autem nonne hæc est? Quia nemo aliter prædicat, sed statim ab ineunte ætate & ioco sanul & serio dicta, & sæpius in tragœdijs hæc eadem audiuntur, quando uel Thyestem, uel Oedipodem, uel Macareum mortem sibi debitam sceleris pœnam cōsciuisse propter huiuscemodi uenerem narrant. MEGIL. Recte istud dictum est. Miram enim famæ potentiam nouimus, quando nemo aliter quàm iubeat lex ne respirare quidem audeat. ATHEN. An non recte dictum est à nobis, quòd uolenti legislatori cupiditatem aliquam earum quæ uehementer sibi subigunt homines, rationi subijcere, facilis cognitu modus est? Quippe si famam huiusmodi, apud omnes seruos & liberos, masculosq; & fœminas, & uniuersam ciuitatem, quasi sacrum quiddam dicauerit, firmissimam hanc legem efficiet. MEG. Ita prorsus. Qua uero ratione id assequi poterit, ut libenter idem omnes prædicēt? ATH. Probe obiecisti. Ideo enim à me dictum est, artem me ad hanc legem habere, ut secundum naturam ad procreationem Venere homines utantur. Abstinendum igitur à maribus iubeo. Nam qui istis utuntur, genus hominū dedita opera interficiunt, in lapidem seminantes ubi radices agere quod seritur nunquam poterit. Abstinendum quoq; & ab agro illo fœminino, ubi semen germina nolit producere. Hæc lex si perpetuo in alijs sicut in necessitudine paterna conseruabitur, innumerorum erit bonorū causa. Nam primo secundum

naturam ſtatuta erit. Deinde ab omni amorũ rabie atq; furore, adulterijs, potusq; & cibi nimio luxu repellet. Vxoribus quoque uiros conciliabit, & alia plurima pariet bona, ſi apud quenq; fuerit ſtabilita. Sed forſan ſi uehemens aliquis iuuenis multo ſpermate plenus hanc legem ferri audierit, improbabit protinus, & alta uoce clamabit, impoſſibilia ſtultaq; à nobis lege ſanciri. Quod quidem cum conſiderarẽ, dixi artem me habere, quodammodo facillimã, quodammodo etiam difficillimam, ad legem hanc obſeruandam. Facile nanque intellectu eſt, quomodo id poſſibile eſt. Nam cum apud omnes legitima hæc ſententia dedicata fuerit, animos omnes domabit, efficietq; ut metu latis legibus pareant. Sed eò iam res peruenit, ut nunquam effici poſſe uideat: ſicut nec conuiuij quidem ſtudium credebatur ab uniuerſa ciuitate perpetuo poſſe obſeruari. Et tamen apud nos re ipſa fieri uidetur, quod inter mulieres, nec in ciuitatibus quidem ueſtris fieri poſſe putatur. Hac equidẽ ratione propter huius incredulitatis uim difficillimũ eſſe dixi hæc utraq; lege ſeruari. MEG. Et recte quidem. ATH. Quod autem ſupra uires humanas non ſunt, ſed fieri poſſunt, uultis ut ueriſimilem quandam rationem uobis exponam? CLIN. Cur non? ATH. Vtrum facilius quiſpiam à uenereis abſtinebit, uoletq; ordinem his impoſitum moderate ſeruare, cum bene ex prudenti aliqua diligentia corpus affectum fuerit, an cum contrà? CLIN. Multo magis cum bene atq; ex arte. ATH. Num igitur de Tarentino Icco nõ audiuimus: qui propter olympica aliaq; certamina, artificioſo circa hæc ſtudio temperantiam ſimul & fortitudinem animi conſecutus, nullam unq; in toto exercitationis ſuæ tempore uenerem cognouit? Idem quoque de Chryſone, Aſtylo, & Diopompo alijsq; q; plurimis fertur. quanquam ô Clinia multo peius animos bonis artibus excoluerant, quàm tui meiq; ciues, corporibus certè multo magis uigebant. CLIN. Vera narras quòd à priſcis iſta ab athletis facta fuiſſe prædicãtur. ATH. Illi igitur ut luctando & currendo cæterisq; huiuſmodi uincerent alios, ab ea uoluptate quæ beata uulgo exiſtimatur, abſtinere uoluerunt. Noſtri adoleſcentes uictoriæ cauſa longe præſtantioris, non poterunt? quã nos carminibus fabulisq; & ſoluta oratione & cantibus eſſe optimam pueris ſtatim à teneris occinemus, & ut ueriſimile eſt oblectando perſuadebimus. CLIN. Quam uictoriam dicis? ATH. Vt uoluptate inquã uicta feliciter uiuant, uicti aũt contrà. Præterea metus ille, ne quod miníme fas eſt, committatur, nónne ad idem potiſſimum conferet: ut ea uidelicet ſuperent, quæ alij quamuis deteriores, ſuperaſſe dicuntur? CLIN. Conſentaneum id quidem. ATHEN. Poſtquam huc in lege hac ferenda deuenimus, & propter multorum prauitatem in dubitationem incidimus, audacter iam manifeſteq; dicamus, non oportere ut ciues noſtri auibus multisq; beluis ſint peiores. Permultos enim greges ipſarum uidemus integre atq; caſte, antequam procreãdi tempus aduenerit, uiuere: ſed cum hanc ætatem attigerint, mas fœminæ & fœmina mari cõiunctæ, iuſtè, ſancteq; in prima perſeuerantes amicitia reliquam peragunt uitam. Oportet igitur eſſe eos beſtijs meliores. Quod ſi à cæteris Græcis Barbariſq; plurimis corrumpantur, nec poſſint ſe continere, cum uideant audiantq; inordinatã apud eos Venerem plurimũ poſſe, alterã preterea legem cuſtodes legum ad ferendas leges autoritatem nacti, excogitent. CLIN. Quã modo ferre legem conſulis, ſi hanc non ſuſceperint? ATH. Quæ hanc ô Clinia ſequitur. CLIN. Quænam illa eſt? ATH. Vt quàm maxime laboribus corporis Veneris robur infringant, & aliò uires ſuas conuertant. Quod erit, ſi non impudenter ipſa utentur. Nam ſi rarius propter ruborem id fiat, imbecillior erit domina. Clàm ergo conſuetudo & lex non ſcripta hæc fieri ſuadeat: contrà autẽ fieri uelut turpe diſſuadeat: turpeq; ſic non omnino agere. Sic enim & ſecundo ſeruabimus honeſtũ loco, & genus unum hominum, tria genera continens, homines deprauatæ naturæ, quos ſui dominos eſſe negamus, coget utiq; ne leges contemnant. CLIN. Quę tria genera? ATH. Cultores inquam deorũ, honoris amatores, & qui non corporum ſed animi morum pulchritudinem diligunt. Hæc quaſi per fabulam dicta uotoq; ſimilia: multum tamen ciuitatibus omnibus ſi ea ſeruare potuerint, collatura. Fortaſſe autem ſi deus uoluerit, duorũ alterum in amatorijs aſſequemur. Vel ut nemo generoſas liberaſque mulieres præter uxorem audeat tangere: nec ullus nothos ex concubina ſuſcipiat: nec infœcundos marium agros præter naturam ſerat. Vel alterum quidem omnino tollemus: nequis cum maribus congrediatur. Si quis autem alijs mulieribus commiſceatur quàm cum his quæ

cum

cum dijs sacrisq; nuptijs domum uenerunt, emptis uidelicet, uel alio quocunque modo acquisitis: nisi uiros simul mulieresq; omnes lateat, infamis lege, omnibusque ciuitatis honoribus, ceu peregrinus aliquis, priuatus sit. Hæc lex siue simplex siue duplex sit, de rebus uenereis amatorijsq; omnibus, quas inter nos propter huiusmodi affectus recte uel non recte agimus, lata sit. MEGIL. Ego equidem hanc legem ualde probo. Clinia uero hic, quid sibi uidetur, nobis aperiat. CLIN. Faciam ô Megille cum occasio dabitur. Nunc autem sinamus hospitem ulterius in ferendis legibus progredi. MEGIL. Probe. ATHEN. Sed adeo iam progressi sumus, ut ad conuiuia deuenerimus: quam quidem rem alibi difficilem esse dicimus: in Creta autem nemo frustra existimabit fieri oportere. Quomodo autem: utrum ut hic, aut quemadmodum apud Lacedæmonios, an tertius quidam modus utrisq; his melior inueniatur, nec inuentu difficile id mihi uidetur, nec inuentum cum fuerit maxime profuturum. enimuero concinne & nunc constituta uidentur. Sequitur nunc ut de uictu, quomodo haberi possit, dicamus. Victus in alijs ciuitatibus multiplex uarijsq; ex locis, maxime uero duplici ex loco in cæteris comparatur. Nam ex mari ac terra plurimis græcorum ciuitatibus aduehitur, cum istis terra solummodo aduehatur. Quæ res legumlatori facilior. Multo enim minor quàm dimidia pars legum sufficiet. Præterea conuenientiores liberis hominibus leges ponentur. Naualium enim & mercatorum, cauponum, diuersorij, publicanorum, permutationum, fodinarumq; metallicarum, & mutui fœnoris, ac mille huiusmodi leges ferre non admodum cogitur. Quare in ciuitate hac nostra legum conditor his omissis duntaxat agricolis, pastoribus, apum curatoribus, taliumq; custodibus, atque ministris leges dabit, cum de nuptijs liberorumq; procreatione, educatione, disciplina, magistratuumq; designatione, maxima ex parte tractauerit. Nunc ergo ad leges de uictu deq; ijs qui labore suo ipsum parant, uenire necesse est. Et agriculturæ leges primo ponantur: primaq; terminalis Iouis hæc. Nemo fines atq; terminos agri moueat, nec ciuis uicini, nec finitimi peregrini, si agri extrema possideat. sed putet id esse uere quod dici solet, hic immobilia mouet: malitq; unusquisq; saxum ingens mouere, quàm paruum lapidem iureiurando à dijs firmatũ, quo amicitiæ & inimicitiæ terminentur. Alterius enim Iupiter contribulis, alterius hospitalis, est testis: qui hostili prælio semper insurgunt. Qui legi obtemperat, indemnis utiq; sit: qui eam dispunxerit, duplices pœnas luat: primo quidem deo uindice, deinde lege: quæ iubet ut nemo sponte uicini agri terminos moueat. Eum uero qui mouerit, quicunq; uoluerit, ad agricolas deferat, agricolæ ad iudicium ducant, à quo damnatus utpote terminorũ clam uiq; turbator, reddat, patiaturq;, prout iudices iudicauerint. Multa deinde paruaq; damna in uicinia sæpius facta, magnas inimicitias pariunt, uicinitatẽ difficilem & amaram reddunt. Propterea caueat uicinus ne uicino noceat, cum in alijs, tum uel maxime in agris colendis. Nocere nanque non difficile, sed cuiuslibet hominis est: prodesse uero non cuiuslibet. Quicunq; uero fines egressus, uicini coluerit agros, damnum restituat, & impudentiæ atque illiberalitatis pœnas luat: duplumq; loco mulctæ ipsi deponat cuius agrum coluit. Cognitores uero & iudices censoresq; huius rei, agrorum curatores sint. In maioribus quidem, ut suprà dictum est, uniuersus duodecimæ partis ordo: in minoribus uero, qui custodijs præsunt. Siquis pascuis noceat, illi consideratis damnis iudicent atque condemnent. Si aliena examina quis persequitur, atq; æra pulsans delectatione apes ad se trahit, damnũ restituat. Siquis ignem in materiã sic immiserit, ut uicino nõ cauerit, prout magistratibus uidebitur, condemnetur. Similiter qui in plantando mensuram uicini agri nõ reliquit, ita plectatur, ut à plerisq; legumlatoribus sufficiẽter est dictũ. Quorum legibus uti debemus nec putare multa & minima quæ cuiuslibet legumlatoris sunt, à maiori ciuitatis conditore esse facienda. Nam & de aquis priscæ leges & bonæ sunt. Quæ profecto recitatione deriuandæ non sunt. Sed qui aquam ad sua uoluerit ducere, à publicis fontibus ita deducat, ut nullius priuati manifestum fontẽ perturbet. Deducat aũt quà uelit, præterq; per domos, aut sepulchra, aut loca dijs cõsecrata: nec aliud damnũ inferat, nisi quod ab ipso riuulo efficitur. Quod si aquæ inopia solo insita in locis aliquibus aquas ab Ioue prodeuntes non retinet, cum necessitate quispiam opprimatur, in loco suo ad cretam usq; effodiet: & si hac in profunditate nihil aquæ inuenerit, tantum à uicinis aquetur, quantum ne-

Serui tutes rusticanæ

cessitas postulat. Sed si uicinis quoque pauca sit, aquandi modus quo utatur quotidie, sibi ab agri curatoribus statuatur. Si uero aquæ pluuiales abundent, & qui inferiores partes habitant aut colunt, defluxum ita prohibeant, ut superioribus noceant: aut contrà si superior incõsiderate fluere aquas permittens, inferiori noceat, & conuenire inter se nequeant: in urbe quidẽ ædilis, in agris uero, qui agris præest, modũ imponat: quem siquis non seruauerit, inuidiæ & peruersitatis pœnas persoluat: & uicino damnum in duplo restituat. Autũni aũt fructuum communis huiusmodi participatio sit. Bina nobis gratiæ dona hic deus largitur. Vnum dionysiacũ, quod recondi non potest: alterum uero quod reponi aptum est. Hæc igitur lex de fructibus sanciatur. Qui uuas aut ficus de rusticis fructibus ante uindemiæ tẽpus gustauerit, quod cũ arcturo cõcurrit, quinquaginta drachmas, si de suo agro collegerit, Dionysio dedicandas persoluat: sin à uicinis acceperit, minam: sin ab alijs, duas minæ partes. Vuas autem ficusq́, quos generosos nominauimus, neq́ commode recondi possunt, quomodo & quando uelit, si sua hæc sunt, colligat. sin uero aliena, nisi impetrauerit, quoniam lex est, ut nemo moueat quæ nõ deposuit, qui accepit, mulctetur. Quod si seruus quispiam, non persuaso agri domino, eas acceperit, pro singulis ficubus uuarumq́ acinis æqualia numero uerbera patiatur. Inquilinus fructibus emptis siquidem condi non possunt, si cupit, uescatur: peregrinus autẽ in ipso itinere si transeat solus, aut cum uno tantummodo, fructus non reponendos si uelit hospitali cum uenia gustet. Alios autẽ gustare quos rusticos dicimus, peregrinos quoq́ lex prohibeat. Sin uero qui condi possunt inscius tetigerit, seruus quidem plectatur. Liber autẽ dimittatur admonitus ficus uuas' que solummodo quæ condi non ualent gustare licere, eas uero, ex quibus passæ uuæ & uinum & caricæ fiunt, minime. Pyra uero & mala tum alia tum punica cæteraq́ huiusmodi clam auferre, turpe non sit. Siquis uero deprehensus fuerit, pauciores annos q̃ triginta natus, sine uulneribus uerberetur, atque puniatur. nec pœna ulla propter huiusmodi uerbera libero sit. Aduenæ quoque de his fructibus perinde ac de ijs quos superius diximus qui non conduntur, carpere liceat. Si senior quispiam comederit, nec asportauerit, ut aduenæ permissum est, & ipse quoque omnium huiusmodi fructuũ particeps fit. quod si legi non paruerit, ad uirtutis certamẽ impotens habeatur, si iudicibus huic rei præsidentibus tunc relatum hoc fuerit. Aqua nutriendis hortis maxime omniũ confert: sed facile corrumpi potest. Terra uero & sol & aer, quæ cum aqua simul ea nutriunt quæ terra nascuntur, non facile ueneno, uel diuersione, uel ablatione corrumpi possunt. his autẽ modis facile aquæ damnum infertur, propterea legis auxilio indiget. De hac igitur lex sanciatur. Siquis sponte alienam aquam, siue scaturientem è fontibus, siue collectam, ueneno aut foueis aut ablatione corruperit, ad ædiles deferat: ubi si deliquisse cõuincitur, damnum restituat: & fontes, aut aquarum uas, ut interpretes singulis semper faciendam purgationem iudicarint, ita purget. In aduectione autem omnium quæ ab agris colliguntur, liceat cuiq́ res suas quà uelit aduehere, modo aut nulli damno sit, aut sibi triplum proueniat lucrum eius damni quod uicino infertur. Horum cognitores, magistratus sint, & cæterorũ omnium quæ per iniuriam sponte quis, aut ui, aut clam, uel per se, uel per illa quæ possidentur ab eo, in personam, aut in rem intulerit. Hæc inquam ad magistratus omnia deferantur, si tres damnũ minas non excedit: sin uero maius sit, ad constituta publice iudicia causa deferatur, & qui iniuriam intulit puniatur. Quod si magistratuum aliquis iniuste de damno alicuius sententiã tulerit, duplum ei qui passus est iniuriam, debet. Et omnino si quid per iniuriam fecerint magistratus, causa ipsa à quolibet uolente in publico iudicio agitetur. Infinita penè parua restant instituta, quibus corrigantur errores in iudicij termino, in citationibus, citatoribusq́, siue inter duos siue inter multos citatio sit, & cæteris huiuscemodi, quæ nec à legibus præteriri possunt, nec tamẽ seniore legũ latore digna uidentur. Ea igitur omnia iuniores priscas leges imitati, & parua ex magnis intelligentes, necessariũq́ usum experientia cognoscẽtes, legibus donec sufficiẽter se habeant ordinẽt. Deinde sufficiẽter positis, immobiliter his utantur. De cęteris aũt opificibus leges ita constituantur. Primo nullus ciuis opificio ullo detineatur, sed nec seruus quidem ciuis alicuius. Arte em̃ magna quæ longa exercitatione, multisq́ doctrinis indiget, occupatus est ciuis, cum communem ciuitatis ornatum procuret: quæ res non leui quadam opera contenta est, sed præcipuum

studium

ſtudium exigit. Duas uero artes aut ſtudia duo diligenter exercere humana natura non poteſt. Nemo etiã ſatis poteſt arti quidem uni uacare, & alterius artis opifici præſidere. Hoc igitur in ciuitate ſtatutum ſit, ut nemo ærarius ſimul & lignarius faber ſit, nec lignarius faber fabris ærarijs magis q̃ opificio ſuo præſideat, occaſionem hinc fortè nactus, quod dum curã gerit multorũ, quaſi miniſtrorũ ipſi elaborantiũ, inde ſuæ arti fiat acceſſus, ac per illos artem melius curet ſuam: ſed ſinguli opifices ſingulis artibus uacẽt, & ab eis uictum acquirant. Hanc legem ædiles ita obſeruari procurent, ut ſi quis ciuis ad artem aliquam, magis q̃ ad uirtutis curam declinauerit, opprobrio atq; infamia notatũ ad curſum ſuum conuertant. Sin autem peregrinorũ aliquis duabus artibus uacet, uinculis, mulcta, expulſione, unam tantum complecti cogatur. De mercede aũt opificum, de operis ipſorum approbatione aut improbatione, de iniuria etiã quam uel patiuntur uel inferunt, ædiles uſque ad drachmas quinquaginta cognoſcant. Maiora uero ad publica iudicia delata ſecundum legem iudicentur. Vectigal aũt importandarum exportandarumq; rerum, nullum penitus ſit. Thus uero cæteraq; huiuſmodi quæ diſs incenduntur, peregrinaq; ſunt, purpuram ſimiliter & colores alios, qui à regione non producuntur, omnia denique peregrina, niſi neceſſaria ſint, nemo adducat: nec rurſus aliquid quod regioni neceſſarium ſit, exportet. Hæc omnia legum cuſtodes duodecim, qui reliqui ſunt, exceptis quinq; ſenioribus, procurent atque cognoſcant. Arma uero & inſtrumenta bellica ſi aduectitia arte eſt opus, conuehantur. ſimiliter quæ ad hæc idonea ſunt, plantæ, ænea inſtrumenta, funes, animalia, quæ ad bellum conferunt: Quorũ magiſtri equitũ & ductores exercitus curã habeant, ut ciuitas inuehendi euehendiq; ſimul cum opus ſit facultate nõ priuetur: de quibus legũ cuſtodes ſufficientes decentesq; leges ferent. Nulla uero in re pecuniæ colligendæ gratia, uel in ciuitate, uel in uniuerſa regione cauponatio fiat. Annonæ autẽ quæ ex agris percipitur diſtributio, recte iuxta Cretenſium legem conſtituetur. Nam quæ à regione producuntur, in duodecim partes ab omnibus diſtribuenda ſunt, & ſimiliter conſumenda. Duodecima uero pars quæq;, ut tritici, hordei, cæterarumq; frugum & fructuũ, uenalium quoq; omnium animalium tripertito & competenti ratione diſtribuatur, & pars una liberis, altera ſeruis, tertia opificibus ac omnino aduenis tribuatur: ſiue aliunde uenerint aliquandiu urbem habitaturi, & neceſſarijs egeant, ſiue propter publicam uel priuatam ciuis alicuius utilitatẽ acceſſerint. Hæc igitur tertia omnium neceſſariorum pars, uenalis ſemper ac neceſſario tantummodo ſit. De duabus uero partibus nihil neceſſario uendatur. Quomodo igitur hæc recte diſtribuentur? Patet autem in primis recte id fieri poſſe, ſi partim æqualiter, partim inæqualiter diſtributio fiat. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Meliora utiq; uel deteriora iſtorũ ſingula, neceſſe eſt terram producere atq; augere. CLIN. Quid ni? ATH. Cum tres partes ſint, quod huc attinet nemo plus habeat, nec dominus, nec ſeruus, nec aduena, ſed æqualis eademq; ſimiliter ſit omnis diſtributio. Quilibet autem ciuis, cum duas partes acceperit, ſeruis & liberis quot & qualia uelit, ſuo arbitratu diſtribuat. Quod uero plus iſtis eſt, menſura & numero ſic diſpertiendum eſt, ut cum omniũ animalium, quibus à terra uictus prębetur, numerus habeatur, ita demũ fiat partitio. Habitationes poſtea ſeorſum ordinandæ ſunt. Ordo aũt talis maxime decet: duodecim uiros per media in ſingulis duodecim partibus unum eſſe oportet: & in unoquoq; uenalium rerum loca, deorumq; templa & deos ſequentium dæmonum eſſe conſtructa, ſiue indigetum Magneſiorum, ſiue aliorum, quorum ſtatuæ antiquiſſima memoria conſecratæ ſint. Atque his priſcorum uirorum honores reddendi ſunt. Veſtæ quoq;, Iouis, Mineruæ, ſingulorumq; aliorum ſingulis duodecim partibus præſidentium templa conſtruenda ſunt. Et primum quidem iuxta templa in altiſſimis locis ædes cuſtodum ſint undiq; munitiſſimæ. Reliqua deinde regio opificibus in tredecim partes diſtribuatur. Et pars una in urbe habitet, per duodecim urbis partes diuiſa, aliæ exteriorem undiq; teneant locum, atque in ſingulis uicis opifices ad agriculturæ cõmoditatem idonei habitare compellantur. Horum omnium curam magiſtratus qui agris præſunt, habeãt, præuideantq; quot quibus ue ſinguli opificibus egent, & ubi habitantes impedimento agricolis non ſint, ſed magnam ipſis utilitatẽ conferant. Vrbanorum quoque ſimiliter opificum curam ædiles habeant. Res autem uenales curæ cenſoribus ſint, qui primo rem ſacram curent: deinde ne quis uendendo emendóue

Vectigal nullum

Annonæ ratio

iniuriam

iniuriam faciat, uehementer prouideant: & immoderatos, contumelioſos' que omnes compeſcant. Hi conſiderent nunquid ciues peregrinis res ſingulas conuenienter atque ut lege cautum eſt, uendant. Primo uero menſis cuiuſque, ciues eorumq; miniſtri duodecimam tritici partem emendam peregrinis proponant, ementq; peregrini pro menſis totius tempore triticum & ſimilia quæ primo foro uenduntur: decimo uero die uenditio, emptióque menſi ſufficiens ſtatuatur, uigeſimotertio animalium uenditio, quibus homines egent, ſupellectiliumq;, ut corij ueſtiumq; ac ſimilium, fiat. Neceſſe autem eſt peregrinos omnia à poſſidentibus emere, ne cauponatio in tritico & hordeo circa farinam ac cætera alimenta, ulla fiat. Nec ciuibus nec ſeruis eorum cauponari omnino liceat. In peregrinorũ tamen foro peregrino liceat opificibus, eorumq; ſeruis uinũ cibumq; commutare ac uendere, carnesq; coctas ſimiliter: quæ res à plurimis cauponatio nominatur. Materiam uero ignis uniuerſam quotidie peregrinus ab ijs qui in agris id curant, emere poſſit, cæterisq; peregrinis prout uelit & quando uelit reuendere. Cæterarum omnium rerum & ſupellectilium quibus utimur, in communi foro uenditio fiat: in locis determinatis: ubi legum cuſtodes, cenſoresq; unà cum ædilibus locum deſignarint, & pretia uenalibus impoſuerint. Hic nummi commutentur rebus, ac res nummis. Cõmutet autem unuſquiſq; per ſeipſum nemini cõmittens. Quod ſi cõmiſerit, ſiue receperit, ſiue non, quieſcat oportet. Nullum enim commutationum talium iudicium eſt. Si quid uero uenditum emptumq; pluris minoris' ue eſt, q; lex iuſſerit qua rerum uenalium menſuræ & precia conſtituta ſunt, apud legum cuſtodes plus illud conſcribatur, & contrarium deleatur. Eadem ipſa de conſcriptione bonorum, quæ ab incolis peregrinisq; poſſidentur, fiant: liceatq; cuiuis certa conditione ad urbem migrare, & hoc ita ut artem aliquam exerceat, nec plures q; annos uiginti à die conſcriptionis permaneat: quo in tempore incolendi uectigal ſoluere nullum cogatur niſi frugalitatis exemplum, nec emptionis uenditionisq; gratia ærario quicquam debeat. Cum autẽ uiginti anni exacti fuerint, accipiat rem ſuam, & abeat. Quod ſi magnum aliquod beneficium intra uiginti annos ciuitati cõtulerit, uelitq; plus temporis, aut etiã per uitã in ciuitate manere, fiat ipſi quod petierit, ratumq; habeatur, ſi modo concilio concionicq; perſuaſerit. Incolarum autẽ filijs ſi ipſi quoq; opifices ſint, poſt quintumdecimum ætatis annum ita coloniæ tempus incipiat, ut uiginti poſtea maneant annos, deinde quò uelint proficiſcantur, & ſi manere uoluerint, maneant, poſtquam ſimiliter perſuaſerint. Qui autem recedit oblita deſcriptione, quæ ſibi apud magiſtratus erat conſcripta, ſic habeat.

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOGUM NONUM DE LEGIBUS.

ONVS dialogus poſt cõmunem morum diſciplinam & legum multarum traditionem aggreditur iam iudicia. Et ualde quidem opportune. Nam & qui moribus eruditi legibusq; inſtructi ſunt, iudicare iam poſſunt: & qui eruditioni inſtructionique præcedenti non paruerunt, iam ſunt iudicandi. Prudenter omnino noſter hic animorum medicus ſeruare hactenus ſalutaribus ſtuduit monitis integram animi ſanitatem: iam uero perditam cunctis machinis reparare molitur. Verũ quæ charitas Platonica eſt, miſericors, dolens, compulſus ad ſecandum quaſi trahitur & urendum: & id quidem tam benigna cautione, ut grauiter ægrotantes uerbis blandiſsimis conſoletur: cõtendatq; uerbis quaſi magicis carminibus ſanos efficere antequam medicam adhibeat manum. quã etiã deinde ſic admouet, ut languens & uix perſentiat, & plus admodum ſpei concipiat quàm doloris, & ex dolore non perniciem reportet, ſed ſalutem. Inſignis clementia uir neminem abſq; conſolatione punit: neminem punitum perdit: omnes pro uiribus ſeruat: & quos nece punit: profitetur à morbis animi liberare: ac minimo mortis malo, interim ingenti & in dies creſcenti obſiſtere animi malo. Præſtare uero aſſerit hinc abire, quàm in morbo uel animi uel corporis incurabili uiuere. Atqui neq; hac uita priuat, niſi quem cognouerit inſanabilem: neq; ſupplicium ullum à lege, quæ bona eſt, illatum tendere uult ad malum. Quinimmo pœnam ipſam multis de cauſis eſſe bonam: tum quia iuſta eſt, iuſtitia uero bona: tum quia uel præſens purgat, uel futurum præpedit malum: tum quia in puniendo uno, interim exemplo prodeſt & multis, ciuitatemq; purgat malis. Et ut ſummatim dicam, iuſtitiã ubiq; mirum in modum cum clemẽtia miſcet, neq; rigiditate torquet durius, neq; mollitia quicquã relinquit inultũ. Quemadmodũ uero in ſuperiorib. prius diuina præcipit officia quàm humana: ſic in præſentia prius in ſacrilegia quàm in cætera delicta prudenter animaduertit. Ac dum quàm graue ſit læſæ maieſtatis diuinæ crimen oſtẽdit, afflãte deo ſignificat nihil tale hominibus quondam

quamdiu

quamdiu diuina quædam in eis gratia uiguit, fuisse aliquando perpetratum: Sed postquã propter alia delicta gratia illa est amissa, homines iam quasi alienos à deo in deum ipsum peccare per sacrilegia incepisse, ut sacrilegium ipsum non modo peccatum sit, sed etiam pœna peccati: pœna inquam non purgans aliquem, sed interimẽs. Non enim lege, sed transgressione legis pœna talis infertur, Quod autem dicit, priscos legumlatores fuisse dei filios, legesq; heroibus, qui etiam ex dijs erant geniti, tradidisse: exponendũ est per ea quæ in Critia & Politico & sæpe alibi pertractantur, deorum filios hic intelligi deos sub Luna alios alijs terræ plagis gubernandis accommodatos. Quos possumus more etiã Platonico angelos nominare. Per quos sub Mercurij nomine in Protagora leges genus hominũ accepisse docet. Per quos in Critia quoq; dicit homines primos ex terra natos accepisse iura: hominesq; illos hic nominat heroes ex dijs ortos, id est, deorum opera ex terra progenitos. Sed leges illas, inquit in Critia, non scriptas ad aures, sed inspiratione quadã à mẽtibus diuinis in mentes humanas fuisse transfusas: hominesq; sub illis quandiu paruerunt, uixisse beatos. Addit ob huiusmodi legum transgressionem homines diuinã gratiam amisisse: qua quidẽ amissa felicitatẽ quoq; amiserint: & infelices in sacrilegia iam proruperint: & per sacrilegia pessimi tandẽ infelicissimiq; euaserint. in his & terrestris illius paradisi, & eiectiõis ex eo mysteriũ licet agnoscere. Considera uero ubi perquirit sacrilegij causas, tres assignari causas grauium delictorũ. Primã quidẽ cõmunem hominum fragilitatẽ consuetudine confirmatam. Secundam uero dæmonicam persuasionẽ siue suggestionẽ. Tertiam deniq; culpã perniciosam ex antiquis inexpurgatisq; peccatis inustam, ad grauissima scelera stimulantẽ. Quæ quidem originali culpæ, de qua multi multa theologi disputant, uidetur esse simillima. Quamobrẽ ubi Plato diuinus sacrilegum alloquẽs inquit: Non humanum ad sacrilegium te impulit malum, neq; diuinum: intellige humanũ malum, humanam fragilitatem ad inferiora procliuem: Diuinum uero malum, diabolicam, ut inquiũt, fraudẽ. Negat uero duo hæc nõ quia non sint in causa sacrilegij, sed quia nõ sola sunt causæ. Accedit enim his tertia propriaq; sacrilegij causa, quã subiungit dicens: Sed stimulus quidam exitialis à priscis inexpiatisq; peccatis ingenitus. Per quem uidelicet animus non humanus amplius, sed ferinus, nimirũ sacrilegio peccat in deum, nullã ulterius dei rationem habẽs, quando rationem humanam iam amisit diuinæ rationis imaginem. Mox uero primæ ad sacrilegiũ instigationi Plato quasi nascenti morbo tribus occurrit remedijs: quẽadmodum morbus hic tribus ex causis oritur Primo quidem, ut immanis impetus comprimatur ad sacras mittit expiationes, quas Christianorũ more pœnitentiæ, cõfessionis, eleemosynæ, ieiunij nomine possumus nũcupare. Deinde ut diabolicis resistat insidijs, ad orationes supplicationesq; mittit, per quas à superis liberatoribusq; spiritibus contrà inferos præsidiũ impetretur. Postremo quo imbecillitatem humanam continere possit, mandat ut malorum hominum familiaritatem deuitãs, bonorũ ascifcat consuetudinem. Proinde, quoniam post deum more Pythagorico coli patriam iusserat, merito post sacrilegia quæ in personas aut res deo cõsecratas perpetrãtur, pergit ad punienda scelera & delicta, quæ proprie cõtra patriam committuntur, quæ nõ solũ sacrilegijs proxima iudicat, sed annumerat, plectitq; similiter. Hæc uero tria esse iudicat. Peccare enim in patriam, hostemq; patriæ habendum esse, & qui posthabitis legibus principatũ ad humanam uoluntatem libidinemq; reducit, & qui cũ possit, periclitanti patriæ non succurrit: & qui uel auaritiæ uel alia de causa pro filio euadit patriæ proditor. Inter hæc officium legiferi repetit. Id autem esse uult, ut nõ tanquam dominus seruis, sed tanquã pater filijs conscribat leges: non minus persuadens quàm minitans, nec minus docens quàm imperans, nec minus alliciens quàm perterrens: ut legislatoris opus non tam mandatorum præscriptio sit, quàm disciplina morum. finis enim eius est, quacunq; id ratione fiat, ciues bonos beatosq; efficere: punire uero malos, necessitas est in eo potius, quàm uoluntas. Et quia solæ inter humanas Platonicæ leges hæc omnia cõplectuntur, humanarum omnium perfectissimæ sunt: ac penè inter diuinas potius, quàm humanas annumerandæ. Neq; abre primum disputationis huius exordium à deo factum est: deinde additum à Platone uideri sibi hæc omnia diuinitus inspirata. Demum ex hac ipsa disputatione ad beatum summi Iouis templũ, id est, cœlum recto tramite peruenitur. At quoniam non solum in sacrilegijs parricidijsq;, uerumetiam in cæteris sceleribus pro alijs culparum gradibus, alij quoq; pœnarum gradus, & à legumlatore describendi, & à iudice sunt censendi, cõmodissimam ad gradus eiusmodi discernendos distinctionem adducit in medium: Habitus quidẽ omnis aut uirtutis est, aut uitij. Si uirtutis, omnino uoluntarius est: quoniã consilio libero & expedita electione & proprijs animi actionibus est acquisitus. Sin uero uitij habitus est, inuoluntarius omnino censetur. Quia ita morbus est animi, sicut humorum intẽperantia morbus est corporis. Nemo uero morbum dixerit uoluntarium: quamuis nonnulla quæ præter opinionẽ inferunt morbũ, possit quodammodo uoluntaria dicere. Præterea eiusmodi habitus ex impedito cõsilio, distractaq; electione, & passionibus potius quàm actionibus inolescit. Ex his cõficitur Platonicũ illud sæpissime decantatũ, Vitiorum habitus inuoluntarios esse, neminemq; fieri sponte malum. quemadmodũ & nemo fit sponte ægrotus et deformis & inops. Post hanc habituũ distinctionem sequitur distinctio actionum. Quæ quidem aut ad uirtutis, aut ad uitij habitum gignendum proprie uergunt. Si ad uirtutis, ita uoluntariæ sunt, ut dictus est habitus uolũtarius. Sin uero ad uitij, partim quidem uoluntariæ dicuntur, propterea quod & animo quodãmodo consentiente fiũt, et poterant non fieri antequam fierent: partim uero inuoluntariæ, tum quia ad detrimentum, deformitatem, morbũ

clam

clam deducunt, hæc autem uellet nemo: tũ quia ex quadam finis exitusq; ignoratione consurgũt. Quatenus uerò per ignorantiam fiunt, eatenus præter ipsam rationis uoluntatẽ fieri iudicãtur. Distingue rursus hoc pacto, Actiones humanæ quantum ad legum iudiciorumq; materiam attinet, in quinq; capita rediguntur. Aut enim ex affectibus concupiscentiæ pullulant, aut ex impetu irascibilis naturæ prorumpunt: uel simplici quadam ueniunt ignorãtia, per quam quis res ipsas ignorat, quamuis se ignorare non nesciat: uel ignorãtia duplici fiunt, per quam quis & res ipsas nescit, & ignorantiam suam simul ignorat, uidelicet scire se putans: uel tandem ex rationali quadam opinione proueniunt: opinione inquã de iustis atq; iniustis rationi legibusq; credendi. Post distinctionem eiusmodi distinguit & iudicij regulas, per quas aliter animaduertatur in eos qui concupiscentia, aliter in eos qui ira peccant: atq; in his discernatur, utrum consulto, an inconsulto deliquerint. Præterea utrum ui palamq; an potius clam atq; fraude. Deinde nunquid per ignorantiam sit erratum, siue per simplicem, siue per duplicem ignorantiã. Vbi uero de homicidiorum iudicijs agens priscum adducit mysterium de interfectis interfectores ulciscentibus: attende ex Platonis sententia, perturbationes ad sensibilia pertinẽtes posse in anima seiuncta ab hoc corpore remanere. Siquidem ex eiusdem sententia remanet & prima quædam sentiendi natura substantialis origo sensuũ reliquorũ, per quam anima & in hoc corpore in hæc instrumenta uires explicat sentiendi, & discedẽs ab hoc eas quodãmodo replicat in seipsam, siue, ut magis Platonice loquar, exercet in aereo corpore. Quo inuoluta & hoc ingreditur & ex hoc egreditur. De his Platonici ita distinguũt, ut anima in corpore hoc crassiore ad breue habitet: in aereo uero multa per secula: in cœlesti per omnia. Quorsum hæc? Ne mireris perturbatiões in defuncti anima super esse si harũ rerũ sensus memoriaq; supersunt. Probabile uero esse putabãt antiqui theologi animas hominũ repente interfectorum, utpote inexpiatas, perturbationibus agitari: quin & hostes exagitare, id uidelicet nõ humana tantum indignatione efficiente, sed diuina etiam nemesi ac dæmone prouidente. Superesse uero ex antiquorũ opinione in anima sensum perturbationẽq; ultricẽ, eamq; aereo uti corpore Platonicus noster Maro testis occurrit. Quid enim sibi uult: Et nunc magna mei sub terras ibit imago? Platonice admodũ imaginem rationalis animæ nominat primam ipsam sentiendi naturam. Sed cur magnam? Quia et fons est sensuum reliquorum communisq; sensus, & magno post hoc corpus utitur corpore, scilicet aereo: quod quidem & huic insinuatum quodammodo fit angustum: hoc exutum, explicatur in amplum, elemẽti id aerei exigẽte natura: Præterea: Omnibus umbra locis adero, dabis improbe pœnas. inter imaginem distinguit & umbram. & imaginem quidem animæ esse uult sensum in aereo corpore. Ipsum uero corpus aereum, esse animæ umbram. Sed terrestre corpus cæcum nominat carcerem. Quod autẽ in iudicijs de homicidio, præsertim de parricidio dicit, de regressione animæ humanæ in corpora rursus humana, in quibus sæpe det pœnas, pares omnino culpis in superiori uita conceptis, uetus magorum Aegyptiorumq; sacerdotum sententia est. Nullum enim conuenientius humanorum delictorum esse purgatoriũ iudicabãt, quàm in corporibus humanis eadem animas quãdoq; pati quæ fecerint. Qua quidem ratione Plotinus Aegyptius in libris de prouidentia utitur ad soluenda dubia aduersus prouidentiam iustitiamq; diuinam quotidie insurgẽtia. Inquit enim, quæ à diuina prouidentia in præsenti uita non rependuntur, in altera & quidẽ humana pari prorsus ratione rependi. Rependi insuper in brutis: in quibus sæpe anima quondam hominis, fiat anima bruti. Sed in ultima hac sententia solus extitisse uidetur. Cæteris enim Platonicis displicet, animam hominis propriã, aliquando fieri bruti propriam. Consentiunt tamen uicissim in homines alios transmigrare. quod quidem etsi Plato non habet certum, habet tamen ualde probabile. Quod uero migret in bestias, sæpe quidem recenset, sed dedita opera adeo præter solitam grauitatem ridicule narrat, ut plane demonstret negandam quidem esse rem ipsam: allegoriam uero quærendam, scilicet ut transire in brutum duobus modis accipias. Primo quidem in affectum, imaginationem, habitumq; bruto conuenientem. Deinde in habitationem consuetudinemq; inter feras ad tẽpus supplicij gratia. consuetudinem namq; affectionemq; brutam, esse pœnam duntaxat antiqui putant: regressum uero in hominẽ, ubi paria & similia subeantur, non solum supplicium esse, sed purgatorium. Post hæc in mentionẽ de legis necessitate incidens opportune, asserit necessariã humano generi esse legem. Nam absq; legibus nihilo ab atrocissimis feris discrepaturum. Huiusq; causam afferens, nullius hominis ingenium ita natura institutum inquit, ut omnia quæ ad publicum bonum necessario cognoscenda sunt, cognoscat sufficienter: ac si fortè nouit, ut optimũ id quod nouit agere, possit semper & uelit. Quod si diuina quadam gratia mens quædam inter homines surgeret, quæ publicũ omnino bonum cognosceret, ad idq; generose ac semper intenderet, nullis uel huic uel patriæ suæ eo tempore legibus opus fore. Mentem namq; ueram ac liberam omni lege præstantiorem esse, atq; ipso iure cunctis dominaturã. At quoniam id nullius ingenio est tributum, concludit necessario sub legibus esse uiuendum. Ait quoq; studiũ quidem proprij boni ciuitatem penitus dissipare: studium uero publici boni connectere. Item pestem in ea ciuitate dominari perniciosam, ubi iudicium à magistratibus, uel mutuum agitur, uel clamosum. Atq; ubi familiarem dæmonem inquit multis sæpe malis obsistere, si dæmonis horres nomen uel concedente Platone angelum nominato. Ac memento nostrum dæmonem geniumq;, non solum ut quidam putant, nostrum intellectum esse, sed numen. Præcipit mox seniores paterna reuerentia adeo coli, ut etiã ab his uerberatus succensere nõ debeas: sed patiẽter ferre.

Sed

Sed natales quos hic commemorat deos, nõ ascendentia signa, signorumq; dominos planetas astronomico more debemus accipere: sed ideam generis humani principium, dæmonemq; nostræ uitæ custodem. Deniq; monet timẽdam esse superorum indignationem, & inferorum punitionem. Monet mortem non esse supplicium ultimum, sed ultra hanc esse supplicia inferorum, eaq; uerissime omnino narrari.

DIALOGVS NONVS DE LEGIBVS, VEL DE LEGVM LATIONE.

VDICIA uerò si post hæc superioribus actionibus conuenientia reddantur, naturalis utique ferendarum legum ordo seruabitur. Sed de iudicijs quidem agriculturæ, similibusq; dictum est: de maximis uero iudicijs & iudicibus sigillatim nondum diximus, de his ergo deinceps dicimus. CLIN. Probe. ATHEN. Turpe quodam modo uideri potest, leges de huiusmodi rebus, quales tractabimus, illi ciuitati tribuere, quam dicimus recte se omnino ad uirtutis possessionẽ habituram. Nam cui absurdum non uideatur, si quis in ciuitate instituta putet hominem nequissimũ sicut in alijs nasciturũ: adeo ut opus sit legum minis hunc præuenire, ne talis fiat, ne'ue tale committatur, & commissa positis legibus puniantur: quasi possint in hac quoq; republica flagitiosissimi homines reperiri? Verum quoniam non ut prisci legumlatores agimus, qui quum deorum filij essent, heroibus, qui & ipsi è dijs nati dicuntur, leges ferebant: sed homines hominibus ista sancimus, uereri par est, ne quis ciuium ita natura indomitus & inexorabilis nobis gignatur, ut quasi legumina fulminis tactu prædura, igni legum etiam fortissimarum decoqui nequeat. Quamobrem si quis fortè sacrilegium committere audeat, legem de hoc feremus, quamuis onerosam nobis atque molestam. Enimuero educatum recte ciuem, nec uolumus, nec ualde timemus tam graui morbo laboraturum. Sed serui istorum forsan & peregrini, peregrinorum'que serui, huiusmodi multa aggredientur. Quorum gratia maxime, & quia uniuersa natura hominum imbecillis est, tam de sacrilegio quàm de illis, quæ aut uix aut nullo modo sanari possunt, leges conscribam. Sed procemia primum secundum ordinem in superioribus institutum, his omnibus quàm breuissime præponenda. Ad eum igitur qui nefaria cupiditate, & die tractus, & nocte excitus templa ut furetur, petit, hæc aliquis instructionis & monitionis gratia diceret. O mirabilis uir, non humanum te malum, neque diuinum ad sacrilegia uertit: sed exitialis quidam asylus, à priscis atque inexpiatis flagitijs innatus hominibus circumagitans, quem cunctis uiribus effugere debes. Quomodo autem effugies, audi. Quum talis oboritur in animo cogitatio, confuge ad expiationes obsecro. Confuge ad liberatorum deorum sacrificia supplex. Confuge ad bonorũ uirorum consuetudines, ubi partim audias, partim tu quoq; dicas iusta honestaq; ab omnibus esse colenda. Malorum uero consuetudines apprime fugias. Quæ si feceris, cessaueritq; morbus, bene tecum actum erit. Aliter autem mori satius fore arbitratus, desine uiuere. Cum illis hæc exordia cecinerimus, quorum in animos incidit impia quædam & ciuitati pestifera cogitatio, quicunque ex his paruerint, eos à lege liberos dimittemus: sed hominibus procemio non persuasis, ferentes post hæc legem, altius intonabimus. Qui deprehensus in sacrilegio fuerit, si seruus peregrinus'ue erit, in facie ac manibus, calamitate ipsius literis inusta, uerberatus prout iudicibus uidebitur, nudus extra fines pellatur. Fortè enim supplicio continentior factus, euadet denique melior. Nullum quippe supplicium lege factum, ad malum tendit. Sed duorum alterum ferè semper solet efficere. Nam aut melior, aut certe minus prauus, qui pœnas dedit, fieri solet. Si uero ciuis quispiam aliquid tale in deos, aut in parentes, aut in patriam perpetrare, & ad maximam iniuriam induxisse animum deprehendatur: hunc iudex, quia ex puero bene doctus educatusq; à maximo scelere non abstinuit, sanari non posse existimet. Pœna huic mors, malorum minimũ. Vituperatus autem ut exemplo alios iuuet, extra fines perdatur. Filijs uero eius & generi uniuerso si mores paternos fugerint, quia nati ex malo fortiter uirtutem sequuti sunt, honor exhibeatur & laus. Nullius autem istorum pecuniæ in fiscum redigantur, in republica ea in qua sortes easdem semper & æquales permanere oportet. Sed quando quis ea patrauit quæ pecuniarum mulcta luenda sunt, quod supra sortem possidetur, id impen-

ἀκατάβλητα Vide Chiliades

datur, sors integra maneat. Cuius rei exactam ueritatem à descripto censu legum custodes semper iudicibus deferant: nequis unquam propter indigentiam pecuniarum sua sorte priuetur. Quod siquis maiore dignus damno uideatur, nec fideiussione liberalitatecq; amicorum liberetur, manifestis diuturnisq; uinculis & cæteris opprobrijs puniatur. Peccatum nullum impunitum sit, neque profugus ullus & impunis abeat: sed aut morte plectatur, aut uinculis, aut uerberibus, aut ignobiliter sedendo standoq; in sacris ad extremitates regionis productus, aut pecunijs, ea ratione quam diximus, mulctatus, pœnas luat. Iudices autem capitalis criminis legum custodes sint: & optimi quique ex eorum numero electi, qui anno proxime præterito functi magistratibus fuerint. Quo autem modo accusationes citationesq; & similia fieri debeant, posteriores legum latores determinent. Suffragiorum autem sententiæ que modum, nostri officij est lege perscribere. Manifeste igitur ista ferantur. Sed ante hæc coram accusante defendenteq; quàm proxime seruata ipsorum dignitate iudices sedeant. Vbi ciues qui ocio abundant, omnes adsint, taliaq; iudicia diligenter audiant. In quibus cum prima oratio ab accusatore fuerit habita, defensor alteram dicat. Deinde senior de iudicibus, quæ dicta sunt, omni adhibita diligentia, sufficienter examinet: post eum cæteri omnes considerent, quodcunque ab aduersarijs dictum uel non dictum perquirendum singuli putant: qui autem nihil discussione sua dignum censet, alteri examinationem ipsam relinquat. At tandem in Vestæ sacrario scripta quæ tunc conclusa fuerunt, insertis omnium iudicum signis, deponantur. Postridie rursus eodem in loco congregati, eodem modo examinent, iudicéntque: & signis appositis, omnibus quæ dicta fuerint, deponant. Quumq; hoc similiter tertio fecerint, signis testibusq; sufficienter assumptis, sacrum singuli ferentes suffragium iureiurando per Vestam uere iustéque pro uiribus se iudicaturos affirment: atque ita huic iudicio finem imponant. Post peccata in deos commissa, de his dicatur quæ in reipublicæ perniciem committuntur. Qui principatum ad hominis arbitrium redigit, eiq; leges subigit, atque ita ciuitatem subijcit factionibus, & ui adhibita contra leges seditionibus eam replet: hic uniuersæ ciuitati hostis est maximus omnium iudicandus. Secundus ille hostis est, qui quamuis particeps huius sceleris non sit, tamen quum amplissimis fungatur in ea republica magistratibus, eas coniurationes non animaduertit, & si animaduertit, timiditate quadam patriæ non succurrit. Quare unusquisque uir, qui modo alicuius precij ciuis fore studet, hæc iudicibus referat, eúmque in iudicium trahat, qui patriæ insidiatus ui ad iniquam gubernationem uertere illam conatur. Iudices autem huius sceleris sint, qui & sacrilegij, totúmque iudicium similiter peragatur: & suffragia quæ multitudine uincunt, morte condemnent. Et ut breuiter dicam, peccata patris non luant filij, nisi pater, auus, ac proauus deinceps capitis rei sint. Hos autem cum bonis suis, sorte semper excepta, in antiquam ciuitas patriam mittat. Et de filijs ciuium, quibus plures quàm unus sunt, non pauciores quàm decem annos nati, eos sorte deligant, quos patres, aut aui paterni materni ue nominauerint, nominá que ipsorum Delphos mittant, & qui oraculo Apollinis approbabitur, huic feliciore fortuna sors & domus destituta reddatur. CLIN. Recte id quidem. ATHEN. Communis præterea tertia lex de iudicibus iudicij que modo, aduersus eos qui proditionis accusati sunt. Et de mansione filiorum atque nepotum siue exitu è patria una lex aduersus tres similiter sit, proditorem, sacrilegum, & uiolentum legum ciuilium euersorem. De furto autem, siue magnum quid, seu paruum quis furatus sit, una lex pœnáque similis omnibus sit. Damnatus enim quispiam furti, si ultra sortem bona sua sufficiunt, duplum reddat: aliter uinciatur, donec aut illi persuaserit cui debet, aut reddiderit. Quod si publicum furtum fuerit, tum demum à carcere liberetur, quum ciuitati persuaserit, uel duplum reddiderit. CLIN. Quonam modo dicimus hospes nihil differre siue magnum seu paruum sit furtum, siue à sacro loco, seu non sacro sublatum sit, seu quomodocunque aliter id fiat? Quippe quum multis modis committi furtum possit, sceleris uarietatem dissimilitudinem que conijcere legislator debet, nec similibus pœnis quæ similia non sunt, punire. ATHEN. Opportune ô Clinia impetu currentem me retraxisti, & in memoriam quæ olim quandoque cogitaueram redegisti, ad hunc usq; diem leges nullo modo recte constitutas fuisse, ut nobis præsentia considerantibus succurrit dicere. CLIN. Quomodo rursus id dicimus? ATHEN. Congrua profecto imagine

usi

usi sumus, quando omnes qui hactenus leges recipiunt, seruis illis contulimus, qui ab alijs seruis curarentur. Illud certe ignorare non decet, quod si medicus quispiam eorum qui usu quodam absq; ratione medentur, liberum medicum philosophiæq; studiosum ægrotanti libero colloquentem audiat, dum morbi initia rationibus indagat, & de natura corporum diligentius disserit, ridebit protinus: & aduersus illum ea dicet quæ hac in re plurimis medicorum in promptu semper esse solent. Non mederis, inquiet, ægrotanti ô fatue: sed quasi doctrina non sanitate indigeat, doces. An non rectè sic loqui uidebitur? Nonne & nobis merito idem obijciet? quod quicunq; de legibus ut modo nos, disserit, non leges condit, sed ciues erudit? CLIN. Fortasse. ATH. Sed feliciter in præsentia nobis contingit. CLIN. Quidnam? ATH. Quod nihil ad ferendas leges nos urget: sed ipsi sponte hac consideratione suscepta, de omni reipublicæ disciplina, quod optimum atq; necessarium sit, quomodoq; id peragatur, perspicere nitimur. Cum ergo liceat si uolumus quid optimum sit, aut quid maxime necessarium in legibus considerare, utrum nobis uidetur, tractandum in præsentia eligamus. CLIN. Ridicula hæc hospes optio est: manifesteq; nos illis similes facit, qui necessitati ingeniti leges ferre ita in præsentia compelluntur, ut in crastinum licere non uideatur. Nobis autem dei auxilio, quemadmodum illis qui ex lapidibus uel ex alia quauis materia aliquid construunt, licet fusim ea colligere, ex quibus futura commoda operi absq; ulla festinatione deligentur. Quasi ergo ædificatores minime festinantes, alia modo fundemus, alia hinc ad ædificandum sumamus: adeò ut in ferendis legibus, alia quasi modo ponantur, alia uero quasi iam positis apponantur. ATH. Sic utiq; secundum naturam magis ô Clinia compendiaria nobis fiet legum conspectio. Sed illud per deos de legum latoribus consideremus. CLIN. Quidnam? ATH. Multorum scripta sermonesq; in ciuitatibus extant, sunt autem & legislatoris scripta & sermones. CLIN. Quid ni? ATH. Vtrum igitur poetarum cæterorumq; scriptorum operibus de ratione uiuendi compositis animum applicabimus: legum uero latorum, nequaquam? an his maxime omnium? CLIN. Istis omnino. ATH. Legislatorem ergo scribentium solum oportet de honesto, bono, iustoq; consulere, doceq; qualia hæc sint, & quomodo his agenda, qui felices futuri sunt. Turpe enim est, cum Homerus, Tyrtæus, cæteriq; poetæ probe de uita studijsq; hominum scripserint: turpe inquam Lycurgo atq; Soloni, cæterisq; legum latoribs minus id facere. Rectum igitur præ cæteris omnibus scriptis leges mirifice præ se ferre debent: cæterorum uero scripta probari, si legibus consentanea sunt: sin dissona, derideri. Sic igitur leges ciuitatibus conscribantur, ut patris matrisq; personam lator legum penitus gerat: scriptaq; charitatis prudentiæq; uirtutem habeant potius, quàm domini tyranniq; imperium minitantis tantum & describentis, rationem uero nullam penitus assignantis. Consideremus igitur an hac uia nobis progrediendum sit, siue possimus, siue non. Sed accingamur iam: & pro uiribus hac uia procedentes, etiam si pati quicquam necesse sit, toleremus. quod utinam felix sit: eritq; profecto, si deus uoluerit. CLIN. Recte locutus es: quare sic faciamus. ATH. Considerandum est ergo primum, ut cœpimus, diligenter de sacrilegio, de furto, de cæteris omnibus iniurijs, nec grauiter ferendum, si in ea ipsa legum descriptione, aliam iam posuimus, de alijs disceptamus. Non enim legum latores iam sumus, sed efficimur modo, & cito fortassis erimus. Verum si de his quæ proposui, ita ut dixi, differendum uidetur, edisseramus. CLIN. Sic omnino. ATH. De honestis igitur iustisq; rebus omnibus, inspicere id conemur, quo nos, qui cæteros si non possumus, certe cupimus præcellere, nobis ipsis conuenimus, & quo discrepamus, quo item alij à seipsis. CLIN. Quas quæso inter nos differentias dicis? ATH. Conabor exponere. De iustitia. omnino iustisq; hominibus & rebus & actionibus omnes quodammodo consentimus: quod uidelicet omnia hæc honesta pulchraq; sint: ita ut siquis iustos homines etiam si corpore deformes sint, secundum ipsum iustitiæ habitum pulcherrimos asserat, nemo sit iudicium illius reprobaturus. CLIN. Nemo ferè qui loquatur perperam loqui uidebitur. ATH. Recte igitur. CLIN. Fortè. ATH. Sed uideamns age, si omnia quæ iuste fiunt honesta pulchraq; sunt. Omnium uero passiones nobis sunt fermè actionibus similes CLIN. Quid hoc? ATHEN. Actio utiq; quæcunq; iusta est, quatenus iustitiæ, eatenus & honesti est particeps. CLIN. Cur non? ATHEN. Quare passio quoq; iusta, si æqui

honesti atq; iustitiæ particeps esse dicatur, haud dissona nobis erit oratio. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Si autem passionem aliquam iustam quidem esse affirmabimus, honestam uero negabimus, iustum & honestum inter se dissonabunt. Iusta enim turpissima esse dicentur. CLIN. Quomodo id dixisti? ATH. Nihil difficile cognitu. leges enim quæ prius nobis positæ sunt, contraria penitus præcipere his uerbis uidebuntur. CLIN. Quo pacto? ATH. Sacrilegum censebamus iuste moriturum, legum quoque bene positarum hostem similiter. Cumq; multas huiusmodi leges scripturi essemus, retraximus nos considerantes has passiones tam multitudine quàm magnitudine infinitas esse: iustissimas quidem omnium passionum, sed turpissimas quoq; omnium. Nónne sic honesta iustaq; modo quasi eadem, modo quasi contraria, uidebuntur? CLIN. Ita uidetur. ATH. Multi igitur dissone sic honesta iustaq; quasi discrepantia, nuncupant. CLIN. Ita prorsus apparet. ATHEN. Sed rursus uideamus ô Clinia, quomodo nos de his consentimus. CLIN. Quem dicis consensum? ATH. In superioribus manifeste mihi dictum arbitror. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Quod si supra dictum non est, nunc saltem me dicere existimate. CLIN. Quidnam? ATH. Malos omnes omnino non sponte malos esse. quod si ita est, illud quoq; sequi necesse est. CLIN. Quid? ATHEN. Iniustum esse malum, & malum non sponte huiusmodi esse. non sponte uero fieri, quod uoluntarium est, nulla unquam ratione potest. Qui igitur iustitiam inuoluntariam putat, iniuste agentem hominem iniuste agere non sponte putabit. Mihi quoq; mecum modo conueniendum est, cum omnes non sponte iniuriari fatear: quamuis possit quispiam ambitionis comtentionis'ue causa illud nobis objicere: iniustos quidem non sponte iniustos esse, multos tamen illorum spõte iniuriari. Mea quippe sententia non hæc, sed illa est. Quomodo ergo uerbis meis ipse conueniam, si me ita ô Clinia & Megille interrogabitis? Si ita hęc se habent hospes, quid nobis de Magnesiensium ciuitate consulis? Dare ne leges ipsis, an non? Ego uero dare leges consulam. Tum uos ita. Distingues igitur ipsis sponte, atq; item non sponte factas iniurias: & illarum maiores, harum uero minores mulctas conscribes? An omnium pares, cum nullæ penitus iniuriæ sponte fiant? CLIN. Recte tu hospes. Sed his quæ modo dicta sunt, ad quid utemur? ATH. Probe interrogasti. Vtemur enim in primis ad illud. CLIN. Ad quidnam? ATH. Memoria repetamus probe in superioribus nos dixisse, multam magnamq; de re iusta turbationem inter nos esse atq; dissensionem. Quod resumentes, nos ipsos interrogemus, deceat'ne cum differentiam horum nequaquam declarauerimus: quæ in qualibet ciuitate ab omnibus priscis legumlatoribus quasi duæ iniuriarum species positæ sunt, sponte scilicet & non sponte factæ, atq; ita uarie puniuntur: opinionem hanc nostram quasi diuinitus dicta sit, in medium inducere: nec eam ulla ratione quomodo recte se habeat cõfirmare? Minime uero sic decet. Verum necesse est antequam leges ponamus, quemadmodum hæc duo sint, & quam differentiam habeant, significare: ut quando supplicium utriq; imponimus, quisq; intelligat, iudicareq; ualeat quodammodo, conuenienter'ne an contrà impositum fuerit. CLIN. Recte nobis loqui uideris hospes. Oportet enim alterum de duobus nos facere: uel non dicere, nullas iniurias sponte fieri: uel antequam ad alia pergamus, quomodo recte dicatur, exponere. ATH. Horũ ego alterum minime patiar, ut uidelicet quod ita esse existimo, negem. Nec officij mei id esset, neq; pium. Quomodo autem hæc, si in eo quod est sponte fieri, & non sponte, minime differant, duo sint, & quo alio differant, quodammodo aperire conemur? CLIN. Non aliter certe hospes ista nos intelligere possumus. ATHEN. Ita fiet. Age igitur, nónne multa inter ciues in commutatione consuetudineq; damna & incommoda fiunt, in quibus uoluntarium & inuoluntarium abundare uidentur? CLIN. Quid ni? ATHEN. Nemo uero non incommoda nocumentaq; iniurias putet, duplicem quoq; in ipsis esse iniuriam arbitretur, non sponte alteram, alteram sponte commissam. Damna enim omnium non sponte facta, nec numero, nec magnitudine, minora illis sunt, quæ sponte fiunt. Sed considerate quæso utrum deinceps ueri aliquid afferam: an penitus nihil. Num enim ô Clinia & Megille, si quis cuiquam nocet nolens, dicam iniuriari nolentem? aut propterea quasi iniuriam non sponte factam in legibus istud ponam, immo nullam id damnum iniuriã dicam, siue maius siue minus sit. Sæpe etiam eum, qui utilitatem minus recte contulit, iniuriari dicimus, si hæc minime superat. Nam fermè ô amici,

nec

nec siquis conferat, nec si contrà quicquam auferat, par est ut iustus aut iniustus ita simpliciter appelletur. Non igitur id, sed si probis moribus iustoq; modo prosit alicui, uel obsit, an contrà, hoc est legumlatori considerandum: & ad hæc duo illi respiciendum, ad iniuriam dico & nocumentum: ita ut ad indemnem integrumq; statum pro uiribus quęq; perducat, amissum restituatur, quod decidit, rursus consurgat, occisum uulneratumq; reparetur: semperq; conandum ut discordiæ nocumentis suscitatæ, per leges in amicitiam redigantur. CLIN. Probe ista dicuntur. ATH. Iniusta itaq; damna emolumentaq;, si quid forte ex iniuria sequatur lucri, quasi morbos animi, si sanabilia sunt curare oportet. Cura uero iniustitiæ illuc feratur. CLIN. Quonam. ATHEN. Vt quisquis iniurias seu magnas siue paruas commisit, per doctrinam corrigatur à lege, cogaturq; omnino, ut uel nunquam amplius tale quid audeat sponte committere, uel rarius admodum, pœnæ impositione deterritus. Profecto legum optimarum officium esse dicimus, ita animos hominum instituere, ut oderint iniustitiam: iusti uero naturam uel diligant, uel saltem non oderint: siue operibus seu uerbis legislator id assequatur, seu uoluptate siue dolore, uel honore uel infamia, aut pecunia mulctando aut donis, aut alio quouis modo id faciat. Quos uero insanabiles legislator esse senserit, ultimo supplicio hos afficiet, nõ ignorans satius fore his qui insanabiles sunt, mori quàm uiuere, ac si uita priuantur, dupliciter prodesse cæteris. Nam horum exemplo à peccato cæteri deterrentur, & improbis hominibus ciuitas ipsa mundatur. Hac de causa insanabiles homines morte legis conditor plectet, alia minime. CLIN. Moderate admodum hæc abs te dicta uidentur. sed iterum iniuriæ damniq; differentiam, & quomodo sponte fiant, clarius te dicentem libenter audiremus. ATH. Et facere conabor, & dicere, ut iubetis. Constat sanè, quod de anima inter uos differentes hoc sæpe dicitis, & auditis, unum in ea affectum siue partem natura inesse, quam iracundiã dicimus, contentiosam atq; difficilem, quæ inconsiderata ui multa euertit. CLIN. Proculdubio. ATH. Voluptatem autem non eandem cum ira dicimus, sed ex contraria potentia dominantem: quæ persuasione simul & uiolenta quadam deceptione compellit, ut quicquid ipsa uelit, hoc peragas. CLIN. Et maxime quidem. ATH. Tertiam delinquendi causam quisquis ignorantiam posuerit, non errabit. Sed qui hanc bipertito distinxerit, legumlator melior erit: alteram quippe simplicem is ponet, alteram duplicem. & simplicem quidem leuium peccatorum causam arbitrabitur: duplicem uero uocabit, quando non ignoratione solum quispiam detinetur, sed etiam sapientiæ opinione inflatus, quæ omnino ignoret, ea scire se prorsus existimat. Hanc si uires roburq; consecuta fuerit, ingentium turpissimorumq; scelerum causam esse censebit: sinautem imbecillitate prematur, peccata & puerorum & seniorum inde profecta, peccata quidem esse putabit, & illis tanquam peccantibus leges præscribet, sed mitissimas omnium, plurimaq; uenia & indulgentia plenas. CLIN. æquum id est. ATHEN. De uoluptate atq; ira consentimus fermè omnes, alios quidem homines illas uincere, alios uinci. Atq; ita est omnino. CLIN. Ita prorsus. ATHEN. Ignorantiam uero alios superare, & ab alijs superari, nunquam audiuimus. CLIN. Vera narras. ATHEN. Singula hæc ad se rapere hominem dicimus, sæpe simul ad contraria tractum. CLIN. Immo sæpissime. ATHEN. Nunc iam tibi quid iustum, quid'ue iniustum dico, clare absq; ulla ambiguitate exponam. Iræ nanq; atq; timoris, uoluptatis & doloris, inuidiæq; cupiditatis tyrannidem in animo, siue noceat, siue non, omnino iniustitiam nomino. Sed opinionem optimi, qua uidelicet ratione ciuitas, uel priuati aliqui putabunt, si animo dominata omnem uirum exornet etiam siquid minus recte illi successerit, iustitiam nomino: & quicquid inde gestum est, iustum appello: atq; eos qui huiusmodi principatui libenter parent, optime uiuere duco. Illiusmodi uero damnum iniuriam non sponte commissam plurimi opinantur. Nos autem de uocabulis non contendimus. Verum quoniam tres peccatorum species dictæ sunt, memoria hæ primo diligentius repetendæ. Doloris quidem quem iram timoremq; uocamus, unam speciem arbitramur. CLIN. Prorsus. ATHEN. Voluptatis rursus cupiditatumq; alteram. Spei autem ac de optimo ueræ opinionis appetitionem desideriumq;, speciem tertiam. Quibus rursus bipertito diuisis, species quinq; conficiuntur: quibus leges inter se differentes speciebus quinq; in duobus generibus sunt ponendæ. CLIN. Quæ sunt ista genera? ATHEN. Alterum quod ui & aperte com-

mittitur:alterum quod clam & cum deceptione in tenebris. At non nunquam utroq; agi tur. Quod si iure tractabitur,asperrimis legibus coercebitur. CLIN. Aequum est. ATH. Sed redeamus illuc iam, unde huc digressi sumus: terminandisq; legibus incumbamus. Erat autem nobis propositum de sacrilegis, de proditoribus, de his qui mutando rempub. leges corrumpunt. Horum aliquid quis forte committet, propter insaniam, uel morbo, uel senio pressus, uel in ætate puerili constitutus, ita ut ab istis nihilo differat. Ac si tale quippiam electis iudicibus fecisse declarabitur, ipsoq; aut defensionem referente sic affectus iudicabitur commisisse, damnum quod intulit simplex omnino restituat: cætera sibi remittantur, nisi homine interfecto, mundus adhuc à cæde non sit. Sic enim aliò profectus, annum peregrinetur. Et si prius quàm constitutum à lege tempus præterierit reuersus fuerit, aut etiam intra fines deprehendatur, in publico carcere biennio à legum custodibus detineatur: posthac liber à uinculis esto. Sed ut incepimus, de unaquaq; specie cædis leges absolutius conscribamus. Et primo quidem de ui & non sponte factis dicamus. Si quis in certamine publicisq; gymnasiis non sponte, siue confestim, siue postea ex uulneribus secuta mors sit, amicum hominem interfecerit, uel in bello similiter, uel in exercitatione bellica magistratibus instituta, siue nudis corporibus, seu ad imitationem ueri belli armatis, secundum legem à Delphico Apolline latam mundus sit. Omnes autem medici qui curantes non sponte occiderint, mundi sint. Quod si manu sua quispiam non sponte, siue nudo corpore, siue instrumento, uelo, uel cibo potu'ue, ignis frigoris'ue & fluctus adiectione, aut priuatione spiritus, siue id suo corpore, siue per alia quædam faciat, aliquem interfecerit, omnino ut manu propria interfector existimetur: atq; ita ut dicam plectatur. Si alienum seruum interemerit, suumq; putauerit: domino damnum restituat uel duplum precij reddat. Quanti uero precij fuerit seruus à iudicibus statuatur. Purgationibus uero pluribus maioribusq; utatur quàm qui certando aliquem interfecerunt. Quarum idonei sunt interpretes, hi quos dei comprobauit oraculum. Sin uero seruum suum, purgatus secundum legem, sit absolutus. At si liberum quis non sponte hominem interfecerit, ijsdem purgationibus utatur, quibus qui seruum peremit. Et priscum mysterium non contemnat. Fertur enim interfectum ui hominem qui libere uixit, interfectori proximo statim post mortem tempore irasci, ac propter uiolentam mortem, terrore turbationeq; plenum, maxime si uiderit interfectorem inter suos more solito uiuere, interfectorem ipsum eiusq; actiones, uim ad hoc suppeditante memoria, cunctis uiribus terrere, atq; turbare. Quare opus est ut homicida interfecti hominis gratia anno integro exul à patria, omniq; ea regione procul uitam ducat. Sin uero qui interijt peregrinus fuerit, à patria quoq; peregrini annuo tempore homicida pellatur. Huic legi si obtemperauerit, genere proximus interempto, qui utrum paruerit attendet, illi ueniam præstet, qui etiam pace ipsi reconciliatus & æquus omnino erit. Sin uero non obediuerit, sed cum immundus sit templa deorum petere sacrificareq; audeat, uel statuto tempore uniuerso non peregrinabitur, genere proximus interempto id iudicibus deferat, eumq; de cæde accuset, & dupla omnia sumat ab eo supplicia. Quod si proximus ille neglexerit, quasi scelere in ipsum reuoluto, ipso uidelicet interempto passionem in illum conuertente, à quolibet uolente accusetur, & quinq; annos patria carere cogatur. Si peregrinus non sponte peregrinum in ciuitate occiderit, eadem lege à uolente quocunq; id iudicibus deferatur, & similiter iudicetur. Sin uero incola id fecerit, anno exulet uno. Quod si peregrinus omnino peregrinum, siue incolam siue ciuem necauerit, ultra purgationem tota etiam à regione in qua leges huiusmodi dominantur, per omnem exulet uitam. Ac si contra leges redierit, morte à legum custodibus puniatur: & bona siqua possideat, proximo interfecti tradantur. Quod si non sponte quispiam in eam regionem delatus fuerit: tempestatis quidem ui & fluctu maris depulsus, nauigandi oportunitatem pedibus mare tangens expectet: ui autem per terram ab aliquibus adductus, à magistratu cui primo res delata fuerit, soluendus est, & intactus in exilium retrudendus. Si quis uero manu sua liberum hominẽ ira concitus interfecerit, bipertito iram primo oportet distinguere. per irã enim facit & qui subito absq; uoluntate interimendi uerberibus, uel quouis modo interfecit, ita ut confestim post impetum pœnitentia sequatur: & qui contumelia uel iniuria lacessiti, ideoq; in uindictæ cupiditate perseuerantes, postea uolentes

Vi nõ sponte

lentes

lentes interfecerũt:nec pœnitet ea fecisse. Duplicem igitur cædem ponere placet, utrãq; ira factam. Quas inter uoluntarias & inuoluntarias actiones medias iure posuerim. Neutra enim uoluntaria reuera uel inuoluntaria est, sed altera alterius est imago. Nam ille quidem qui iram seruat, nec repente, sed cum insidijs se postea uindicat, homicidæ uoluntarij est persimilis: & qui non seruat sed primo iræ impetu fertur, & absq; præmeditatione interficit, inuoluntarij homicidæ similis iudicatur. Non tamen omnino inuoluntarius est, sed inuoluntarij habere similitudinem dicitur. Quocirca per iram cõmissæ cædes, difficile determinantur: utrum uoluntariæ an contrà, ponendę sint. Optima igitur & uerissima sententia est, utrasq; imagines appellare, easq; seorsum ita distinguere, ut altera consulto, altera inconsulto committi dicatur. Maiora uero supplicia illis decet imponere qui consulto per iram interfecerunt. Illis contrà, qui repente & inconsulto, leuiora. Nempe quod grauiori malo simile, asperius: quod uero leuiori, mitius puniendũ. Ita certe nostris legibus agendum est. CLIN. Ita prorsus. ATHEN. Sed de ira iterum repetẽtes ita dicamus. Si quis manu propria liberũ hominẽ ira concitus incõsulto occiderit, cætera quidẽ eadẽ patiatur mala quæ & homicidæ, qui non per iram occiderit, debent: sed duobus omnino ad iram suam coercendam exulet annis. Qui uero per iram quidẽ sed ex insidijs liberum quenq; occiderit: cętera similiter ac primus cogatur facere. Non autem biennium tantũ ut ille, sed triẽnium exulet, ut ira eius diuturnior diutius puniatur. Vniuersalis autem istorum hæc dispositio sit. Nempe difficile est, sigillatim exactęq; de his leges ponere. Aliquando enim quæ truculentior cædes lege statuta est, leuior uidetur: nõ nunquam contrà, quæ leuior, truculentior, prout atrocius, aut mitius gesta est. Vt plurimum uero, quẽadmodũ modo diximus, ista cõtingunt. Sed hæc omnia legũ custodes cognoscent. Cum uero restituendorum exulum tempus aduenerit, XII ad fines regionis mittant, qui diligenter consideratis omnibus per id tempus exulum actionibus, pudoris eorum receptionisq; iudices fiant. Illi uero horum magistratuũ iudicio acquiescãt. Quòd si post restitutionem alteruter horũ ira cõmotus similiter peccauerit, perpetuo exulet, & si rursus redierit, non aliter q̃ peregrinus rediens puniatur. Siquis ita seruum suum necauerit, purgetur. si alienum, damnũ domino in duplo restituat. Siquis homicida legibus non paruerit, sed nondum purgatus, forum, gymnasia, cæteraq; sacra ingressu suo contaminauerit, quicunq; uelit tam istum quàm interfecti cognatũ hæc negligentẽ, in iudicium uocet, & in duplo tum pecuniam tum cætera persoluere cogat: quodq; solutũ est, ipse secundum legem accipiat. Si seruus ira concitus dominum suum interimat, occisi hominis cognati quomodo uelint ipsum interficiant, mundiq; à crimine sint, dummodo uiuum non conseruauerint. Sin uero seruus non dominum suum sed alium liberum per iram necarit, à domino suo, interfecti cognatis tradatur: qui utcunq; uelint, omnino ipsum interimãt. Si pater aut mater (accidit enim quamuis raro) per iram uerberibus seu quouis modo filium uel filiam interficiat, perinde ac cæteri homicidę purgetur: & triennium exulet. Ac post ipsam restitutionem maritus ab uxore, uxorq; à marito separentur. Nec simul amplius liberis procreandis operam dent: neuterq; horum simul cum eo habitet, cuius filium uel fratrẽ occidit, nec unà cum eo sacris communicet. Et qui impietate animi his legibus non paruerit, ut impietatis reus à uolente quolibet accusetur. Si uir uxorẽ, aut uxor uirum per iram necauerit, purgetur similiter, & trienniũ integrum exulet. cumq; redierit, nec sacris cum liberis suis communicet, nec una mensa utatur. Quod si non seruet genitor aut filius, impietatis reus à uolente quolibet accusetur. Frater uero si fratrem aut sororẽ, & soror si sororem, uel fratrem ira occiderit, non aliter quàm parentes qui liberos interfecerũt & purgetur & exulet: nec post reditũ sacris & mensa cum illis cõmunicet, quos fratribus aut sororibus filijs'ue priuauit. Qui legem hanc transgredietur, iure ut impius cõdemnabitur. At uero cum quis adeò uictus ab ira fuerit, ut insano iracundiæ furore parentem interemerit, si parens antequam mortem obiret, sponte interfectorẽ suum à cęde liberauit, sicut qui sponte cædem commiserunt purgatus, cæterisq; similiter factis, mundus sit: sin uero non liberauit. multis legibus reus sit, qui necauit. Nam ultimis supplicijs, cædis, impietatis, sacrilegij subiectus erit: quia sacrilegio genitoris animã abstulit. Quare si possibile esset sæpius aliquẽ mori, iustissimum esset sæpius patricidã interfici. Nam cui ne pro defensione quidẽ sua si à parentibus interficiat lege ulla conceditur ut parentes à quibus

Ira uel incõsulto, uel consulto

in lucem æditus est interimat, sed omnia potius sustinere præcipitur, quàm quicquam huiusmodi facere: quomodo aliter iuste punire hunc oportebit? Lege igitur ira concitato ad patricidium mors sanciatur. Si orta seditione uel quouis modo frater fatrem in se impetum facientem pro defensione sua interimat, quasi hoste perempto purus sit. Quin etiam si ciuis ciuem, aut peregrinus peregrinum, uel peregrinum ciuis, uel econuerso, defendendo se, interfecerit, similiter mundus sit. Eodem modo, si seruus seruũ. Sin uero seruus liberũ se defendens interimat, ijsdem legibus quibus & parricida sit subiectus. Quod uero de liberatione à cæde parentis diximus, idem quoque de liberatione omnium dictum intelligatur. Siquis ergo aliorum omnium alicui sponte dimiserit, quasi non sponte cæde commissa purgetur qui interfecit, & annum exulet unum. Sed uiolenta iam & inuoluntaria ac per iram commissa de cæde mediocriter exposita sunt. Quæ uero sponte in his secundum omnem iniustitiã ex insidijs propter uoluptatum cupiditatumq; inuidiæq; tyrannidem committuntur, deinceps dicamus. CLIN. Recte dicis. ATHEN. Primum igitur quot uolũtariæ cædis causæ sint, pro uiribus declaremus. Maxima uero huius causa est: cupiditas animæ libidinibus exagitatæ dominans: quæ in eo ardore consistit maxime qui multorum animos uehementer inflammat. hæc sane ea uis est, quæ propter naturam & ignorantiam diuitiarum inexplebilem gignit auiditatem. Ignorantiæ uero causa est, quód non recte laudantur diuitiæ. Quippe tam Græci quàm Barbari, diuitias cum tertium bonorum teneant locum, in primo ponunt: atq; hac sententia seipsos simul & posteros perdunt. Optime sanè & pulcherrime uiueremus, si uera de diuitijs sentẽtia ubiq; prædicaretur. ea est, quod diuitiæ corporis gratia sint: corpus autem animi gratia. Quare cum bona ea sint, quorũ gratia possidendæ diuitiæ sunt, tertium gradum post uirtutẽ animi corporisq; tenebunt. Hæc ergo ratio nos tanq; magistra docebit, non oportere hominem qui felix sit futurus, diuitias quomodocunq;, sed cum iustitia & tẽperantia quærere. Sic enim cædes cædibus puniendæ in ciuitatibus nullæ cõmitterentur. Nunc uero quemadmodum in huius disputationis principio diximus, unũ hoc est, & maximũ, quod uoluntariæ cædis maxima supplicia facit. Alterũ est, ambitiosi animi habitus: unde inuidiæ nascuntur, primum quidem ipsi inuido truculentæ, deinde etiam optimatibus ciuitatis. Tertium locũ ingentes iniustæq; formidines possident: quæ cædes multas pariunt, quando ea sunt alicui gesta, uel ad præsens geruntur, quorũ neminẽ uellet esse consciũ. Quare illos qui talia indicaturi uideantur, si non aliter potest, morte è medio tollit. Ad hęc omnia, procœmia sint quæ diximus: ac præterea sermo quẽ multi ex his qui sacris student solennitatibus, & audiunt & credunt, q; homicidæ apud inferos puniũtur: & rursus huc reuersi, pœnas necessario secundũ naturam debitas pendunt. Quippe quæ alijs fecerunt, ab alijs quoq; perpeti simili sorte in hac uita cogunt. Illi igitur qui persuasus fuerit, quod huiusmodi procœmio monitus talia supplicia extimuerit, nullã ad hæc opus est legem ponere: sed homini cõtrà affecto, lex ista scribat. Qui consulto ciuem suũ manu propria per iniuriam interfecerit, primũ à tẽplis, à foro, à portibus, & ab omni cœtu cõmuni, ne præsentia sua hæc maculet, procul absit, siue quis adesse interdixerit, siue nullus. Lex enim ipsa interdicit atq; ita id uetat, ut pro uniuersa ciuitate interdicere semper, & interdictura esse uideatur. Deinde qui eũ nõ persequit ut decet, nec ab his arcet, de cognatione interfecti usq; ad patrueles & cõsobrinos, primũ scelus deorũq; odia in ipsum uertant, sicut uulgo legis imprecatio & maledictio dictat: deinde reus sit cuiq;, interfectũ ulcisci uolenti. Qui aũt persequi uolet, cum omnia fecerit, quæ uel de luendi criminis obseruatiõe uel de alijs quibuscunq; facienda deus instituit, & quæ prædicenda sunt prædixerit, pergat, homicidamq; secũdum legem dare pœnas cõpellat. Hæc aũt faciẽda esse, precibus sacrificijsq; deorũ, quibus ne cædes in urbibus fiãt, curæ est, facile legislator suadere potest. Sed qui dij sint isti, & quomodo secundum dei mentem maxime hæc iudicia peragantur, legũ custodes cum interpretibus aruspicibusq; & deo declarent, atq; ita iudicia pœnasq; disponant. Iudices uero harum rerũ illi sint, quibus sacrilegij puniendi data est auctoritas. Qui aũt cõdemnatus fuerit, morte pœnas luat. & quoniã non impie solum, sed imprudenter quoq; peccauit, in regione interfecti sepeliri non debet. Quod si fugerit, neq; iudicium sustinuerit, perpetuo exulet. Et si unquam citra fines fuerit deprehensus, qui primus illi obuius erit cognatorum interfecti uel ciuium, impune interimat: aut uinctum magistra-

Quæ à uolẽtibus & scientibus

tibus

tibus tradat huius rei iudicibus occidendum. Quod si quis hunc defensurus accesserit, pro eo fide iubeat quem tutatur, triscq; is fideiussores quos iudices ipsi sufficientes putauerint, afferat: qui iudicio illum se sistere promittant. Id siquis facere noluerit uel non potuerit, uinctus à magistratibus, iudicio reseruetur. Verum siquis non propria manu, sed uoluntate, consilio, insidijsq; hominem interfecerit, & cum causa cædis sit animoq; impurus, in ciuitate habitet: condemnatus similiter puniatur: præterquam quod fideiussores non præbebit, & condemnatus propria non carebit sepultura. Cætera huic quemadmodum de superiore diximus fiant. Hæc eadem peregrinis aduersus peregrinos, ciuibusq; ac peregrinis uicissim & seruis aduersus seruos, de cæde propria manu facta, & de illa quæ consilio insidijsq; cõmissa est, statuta sint: nisi quòd fideiussionem præbere istos, quemadmodum illos qui propria manu interfecere, censemus. Si seruus liberum sponte siue manu sua siue consilio interemit, condemnatusq; fuit, trahatur à publico lictore ac uindice ad interfecti monumentum, uel unde illud cernere queat, uerberatusq; prout iubet qui iudicio eum conuicit, si ita cæsus adhuc uiuat, ad necem usq; cædatur. Siquis seruum nihil iniuriãtem timens ne turpe quid à se factum indicet, uel alia huiuscemodi causa inductus morti tradiderit: quasi ciuem necauerit sic puniatur. Accidunt quandoque nonnulla de quibus leges ponere graue est atq; molestum: & non ponere impossibile. Huiusmodi sunt cognatorum uoluntariæ & iniustæ cædes, siue manu propria siue consilio insidijsq; illatæ, quæ in ciuitatibus male gubernatis plurimum cõmittuntur: sed nonnunquam etiam ubi non crediderís, fiunt. Ad hæc scelera deuitanda, oratio superior repetatur. Fortè nanq; his auditis à sceleratissima cæde sponte aliquis abstinebit. Fabula enim uel sermo, uel quouis alio nomine appellanda oratio, manifeste à priscis sacerdotibus dicta est, iustitiam speculatricem omnium atq; uindicem, ad cognatum sanguinem ulciscendum, lege quam modo diximus, uti. Nempe illam constituisse, ut quisquis aliquid huiusmodi perpetrauit, idem necessario patiatur. Vt si quis patrem morti tradidit, ipse postea certis temporibus uiolenter à filijs occidatur. sin uero matrem peremit, ipse postea particeps naturæ muliebris effectus necessario tandem à filijs suis interimatur. Communi enim sanguine maculato, non esse aliam purgationem, nec posse aliter abstergi maculam: nisi eędem cæde simili similem anima scelerata lustrauerit, totiusq; cognationis iram sedauerit. Ab his ergo sceleribus coercere homines oportet, suppliciorum eiusmodi quæ à dijs inferuntur, metu. Si qui uero in tam miseram calamitatem inciderint, ut patrem uel matrem, fratrem, uel filium sponte atq; consulto uita priuare audeant: mortalis legumlator sic de huiusmodi scelere sanciet: ut & arceant à publicis sacrisq; locis, ut suprà dictũ est, & uades similiter requirantur. Et qui cædis huiusmodi condemnatus fuerit, tam à iudicũ ministris q̃ à magistratib. occidat, trahaturq; extra urbem in statutũ triuium nudus, ubi singuli magistratus pro uniuersa ciuitate in mortui caput lapidẽ mittãt, atq; ita ciuitatem omnẽ purificent. Demum ultra regionis fines portatũ, secundũ leges insepultum eijciant. Sed quid de illo iudicandum, qui proximum atq; amicissimũ cæde perdiderit? qui dico seipsum uita & sorte fatorum, ui scelerata priuauerit: nõ iudicio ciuitatis, nec tristi & ineuitabili fortunæ casu coactus, neque pudore aliquo extremo compulsus: sed ignauia & formidolosi animi imbecillitate, iniuste sibi mortem consciuerit? Quæ purgationes, & quæ sepultura huic lege conueniat, deus ipse nouit: proximi tamẽ huic genere ab interpretibus legibusq; harum rerum hæc exquirant: & quẽadmodum ab his statutum fuerit, ita faciant. Sepultura igit̃ istis solitaria fiat, ubi alius nemo condatur. deinde in his locis sepeliañquę de duodecim regionis partibus ultima, deserta, innominataq; sunt: sic obscuri, ut nec statua, nec inscripto nomine sepulchra notentur. Si iumentũ aut aliud animal hominẽ interficiat, nisi publico in certamine id fecerit, interfecti hominis propinqui id iudicibus deferãt. Et agrorũ curatores illi quibus quotq; propinquus ipse mandauit, iudicent, & damnatum iumentũ extra regionis fines interficiant. Quod siquid inanime præter fulmen aut aliud telum diuinitus missum, anima hominẽ cadentem ipsum, aut ipsum cædens priuauerit: genere propinquus interfecto, proximum in uicinia ad hoc cõstituat iudicem. atq; hæc & cætera prout erga mortuum ipsum conuenit, pro suijpsius & cognationis totius expiatione perficiat. Quod uero damnatum fuerit, ut de animalib. dictum est, exterminet̃. Si quispiam uita priuatus reperiatur, & ignotus homicida sit, nec diligenter

Interfectores sui ipsorum

diligenter quærentibus inueniatur, prædictiones ut in alijs fiant: & in foro publice præconio prædicetur, ut qui hunc uel hunc necauit, quia cædis reus sit sacra loca non ingrediatur, & uniuersam deserat regionem: nam si deprehensus fuerit occidetur, atque extra regionis fines insepultus eijcietur. Vna ergo lex ista nobis præcipua de cæde, sancita sit.

Quos impune est occidisse

Ac de his satis. Nunc dicamus, in quibus recte mundus est, qui occidit. Qui noctu furem domum suam ingressum interemit, mundus sit. Et qui spoliatorem in defensionem suam, similiter. Et qui mulierem liberam aut puerum ad rem ueneream ui subegit, impune non ab eo solum, cui uis est illata, uerumetiã à patre, fratribus, filijsq; uita priuetur. Maritusq; si uim uxori inferentem perimat, lege mundus sit. Ac siquis etiam patri haudquaquam per scelus cædem patranti, aut matri, aut filijs, fratribus'ue, aut coniugi opem ferens quempiam interfecerit, mundus sit. Hactenus de uiuentis animæ educatione & disciplina, qua si prædita est, uiuendum illi sit, sin contrà, non sit uiuendum, leges cõscripsimus. Præterea de cædibus uolentis, quõ puniendæ sint. Ac etiam de nutritione disciplinaq; corporũ satis in superioribus dictũ fuit. Deinceps quæ uiolentæ sunt actiones & uoluntariæ, & inuoluntariæ, quæ & quot sint, & quibus supplicijs cõmode reprimẽdæ, prouiribus determinetur. Recte enim hæc post illa tractantur. Vulnera nanq;, membrorũq; per uulnera truncationes uilis etiam legumlator post cædem locabit. Hæc sicut cædes distinguuntur. Nam alia nõ sponte, alia ira, quædã timore, quædam spõte consultoq; fiunt. Quorum omnium huiusmodi exordium sit. Necesse est leges hominibus ponere, ut secundum leges uiuant. Nam si absq; his uiuerent, nihilo à feris atrocissimis discreparent. Cuius rei causa est, quia nullius hominis ingenium ita natura institutũ est, ut quæ ad publicum humanæ uitæ bonum cõferunt, sufficienter cognoscat: & si cognouit, ut optimũ id quod nouit, semper agere possit ac uelit. Nam primum difficile est nosse quod ciuili ueræq; arti non proprium sed publicum necessario est curandum: Publicum quippe ciuitates connectit atq; coniungit, proprium dissipat: quod'ue tam publice q̃ priuatim præstat commune quàm proprium bene disponere. Deinde licet aliquis forsan hæc ita se habere sufficienter arte cognoscat, tamen si tanta cum licentia ciuitatis imperium teneat ut nulli rationum relationi subiectus sit, nunquã in ea sententia per totã uitam permanere poterit, ut publicum in ciuitate tanq; præcipuum bonum augeat: priuatum uero post publicum ponat. Sed ad utilitatẽ propriam, priuatamq; cõmoditatem natura ipsum semper mortalis impellet: quæ absq; ratione tam dolorem fugit q̃ uoluptatem prosequitur: atq; hæc utraq; iustiori melioriq; præponet: & tenebris obruta, malis omnibus tandem seipsam omnino ciuitatemq; replebit. Profecto siquis hominum diuinæ sortis fauore ea natura præditus esset, ut cognosceret publicum bonum, ad idq; generose ac semper intenderet, nullis legibus sibi dominaturis egeret. Quoniam nulla lex, nullus ordo scientia melior præstantiorq; habetur: nec fas est mentem alicui subijci atq; seruire: sed potius si ita uera liberaq; sit, omnibus dominari. Nunc uero nusquã hæc reperitur: sed minimũ quid ipsius apparet. Quare quod secundo loco est, eligere decet: ordinem atq; legem, à quibus plurima quidem perspiciuntur, omnia uero uideri nequeũt. Sed his horum gratia propositis, statuamus iam quid pati uel soluere debeat qui alium uulnerauit, uel aliter obfuit. Cuiq; enim facile est singula huiusmodi recte comprehendere: utrum uidelicet quis uulnerauerit, an non: quem, qua in parte: quo pacto. Hæc enim singula innumerabilia penè sunt, & inter se maxime differũt. Hæc aũt iudicio cũcta, uel nihil horũ cõmittere, impossibile est. Quippe illud unũ in omnibus cõmittere necesse est: utrum factum unumquodq; horũ sit, an non. Nihil etiã de mulcta iniuriantis cõmittere, sed magna paruaq; omnia lege determinare, impossibile est. CLIN. Quomodo igitur post hęc dicendũ est? ATHEN. Sic utiq;. quod quædã iudicio concedere legislator debet: quædã non debet: sed ipse determinare. Cæterum ut intelligatur, quæ arbitrio & prudentiæ iudicũ relinquenda sunt, quę'ue ab ipso legum conditore determinanda, sic exponemus. Grauis profecto & toti ciuitati cõmunis ibi pestis innascit, ubi iudicia ignaua mutaq; sunt: opiniones iudicum in uicem occultæ manent, & clàm sentẽtiã ferunt. Ad id præterea durius, quãdo non silentio agitur: sed ceu theatra clamore omnia personant: & rhetores quidẽ tum laudant, tum uituperant: atq; ita uicissim dijudicant. Talibus quidem iudicijs siquis necessitate quadã urgeatur dare leges, infortunatum esse ducimus. Sed qui dare cogetur, minimas duntaxat mulctas

Publicũ ciuitates cõnectit priuatũ dissipat

Quæ ex legibus quæ ex æquo & bono

xat mulctas iudicibus ijs committat: plurima uero & maxima quæq; in ferendis legibus ipse declaret. Vbi uero iudicia recte pro uiribus constituta sunt, iudicesq; bene educati et omni diligentia approbati, rectissime multa iudicibus de punitione conditioneq; condemnatorum committi possunt. Nemo igitur nos incuset, si ipsis nunc maxima multaq; preterea legibus non ordinamus: quæ uel minus eruditi iudices possent cõspicere: dignamq; singulis delictis mulctam pœnamq; accommodare. Quoniam uero eos quibus nos leges describimus, non ineptos harum rerum iudices futuros speramus, multa eis committẽda censemus. Verum quod sæpe in superioribus diximus fecimusq;, putantes descriptione formaq; punitionum dicta, exempla iudicibus, quæ nunquam transgrediãtur, dari oportere: id & tunc recte factum est, & nunc quoq; obseruare uolumus, ad leges ferendas iterum redeuntes. De uulneribus igitur ita sanciamus. Siquis uoluerit cogitaueritq; amicũ hominem ex ijs quos prohibet lex, interficere: uulnerauerit autem, nec interficere potuerit, hunc omni remota misericordia, non aliter quàm si uita priuasset dare cędis supplicũ cogeremus, nisi fortunam eius non omnino proteruam dæmonemq; coleremus: qui tam uulneratum quàm uulnerantem misericordia prosecutus, infelicitati utriusq; obstitit: fecitq; ne uulnus huic letiferum, illi fortuna calamitasq; execrãda infligeret. Huic ergo dæmoni habebimus gratiam, utq; eius beneficio minime aduersati, ab eo qui uulnerauit supplicium mortis auferemus: & in uicina ciuitate per totam uitam exulare statuemus, nullo rerum suarum omnium fructu carentem, damno tamen prius restituto, siquid obfuit uulnerato, quod à iudicio rei huius fuerit constitutum. Iudices autem sint, qui cædis essent, si uulneratus obijsset. Si parentes filius, aut seruus dominum consulto similiter uulnerauerit, atq; ita fecisse condemnatus fuerit, scelus morte luat. Quinetiam si frater fratrẽ aut sororem similiter, uel soror sororẽ aut fratrem, uxorq; si uirum interficiendi consilio uulneret, aut uir uxorem similiter, perpetuo exulet. His si filij filiæ' ue pueri adhuc sunt, rem familiarem exulantis tutores administrent qui eos orbos tutentur. Sin adulti sunt, res quidem ipsas permittant' habere, alere tamen exulem non cogant'. Siquis uero liberis carens in huiusmodi calamitates inciderit, cognati eius usq; in sobrinos cõsobrinosq; tam ex uirorum, q; ex mulierum parte conueniant, & unà cum legum custodibus sacerdotibusq; consilio habito in hanc exulantis domum unam de quadraginta & quinq; milibus domibus ciuitatis hæredem constituant. In quo sane id cogitare debent, nullam domũ de quinque milibus & quadraginta, habitantis ipsius suiq; generis magis esse q; ciuitatis & priuatim & publice. Oportet utiq; ut ciuitas quàm sanctissimas & felicissimas pro uiribus domos suas possideat. Quando igitur aliqua domus infortunio et impietate aliqua inquinatur, quia qui possedit, sine liberis obijt, uoluntariæ cædis aut cuiusuis in deos uel ciues facinoris condemnatus, cuius mors uel sempiternũ exilium pœna est: primo domus ipsa secundum legẽ expietur: deinde cognati, ut diximus, cum legũ custodibus conuenientes, genus in ciuitate aliquod uirtute præstantissimũ fortunatumq; perquirant, in quo plures adolescentes sint. quorũ unum patri deficientis illius suisq; superioribus quasi filium adoptent: deũ precati hunc felicioribus patris familiàs auspicijs prolis propagatorẽ, successorem domus, sacrorumq; & reliquorũ omniũ cultorem fore, tandem hæredẽ ipsum secundum legem constituãt. Eum uero qui peccauit, sine nomine, sine liberis, sine sorte ulla iacere, quandoquidem huiusmodi calamitatibus premit', patiantur. Non est autem in omnibus rebus terminus termino coniunctus. Nam ubi confinium aliquod commune est, ibi hoc inter rerum terminos utrisq; conuentũ, medium fit. Atqui inter ea peccata quæ sponte, & ea quæ non sponte cõmittuntur, quod per iram fit, tale quiddam esse diximus. Vulneris igitur ira facti qui condemnabitur, si sanabile fuisse uulnus euẽtus ipse monstrabit, duplum damni restituet: sin uero insanabile, quadruplum. Quod si sanabile quidem sit, turpitudinem autem uulnerato ingentem afferat, quadruplum soluet. At uero siquis non solum obfuit uulnerato, uerumetiã patriæ nocuit, quod milite ipsam aduersus hostes priuauerit, similiter puniatur: ac præterea damnum ciuitati restituat, & ultra eam quam ipse debet militiam, pro uulnerato etiam militet: & quicquid illi gerendum erat in bello, ipse agat. Quod si non fecerit, reus sit secundum legem uolenti cuiq; ipsum tanquã neglectorem militiæ accusare: & damnũ duplum triplúmue aut quadruplum, prout iudicibus uisum fuerit, restituat. Si germanus germanum similiter uulnerauerit, contribules & cogna

ti

ti uſque ad ſobrinos conſobrinosq; ex uiris ſimul & mulieribus conuenientes tam mares quàm fœminæ iudicent, genitoribusq; ipſum tradant, ut ipſi ſecundum naturam puniãt. Quòd ſi punitio ambigua fuerit, propinqui ex parte uiri determinent. Qui ſi ipſi nõ poſſint, tandem ad cuſtodes legum cauſam deferant. Si nati nepotésue tale quid genitoribus intulerunt, ſolum hi iudicent qui annum ſexageſimum tranſegerunt: quibus ueri nõ adoptiui liberi ſunt. Et condemnatus, aut morte, aut maiore aliquo, uel nõ multo minore ſupplicio puniatur: nec de genere ſuo quiſquam etiam ſi ętatem à lege præſcriptam impleuerit, iudicet. Sin uero ſeruus liberum ira concitus uulnerauit, à domino tradatur uulnerato, ut arbitratu ſuo iniuriam ulciſcatur, niſi uelit damnum ipſe recuperare. Quod ſi ſerui uulneratiq; malitia per compoſitionem factum fuiſſe quis ambigat, ad iudices deferat: q; ſi non conuicerit ita eſſe, triplum damni reſtituat: ſin uero conuicerit, ſeruitutis reum habeat eũ qui doloſe cum ſeruo egit. qui uero non ſponte aliquẽ uulnerauit, ſimpliciter damnum perſoluat. Nullus quippe legumlator imperare fortunæ poteſt. Iudices autem ſint & qui natis nepotibusq; ad parentes, à quibus quantum damnũ fuerit, declaret. Violentæ quidem paſſiones ſunt omnes quas diximus. Violentum quoq; omne uerberandi genus. Oportet igitur omnes homines, mulieres ſimul ac uiros, adoleſcentes ac ſenes, ita de his ſemper exiſtimare. Seniorem non paruo interuallo iunioribus præponendum eſſe, & apud deos, & apud homines, qui feliciter uicturi ſint. Cędi ergo ſenem à iuniore, & turpe eſt, & odio à dijs habetur. Decet autem iuuenem uerberatum à ſeniore id ob ſenectutis reuerentiam patienter ferre. Sic itaq; ſanciamus. Quilibet ſeniorem & re & uerbo colat. Ac ſi uiginti annis maior eſt, quaſi patrem ſi uir fuerit, aut matrem ſi mulier, reuereat. Atque adeo omnibus ſemper abſtineat, qui in ea ętate ſint qua procreare parereq; ipſum potuerint, natales deos ueritus. Abſtineat inquam non ſolum ciue, ſed ſeniore etiam. Peregrinum uero audentem ciuem cædere, ſi qui cæditur, puniendũ cenſet, ad tribunos plebis perducat, nec ipſe uerberet, ut eo magis à cædendis ciuibus ſuis abſtineat, quando etiam à peregrinis ſe continet. Peregrino ſimiliter aduenaq;, ſic ut neq; inuadendo, neq; ſe defendendo uerberibus cædere ipſum audeat. Hic uero magiſtratus hoſpitalem deũ ueritus rem diligenter inquirat, & ſi peregrinus iniuria ciuem percuſſerit, uerbera totidem ei publico flagello reddant, nequid tale amplius impudenter audeat. Sin uero innocens peregrinus uidebit, minis eo caſtigato qui perduxit, ambos dimittant. Æqualis autem ſi æqualem uel paulo maiorẽ, nondum tamen patrem, aut ſenex ſenem, ſiue iuuenis iuuenẽ uerberibus cædant, ſecundum naturã nudis manibus ſe defendant. Siquis ultra quadraginta natus annos, ſiue dum aliũ inuadit, ſiue dum ſe defendit, cædere quenquã audeat, ſeruilis ruſticusq; habitus, hoc opprobrio ſatis punitus uidebitur. Quicunq; his monitis obtemperabit, modeſtus & manſuetus habebit. qui uero procœmia hæc ſpernet, hac lege coerceat. Qui aliquem uiginti annis uel pluribus natu maiorem pulſauit: primũ quidem qui forte interfuerit, ſi nec iunior nec æqualis ſit, prohibeat: & ſi non prohibuerit, ſecundum leges improbus habeat: ſinautem uerberato æqualis aut iunior ſit, quaſi fratrẽ aut patrem, aut quaſi ſuperiorem defendat. ac præterea iudicio ſubiectus ſit: qui ſeniorem, ut diximus, uerberauit: & ſi damnabitur, non minore quàm annuo tempore uinciatur. imò etiam maiore, ſi modo iudicibus id uidebit. Si peregrinus uel incola uiginti annis uel pluribus ſeniorem pulſet, præſentes ea lege qua diximus opitulentur, & qui condemnatus fuerit, ſi peregrinus quidem eſt, ſed non incola urbis, biennium uinciatur: ſinautem incola urbisq; habitator legibus non obtemperat, trienniũ, niſi iudices decreuerint diutius detinendum. Qui uero præſens fuerit, nec opitulatus ſecundum legem ſit, ſi de primo maximoq; ſit cenſu, mina damnetur: ſecundi uero cenſus ſi fuerit, drachmis quinquaginta: tertij, triginta: quarti, uiginti. Horum iudices ſint ductores exercitus, præfecti ordinum, tribuni, equitumq; magiſtri. Legum uero, ut uidetur, aliæ ad bonorũ hominũ doctrinã ponuntur, ut per eas intelligant quo pacto inter ſe amice uerſent: aliæ ad cõpeſcendã illorũ pertinaciam, qui indomiti natura ſunt, ſpretaq; omni diſciplina, nulla ratione mouentur, quin ad omnẽ ruant improbitatẽ. Hi ſequentiũ uerborũ cauſa ſunt: his legislator neceſſitate coactus leges imponit. Ipſe namq; nullum uellet uſum neceſſitatemq; legum unquã fore. Quicunq; igitur parentibus aut auis inferre manus auſus fuerit, nec ſuperorũ indignationem deorũ, nec inferorum ſupplicia ueritus: ſed quaſi ſciat quæ neſcit, dicta à priſcis

Senum ueneratio

ſcis omnibus deſpiciens, præuaricatur: is ultimo ut auertatur expieturq; remedio indiget. Mors autem ultimum non eſt: ſed extrema magis ſunt inferorum ſupplicia: quæ licet ueriſſime narrentur, auertere tamen huiuſmodi animos nequeunt. Quoniam ſi auerterent, nulli qui parentes ſcelerate pulſarent unq; reperirentur. Quare oportet horum flagitiorũ ſupplicia in hac uita non inferiora illis quæ apud inferos ſunt, ſed æqualia pro uiribus ponere. Ita igitur ſanciamus. Siquis non furioſus patrem aut matrem, eorum'ue ſuperiores pulſare audebit, primum ut in ſuperioribus, opem præſentes ferant. Et incola quidem uel peregrinus, ſi opitulabitur, in publicis certaminibus tanquam præſes alijs pręponatur, ſin minus, à regione uniuerſa perpetuo exterminetur. Sin autem incola nõ ſit, auxiliatus quidem laudem: non auxiliatus, uituperiũ conſequatur. Seruus opitulatus liberetur: nõ opitulatus, centies publico cædatur flagello. Et ſi in foro id contigerit, ibidem à uenaliũ rerũ curatoribus puniat̃. In alijs partibus urbis ſimiliter ab ædilibus qui præſentes fuerint. Eodem modo extra urbem in agro ab his qui curandis agris tunc præſident. Quod ſi ciuium aliquis parentibus à filio uerberatis præſens fuerit, ſiue uir, ſeu mulier, ſiue adoleſcens, ſeu ſenior, defendat protinus, ſcelus cõclamans. Qui auxiliari noluerit, Iouis patrij ac generis ſeruatoris imprecatione per legem prematur. Demum quicunq; pulſaſſe parentes cõdemnabitur, primum perpetuo exulet: deinde & à ſacris omnibus arceatur. quibus ſi minus abſtineat, à principibus agri uerberibus & omnino utcũq; uoluerint plectatur. & ſi ab exilio reuertatur, morte peccata luat. Quiſquis uero liber, cum huiuſmodi homine comedet aut bibet, uel aliquo pacto unà quicquam geret, aut tanget, aut ſponte loquetur, is nec in templum ingrediatur, nec in forum, nec omnino in ciuitatem proficiſcatur, antequã mundetur. putare namq; debet ſcelerato ſe cõmercio contaminatum. Quod ſi nõ obtemperauerit, ſed ciuitatem & templa inique coinquinet: quicunq; magiſtratus fieri hoc ſenſerit, niſi confeſtim punierit, maximarum iniuriarum reus eſt habẽdus. Si ſeruus liberum hominem, ſeu ciuem, ſiue peregrinum pulſet, pręſens quilibet auxilium afferat. Sin minus, prædicta ſecundũ cenſum mulcta puniatur. Qui ergo præſentes erũt, pulſato ſuccurrant: uinciantq; pulſantem, & ei uinctum tradant, cui fecit iniuriã. Qui in compedibus teneat, uerberibusq; ut uelit, ita pulſet, ut nullum domino inferat damnum, deinde ipſum domino habendum reddat ſecundum legem. quæ iſta ſit. Si ſeruus liberum hominem nõ imperantibus magiſtratibus uerberauerit, dominus à pulſato uinctum ea conditione accipiat, ut non antea ſoluat, quàm pulſato ſeruus ipſe ſolutione ſe dignum eſſe iam perſuaſerit. Hæ uero eædem leges ad hęc omnia mulieribus inuicem ad uiros, uirisq; ad mulieres communes eſſe debent.

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOGUM decimum de Legibus.

EXORDIVM decimi epilogum ſupplet noni, admonens tractanda eſſe iudicia de ui in rem ipſam illata, poſt iudicia de ui in perſonam in nono diſpoſita. Quoniã uero nulla uis durior & intolerabilior eſt, quàm quæ contemptu quodam infertur: nimirum contumelias & iniurias uel in perſonam, uel in rem ex contemptu proprie natas in propria capita ſeligendas eſſe decernit: & has quidem ſub quinq; capitulis. Aut enim in ſacra publica, aut priuata ſacra, aut contra parentum reuerentiam: uel contra præſtantiã magiſtratus, uel contra ciuilem gentilemq; alicuius ciuis dignitatem committitur. Hæc ergo exactiſsime iudicanda cæteris tam auctoribus legum q̃ magiſtratibus iudicibusq; committit. Diſtinguit poſt hæc à cæteris ea quæ in deorum contemptum fiunt, quaſi omnium ultra q̃ dici poſsit grauiſsima: in quibus decimi huius omnis uerſatur intentio. Sed primo quidem quid interſit ſacrilegiũ inter atq; impietatem, innuit. Sacrilegium ſanè rapinã nominat, ſiue res, ſeu perſona cõſecrata ſuperis rapiatur. Atq; id quidem uelut ſpecies quædam ſub ipſo impietatis genere continetur. Nã ultra ſacrilegiũ ſub impietate comprehenduntur, & cætera multa in deorum contemptũ ſiue cogitata ſiue dicta ſeu facta, & cõmiſſa pariter & permiſſa atq; etiam prætermiſſa. Ac ne quid nos lateat, ad impietatem etiam pertinet familiaritas & cõmunio omnis ſeu in cibis ſeu uerbis cũ ijs inita, qui ob nefaria ſcelera arcẽtur à ſacris, qui & contaminati cæteros quoq; uel ipſa propinquitate cõtaminant. Qua quidem de re in calce noni ita pertractat, ut uaticinari uiſus ſit execrationes quotidie factas à noſtris prophanos à cõmunione eccleſiæ propellẽtibus. Proinde medicus noſter animos impietatis morbo languẽtes diligentiſsime purgaturus, in primis cauſas huius morbi perquirit. Ac dum inquirit, Euangelicã tradit ſententiã. Quicunq; enim inquit, de deo crediderit ſecundũ leges, religioſus erit, neq; prophanum quicquam uel aget aliquando, uel loquetur.

Quàm recte à fide hic dedit exordium? & à fide legibus adhibenda? Sed ne turbet quæso deorum numerus, quē nō turbat numerus angelorum. Nihil enim plus apud Platonem tot possunt dij, quàm apud nos tot angeli, totq; beati. Cæterum quidnam leges scilicet sacræ, et omniū antiquissimæ de dijs, id est de deo angelisq; deo seruientibus aiunt? Profecto tria. Primum quidem, hos deos esse. Secūdum, omnibus prouidere. Tertium, iuste pro meritis merita supplicia q; rependere. In ipsa huius sententiæ fide obseruantiaq; pietas tota consistit. Quis igitur impius? Qui uidelicet uel negabit eiusmodi deos esse, uel & si sunt, prouidere: uel & si prouident, iuste rependere: id autē est putare superos iudicum humanorū more solis muneribus uel ab iniusto collatis facile posse placari. Plato igitur tres impij morbi causas expulsurus probabit esse deos, & qui in mundo sint sphærarum mundi rectores, & qui super mundū dei summi contemplatores. Probabit deos omnibus uel minimis prouidere. Probabit constanti iustitiæ rectæ bilāce libraq; nō extrinseca munera manuum, sed intima animorum merita pensitare. Deniq; hac doctrina ueluti quodā legis exordio ab omni diuinorum cōtemptu dehortabitur omnes, & cohortabitur ad pietatē. Præterea legum minis flagellisq; perterrebit impios. atq; torquebit. Principio deos esse duobus communibus indicat argumentis. Primum quidē ab uniuerso rerum genere, secundum uero à specie humana deducitur. Primū igitur est eiusmodi. Compertum habemus ordinem ubique à ratione procedere, & ordinem quidem nusquam et nunquam interruptū à ratione potenti: ordinem quoq; cōmodissimum ab optima ratione. Cum igitur uniuersi tum dispositio, tum progressio ordinatissima sit, ac semper & ubiq; talis, neq; id quidem absq; mirifica quadam commoditate, necesse est mundū ab optima potentissimaq; ratione disponi, atq; moueri. Et cum unum sit uniuersum, unū uero ex diuersis nō fiat nisi ab uno, consequens est unam esse summam eiusmodi rationem. Esse præterea rationes plures diuinas sub summa ratione diuina, quemadmodū in uno mundano opere rationabiliter ordinato, multi sunt globi inter se specie et uirtute distincti: atq; omnes rationabiliter ordinati: adeo ut mundi quodāmodo multi, in amplissima uideantur mundi unius circumferentia contineri. Itaq; similiter multi mundorum quasi angustiorum rectores deinceps dispositi, sub uno amplissimi mundi rectore comprehenduntur, Qui sanè cum nō solum ordinator sit: sed ipse, ut ita dixerim, immensus ordo: multo magis ordinatore gaudet q̄ ordinato. Quocirca si multis in uniuerso ordinatis proculdubio delectatur, multis quoq; oblectatur ordinatoribus. Quippe cum amplissimi regis excellētissima in hoc amplitudo cōsistat, ut non angustos tantum seruos, sed amplos quoq; & multos habeat infra se reges. Secundum uero ad idem argumētum à specie humana deductum, est eiusmodi. Naturalis speciei cuiusq; instinctus inanis esse non potest. Naturale quoq; speciei animalium perfectissimæ iudiciū omnino falsum esse non debet. Cum uero humana species animalium perfectissima in omnibus ubiq; semper naturali instinctu immutabiliq; iudicio ad religionem feratur, necesse est esse superos qui religione colantur, superesse quoq; corporibus animas, quod quidem religionis est potissimum fundamentū. Attende Platonis dictū, rationes de diuinis, & si interdum nō nimis argutas, esse tamen ueras. Itē occasiones duas ad impietatem. Intemperantiam scilicet corporearum uoluptatum concupiscentiā: rursusq; ignorantiam ex absurdis poetarum physicorumq; quorundam opinionibus ortam. Poetas in tribus circa deos errasse. Primo quod ex cōfusione quam chaos nominant, erupisse deos cecinerint. Secundo quod alios ex alijs absq; recta ratione, & quasi per humanum cōcubitum progenitos asseruerint. Tertio quod omnes hominum perturbationes, errata, flagitia in deos nefaria impietate transtulerint. Physicos quoq; illos in religione peccasse, qui uel cum Democrito casu quadam temerario potius q̄ ratione diuina componi somniāt uniuersum, mirabili ratione digestum: uel cum Anaxagora et Archelao cœlestia nihil habere in se diuinius opinātur quàm elemēta. Præterea formas eorū quæ gignūtur, manifeste ad finem ubiq; directas, aiunt ex elementali potius impetu prouenire, quā ab arte mētis ad certū finem singula dirigētis. Quoniā uero in his confutandis, atq; insuper in cōfirmandis quæ & modo probauimus, & deinceps ex mente Platonis in hoc cōpendio afferemus: in theologiæ nostræ libris fuimus longiores, idcirco in præsentia breuiter percurremus. Cōsidera quāta sit Platonis nostri religio, et quàm exploratū habeat deū esse, qui cōtra negātes deū disputās, uix ab ira cōtinere se potest: uir alioquin supra modū omniū & in uita et disputatione mitissimus. In his certe admonet, nō esse eos qui deū negauerint, tolerādos. Nota Platonē probare illos, qui in ortu et occasu solis ac lunæ adorant non solem proprie atq; lunam, sed diuinā potius beneficentiā: cui quotidie gratias pro tanto luminum dono iubet agi. Iudicat illum inter homines esse quasi monstrum, qui contra tum naturalem instinctum, tum educationem, tum communē cōsuetudinem superos esse negat. Mox uero admonet iuuenes, quod, si fortè absurdæ quædam ex auditu contra deum opiniones inuaserint, ut quamdiu iuuenes sunt, iudicio de rebus diuinis abstineant, senioribus credant & legibus, donec ætas, experiētia, ratio doceat. Affert præterea in medium opiniones quorundam qui sapientes habiti sunt: per quas homines facile ad impietatem iniustitiamq; declinant. Opiniones inquam asserentes quatuor elementorum naturas fortuito quodam motu inuicem cōfluentes cuncta coaceruasse, Præterea religionem iustitiāq; nulla ueritate, sed hominum opinione cōstare. Quamobrē concludit, hæc tanquā & priuatim & publice omnium perniciosissima esse rationibus cōfutanda: neq; cogendos homines ad legum obedientiā & obseruationem minis duntaxat atq; tormentis: sed persuasionibus insuper atque rationibus. Alioqui hominē rationale animal, ideoq; liberū, nisi rationis uinculo comprehenderis, neq; debere aliter, nec posse ligari. Excitandā

igitur

igitur legibus rationem: cuius tanta uis est ad inueniendum deum: ut post rationalem inuestigationem certior sit rationem in natura esse quàm in seipsa, & tanto certior, quanto naturales effectus ordinatiores cõspicit quàm humanos. Vnde etiam tanto perfectiorem esse in natura artem quàm in homine animaduertit. Hinc rursus animaduertit artem operibus naturalibus præsidentem, cum perfectior sit humana: et humana non solum sit, sed etiam uitæ sit atque intelligentiæ particeps: nimirum uiuam & intelligentem esse: imò uero uitam & intellectum: adde et uoluntatem. Cum enim singula manifeste ad proprios dirigat fines, certum est præuidisse finem atque uoluisse: immo uero præuidere semper & uelle: quemadmodũ ordo in singulis semper cõseruatur integer: uel ubi interrumpi uidetur, citius quàm dici possit, instauratur. Hanc uero esse diuinam prouidẽtiam, minime dubitamus. Prouidentiã inquam neq; minima negligentem: nõ enim hæc minus sunt ordinata quàm maxima: neq; in maximis laborãtem. Nõ enim ordinationi resistunt ordinatori quàm proxima: quæ eodem nutu uoluntatis assidue ordinãtur, quo & fiunt, et procul ab omni præuaricatione seruantur. Hinc illud. In altis habitat: & humilia respicit in cœlo & in terra. sicut & cœlum ipsum dum suum in se absq; labore peragit cursum, interim absq; negligentia terram uberrimo radiorũ suorum munere circũfundit. Inter hæc uero quod ait legem & artem natura uel non minus quàm natura cõstare: quia proles sint mentis: intellige non minus ueras quàm naturæ formas existere: gigniq; ab intellectu diuino tanquã patre, & à mente humana uelut matre. Et aduerte solitam Platonis nostri pietatem inuocantis deum ad cõfirmandos deos. Deum inquam unum: ut doceat deos omnes referendos ad unum. Dicit autem se dei summi auxilio fretũ tutissime de diuinis disputaturum. Principio quidem eos physicos improbat, qui summa rerũ principia corporea posuerunt, ex quibus deinde uita intelligentiaq; procederẽt: cũ dicere potius debuissent, corporea à uita intellectuali pẽdere. Id autem ita esse, profitetur noua nõ dico sententia, sed ratione se probaturum. Sententia enim eiusmodi priscorũ est ante Platonem theologorũ: Argumentatio uero qualis hic fiet à motu, Platonis est propria. Distinguit autem ipsum motionũ genus in species decem: scilicet in Circuitum, Localem transitum, Condensationem, Rarefactionem, Augmentum, Decrementum, Generationem, Corruptionem, Mutationem, siue alterationẽ in alio ab alio factam, & mutationẽ ex se, tum in se, tum in alio factam. Admiratur motum orbicularem, siquidem in eo stat cẽtrum indiuisibile, mouentur reliqua. Item in sphæra longe profunda quamplurimi circuli designãtur, alij deinceps alijs ampliores. Aq; id quod mirum est, eodem momẽto angustissimus circulus et amplissimus circuitum peragunt: adeo ut & huius tarditas in continuo corpore, & illius uelocitas sit pariter admiranda. Medij uero & ad dimẽsionẽ & ad motum secundum certas proportiones medio quoq; modo se habent. Multa de his in expositionibus theologiæ tractauimus. Dicit autem & de illo: quod mutat locum, mutare cẽtrum, id est centrum loci. ad quod corporis mobilis circumferentia comparatur. nõnunquam uero præter id quòd centrum mutat, seruare etiam quodammodo idem centrum: quando scilicet non fixum, sed translatum loco per æqualem quandam circũferentiam circumagitur. Præterea ubi de generatione loquitur, ait, principium, id est naturam motricem atq; seminariã: quãdo alteratione proficit, per tres procedere gradus, id est in longum, latum atq; profundum: item attingere usque ad quantitatem, & qualitatem, formamq; substantialem per effectus suos sensibus manifestã: rursus peruenire ad esse formale & uitale atque sensuale. Putat autem in his motibus molem quidem corpoream moueri, sed non mouere: formas uero corporeas & mouere moles & moueri ab anima: Animamq; mouere quidem duo hæc: sed ipsam non alio, immo ex seipsa moueri: sed ita mouere, ut unà cum rebus mutatis ipse interim suo quodam pacto mutetur. Præstantiores ergo animabus diuinas angelicasq; mentes existimat, quæ inferiora moueant, ipsæ interim minime permutatæ. Eminentius deniq; ipsum bonum mentibus esse iudicat. omnes enim boni gratia appetunt ueritatem. In his tangit multa ad naturam per se mobilem pertinentia, tanquam ad proprium motionis generationisq; principium. In quo motio quædã formalis & generatio spiritalis suapte natura uiget, motionum generationumq; exemplar. Cõfirmat super omnia quæ mouẽtur ab alio, esse naturam mobilem ex seipsa, uidelicet ne procedatur in infinitũ. Imò uero ut quemadmodum ultra illa quæ per aliud lucent aut calent, peruenitur ad aliquid per se lucidum, per se calidũ: sic præter res ab alio mobiles ad rem per se mobilẽ ueniatur. Quippe si nunc quiescãt omnia, & paulopost aliquod præ cæteris moueri debeat, quidnam primo mouebitur? Non quidem diuina substantia prorsus immobilis. Neque etiam corporea ulla quæ motum ab alio mutuantur. Solum ergo quod ex se mobile est, primo mouebitur, exercensq; suum in seipso motũ, traducet in alia. Id enim ita præstat corporibus ut moueãtur, sicut immobile rerum principiũ rebus præstat ut moueant. Animam uero esse naturam per se mobilem, patet tum intrinsecus, quãdo suapte natura libere ratiocinando discurrit atque cõsultat: tum extrinsecus, quamdiu sua præsentia præstat corpori ut per se quodammodo moueatur. Sed de ijs omnibus, & præterea quod super animas sphærarum rectrices oporteat esse angelos atque deũ, in theologia abunde tractamus. Vbi uero Plato animam appellat motionem generationemq;, intellige per modũ causæ, id est proprium motionis generationisq; principium. Et ubi à seipso moueri, esse animæ rationem. Nota ibidem dici etiam rationem animæ esse quod possit mouere seipsam, ne actum motionis intelligas esse animã. sed potentiam, non accidentalem inquam. Nam & substantiam ibidem uocat animam. Sic ergo definies: Anima est substãtia propriã habens potentiam, qua et moueatur ex se, & cætera moueat. Quemadmodum uero res ex se mobilis rẽ

ab alia mobilem antecedit: sic animam dico rationalem antecedere putat totam machinam corporalem, cum nullē corpus ualeat ex seipso moueri. Antecedere Platonici aiunt, & dignitate simul & tempore. Siquis uero Platonū à Christianis minus dissentire uelit, exponat animā nostram uel momēto quodā temporis, uel saltem dignitate creatorisq; intentione præcedere. Ex eo autem quod animæ substantia prior est substantia corporis, affectus quoque, ea motus, & dotes familiares animæ, concludit passionibus corporis esse priores. Vbi numerat animæ proprium, memento quæ actionē significant, esse animæ nostræ superioribusq; communia. Quæ uero passionem, propria nostræ, uel cum dæmonibus infimis tantum communia. Naturalem tamē motū qui in corpore passio est, esse in anima actionem. Et quod in corpore est longitudo, latitudo, profunditas, qualitas, motus, id esse in anima acumen, iudiciū, memoriam, habitum & affectum. Cætera eiusmodi habes in theologia distinctius. Dicit & animam etiam esse malorū causam, scilicet per accidens, & quia anima nostra liberum habet arbitrium. Caue ubi dicit mundū gubernari ab anima scilicet sua, quod addit geminam esse animam, unam quidem beneficam, alteram uero contrariam, ne substantiam accipias geminam, sed potentiā. Siquidē in anima mundi atq; cœlesti, potentia est: altera quidem motrix corporū, intellectualis altera. Intellectualis certe benefica est, ordine cuncta disponens. motrix uero eatenus benefica, id est ordinatrix, quatenus subest alteri. Cui quidem nisi subesset, quanto efficacior est ad motū, tanto magis carens arte præcipitaret uniuersum atq; confunderet. Animam uero cœlestem habere mentem, probat ex ordine quem in omni motu generationeq; semper obseruat. Profecto amentes uidemus quatenus à mente alieni sunt, eatenus ab ordine alienos. Ordinem in præsentia dicimus mutuam inter se rerum actionumq; cōnexionem congrua successione dispositam, & ad finem certum propria quadā ratione directam, atque in cunctis quoad fieri potest, simile, æquale idemq; seruantē. Eiusmodi ordinē ab his duntaxat qui mentis cōpotes sunt, seruari uidemus, atq; in ipsa uniuersi progressione prorsus impleri. Impleri inquam tam cōmodissime quàm pulcherrime. Ex quibus apparet ab anima quæ mentem habeat & artificiosissimā & optimā gubernari. Neq; ab re circuitū dixit propriū esse mētis. In circuitu enim indiuisibile centrum manet, dum circumferentia redit in idem, & in figura motuq; seruatur æqualitas. In mēte similiter, simplex fixusq; ad ipsum uerum directus manet intuitus, dum causæ in effectus per media explicantur, uicissimq; effectus similiter replicantur in causas. Reditq; interim animaduersio mentis in seipsam considerandam, & simili, æquali, eadem, intelligendo, ualendo, agendo, intentione, regula progressione procedit. Postquam uero & cœlestes sphæras animabus, & animas mentibus optimis præditas esse probauit, significauitq; et uniuersum anima una, & multas sphæras multis agi, iam distinguit paucis modos tris, quibus animæ cœlestibus coniungantur: dicens animam uel ita globo inesse sicut anima nostra corpori, ut inde animal unum efficiatur: uel sic adesse ut nō uiuificet quidem globum, sed moueat tātum atq; regat, siue mirabili quadam solum mouendi potentia, siue quodā insuper medio. Et si ex tribus propositis nullum præ cæteris manifeste hic eligat, Platonici tamē omnes primum absq; controuersia eligunt, idemq; omnino sensisse Aristotelem Theophrastumq; existimant. Putāt enim Platonem idem probabilius habuisse. Nam argumentatio ipsa per quam hic cœlum efficit animatum, animā ipsam innuit unà cum moto cœlo moueri. Quod nisi ex ea & globo unum fieret animal, certe non mobilis motor esset, sed motor immobilis. Idem confirmat in Phædro. Idem et in Timæo dicens, cum uellet mundi architectus, mundum intellectuale animal facere: neq; posset intellectus absq; medio adesse corpori: coniunxisse intellectum quidē animæ, animam uero corpori, atq; adeo ut medio infuderit mundo, & inde per cuncta diffuderit. Cæterum cur nam Plato hic cœlestes tantum deos manifeste confirmat? Quoniam superiorum cōtemplatio est à legum materia admodū alienа, & per cœlestes deos qui mouentur, & proprijs mancipantur officijs, satis admonet superiorem esse quærendū, qui & immotus ipse moueat omnes, & communis dux, propria singulis assignet officia. Quid plura? Manifeste super cœlestes animas diuinam esse mentem mentesq; angelicas demonstrauit, ubi ait, cœlestem animam, utpote quæ ex se non habeat, si intellectum semper diuinum acceperit recte cuncta perducere, prout apud deos recta feliciaq; habētur: alioquin penitus aberrare. Ideo Plato ubi ab anima procedit ad mentē, quasi qui ab oculo ad superius ascendat lumē, ueretur admodū ne caligare cogatur. Postquam uero deos esse mōstrauit, prouidere demonstrat, à singulari quadam sententia sic exordiens: Natura quædam diuinitati cognata, homines nō omnino à specie humana degenerantes ducit ad affirmandum esse deum, quamuis interdum de prouidentia dei apparens prosperitas improborum, quæ falsa prosperitas est, quæ & statuto tempore dabit pœnas, dubitare nos cogat. Profecto deus in intelligendo facit, consequenter quod facit intelligit, ac si totum facit, intelligit quoq; totum. Si cognoscit totum, cognoscit et partes ex quibus totum necessario cōstat: si partes, ergo particulas ex quibus necessario partes. Potest ergo & scit uniuersum regere, qui potest & scit prouidere. Vult quoq; utiliter gubernare totū opus suum. Gubernari uero bene nō gubernatis partibus, nunquam potest. Ita neq; medicus, neq; architectus opus totum absque partibus ad id necessario conducentibus, optime curat. Non negligit deus minima gubernare, qui facere minima non neglexit. Neq; difficilis est gubernatio deo: cui est procreatio facilis. Neq; mollitie ad curandum tardior est, qui omniū est fortissimus, qui accuratius cūcta gubernat, quàm uel ars uel natura quæ ab arte naturaue fiunt. Nam quāto magis à deo dependent opera dei, quàm artis uel naturæ opera ab arte siue natura, tanto deus operibus suis prouidet

diligentius

diligentius: per cuius prouidentiam cætera quoq; id habent, ut similiter suis quæq; prouideant. Quoniam uero ars quo perfectior est, eo facilius parua simul expedit atq; magna, in deo autem ars est immensa, nimirũ minima simul & maxima summa facilitate gubernat. In quibus utiq; dispensandis, nõ totum gratia partiũ, sed partes totius gratia disponit, bonumq; cuiusque proprium refert ad uniuersi bonum. Inter omnia uero sub luna maximam habet circa humanam speciem diligentiam, tum quia perfectissima est: tum quia ipsa colit deum: quasi ipsa singulariter excolatur à deo. In his notabis, à deo summo per singula rerũ genera speciesq; diuinos distributos esse rectores, uel minimarum actionum pasionũq; curatores. Qui sicut per potentiam eius possunt, quicquid possunt, ita per prouidẽtiam ipsius uel minimorum procuratricem, minima quæq; procurant. Notabis in sideribus esse sensus, et ut Plotinus Hermiasq; disputãt, uisum proprie atq; auditum. sed in alio quodam genere longeq; præstantiore quàm sensus animalium terrenorum. Notabis & animam humanam semper corpori esse cõiunctam, assidue quidẽ æthereo corpori, per successionem uero tum terreno, tum aereo corpori. item motũ animæ, quia primus est atq; ex se, ideoq; liber, posse in formas uarias deriuari: usqueadeo ut anima aliàs in habitum inferiorem homine, aliàs in superiorẽ homine conuertatur: & illo quidem quasi quadam grauitate ad loca inferiora descendere: hoc autem ceu leuitate sublimia petere. Ex quo apparet conceptos ex proprijs motibus habitus cum diuinæ uoluntatis lege concurrere. Sicut enim lex illa dictat, bonis quidem animis cœlestia, malis uero terrestria cõuenire: sic omnino nullo extrinsecus impellente, & quasi naturali quodã instinctu, & bonorum habitus sponte superiora petunt, malorũ uero ad inferiora labuntur. Hic profecto si longius cõmentari liceret, exponerẽ illud obscurissime dictũ, ubi inducit aliquem transumtare conãtem ignem in aquã animatã, quasi difficillima molientẽ. Nam cũ & aqua igni cõtraria sit, et anima creari nõ possit ex igni: nimirum impossibilia tentat, qui ignem in aquam animatam transmutare molitur. Neque minus obscure dictum est, quod de resolutione & diuisione dialectica est exponendum. Nempe si quis diuidendo procedat per tres gradus, scilicet à genere quodam generalissimo ad species subalternas, ab eisq; ad specialissimas, deniq; species facile diuidit: similiter qui per eosdem gradus resoluit, à specie specialissima ad subalternum genus, & inde ad generalissimum, facile quoq; resoluit. At uero qui per singula numero infinita peruagari uoluerit, irritum opus aggredietur. Sed de his in commentarijs in Philebum. Inter hæc notabis Platonis uerba Dauidis prophetæ oraculo quàm simillima: neq; ascensu in cœlum, neq; descensu in infernum diuinum posse iudiciũ euitari. Post hæc ostendit deum à prauis non posse muneribus iniuste placari. Vbi considerabis deum diligentiorem esse humani generis curatorem, quàm pastores ouium, gubernatores nauium, duces exercitus, agrorum rustici, equorũ aurigæ, medici ægrotantium. Præterea omnia sub cœlo plena malorũ, perpetuumq; circa animas bellum. In quo uitia deorsum trahunt: dij uero dæmonesq; sursum. Cõsiderabis uiuas esse in deo uirtutes, imò uitas: quarũ scintillis qui busdã in anima inde succẽsis anima ad sublimia eleuatur. Post uero proœmia seueriori censura animaduertit in impios, neq; solũ nefarias actiones, sed impudentiam quoq; uerborum, immo & cogitationes ipsas contra diuinam dignitatẽ diligenter explorat: ac tres species impietatis in superioribus positas, in sex deducit: uidelicet in duo quamlibet partiendo. Tres enim illæ in opinione contra deum falsa consistunt. Potest autem unà cum falsa opinione iniquitas quoq; morum cõcurrere: potest & tolerabilior æquitas. Cognosces hic & pœnas maleficorum, hæreticorum, superstitiosorum, illorum præterea qui Pseudoprophetæ cognominantur. Rursus quantum plebeam damnet superstitionem. Damnauit & suprà poeticam, à qua plebea etiam confirmatur. Vbiq; uero Plato tam poeticam quàm plebeam superstitionem improbat, & ante omnia humana officia, pietatem philosophicam ueneratur.

DIALOGVS DECIMVS DE LEGIBVS VEL DE LEGVM LATIONE.

POST leges de cæde uulneribusq; & uerberibus, communis lex illa de omni ui sanciatur, ut nemo ferat asportetq; rem alienam, aut uicini re ulla utatur, nisi possidenti antea persuaserit: hinc enim malaq; omnia quæ narrauimus, dependerunt, pendentq; iam, & in posterũ dependebunt. Reliquorũ uero maxima sunt, petulantium iuuenum contumeliæ atq; iniuriæ. quæ tunc maxima, quando in sacra committuntur: præsertim cum in publica atq; sancta, uel in tribuum aliquarum communionem, uel aliorum huiuscemodi. Secundo uero loco habenda sunt, quando in sacra priuata atq; sepulchra. Tertio quæ in parentes seorsum ab his quæ narrauimus. Quartum contumeliæ iniuriæq; genus est, quando quis contemptis magistratibus, rem illorum abducit, uel ea utitur, antequã illis persuaserit. Quintum, cum ciuis alicuius ciuilis dignitas læditur uel offenditur, quod genus omnino ultionem poscit. atq; his singulis cõmuniter prouidere lex debet. De sacrilegio quidem summatim di

ctum est, quid fieri oporteat, si ui aut clàm peragatur. De his autē quæ uerbo uel opera in deorum contemptū aguntur, quomodo punienda sunt, deinceps proœmio quodam pro posito dicendū uidetur. Huiusmodi uero proœmium sit. Qui deos esse putat secundum leges, nec facit unq; sponte impium quicquā, nec loquitur. Faciunt aūt, aut dicunt impiū aliquid in deos, uel quia deos esse negant, uel quia & si putant esse deos, de rebus tamen humanis curare ipsos minime arbitrantur: uel tertio quamuis & sint, & de hominibus curam habeant, facile tamen placari eos uotis & sacrificijs opinātur. CLIN. Quid faciemus igitur? quid ad ipsos dicemus? ATHEN. Audiamus ô bone uir, prius quid in nostrū contemptū ioco quodā dicturos illos conijcio. CLIN. Quidnā dicent? ATH. Ita fermè in nos nugabuntur. O Athenienſis hospes, uosq; Lacedæmonie atq; Gnosie, uere illud dicitis, quod nostrū alij nequaq; esse deos, alij nihil nostra curare, alij muneribꝰ facile placari existiment. Quod igitur uos in omnib. legibus ferendis faciendū esse putauistis, hoc & nunc à uobis fieri uolumus, ut scilicet ante legum minas sufficiētib. signis deos esse nobis persuadeatis, nec posse illos præterq; fas est, muneribus ullis moueri. Nunc enim hæc & similia quædā audiētes prædicari quotidie ab ijs qui excellere putātur, poetis, oratoribus, uatibus, sacerdotibus, alijsq; permultis, ab iniuria quidem faciēda nō remouemur: sed cum fecerimus, placare deos conamur. A uobis aūt qui atroces nullo modo, sed mites legūlatores esse gloriamini, poscimus ut persuasione prius adhibita quòd dij sint ita doceatis, ut etiam si non multo sublimiora q; alij, ueriora tamen loquamini. Fortè namq; uobis credemus. Quare si æquū quid postulamus, morem gerite. CLIN. Atqui ô amice, facile est ueritatem hanc ostendere quòd dij sint. ATHEN. Quo pacto? CLIN. Primum quidem terra, sol, sidera, ipsumq; uniuersum, temporū quoq; ornatissima uarietas, annis, mensibusq; distincta id ostendunt, Græcorū præterea barbarorumq; omniū cōsensus, deos esse fatetium. ATHEN. Timeo ô beate uir, scelestos homines: timeo inquā, non erubesco, nec uereor, ne fortè uos contemnant. Vos enim differentiæ istorum causam ignoratis, & incontinentia uoluptatum cupiditatumq; tantūmodo putatis ad impiam animos eorum uitam corruere. CLIN. Sed quænam præter ista, alia istorum causa hospes est? ATHEN. Quod uos ipsius expertes penitus fugit. CLIN. Quid hoc? ATHEN. Ignorantia quædam certe grauissima, quæ maxima uidetur esse prudentia. CLIN. Quo pacto inquis. ATHEN. Feruntur apud nos sermones, partim metro, partim soluta oratione cōscripti, qui apud uos propter disciplinæ ciuilis excellentiam, ut audio, nō reperiuntur. Quorū antiquissimi primam cœli aliorumq; naturam deorum factam fuisse affirmāt, nec multum progressi, deorum generationem consuetudinemq; inter se narrant. Quæ quoniā prisca sunt, quantum ad alia quidē siue recte, siue nō recte se habeant, reprehendere nō facile est, ad cultū tamē honorēq; genitorū, nec utilia ipsa, nec uera esse fatebor. Prisca igitur dimittamus, deq; illis, ut dijs placet, dicamus: iuniorū uero sapientū uerba sicubi mala hominib. afferāt, incusemus. Profecto istorū uerbis illud efficitur, ut cū ego & tu hæc ipsa signa esse, q; dij sint, asserimus, solemq; ac lunā, sidera & terrā, quasi deos & res diuinas in mediū adducimus, tunc iuuenes ab istis sapientibus aliter persuasi, terram & lapides hæc esse dicant, nullāq; humanarū rerum curam habere posse: sed uerbis tātum ornatis uerisimiliter sermonē de istis esse digestum. CLIN. Graue id certe hospes, etiam si solūmodo unus dixisset. Nunc uero eo grauius & molestius est, quo plures sunt qui dicunt. ATHEN. Quid ergo dicere, quid ue facere nos oportet? Vtrum quasi apud impios homines accusati simus, q; falsos deos esse legibus affirmauerimus, ad defensionem accingemur? An his dimissis ad legū tractationem iterum reuertemur, ne proœmium legum nobis hoc excrescat in longum: cū oratio breuis futura non sit, si pronis ad impietatē hominibus quæ requirunt, sufficiēter ostendere uoluerimus, atq; etiam terrore illos à scelere amouere, demum uero quemadmodum conuenit, leges ferre? CLIN. Sæpenumero in hoc breui tempore hospes à nobis dictum est, breuitatē non esse prolixitati anteponendā. Nihil enim nos, ut dicitur, urget. Quare ridiculū simul & prauum esset, si breuiora melioribus præferremus. Multum enim cōferet, si uerisimili ratione sermo noster ostenderit q; dij sint, & boni sint, iustitiāq; multo magis quàm homines colant. q; ferè optimum pulcherrimūq; legum omnium erit exordium. Quamobrē absq; ulla molestia atq; festinatione, pro uiribus nihil prætermittamus, quod ad hanc rem persuadendā pertineat. ATHEN. Iste sermo tuus adeo te paratū prom-

De contemptu numinis

De dijs

promptumq; ostendit, ut ad preces uotumq; uideatur prouocare, nec moram amplius patiatur. Verum quomodo absq; offensiõe esse aliquis deos disserat? presertim cum necesse sit, grauiter ferre odisseq; eos, qui horum uerborum nobis causam præbuerunt. Hi certe à pueritia ad deos affirmandos eo maxime inducere animum potuerunt, quod dum lacte nutrirẽtur, à nutricibus matribusq;, multa de illis ioco & serio dicta decantataq; in orationibus audiebant, & in sacrificijs uidebant consentanea quæq; illis fieri, quæ suauissime pueri & uident & audiunt, dum parentes eorum summo studio pro se liberisq; sacrificare, orareq; supplices, deos, quasi quammaxime dij sint, uiderent: nec non quotidie in ortu & occasu solis ac lunę Græcos & Barbaros omnes tam in rebus aduersis quàm secundis conspicerent, suppliciter adorare: atq; ex hoc non suspicionẽ quòd dij nõ sint afferre: sed testimonium quòd sint absq; controuersia perhibere. At uero qui hæc omnia, nulla ratione, ut mentis compos quilibet diceret, moti despiciunt: propereaq; nos ad hæc dicenda compellunt: quo pacto eos nunc mansuetis uerbis corrigere, & primum quòd dij sint docere possumus? audeamus tamen: nec enim decet, cum illi uoluptate perdantur, nos quoq; ira in eos corrumpi. Quapropter omni cõcitatione animi extincta proœmiũ ad eos qui ita mẽte corrupti sunt, aggrediamur: & quasi ad unum eorũ ita orationẽ mansuete uertamus. O fili, iuuenis adhuc es: nec dubito, quin progressio tẽporis faciat, ut de multis aliter q̃ nunc, sentias. Expecta igitur oro, ut tunc de rebus maximis iudices. Maximum autem est quod tu modo nihil arbitraris, ut recte de dijs sentiẽtes, bene uiuamus. Verum si hoc in his permagnum tibi certificauero, minime mentiar. Non tu solus nec amici tui primi, hanc de dijs opinionẽ habetis, sed aliqui semper, tum plures, tum pauciores hoc modo laborant. Quod uero plurimis illorum contigit, tibi narrabo. Profecto nullus eorũ ab adolescentia usq; ad senectam in hac opinione quòd dij nõ sint perseuerauit. Reliqui autem duo morbi quamuis non multis, nonnullis tamen permanserunt: quòd dij sint quidem, sed de rebus humanis nihil curent. Vel quòd curent, sed facile precibus sacrificijsq; placentur. Tu igitur si mihi credes, expectabis, donec plane cõstet tibi pro uiribus, quid de his iudicandũ sit. Vtq; id assequaris, diligenter considerabis, siue sic siue aliter se res habeat: & à cæteris omnibus, & à legum latore maxime sciscitaberis. Interea noli iam temerarius esse, ut impie de dijs sentias. Is enim qui tibi leges ponit, & nunc & postea, quomodo ista se habeant, docere conabitur. CLIN. Optime hucusq; hospes nobis est dictũ. ATH. Prorsus est ita ô Megille atq; Clinia. Sed in mirabilem quendam sermonem nescientes incidimus. CLIN. Quemnam? ATHEN. Qui à multis sapiẽtissimus esse putatur. CLIN. Dic clarius. ATHEN. Res oẽs nonnulli aiunt, quæ fiunt, quæ futuræ, quæq; factæ sunt, uel natura, uel fortuna, uel arte fieri. CLIN. Et probe quidem. ATHEN. Certe nõ absurdum est uiros sapientes probe dixisse. Quare sequamur ipsos: inquiramusq; quidnam intellexerũt CLIN. Omnino. ATH. Maxima dicunt atq; pulcherrima natura fortunaq; fieri: Arte uero minora: eamq; dicunt accepta à natura magnorum primorumq; operum generatione, fingere, fabricareq; minora omnia, quæ artificiosa ab omnibus appellantur. CLIN. Quomodo id ais? ATHEN. Sic planius dicam. Ignem, aquam, terram, aerem, omnia hæc non arte sed natura & fortuna esse dicunt. Corpora etiam quæ post hæc sunt: rerum terrenarum, solis, lunæ, stellarum omnium, ex istis anima prorsus carentibus facta fuisse aiunt: fortunaq; quo unumquodque uis sua impulit lata, singula singulis, frigida calidis, sicca humidis, mollia duris, & omnino contraria contrarijs, duce fortuna conuenisse, ac necessario contemperata fuisse. Hoc pacto cœlum totum, & quæ in eo sunt omnia, animalia quoque, & plantas, & anni tempora fuisse producta: non per intellectum, neq; per deum aliquem, sed natura, ut diximus, atq; fortuna. Ex quibus artem postea mortalem à mortalibus factam, posteriores quasdam res genuisse, non penitus ueritatis participes, sed simulacra quædam sibi ipsis cognata, qualia pictura, musica, cæteræq; artes his similes generant. Si quæ uero artes serium aliquid faciunt, eas esse quæ uim suam cum natura communicant: qualis est medicina, agricultura, gymnastica. Ciuilem præterea peritiam aiunt, parua quadam parte cum natura, magna uero cum arte concurrere: atque ita uniuersam legum positionem non cum natura, sed cum arte, cuius positiones ueræ non sint, conuenire. CLIN. Quonam pacto? ATHEN. Deos ô beate uir, non natura, sed arte & legibus quibusdam constare uolunt, eosq; alijs alios, prout sin

Res oẽs uel natura uel fortuna, uel arte fieri

guli ſecum conſentientes lege ſanxerunt. Pulchra uero uel honeſta, alia natura, alia lege conſiſtere. Sed iuſta natura minime eſſe: imò uero homines de his ſemper inuicem diſceptare, & noua quotidie conſtituere: & quæ nuper ſtatuerunt, quatenus illis ſic placet eatenus eſſe iuſta, non natura quidē, ſed arte & legibus ſtabilita. Hęc ſunt ô amici quæ ſapientes uiri, tum poetæ, tum ſcriptores alij iunioribus tradiderūt, dicētes iuſtam eſſe eam poſſeſſionem, quæ ui & uictoria cōparatur. Vnde iunioribus impietas innaſcitur, ut credant non eſſe deos, quales credere leges iubent. Hinc etiam ſeditiones oriuntur, per quas ad eam homines uitam quaſi ſecundum naturam rectam trahuntur, qua ita uiuāt ut cæteros uincant, nec ſecundū leges alijs ſeruiant. CLIN. O qualem hoſpes rem narraſti, qualemq; peſtem iuuenū & publice ciuitatibus, & priuatim domibus ſuis illatam? ATHEN. Vera narras ô Clinia. Sed cum ita res ſe habeat, quid legumlatori agendum cenſes? An ſolū minari omnibus hominibus debet? eos omino pœnas daturos, niſi deos eſſe credant, talesq; opinentur, quales à legibus traduntur: deq; honeſtis & iuſtis & maximis quibuſq; rebus, ac de uirtute & prauitate, ita omnino arbitrentur & agāt, ut legumlator præſcripſerit. Si igitur nō paruerint, alios mortis ſupplicio, alios flagellis & uinculis, alios dedecore, alios exilio, egeſtateq; puniendos. Itáne minabitur quidem tantum legumlator, ut autem in legumlatione perſuaſionem minis adiungat, qua mitiget, nihil curabit? CLIN. Minime hoſpes, ſed ſiqua in huiuſcemodi rebus uel modica perſuaſio inueniri poteſt, non debet legūlator qui modo alicuius precij ſit, labore inde deterreri, ſed quammaximo, ut dicitur, clamore poteſt, priſcæ legi auxilium ferre, rationibusq; oſtendere quòd dij ſint, & quæcunq; ipſe pauloante dicebas: atq; ipſi legi & arti ita ſuffragari, ut uel natura, uel nō minus quàm natura conſtare affirmet, cum mentis ipſius proles ſint, ut recta ratio mōſtrat: quā tu modo dicere mihi uideris, & ego credo. ATHEN. O paratiſſimi animi Clinia, nónne arduum eſt, ea rationibus proſequi, quæ ita per omnes diuulgata ſunt, ipſaq; prolixa ſunt, nec breuitatem patiuntur? CLIN. Quid hoſpes? cum tam multa de ebrietate & muſica dicerentur, eam prolixitatem æquo animo tulimus: de ijs uero talibusq; rebus plura dicentem non auſcultabimus? Enimuero legumlationi prudēter diſpoſitæ, magnum hinc patrocinium eſt futurum, cum legum mandata literis tradita quæ toto tempore futuro redargutioni ſubiecta eſſe ſolent, ſic comprobata quieſcant. Quare terreri non debemus, ſi auditu ardua principio ſunt, quæ uel tardi ingenij homines ſæpius repetēdo animaduertere poterunt. Hæc igitur licet prolixa, ſi modo utilia ſunt, non uidentur abijcienda. Nec æquum eſt hos ſermones pro uiribus non defendere. MEG. Optime mihi hoſpes Clinia loqui uidetur. CLIN. Et maxime quidem ô Megille, quare faciendum eſt ut dicit. Profecto niſi ſermones iſti inter omnes, ut ita dixerim, homines uulgati eſſent, nihil opus eſſet, deos eſſe rationibus demōſtrare. Nunc uero neceſſe eſt. Cum igitur maxime leges ab improbis hominibus corrumpantur, cuiuſnam magis q̄ legumlatoris officiū eſt, auxiliū ferre? MEG. Nullius certe. ATH. Verum dic mihi Clinia, participem enim te rationis huius eſſe oportet, Nónne qui hæc dicit, ignem, terram, aquam, & aerem, prima omnium purare uidetur? atq; hæc eadem naturā uocare, & ex his poſteriorem animam arbitrari? Imò non uidetur ſolum, ſed iſta nobis oratiōe ſua uere ſignificat. CLIN. Ita prorſus. ATHEN. Num igitur per Iouem quaſi fontem quendam inuenimus ſtultæ illorum opinionis, qui nunquam quæſtiones rerum naturalium attigerunt? Conſidera obſecro, & rationem omnem ſcrutare. Non enim parum intereſt, ſi oſtenderimus eos qui impijs rationibus innituntur, cæterosq; ad impietatem trahunt, non recte ſed peruerſe diſſerere. Mihi igitur de his ita uidetur. CLIN. Probe dicis, ſed coneris iſta oſtendere. ATHEN. At uidebor rationibus uti non conſuetis. CLIN. Ne uerearis amice. Intelligo enim quòd putabas longe te à propoſito ferendarum legum abire, ſi diſputationem hanc ingrediamur. Verū ſi non aliter conuincere poſſumus recte ſe habere quæ de dijs ſecundum legem modo dicūtur, dicendum eſt omnino. ATHEN. Dicam iam nouam hanc penè inauditamq; rationem. Quod generationis corruptionisq; omnium prima cauſa eſt, non primum, ſed poſterius factum illi ſermones affirmarunt, qui animos impios effecerunt. Quod uero poſterius, id prius. Quare ueram deorum ſubſtantiam ignorarunt. CLIN. Nondum intelligo. ATH. Qualis anima ſit, & quā habeat uim, omnes fermè ignoraſſe uidentur, tum quo ad alia, tum quo ad eius generationē, quod ante omnia corpora nata ſit, & tranſmutationis decorisq;

Reijcitur opinio dicentiū omnium principia eſſe corpora

decorisq; corporum ipsa sit maxime omniũ princeps. Si hæc ita sint, nónne quæ animæ ipsius propria sunt, necessario priora his erunt, quæ ad corpus pertinẽt, cum ipsa corpore sit antiquior? CLIN. Necesse est. ATHEN. Ergo opinio, cura, intellectus & ars & lex, duris & mollibus, grauibus atq; leuibus priora sunt. Quare ingentia & prima opera, operationesq; ipsæ artis in primis erunt: quæ uero natura sunt, & natura ipsa, quam nõ recte sic appellant, posterius sunt, & artem intellectumq; sequuntur. CLIN. Cur non recte? ATH. Quia naturam generationum circa prima dicere uolunt, primaq; ponunt corpora. Si autem nõ ignis, nec aer, sed anima primo esse uidebitur, anima ipsa corpore antiquior rectissime affirmabitur: & hæc ipsa ita natura constare, si animã corporibus antiquiorem esse constiterit: aliter uero nequaquã. CLIN. Vera loqueris. ATH. Num deinceps ad hæc ita pergemus? CLIN. Ita prorsus. ATH. Rationem cauillatoriam fallacemq; fugiamus, ne si forte iuuenilis ipsa nos senes fefellerit, ridiculos reddat, uideamurq; magna aggressi ne parua quidem consecuti fuisse. Si amnem profundum rapidumq; tres ipsi transire uellemus, & ego iunior uobis, fluctusq; magis expertus dicerẽ, periculum me primũ uobis in tuto relictis facere oportere, utrum transiri fluuius à uobis senioribus possit, an nõ, & postea facto periculo, aut adhortari uos ad transitum, aut si transiri non possit, me solum periculum subijsse, modeste loqui uiderer. Non aliter modo cum ratio profundior adeunda sit, fermeq; uestris uiribus non accessibilis, ne uertiginẽ tenebrasq; uobis faciat, ad eas uos quæstiones deducẽs, quibus consueti nõ estis, atq; hoc pacto dedecore tristitiaq; afficiat, periculũ in me primo ita faciundũ censeo, ut & meipsum interrogem, & mihi ipsi respondeã, & hoc pacto uobis in tuto audientibus, totam hanc de anima disputationẽ pertranseam, qua prior esse corpore ostẽdatur. CLIN. Optime hospes loqui uideris, facitoq; ut dicis. ATHEN. Age igitur modo magis quàm unquã deum omni studio inuocemus, cum deos esse diligenter demonstrare conemur, rationemq; ingrediamur, rudentibus tutissime tensis. In hac autem disputatione, interrogationibus huiusmodi sic securissime respondere uideor, siquis roget. O amice, stant ne omnia, nihilq; mouetur: an contrà, stat nihil, cuncta mouentur? uel aliqua mouentur, aliqua permanent? Huic utiq; respondebo manere alia, alia uero moueri. Nónne in aliquo loco stant & mouentur? Quid ni? Nonnulla in una sede id faciunt, nõnulla in pluribus. Eáne dicis quæ stantium in medio uires capiunt, in uno moueri: quẽadmodum circuli stare dicuntur, licet circunferentia eorum uertatur? Ita prorsus, intelligimus autem quod in hac circulatione, cum huiusmodi motus maximum simul minimũq; circulum circunducat, secũdum proportionem, se ipsum maioribus minoribusq; dispertit: & ipse quoq; proportione seruata maior est & minor. Propterea cunctorum factus est fons mirabilium. Vnà enim cum magnis paruisq; circulis uelocitates tarditatesq; conuenientes ita transigit, ut incredibile quiddã peragere uideatur. Vera narras. In multis uero moueri, dicere mihi uideris, quæcunque ex alio in alium semper transeunt locum: & nõnunquam alicuius centri unius obtinent basim nõnunquam plura: eo quod circunuoluantur: & cum singula sibi inuicem passim occurrant, si stantibus resistentibusq; obuia fiunt, scinduntur: sin uero contrà latis, unum facta tam hæc quàm ipsorum intermedia coniunguntur, atque condensantur. Fateor utiq; hæc ita se habere, ut tu ais. Atqui coniuncta densataq; augentur, disiuncta uero rarefactaq; minuuntur, quando prior singulorum habitus permanet: quando uero non permanet, propter utraq; corruptio sequitur. Fit igitur omnium generatio, quando passio quædam sit: cum uidelicet principium capto incremento ad secundam perueniat translationem, & ab hac in proximã: cumq; ad tres usq; peruenerit, in sentientibus sensum habuerit. Hac ergo transmutatione atq; translatione quodlibet gignitur. Vere autem est, quando permanet. Quod si in alium habitum permutatum sit, iam penitus est corruptum. Species motuum omnes præter duas ô amici iam diximus. CLIN. Quas illas? ATHEN. Illos ô bone uir motus nondum diximus, quorũ pene gratia tota hæc consideratio est. CLIN. Dic planius. ATHEN. Animæ gratia disputationem hanc aggressi sumus. CLIN. Maxime. ATHEN. Sic ergo alter motus, quo quid alia semper mouere potest quidem: seipsum uero non potest. Alter quo quid & seipsum semper & alia potest mouere, coniungendo, disiungendo, augendo, & contrà: generando præterea & corrumpendo. Qui motus à cæteris omnibus est distinctus. CLIN. Sint ut uis. ATHEN. Nónne motum illum

Aggreditur demõstrare deos esse

nonum

nonum ponemus: quo aliquid ab alio mouetur, & alia mouet? Decimũ uero collocabimus illum, quo se mouet & alia: qui certe omnibus actionibus & passionibus se accommodat: rerumq; omnium quæcunq; sint, reuera motus & transmutatio nuncupatur? CLIN. Ita prorsus. ATH. Quem potissimũ ex decem motibus cæteris omnibus tanquam robustissimum & efficacissimũ præponemus? Necesse est eum quo quid & se & alia mouere potest, longissimo interuallo præcedere, cæteros autem omnes esse longe posteriores. CLIN. Probe. ATHEN. Sed unum uel duo non recte locata, aliter ponenda sunt. CLIN. Quænam? ATH. Quod de motu decimo diximus, non recte est dictum. CLIN. Quare? ATHEN. Quia qui decimo enumeratus est, tam generatione q̃ robore secundum rationem primus est. Secundus uero, quem nono absurde loco enumerauimus. CL. Quomodo hæc dicis? ATHEN. Sic. quando aliud ab alio mouetur: idq; rursus semper ab alio: erit ne in talibus aliquid quod primo moueatur? At quomodo id cum ab aliquo moueatur, eorum quæ mouentur, primum erit? Certe impossibile id est. Sed quãdo aliquid seipsum mouens, aliud quoq; mouebit: illudq; aliud, & sic deinceps plurima mouebũtur: an aliud totius motus principium erit, q̃ mutatio eius quod seipsum mouit? CLIN. Egregie dictum id, & concedendum est. ATHEN. Præterea sic nosipsos interrogemus, & ipsi nobis respondeamus, Si quouis modo uniuersa simul steterint, ut plurimi talium audent dicere, quem motum potissimũ ex omnib. primũ in ipsis fieri asseremus? Eum profecto, quo quid seipsum mouet: Motus enim dependens ab alio, non prius incidet, q̃ alia quædam ipsis inciderit permutatio. Quapropter initium omnium motionum primumq; motum, qui & in stantibus factus sit, & in his quæ mouentur modo insit, illum fateri necesse est, quo quid seipsum mouet: & hanc esse antiquissimam omnium potentissimamq; mutationem: secundam uero illam, qua quid ab alio mutatur, & alia mouet. CLIN. Verissime dicis. ATHEN. Postq̃ hucusq; disputando deuenimus, hoc quoque respondeamus. CLIN. Quidnam? ATHEN. Si primum motum in terreno uel aquatico uel igneo corpore, siue simplici, seu mixto uiderimus, quam inesse ipsi passionẽ dicemus? CLIN. Nunquid rogas, si uiuere ipsum dicendum sit, quod à seipso mouetur? ATHEN. Id ipsum. CLIN. Viuere certe. ATH. Quid uero cum animam esse in aliquo uiderimus, num ob aliud uiuere ipsum q̃ ob hoc putabimus? CLIN. Ob hoc ipsum. ATH. Attẽde per Iouem obsecro nũquid uelis tria in re qualibet intelligere. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Vnum substantiam ipsam. Vnum substantiæ rationem. Vnum quoq; nomen ipsum. Interrogationes etiã de omni re duas esse? CLIN. Quomodo duas? ATHEN. Quod uidelicet non nunquam nomine nobis proposito, rationem ipsam quæramus: nonnunquam rationem assecuti, nomen iam inuestigemus. Sed uolumus ne hoc iterũ dicere? CLIN. Quidnam? ATHEN. Bipertita distinctio, & in alijs, & in numero reperitur. Et in numero sic diuiso, nomen quidem, par est: Ratio autem, numerus in duo æqualia diuisibilis. CLIN. Certe. ATHEN. Tale aliquid dico. Nónne idem in utroq; significamus, siue nomen interrogati, rationem: siue rationem interrogati, nomẽ reddamus? quandoquidẽ unam eandemq; rem nomine quidem parem, ratione uero numerum in duo æqualia diuisibilem appellamus. CLIN. Idem omnino. ATHEN. Rei uero illius cui nomen est anima, quænam ratio est? Num habemus aliam rationem, præter eam quam modo diximus, quod ipsa possit seipsam mouere? CLIN. A seipso moueri asseris rationem esse illius substantiæ quam nomine omnes animã appellamus? ATHEN. Assero equidem. Quod si ita est, an adhuc desideramus sufficientius demonstrari, idem esse animã, & primam generationem ac motum rerũ quæ sunt quæ fuerunt, quæq; futuræ sunt: omniumq; rursus istis contrariorum? quandoquidẽ transmutationis motusq; omnis omnibus causa esse apparuit. CLIN. Minime. Nam sufficientissime monstratũ est, animã omnibus antiquiorem esse, cum motus principiũ sit. ATH. Nónne igitur motus qui ab alio in alio fit: quóue nihil unq̃ seipsum mouet, secundus est, & quoto quis uelit numerorũ interuallo superiori motui postponẽdus? siquidem corporis uere inanimati mutatio est. CLIN. Probe. ATHEN. Recte igitur & proprie, uereq; & absolute diximus, prius corpore animam factã fuisse, corpus uero posterius atq; secundo, animę secundum naturã dominanti subiectum. CLIN. Verissima hæc sunt. ATHEN. Recordamur nos in superioribus concessisse, si antiquior corpore anima declaretur, illa etiam quæ animæ competunt, ijs quæ corporis propria sunt, priora

Quæ antiquissima & potẽtissima mutatio

Animæ ratio quòd potest seipsam mouere

priora esse simul declarari? CLIN. Maxime. ATHEN. Affectus ergo, mores, uoluntates, cogitationes, ueræ opiniones, curæ, memoriæ, omnia hæc longitudine corporũ, latitudine, profunditate, robore, prius facta sunt, sicut & anima corpore. CLIN. Necesse est. ATH. Num etiam concedere cogimur bonorum & malorũ, honestorum & turpium, iustorum & iniustorum, cæterorumq; contrariorum causam esse? siquidem causam omniũ ipsam asserimus. CLIN. Cur non? ATH. Animã cuncta gubernantẽ, & in omnibus quæ mouentur habitantẽ, nõne & cœlum gubernare necessario cõfitebimur? CLIN. Omnino. ATHEN. Vnam an plures? Plures certe, ut ego pro uobis respondeam. Nec pauciores quàm duas ponere debemus, unam beneficam, cõtrariam alteram. CLIN. Recte admodum. ATHEN. Vniuersa ergo quæ in cœlo sunt, quæ in terra, quæ in mari, suis motibus anima ducit: quibus nomina sunt, uelle, considerare, curare, consultare, recte & non recte opinari, lætari, dolere, audere, metuere, odisse, diligere, & cæteris pręterea motibus omnibus, qui horum affines primiq; sunt, qui & secundos corporum motus suscipientes, omnia in augmentum decrementumq; perducunt: concretionem, uel condensationem, & discretionem, uel rarefactionem: & in ea quæ ista sequuntur, caliditates, frigiditates, grauitates, leuitates, durum, molle, album, nigrum, austerum, dulce, amarũ: & denique omnibus, quibus anima usa si intellectum quoq; semper diuinum acceperit, recte cuncta dijs recta feliciaq; perducit: sin uero amentia coniuncta fuerit, omnia his contraria facit. Damus ne ista sic se habere? an adhuc ambigui sumus? CLIN. Nullo modo ambigimus. ATH. Vtrum ergo animæ genus, cœlum, terrã, totumq; orbem regere arbitremur? quod mente uirtuteq; refertũ est? an quod caret utrisq;? Vultis'ne ut ita respondeamus? CLIN. Quo pacto? ATH. Ita dicamus ô mirifice uir, si uniuersus cœli circuitus, & omnium quæ in eo sunt, progressio, mentis motui & circulationi, & rationi similem habet naturam, & simili quadam ratione peragitur, cõstat optimam animũ totius mundi curã habere concedendum esse, unde tali ratione circumuoluatur. CLIN. Recte. ATH. Sin uero furiose & sine ordine mouetur, malam. CLIN. Hæc quoq; recte. ATH. Quã igitur mẽtis motus naturam habet? Sed ad hanc quæstionem ô amici prudenter respõdere difficile est, Quare par est ut ego uobiscum respondeam. CLIN. Probe loqueris. ATHEN. Cauere itaq; debemus, ne quasi ex opposito ad solem conuersi, & in meridie noctem agẽtes, perinde respondeamus, ac si mortalibus oculis mens sufficiẽter cõspici cognosciq; possit. Tutius enim uidebimus, si ad imaginem eius respiciamus. CLIN. Quo pacto dicis? ATH. Videamus cui potissimum decem illarum agitationum similis sit intellectus, ut tanq; imagine hac utamur. Eam ego in memoriã uobis reducã, & pro omnib. respondebo. CLIN. Optime. ATHEN. Meminisse oportet & illud à nobis in superioribus esse dictum, omnium quæ sunt, alia stare, alia uero moueri. CLIN. Sic dictum fuit. ATHEN. Quinetiam eorum quæ mouentur, nonnulla uno in loco, nonnulla in pluribus agitari. CLIN. Hoc quoq;. ATHEN. Motus autem qui semper in uno fit, necessario circa medium aliquod agitur, & circuli torno confecti similis est: ideoq; mentis circuitum pro uiribus imitatur. CLIN. Quomodo id dicis? ATHEN. Per eadẽ certe, eodem modo, in eodem, circa eadem, ad eadem, una ratione, & ordine uno ferri utraq; assero. Nempe si dicamus mentem motumq;, qui in uno sit, spheræ torno confectæ lationibus similes, nunquam rudes bonarum imaginũ opifices erimus. CLIN. Recte admodum. ATHEN. Contrà ergo motus qui nunq; similiter, nec per eadem, nec in eodem, neq; circa eadem, neq; ad eadẽ, neq; in uno fertur, nec ordine nec ornatu rationeq; aliqua, omni profecto amentię cognatus est. CLIN. Proculdubio. ATH. Iam ergo aperte possumus clamare, cũ ab anima cuncta circunducantur, necessarium esse cœli circuitum à procurante exornãteq; anima circunduci, siue optima illa quidẽ, siue cõtraria. CLIN. At hospes ex dictis iam apparuit, nefas esse aliter dicere, q; ab anima, omni uirtute referta, siue una seu pluribus hęc omnia circumagi. ATHEN. Optime tu Clinia citoq; hæc intellexisti. sed illud adde. CLIN. Quidnam? ATHEN. Si solem, lunã, cæteraq; sidera anima ducit cuncta, nõne singula quoq;? CLIN. Quid ni? ATHEN. De uno igitur uerba faciamus, quæ astris omnib. possunt accõmodari. CLIN. De quo? ATH. Solis quidẽ corpus omnes homines uident, animã nemo, nec etiam alterius animalium corporis, nec uiui, nec mortui, Idq; genus cum nullo corporis sensu percipiatur, sola mente comprehenditur. Quare & nos de ipso, hoc sola intelligentia

Quę sint nomina motuum animæ

Anima coniuncta intellectui producit omnia recte

Quàm reuerenter cẽsendum sit de deo

Translatio disputatõis

tia capiamus. CLIN. Quidnam? ATHEN. Cum ſolem anima moueat, ſi trium modorum aliquo ab ea fieri hoc aſſerimus, fortaſſe non aberrabimus. CLIN. Quos dicis modos? ATHEN. Quod uel intus in hoc rotundo corpore ineſt, & quólibet ipſum transfert quẽ admodum nos anima noſtra quòlibet ducit. Vel ipſa foris quidem eſt, & corpus aliquod ignis uel aeris nacta, ut quidam aiunt, per uim corpus corpore pellit. Vel tertio, quamuis ipſa nuda corpore ſit, quia tamẽ alias uires ſupra modũ mirabiles habet, facile ducit. CLI. Certe uno iſtorum modorum ab anima agitari cuncta neceſſe eſt. ATHEN. Præſtat autem, ut ſiue curru quodã intrinſecus teneat corpus illud eius anima, lumẽq; ita cũctis effundat, ſiue foris ſit, ſeu quomodocunq; quis excogitet, deum eſſe ipſam omnes arbitremur. An aliter? CLIN. Ita certe, niſi quis extrema dementia teneatur. ATH. De uniuerſis præterea ſtellis & luna, annis, mẽſibus, cunctisq; temporibus, quid aliud q̃ hoc ipſum dicemus? Quoniam anima & animæ omnibus uirtutibus præditæ horum omnium cauſæ demonſtratæ ſunt, deos eſſe eas affirmabimus: ſiue in corporibus ſint, & tanquam animalia quędam cœlum totum exornent, ſiue quomodocunq; aliter agere id dicantur. CLIN. Omnino. ATH. Ita ergo iſtis conceſsis, poterit ne aliquis negare plena deorũ omnia eſſe? CLIN. Nullus adeo mente captus eſt hoſpes. ATH. Ei ergo qui deos eſſe negat, poſitis terminis ô Clinia & Megille ſermonem iam relinquamus. CLIN. Quos terminos imponemus? ATH. Vt uel doceat nos non recte opinari, cum animam generationem primam omniũ dicimus: cæteraq; à nobis conſequenter dicta, uera non eſſe. Vel ſi nihil melius q̃ nos dicere poteſt, nobis credat: & ita in poſterum uiuat, ut de dijs nõ ambigat. Verum conſideremus nunc utrum ſufficienter deos eſſe aduerſus negantes oſtendimus, an non. CLIN. Sufficienter dictum eſt hoſpes. ATHEN. Diſputatio igitur aduerſus iſtos, finem habeat. Sed ille iam, qui quamuis deos eſſe dicat, curam tamen humanarum rerum negat habere: ſic à nobis eſt perſuadendus. O uir eximie, dicamus, natura quædã diuinitati cognata ad rem tibi coniunctam affirmandam colendamq; ducit, quando deos eſſe aſſeris. Sed improborum iniuſtorumq; hominum publice priuatimq; ſucceſſus, qui licet re uera felices non ſint, uulgo tamen felices habent̃, & carminibus frequenter cæterisq; ſermonibus extolluntur, temere ad impietatem te præcipitem agunt: aut etiam cum ſceleſtos homines uideas ad ſenium uſq; ita deuenire, ut filios atq; nepotes in maximis relinquant honoribus, ualde turbaris. Audiſti fortaſſis, aut etiam ipſe uidiſti nonnullos, quamuis iniuſte & impie multa geſſerint, propter ipſa tamen ſcelera ex re parua in magnam, & ex infimo gradu ad tyrannidẽ perueniſſe. Propterea cum deos harũ rerum auctores eſſe propter ipſam cum illis coniunctionem incuſare, & aduerſus eos peccare nolis, nõnulla ductus abſurditate, ac dijs ipſis ſuccenſere nõ uolens, huc tandẽ delapſus es, ut licet deos eſſe arbitreris, humanas tamen res ab illis negligi credas. Ne igitur hæc opinio ad grauiorem te trudat impietatis morbum, remedium pro uiribus opinionẽ hanc refutantes, adhibeamus. Quocirca ſequentẽ diſputationem cum præcedente illa ratione iungemus: qua aduerſus eos etiam qui deos eſſe negabãt, uſi ſumus. Tu uero Clinia & Megille, pro adoleſcente, ut feciſtis hactenus, reſpondete. Atq; ego ſi arduum quid inciderit, uos ſuſcipiẽs ut nunc feci, trans fluuium ducam. CLIN. Recte dicis, & ita facito. nos quoq; pro uiribus faciemus. ATHEN. Non erit forſan difficile demonſtrare, deos non minus minimarum rerum q̃ maximarũ curã habere: præſertim cum paulo ante dictũ fuerit, eos omni uirtute refertos, prouidentiam omnium ſibi propriam uendicare. CLIN. Et maxime quidem. ATHEN. Quod ſequitur, communiter inueſtigemus: quæ ſit uirtus eorum qua boni eſſe conceduntur. Age, nónne temperatum eſſe, mentemq; habere, uirtuti dantur, & contraria uitio? CLIN. Certe. ATHEN. Quid porrò? Nónne fortitudo uirtuti etiam datur: timiditas uitio? CLIN. Valde. ATHEN. Et horum alia turpia, alia honeſta dicunt̃. CLIN. Neceſſe eſt. ATHEN. Et quæ in his uitia ſunt, nobis quidem ineſſe poſſe: deos uero eorum participes nullo modo dicemus? CLIN. Hæc etiam quiuis concederet. ATH. Nunquid negligentiam, delitias, otium, animi uirtutẽ putabimus? An aliter? CLIN. At quomodo? ATH. Num contrà? CLIN. Ita ſane. ATHEN. Horũ ergo contraria in contrarium. CLIN. Sic utiq;. ATH. Qui delicijs, negligentiæ, otioq; deditus eſt, quẽ Heſiodus ignauis maxime fucis ſimilem dicit, nónne odio nobis habetur? CLIN. Rectiſsime profecto poeta ille cecinit. ATHEN. Non ergo dicendus deus eos mores habere, quos odit, nec permittendus

Solem moueat anima

Deos humanarũ rerum curã habere

Virtus deorum

mittendus est ullus ita dicere? CLIN. Nullo modo. ATHEN. An ille, ad quem operis alicuius effectio & cura maxime pertinet, magna in eo opere curabit, parua cõtẽnet? Quo modo si hanc opinionẽ laudauerimus, nõ errabimus. Sed ita istud cõsideremus. Nonne siue homo siue deus, duabus de causis negligit? CLIN. Quibus? ATHEN. Vel quia nihil interesse totius putat, si parua negliguntur: uel quia licet interesse opinet, pigritia tamen mollitieq; detentus, negligit. Aliter em negligẽtia nõ contingit. Nam quando quis non potest omniũ curã gerere magnorũ paruorumq;, atq; ideo imbecillitate impeditus non curat, negligentia tũc in eo esse non dicitur, siue homo quidã sit impotens, siue deus aliquis non posse fingatur. CLIN. Non certe. ATHEN. Sed nunc illi duo tribus nobis respondeant, qui licet deos esse cõcedant, alter tamen facile placabiles, alter in rebus paruis negligentes putat, primumq; sic interrogentur. Ambo deos asseritis scire, uidere, audireq; omnia: nihilq; ipsos effugere posse eorũ quæ aut sensu aut intellectu percipiunt? hæc ne ita se habere dicitis? an aliter? Sic. Deinde omnia eos posse quæcunq; mortales immortales'ue possunt? CLIN. Absque dubio ita esse concedent. ATHEN. Bonos etiam, imò optimos esse omnes quinq; confessi sumus. CLIN. Omnino. ATHEN. Nulla ergo pigritia, nulla mollitie capi eos possibile: quãdo quidem tales sunt, quales esse consensimus. Nã à timiditate in nobis otiũ nascit: pigritia uero ab otio atq; mollitie. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Nullus ergo deorum otio pigritiaq; corruptus quicq; negligit. Nullius enim timiditatis deus est particeps. CLIN. Probe. ATHEN. Ergo relinquitur si paruas paucasq; in uniuerso res negligunt, ut ita negligant, aut quia contemnenda illa esse sciunt, aut quidnã aliud reliquũ est, q; huius contrariũ? CLIN. Nihil penitus. ATH. Vtrum ergo ô uir eximie te dicere affirmabimus? an quod propter ignorantiã, cum prouidere debeant, non prouideant? an sicut improbos homines dicimus, meliora quidẽ uidere, sed uoluptate aut dolore fractos deteriora sequi, sic deos quãuis sciant prouidendũ esse, tamen non prouidere? CLIN. Quomodo id fieri potest? ATHEN. Præterea res humanæ, uiuẽtis naturæ participes sunt: & homo ipse præ cæteris animalibus dei cultor diligentissimus est. CLIN. Apparet. ATHEN. Quinetiam mortalia cuncta uiuentia à dijs fieri possideriq;, quemadmodũ & cœlũ uniuersum, dicimus. CLIN. Procul dubio. ATH. Iam ergo seu parua hæc siue magna quis dixerit dijs esse, nullo modo cum prouidentissimi atq; optimi sunt, negligẽda sibi sua possessio est. Sed istud præterea cõsideremus. CL. Quidnam? ATHEN. Num sensus & uires contrario inter se modo ad facilitatẽ difficultatemq; se naturaliter habeant. CLIN. Quid ais? ATH. Parua quippe difficilius q; magna uidentur & audiuntur. Facilius autem tenẽtur feruntur q; & prouidentia gubernantur parua omnia & pauca, quàm eorũ contraria. CLIN. Certe multo facilius. ATHEN. Quid uero? cum medicus totũ corpus curare uelit ac possit, si magnis prouiderit, parua contempserit, an bene huic unquam se totum habebit? CLIN. Nunquam. ATHEN. Sed nec gubernatores, nec imperatores, nec patres familias, neq; ciuitatũ moderatores, neq; ulli omnino tales, paucis paruis neglectis recte multa & ingentia gubernabunt. Nam lapides quoq; magnos sine paruis bene strui negant architecti. CLIN. Certe. ATHEN. Cãueamus autem ne deum mortalibus opificibus uiliorem putemus. Isti sane quanto peritiores sunt, tanto arte una in proprijs ipsorum operibus & parua simul & magna exquisitius absolutiusq; perficiũt: Deus uero qui sapientissimus est, & curare potest ac uult: magnis quidem prouidebit solum, parua autem quæ facilius gubernari possunt, propter pigritiam & ignauiam negliget? CLIN. Nullo modo hanc hospes de dijs opinionem admittendam putamus. Nefaria enim hæc & falsa penitus cogitatio. ATHEN. Satis iam aduersus eum, qui negligentiæ crimine deos incusat, disputasse uidemur. CLIN. Certe. ATHEN. Verum hactenus quodammodo ratione coegimus, ut falsa se opinari confiteretur. Indigere quoq; persuasione, qua ueluti cantu quodã capiatur, existimo. CLIN. Quænam hæc persuasio est? ATHEN. Huic adolescẽti persuadeamus, eũ qui toti prouidet, ad uirtutem salutemq; totius omnia ordinare, cuius pars quæq; pro uiribus quod sibi cõuenit agit & patitur: atq; his singulis præpositi principes sunt, qui minimarum etiam actionum passionumq; per singulas & extremas uniuersi particulas distributione ad ultimũ usq; peracta curam habent. Quarum una tua ô miser particula est, quæ ad totum semper respicit, quamuis minima sit. Tu uero ignoras omnem singulorum generationem illius

gratia fieri, ut uniuersi ipsius beata uita sit. eius substãtia nõ tui gratia est, sed illius tu gratia factus es. Medicus enim & artificiosus opifex omnis, totius gratia singula facit, & ad cõmunem perfectionem dirigit omnia: non totũ ad partem, sed partes ad totũ singulas referens. Tu aũt moleste fers, quia ignoras quo pacto quod tibi optimũ est, uniuerso simul & tibi pro cõmunis generationis uiribus conuenit. Quoniã uero anima cũ corpore semper, modo cum alio, deinde cum alio cõiuncta, uarijs mutationibus, aut propter seipsam, aut propter aliam animam cõmutatur, nihil aliud harum rerũ ordinatori tanq; talos iacienti restat, q; ut quasi transponendo permutet, meliores quidẽ mores in meliorẽ locum: in deteriorem uero deteriores, prout singulis cõuenit, ut sortem sibi congruã singula consequant. CLIN. Quomodo id ais? ATH. Ea ratione mihi dicere uideor, qua facillime dij cunctis prouideant. Nam siquis ad totũ semper respiciens fingit quæq;, & ad ipsum omnia transfigurat, ut ex igne aquam animatã, nec multa simul ex uno uel ex multis unũ, primæ, aut secũdæ, aut tertiæ generatiõis participãtia multitudine infinita transpositi huius ornatus erunt. Nũc autem mira facilitas in eius opere est, qui toti prouidet. CLIN. Quo pacto id rursus ais? ATH. Quoniã rex ille noster actiones hominũ oẽs animatas esse perspexit, multamq; ipsas in se uirtutẽ, multã etiam prauitatẽ habere, quódue factum est animam & corpus, perditionem non pati, neq; tamen æternum esse, qua lege dij sunt: nam si alterutrum horum perderetur, omnis cessaret animalium generatio: præterea quod ipsius animæ bonum est, iuuare, quod malum, contrà nocere: hæc inquã omnia quoniã perspexit, idcirco excogitauit ubi pars quæq; locata maxime, optime, facillimeq; uirtuti uictoriam, uitio uero ne uincat, impedimentum in uniuerso præbere possit. Adinuenit igitur ad uniuersum hoc, quale factũ quodlibet qualem sedem habitationẽq; & qualia loca sortiri debeat. Causas uero huius uel illius generandi, uolũtatibus nostris permisit. Vbicunq; em̃ quis cupiat, qualisq; animus sit, ibi fermè semper habitat, & talis fit, ut plurimum. CLIN. Congrue. ATH. Quæcunq; igitur animam habent, transmutantur: quippe cum transmutationis in seipsis causam habeant. Transmutata secundũ ordinem legemq; fatorum feruntur. Et quæ minus peccarũt, minus profunde, ac in regionis superficie uagantur: quæ magis atq; atrocius, decidũt in profundum, & in regionem inferiorem delabuntur, quam inferorũ uocabulo similibusq; nominibus appellantes, tam uiuentes q; à corporibus soluti somniant atq; formidant. Anima uero quæ maioris uirtutis uel uitij compos est, quando propria uoluntate & assidua cõsuetudine uehementius permutata, diuinæ uirtuti adhæsit, talisq; præcipue facta est, in locum similiter longe meliorem sanctumq; transfertur: quæ uero contrario modo affecta est, in contrariũ translata, uitã peragit suam. Hoc deorũ qui cœlum habitant ô puer & adolescens qui à dijs negligi putas, iudicium est: ut qui peior sit, ad peiores, qui melior, ad meliores animas, tam in uita q; in omni morte proficiscatur, patiaturq; & agat quæ à similibus ad similes fieri oportet. Quare nec tu, nec alius ullus, optet cõfidatq; se adeo felicem fore, ut iudiciũ hoc deorum effugiat atq; exuperet. Nam qui hoc sanxerunt, firmius, quàm cætera omnia stabilierunt, ut cauendum omnino sit. Nunquã enim ab illo negligeris, nec si ita paruus sis ut in terræ profundũ ingrediaris, nec si adeo sublimis fias, ut pennis elatus in cœlum uoles: sed cõuenientia supplicia dabis, siue hic manens, siue ad inferos profectus, siue ad remotiorem aliquem inaccessibilemq; locũ translatus. Eadem quoq; de illis ratio sit, quos per nefaria scelera ex paruis in magnos uiros euasisse intuitus, putasti ad felicitatẽ ex miseria peruenisse. Quorum in operationibus uelut in speculo, deorũ ad omnia negligentiam inspexisse existimasti, quòd uidelicet ignorabas ad quid eorũ progressus uniuerso conducant. Non oportet autem hoc ó uir præstantissime ignorare, quod qui nescit, nec uiuendi formam unquam cõspiciet, nec uerba de uitæ beatitudine uel miseria facere poterit. Quare si Clinias hic, & uniuersus hic seniorũ cœtus tibi persuasit, te quid de dijs dicas penitus ignorare, satis tibi deus fauerit: sin uero rationẽ adhuc aliquã desideras, audi quæ ad tertiũ illum dicemus, siquo pacto mentis es particeps. Profecto deos esse, hominibusq; prouidere, satis arbitror demonstratum. Sed iniquorum hominum eos muneribus corrumpi, nullo modo dici permittendum est: & si dicatur, omnino pro uiribus refutandum. CLIN. Præclare dictum: & sic agamus. ATHEN. Age igitur per deos ipsos, quonam modo placabiles fiunt, siquo pacto fiant: & qui & quales sunt, si placãtur principes

cipes enim esse eos necesse est, qui totũ cœlũ perpetuo gubernaturi sunt. CLIN. Certe. ATHEN. Sed quibusnã principibus similes sunt? qui ue illis principes similes, ut possibile nobis sit, minores maioribus cõparare? Vtrũ aurigę aliqui certantiũ bigarũ tales sunt? aut nauium gubernatores? Fortasse autem exercituũ ducibus conferri possunt, uel medicis: qui bella morborũ ab humanis corporibus arcent atq; propulsant: aut agricolis inimicas orientibus stirpibus tempestates timentibus cauentibusq;, aut etiam gregũ armẽtorumq; pastoribus. Nam cum inter nos cõuenerit, multorũ bonorum, multorũq; malorũ, & quidem pluriũ, plenum esse cœlum, immortale aliquod bellum hoc est, & mirabili custodia indiget. sed opitulantur nobis dij simul & dæmones. Nos aũt deorũ dæmonumq; possessio sumus. Verũ iniustitia & intemperantia unà cum imprudentia nos corrũpunt. Iustitia uero & temperantia cum prudentia, quæ in uiribus deorũ animatis inhabitãt, salutem nobis afferunt. Breue autem aliquid horum habitare in nobis manifeste hinc licet conspicere. Nam animæ in terra quædam habitantes iniustæ, & ferarũ instar atroces, aduersus custodum animas, canum puta aut pastorũ, uel etiam præcipuorum omniũ dominorum insurgunt, uerborumq; lenocinijs, deprecationeq; quorundam cantuum persuadent, ut fama malorũ est, licere male agendo inter homines sibi plurima usurpare, nec aliquam inde pœnam persoluere. hoc nos delictum, quo ad usurpationem pluriũ inhiatur, in corporibus animalium morbum uocamus, in anni temporibus pestilentiam, in ciuitatibus rebusq; publicis commutato nomine iniustitiam. CLIN. Omnino. ATHEN. Necesse est igitur eum qui credit deos ueniam hominibus iniustis præbere, siquis ipsis rapinæ partem tribuerit, dicere eos esse ueluti canes, quibus lupi particulam rapinæ concedant, & illi muneribus his placati, greges diripi patiantur. Nónne hic eorũ sermo est, qui placabiles esse deos prædicant? CLIN. Hic certe. ATH. Sed quibus prædictorum custodum deos aliquis conferens non erit omniũ hominum ridiculosissimus? Vtrum gubernatoribus, qui libatione uini atq; nidore carniũ deuoluti, nauem simul nautasq; euertunt? CLIN. Minime. ATHEN. Sed neq; aurigis, qui dum certant, corrupti muneribus, aduersariorum curribus victoriam ipsam cõcedant. CLIN. Non certe. Turpis enim hæc in deos comparatio. ATHEN. Atqui nec imperatoribus, nec medicis, nec agricolis, nec pastoribus similiter persuasis, nec etiam canibus astutia luporũ blande seductis. CLIN. Bona uerba quæso. Hæc enim audienda non sunt. ATH. Nónne custodum omnium maximi & in maximis rebus dij omnes? CLIN. Ita prorsus. ATH. An optimarũ rerum custodes, & in uirtute custodiæ nimiũ excellentes, deteriores esse dicemus q̃ canes hominesq; mediocres, qui nunq̃ muneribus ab iniustis hominib. impie acceptis iustitiã proderent? CLIN. Nequaq̃ hic sermo ferendus est, & qui hac opinione laborat, impiorũ omnium iure pessimus & prophanissimus iudicabit. ATH. Tria igitur illa quæ proposuimus, deos uidelicet esse, omniumq; curam habere, nec pręter iustum precibus ullis flecti posse: sufficienter ostendisse uidemur. CLIN. Certe & his nos rationibus assentimus. ATHEN. Vehementius quodammodo propter improborum hominum controuersias diximus. Sed hac de causa ô amice Clinia contentiosa usi sumus oratione, ne praui dicendo se uicisse putantes, licentiã sibi datã credant faciendi quæcunq; uelint, & qualiacunq; aduersus deos existiment facienda. hac inquam de causa, noua quadã, & uehementiori dicendi ratione uti uoluimus. Quod siquid ad persuasionem attulimus, ut iam uelint mores suos odisse & cõtrarios cõplecti, probe nobis exordiũ legum de impietate dictũ est. CLIN. Speramus ita fore. sin minus, at genus orationis legum latori dedecori non erit. ATHEN. Post exordiũ sermo legum interpres recte sequitur: qui impijs omnibus prædicet, ut à suis moribus ad pietatem sese conuertant. Aduersus eos autẽ qui non paruerint lex ista de impietate ponatur. Siquis impie quicq̃ agit uel loquitur, qui forte præsens fuerit, deos defendat, magistratibus significet. Quorũ qui primi audierint, ad harum rerũ iudicium, secundũ leges deferant. Quod si quis magistratus audierit neq; detulerit, ipse impietatis reus fiat, & qui uelit, pro ultione legum prosequatur. Et si quis cõdemnatus fuerit, iudices hũc pro singulis impie cõmissis, singulis quibusq; afficiãt supplicijs. Carceribus quidem omnes coerceantur. Tres uero sunt in ciuitate carceres. Vnus plurimis cõmunis in foro rerum uænalium: ubi multi ne fugiant, custodiuntur. Alter ubi cœtus eorum fit, qui nocte congregant, correctionis nomine appellatus. Tertius in media regio

ne:ubi quãmaxime desertus syluestrisq́ locus est, supplicij nomine notatus. Tres quoq́ impietatis, ut suprà narrauimus, causæ sunt. Cumq́ in singulis huiusmodi causis duo quędam proficiscantur, sex erunt aduersus deos genera peccatorum, quæ ut dijudicentur digna sunt, nec æquali similiq́ pœna indigent. Nam alij quamuis deos esse non credant, tamen propter iustum aliquem naturæ affectum, malos oderunt, & odio quodã aduersus iniustitiam moti ab iniurijs abstinent: iniquos fugiũt, iustos homines diligunt. Alij uero ad hanc opinionem, quòd deorũ præsentia destituta omnia sint: proniores quoq́ ad uoluptates doloresq́ sunt: acumine etiam, & memoria pollent. Vtrisq́ id est cõmune, ut esse deos negent. In hoc autem differũt: quòd cæteris hominibus ille minus, hic plus nocet. Ille quidẽ libere aduersus deos, sacrificia, iusiurandum obloquitur: atq́ ita alios deridendo, nisi puniatur, multos forsan sibi similes faciet. Hic uero eandem habet opinionẽ, sed acriori ingenio præditus uulgo putat̃, doloq́ & insidijs plenus est. Ex istis multi sortilegi fiunt, & ad omne ueneficij maleficijq́ genus prompti. Fiunt præterea ex istis nonnunquam tyranni, exercituũ duces, cõcionatores, & qui solennitatibus priuatis insidiantur, & qui homines captiunculis sophistarum decipiunt. Horũ profecto multæ quidem sunt species: sed legũ positione dignæ duæ. quarũ quæ dissimulatione referta est, scelera parit non una tantũ morte uel duabus digna, sed plurib. Altera castigatione simul, & uinculis indiget. Similiter opinio qua dij negligentes existimantur, duo gignit: & qua facile uotis muneribusq́ placabiles, alia duo. Cum ita impij distincti sint: eos quidẽ qui nõ malis moribus, sed amentia quadam tales facti sunt, in correctionis carcerem non minus q̃ quinquennium permansuros iudex conijciat. Quo in tempore nullus cum ipsis ciuium colloquatur, præter eos qui nocturni cœtus participes sunt: hi uero admonentes, ad salutem animæ colloquantur. Cùm autem uinculorũ tempus exactum fuerit, qui modestior factus est, unà cum modestis habitet: quod si rursus impietatis crimine condemnabitur, morte plectatur. Sed sunt nõnulli qui ad eam opinionem quòd dij sint, uel negligentes, uel placabiles sint, immanes quoq́ fiunt, hominesq́ despiciunt, & uiuentes ad se multos alliciunt, attrahũtq́: nec nõ defunctos se trahere cõsolariq́ dicunt, profitenturq́ se deos ipsos cantibus, sacrificijs, uotisq́ mulcere. Et hoc lenocinio conantur domos & ciuitates uniuersas pecuniarum gratia perdere. Eorum qui damnatus fuerit in mediterraneis carceribus uinciatur, nec ullus liber unquam ad eum accedat: sed statutum ipsi à legum custodibus cibum serui afferant. Vita deniq́ functum, extra regionis fines insepultum eijciant. Quem siquis liber sepelierit, à uolente impietatis crimine accusetur. Quod si filios reliquerit ciuitati sufficientes, orphanorũ tutores horum non minus quàm reliquorum, ab eo die quo damnatus fuerit curam habeant. Sed cõmunis de omnibus his lex ista ponatur, quæ faciet ut multi minus uerbo & re in deos peccent, & ut ab amentia reuocentur: ex eo quod non licebit deos sibi deorumq́ sacra pręter leges effingere. Sit autem lex huiusmodi simpliciter cunctis imposita. Sacella nemo in priuata domo habeat. Cum uero animum quis ad sacrificandũ induxerit, ad publica sacrificaturus accedat, & sacerdotibus hostias præbeat, qui curam harum rerum castissime gerunt. Quibus cum & ipse oret, & quicunq́ cum eo simul orare uelit. Hæc ideo ita fiant, quia sacella & deos instituere non facile est. Quippe magni ingenij est recte rem istam facere. Solent autem mulieres pręcipue, ac imbecilliores, & in periculo constituti & indigentes ubicunq́ quispiam indigeat, & contrà quãdo facultas rei alicuius affluit, quod adesse uidetur semper consecrare, hostiasq́ uouere, & statuas dijs atq́ dæmonibus & deorũ filijs polliceri. Phantasmatibus cõmoti uigilantes, & in somnijs similiter multa se uidisse præ formidine recordati, ubi remedia singulis afferre conãtur, aris sacellisq́ omnes domos uicosq́ replerũt. Quorum omnium gratia lex ista ponenda est, ac pręterea impiorũ causa, ne ista sibi operationibus usurpantes, sacella & aras suis in domibus statuant, putentq́ deos clam uotis, sacrificijsq́ placare: atq́ ita in infinitum suam iniustitiam augeant, unde tam ad se q̃ ad eos qui sibi ista permittunt, quamuis illi meliores sint, indignationem deorum prouocent: quo pacto tota ciuitas iure quodammodo impietatis crimine teneatur. Legum quidem latori deus minime irascetur. Lex enim sit, Sacella deorum neminem in priuatis domibus possidere. Si uero quispiã habuisse, sacrificasseq́ alibi quàm in publicis deprehendatur: qui sensit, ad legũ custodes deferat. Ipsi autẽ si nihil magni sceleris à fœmina siue

Nemo sacella in domo priuata habeat

à uiro

à uiro factum ſit, ad publica templa iubeant priuata ſacra deferri: & ſi non ilico delata fuerint, mulctent, donec deferantur. Si quis autem non puerilem, ſed nefariam impietatem cõmiſerit, ſiue in ſuis priuatim, ſiue in publico deorum cultu ſacrificando deliquerit, morte ut impure ſacrificans condemnetur. Puerile uero eſſe uel non, cuſtodes legũ iudicent, tractosq; ita impios in iudicium, impietatis reos eſſe declarent.

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOgum undecimum De legibus.

PLATO noſter quemadmodum & philoſophorum omnium ſapientiſsimus, & eloquentiſsimus oratorum, ita iuriſconſultorum omnium prudentiſſimus, ne in contractibus cogeretur, ut ſolent cæteri, uaſtum legum interpretationumq;, & id quidem fruſtra, opus conficere, merito antequam deſcenderet ad contractus, forenſiaq; commercia, ſtuduit diſciplinis, legibus, iudicijs, religione ciues bonos efficere, ſperans iuſtos homines, uel abſque legibus ſponte fidem & ueritatem in omni commercio præſtituros. Et profecto admodum opportune poſt leges de iudicijs pertinentibus ad perſonas, leges iudiciorum ad res ſpectantium adducit in medium, quibus tam aduenæ quàm ciues diſcant iuſtè deponere, ſeruare depoſita atq; pacta: aliena nõ mouere, ſua cuiq; reddere: uti liberis, & libertis, & ſeruis: uendere, emere, reddere, ducere, militare, tueri pupillos, teſtari, teſtamenta ſeruare, hæreditates adminiſtrare, nuptias conciliare, diuortium facere, familiã gubernare: præ cæteris uero parẽtes religioſe uereri, nihil adulterare, ueneficia odiſſe, irã inſaniãq; uitare: iurgia, contumelias, detractiones fugere, reſtituere damna, ueritatẽ in teſtimonijs iuramentisq; ſeruare. atq; hæc fermè eſt undecimi huius libri materia, Poſt hæc autẽ, ut ſolemus, obſcuriora quædam arbitramur breuiter exponenda. Principio deam itineris geminã eſſe ſcito, indicatricem ſcilicet atq; ſeruatricem. Et illam quidem eſſe lucem ſub nomine Lunæ: hanc uero ſub Dianæ nomine fidem. & quicquid caſu quodam alienũ in itinere repertũ eſt, deo eſſe dicandum, ut agnoſcas fortunam proſperã eſſe ad dei prouidentiam referendam. Contemplare Platonicam bonitatem, uidelicet uetantẽ in emendo atq; uendendo, nõ ſolũ rem adulterare, mentiri, peierare: ſed iurare etiam, imò uero & rem uenalem laudare, & in eadem die preciũ permutare. Vbi illud ediſce: Nemo dijs inuocatis mendacium dicat, aut decipiat, aut adulterare uerbo uel re quicquã audeat, niſi deo uelit odio eſſe: cui quidem primum odio eſt, qui falſo iurans deos paruipẽdit: deinde qui corã maioribus ſe mentitur. Et uide iterum atq; iterum quàm libera & integra Plato optet ingenia ciuium, à quibus omnem cauponandi licentiam procul expellit. Addit quoq; tum opulentiam, tum egeſtatem eſſe morbum ingeniorũ. Inde enim inflatiores, hinc debiliores abiectioresq; homines fieri. Vbi uero ait Palladem, Vulcanumq; & Martẽ artibus præſidere, ex multis Platonis myſterijs alibi atq; alibi traditis collige: Ioui ſummo mundi architecto trinitatem quandam numinum, quam opificiũ Platonice nominamus, ſemper adſtare. In qua quidem trinitate prima ſit Pallas: ſecundus autem Vulcanus: Mars uero tertius. Sed quemadmodum trinitas tota ad Iouem ipſum, à quo eſt, refertur: ita fermè Vulcanus & Mars referũtur ad Palladẽ. Mitto nunc quod in Marte potentiam, in Pallade ſapientiã, in Vulcano igneum ſpiritum ſomniaſſe uidetur. Tria certe ad ipſam Iouis arcem quã uniuerſum perficit, requirũtur. Primum quidem ratio ipſa per quam ſingula ſit facturus. Secundum efficax eorum quæ ratione conceperat, expeditio. Tertiũ eorũ quæ in effectum expediẽda ſunt ſalus atq; defenſio: Ideam primi Palladem, ſecundi Vulcanum, tertij Martẽ nominat. Et quia utrumq;, ſcilicet tam conſeruatio ſiue defenſio, quàm expeditio uel expreſsio rerum, indiget ratione atq; ſapiẽtia: ideo Pallas & Vulcano præeſt & Marti, & quicquid uel à Vulcano fabricatur, uel à Marte poſtquam fabricatum eſt defenditur, & in ſua forma ſeruatur, Pallade duce peragitur. Horum uero trium in arte diuina regnantiũ, tria quoq; in natura uidemus ueſtigia: per Palladem quidem ordinem quo ſingula diſponuntur, per Vulcanũ uero efficacem progreſſum & promptum quaſi partum ad quæ omnia properant, per Martẽ deniq; munitiſsimã ſtructuram à generantibus adhibitam genitis, & uaria propugnacula naturam propriã à contrarijs defendentia, Tria ſimiliter in arte humana quidem omni, maxime uero ciuili eſſe debent: ut ſingula & ſapiẽter prius quàm fiant excogitẽtur: & mature ſtrenueq; expediantur: & ea forma qua excogitata expromptaq; ſunt, ſeruẽtur atq; fortiter defendantur. Et ut cognoſcamus artem humanã in his omnibus abſoluendis nõ minus quàm naturam ab ipſo deo ideisq; pendere, inquit tres illos deos humanis artibus præſidere. At ne ſolas à dijs artes habuiſſe putemus, addit deos uitæ datores reuereri maxime omnium oportere, adeo ut uel eorum nomina nõ ſint uel impudenter uel temere proferenda, ſed omnia uel minima ad eos pertinẽtia, pure, reuerẽter, caſteq; tractãda. Quibus præceptis nihil poteſt ſanctius excogitari, ſi modo non deos ſed deum nominaſſet. Sed ecce unam Iouis ſummi ſubſtantiã introduxit, neq; multiplicauit ſubſtantias, dum multiplicaret ideas. quidnam ultra in eo deſideramus? Quinetiã ubi deos nominat, non aliter ſentit quàm qui dixit, Millies mille miniſtrabant ei. Neq; uero ſilentio prætereundũ eſt, quod ait animã à deo uitã accipere, intelligẽdam eſſe uitã mediã inter illam quæ in æternitate manet, qualis eſt angelica tota ſimul, atq; illam quæ quodam tempore clauditur. Mediam inquã, ex æternitate temporeq; compoſitã: in qua cœli inſtar ſubſtantia quidẽ ſemper

manet, actio uero & affectio fluit semper. Ideoq; in libro superiore animam dixit & esse simul & fieri, esseq; imperdibilem: nõ tamen æternã, qua lege sunt dij, id est nõ omnino manentẽ. Dixit aũt deos, id est angelos manere: nõ ex se quidẽ, sed lege diuina, eos per se mobiles æterne sistente. Ait corpus quoq; imperdibile esse, corpus certe cœleste. Fortè uero & elemẽtale, quatenus & elementorum moles, & materia prima non disperduntur: ex quibus in Politico inquit corpus idem quandoq; diuinitus recreari. Notabis ubi de testamẽtis loquitur, & personam & rem cuiuslibet ciuis, nõ suijpsius esse, sed patriæ. Item ubi de orphanorũ cura tractatur, animas defunctorũ res nostras sentire atq; curare, sentire inquã per corpus cœleste atq; aèreum: & curare præ alijs alia, ad quæ uel natura uel habitu, uel diuina prouidẽtia magis afficiuntur. Præsertim animas quæ cum mediã tenuerint uitam, mediã quoq; obtinent regionem. Mediam dico tum situ, tum qualitate. Situ quidem inter cœlum & terrã, qualitate uero inter beatitudinem summã extremamq; miseriã. Meminisse namq; oportet in libro superiore fuisse dictum: quemadmodum certæ quædã naturæ congrua loca & conuenientes naturas ascisciunt, sic animas cum factæ ex se tales fuerint aut tales, consequẽter pro similitudinis ipsius natura ad gradus sedesq; & similes & similium transmigrare: ut cœlestes quidem factæ cœlestia, terrenæ uero terrena, aereæ aũt aerea petant. Profecto cum alia nõnulla circa animas Plato affirmare nõ audeat, hucusq; tamẽ, & hic & in libro de sciẽtia euidentissime asserit, atq; alibi sæpe significat. Vnde & ait, cauendũ esse pupillos lædere, ne parentum animæ nobis iure succenseant. Idemq; in nono, dum ageret de homicidijs, inquit, animas scilicet interfectorib. indignari. Huic illud simile, Marianorũ animæ Syllã sollicitabãt. hinc & tragœdiæ furentẽ Orestem agunt. Animaduertes post hæc ubi de parentũ cultu tractatur, honorãdas quidem sacratas deorum statuas, non propter se, sed quia deos nobis significant, sed magis honorandos esse parentes, quasi animata deorum simulacra. Addit imprecationes parentũ in filios exaudiri à deo, neq; quicquam accidere filijs pestilentius. Audies post multa iterum, quod est ualde Platonicum. Pœnis maligni uexantur, non quia fecerunt (nam quod factum est, infectum esse non potest) sed nequid tale posthac fiat: & ut iniustitiam odio tam qui puniuntur, quàm qui puniri intelligũt, persequantur, aut saltẽ minus in simili uitio delinquatur. Præterea iudicem legum latoris interpretem esse, iustitiæq; ministrum. Punit deinde susurrones detractoresq;, & qui in ira obiurgant atq; conuitiantur, & qui grauiores personas mordacibus iocis offendunt, & qui inter iocandum acrius irascuntur. Audies maxime timendam esse diuinam uindictam, siquis in testimonijs iuramẽtisq; mentitur. Audies deniq; in testimonio atq; iureiurando, ueritatem ipsam per Themidẽ Iouemq; & Apollinẽ esse firmandam. Per Themidem quidem significatur ius fasq; & ciuile & sacrum: & apud homines & apud deum, ut intelligat quisquis iurando testificandoq; mentitur, contra ius fasq; humanũ, diuinum, contra homines, contra deum grauiter se peccare. Per Iouem uero, qui nutu omnia concutit, cognoscat: si peccauerit, diuinæ potentiæ ultionẽ se nequaquã euitaturũ. Per Phœbum autem, ne confidat delicta sua, præsentia uel præterita, eum latere posse, qui futura omnia uaticinio præsagit.

DIALOGVS VNDECIMVS DE LEGIBVS VEL DE LEGVM LATIONE.

SEQVITVR ut dicamus de pactis: conuenientemq; ijs ordinem tribuamus. Simplex autem illud sit: ut nec mea quisquam pro uiribus tangat, nec moueat meorum quicq; etiam minimum, nisi mihi persuaserit. Atq; ego idem dum mentis compos fuero, alienis in rebus efficiam. In primis quidem thesaurũ cum dicimus quẽ sibi quisq; & suis deposuit, qui meorũ parentũ non erat, nec reperire unq; optarim, nec si repererim, moueã: nec ariolis depositũ accipere consulentibus credam. nunquã enim mihi tantum pecunia proderit, si accepero, quantũ uirtute animi iustitiaq; excellam, si nõ accepero. Pro possessione igitur pecuniæ melior mihi possessio animi iustitia erit, si uirtutem diuitijs præposuero. Quippe cũ bene de multis dicat: quæ immobilia sunt, mouẽda nõ esse: perpulchre etiã de hoc uno dicetur. Sed uulgatæ quoq; de his rebus famæ credendũ est, generationi hæc liberorum non conferre. Siquis uero de liberis nõ curet, legisq; latorem negligat: ac ideo quæ nec ipse, nec suorum aliquis deposuit, eo inuito qui deposuit, auferat: is legem illam optimam & simplicissimã aspernatur, quam generosus uir promulgauit, qui dixit, Quæ non deposuisti, ne tollas. Quid ergo hunc pati oportet, qui hos duos legislatores despexerit, quodq; ipse non deposuit, sustulit: nec paruũ quiddã quod abstulit, sed magnus thesaurus fuerit? Quæ pœna huic à dijs debeatur, deus quidem ipse nouit. Quæ uero ab hominibus, declarabimus. Qui primus uiderit, iudicibus indicet. Ac si in urbe delictum est, ædilibus: sin uero in agro, agrorum curatoribus eorumq; principibus: si in foro rerum uenalium, earundem curatoribus id significet. Recq; ita patefacta Delphos ciuitas mittat,

& quod oraculo dei tam de pecunia q̃ de illo qui pecuniam mouit, dictum fuerit, id ciuitas deum secuta confirmet. Et qui fecit indiciũ, si liber fuerit, in uirtutis ueniat opinionẽ, & contrà uitij, si sciens cęlauerit: sinautẽ seruus fuerit, precio à ciuitate domino eius collaro, liberandus est. Seruus uero qui cælauit, morte plectendus. Hanc legem illa deinceps similis de paruis simul & magnis sequitur. Siquis rem suam alicubi uolens, uel contrà, reliquerit: nõ tangat qui fortè repererit, sed putet deã itineris à lege sibi hæc cõsecrata seruare. Quicunq; uero hac lege spreta, domũ hæc suã asportauerit, si seruus sit, & parui precij, à quocunq; obuiã facto, & ultra annos triginta nato uerberibus multis pulsetur. Si nautem liber, illiberalis primo preuaricatorq́; habeat, deinde etiã decuplum precij rei illius quam mouit, ei qui reliquit retribuat. Quãdo quis magnum aliquid de suis, uel paruũ ab aliquo teneri conqueritur: quod ille habere quidem fatetur, sed eius qui petit esse negat: si res apud magistratus conscripta est secundum legẽ, uocetur ad magistratus qui tenet. Réq; ipsa patefacta, si conscriptum est alterius de aduersarijs rem esse, ille ipse habeat. Quod si neutrius esse, sed absentis cuiusquam inueniatur, qui sufficientem fideiussionem nõ dederit, illi se absenti cuius est, rem traditurum, is tantundem deponere cogatur. Verum si apud magistratus res qua de agitur, conscripta non sit, tunc apud tres inter magistratus seniores usq; ad latam sententiam deponatur: ac si animal est de quo ambigitur, lata sententia qui cecidit causa, magistratibus ipsis impendium alimẽtorum restituat. Tribus uero diebus id iudicium absoluatur. Mentis quilibet compos seruũ suum honeste ipso usurus, ducat quò uelit, ducat etiam amicorum necessariorúmue nomine, ut fugitiuum restituat in gratiam. Quod siquis aliquẽ ut seruum ductum ad libertatem uẽdicet, dimittat quidem qui duxit: qui uero ita adducit, si tres fideiussores dignos habuerit, sic iure sit ereptus. Aliter si abduxerit uim intulisse uideatur: damnatusq; duplum damni ei restituat, à quo abstulit. Libertum quoq; suum unusquisq; ducere possit, si ab eo non colit, aut si non sufficienter colit. Cultus autem est, primum ut ter domini domum mensibus singulis ueniat: paratumq; ostendat facere quicquid honestum possibileq; sibi sit: deinde ut de matrimonio quicquid domino uidetur, faciat. Nec ei liceat maiores sibi diuitias comparare quàm ille possideat qui liberauit: sed quicquid plus habuerit, domino detur. Libertus autem sicut & peregrini, ultra uiginti annos in ciuitate non maneat: sed post id temporis, bonis suis acceptis abeat: nisi domino quondam suo & magistratibus persuaserit. Si autem liberti & peregrini alicuius bona tertium censum excesserint, trigesimo die postea q̃ hoc factum deprehensum' ue sit, rebus suis acceptis recedat, nec ulla ipsi ulterius manendi facultas à magistratibus concedatur. Huic legi siquis non obtẽperasse condemnatus fuerit, morte plectatur, & bona sua in publicum redigantur. Hæc tribuum iudices cognoscant: nisi prius per uicinos & arbitros, litigantes conciliati fuerint. Siquis animal aut rem aliam suam esse dicit, qui habet, ad eum referat qui uel uendidit, uel legitime sufficienterq; donauit: uel quomodocunq; aliter ualide firmiterq; tradidit: & ueritas si ad ciuem uel urbis incolam ille retulit, intra triginta dies inueniatur: sinautem ad externos, mensibus quinque: quorum medius ille sit mensis in quo ab æstiuo sol circulo ad hyemalem recurrit. Quæcunq; emendo uendendoq; commutantur, in statuto fori loco permutẽtur, dando accipiendoq; ultro citroq; rem & rei precium illico, nec alicubi alibi. nulla uero emptio uenditioq; ad terminũ fiat. Quod si aliter aut in alijs locis permutatio facta fuerit, nullum sit secundum legẽ de ipsa iudicium. Sed nec de collatione conuiuijsq;, cum nõnulli ad aliquid inter se agendũ, pecuniã uel quoduis aliud conferãt, iudicium reddatur. Venditor qui precium rei uenditæ non minus q̃ triginta drachmas accepit, decẽ in ciuitate necessario dies expectet: nec diuersoriũ eius emptor ignoret. Id uero querelarũ redditionumq; legitimarũ gratia, quæ in his contingere solent, ita fieri uolumus. Redditio autẽ legitima à nõ legitima ita discernitur. Quando quis seruum uendidit phrenesi, uel calculo, uel stranguria, uel eo morbo quem sacrum appellant, aut alia quauis plurimis occulta & longa & ægre sanabili corporis siue mentis ægritudine laborantem, si medicus aut gymnasticus emit, reddere non liceat. Sed nec etiam quando uenditor emptori cuiuis ueritatẽ prædixerit. Sinautẽ artifex aliquis huiusmodi rerum peritus, ignaro & rudi cuipiam tale aliquid uendidit, qui emit, citra sex menses in alijs, in morbo uero sacro usq; ad annũ integrũ reddere possit. Iudiciũ uero harum rerum apud medicos agatur, quos communi consensu litigãtes elegerint. Et

qui condemnatus fuerit, duplũ precij eius quod uendidit emptori persoluat. Quod si imperitus imperito uẽdidit, quemadmodũ de superioribus dictum est, redditio iudicium q̃ fiat: & qui conuictus fuerit, simplex precium deferat. Quando quis homicidã uendidit, si sciens quidem scienti, non reddatur: si nescienti, tunc reddatur quando senserit emptor. Id uero iuniores de legum custodibus quinq̃ cognoscant. Ac si nõ ignorasse inuenietur, emptoris domum primo secundum legem interpretum à piaculis purget: deinde precij triplum illi deponat. Qui nummos pro nummis, aut queuis animalia, & cætera quecunq̃ uelit, commutat, nec afferat nec accipiat adulteratum quicquam, legemq̃ istam diligenter obseruet. Sed huic quoq̃ legi, quemadmodum legibus alijs, exordium præponatur. Adulterationem quidem, mendacium, deceptionemq̃ quasi genus unum putare oportet. In quo sane multorum damnandus est sermo: qui hoc ipso, quandocunq̃ opportune fit, recte se uti affirmant. Cumq̃ occasionẽ ipsam ubi & quando non determinent, & sibi & alijs hoc uerbo multum officiunt. Legis autem lator ita interminatum istud non omittet, sed diligenter pluribus paucioribúsue terminis declarabit. Atqui & nunc ita determinetur. Nemo dijs inuocatis mendaciũ dicat, aut decipiat, aut adulterare uerbo uel re quicquam audeat, nisi deo uelit odio esse. Cui quidem primum odio est, qui falso iurans, deos paruipendit. Deinde qui coram maioribus se mentitur. Maiores uero alijs præstant: ut seniores communiter iunioribus: parentes natis, uiri mulieribus atq̃ pueris: principes subditis. Quos reuereri par est, cum in omni principatu, tum uel maxime in ciuili: cuius gratia in hunc sermonem incidimus. Quicunq̃ enim aliquid in foro adulterat, mentitur certe ac decipit, dijsq̃ aduocatis aduersus rerũ uenaliũ curatores eorumq̃ iura peierat. qua certe in re nec homines ueretur, nec deos colit. Æquum profecto est nomina deorũ non facile inquinare, nec ea huc atq̃ illuc deuoluere: sed omnia quæ ad deos pertinẽt, pure casteq̃ seruare. Qui his rationibus non persuadetur, hac lege urgeatur. Qui uendit in foro aliquid, nunquã suæ rei uenalis duo precia dicat: sed quum simplex imposuerit precium, si nõ uendiderit, referat: iterum, & eadem die, nec maius, nec minus precium petat. Laus autem rei uenalis & iuramentũ longe absit. Eum uero qui hanc legem transgredit, quilibet ciuis non pauciores quàm triginta natus annos, cum iurantem audierit, impune uerberibus cædat: quod si non fecerit, legum proditor habeatur. Eum uero qui legi non obtemperauerit, remq̃ adulteratã uendiderit: quicunq̃ aduertit, potestq̃, arguat: & qui coram magistratibus redarguerit, seruus quidem aut inquilinus rem adulteratam secum asportet. Ciuis uero si accusare neglexerit, quasi dijs sustulerit, improbus habeatur: sin accusauerit conuiceritq̃, dijs qui foro præsunt, dedicet. Huius autem rei qui deprehensus fuerit manifeste uenditor, non solum reipsa priuetur: uerumetiam tot uerberibus publice cędatur, quot drachmis uendebat, præconis uoce causa cur uerberetur, declarata. Sed uendentium omnem malitiam adulterationesq̃ ipsi rerum uenalium curatores custodesq̃ legum ab hominibus harum rerum peritis diligenter inquirant: & in columna conscriptas in foro proponant, ut planè ex his pateat, quid oportet, et quid nõ, uendentes facere. De ædilium uero legibus satis supra diximus. Et siquid deesse ædilitijs legibus uideatur, ædiles ipsi cum legum custodibus habito cõsilio suppleant: deinde in columna primas secundasq̃ institutiones inscribant. Post adulterationẽ sequitur ut de cauponatione dicamus: de qua consilium primo & rationem dabimus: legem deinde ponemus. Cauponatio omnis in ciuitate non nocendi gratia: sed contrà omnino naturaliter adinuenta est. Quomodo enim ille non prosit, qui rem pecuniariam immoderatam & inæqualem, ad æqualitatem modumq̃ redegit? Quod nummularius, mercator, mercenarius, & hospitalis diuersorij magister faciũt. hi enim cæteriq̃ huiusmodi, siue honestiores, siue turpiores, indigentiam supplere, rebusq̃ æqualitatem præbere conantur. Sed consideremus quænam huic rei causa calumniæ sit: & cur honesta non uideatur: ut & si non totum, attamẽ partem legibus ordinemus. CLIN. Res hæc, ut uidetur, nec exigua est, nec paruã uirtutẽ postulat. ATH. Quomodo dicis Clinia? Pauci admodum natura homines, & ij quidem optima educatione prædíti, quando egestate cupiditateq̃ rerum aliquarum afficiuntur, ita continere se possunt, ut moderate se gerant: & cum liceat magnam pecuniam capere, modica contenti sint, mediocritatemq̃ excessui anteponant. Vulgus autẽ contrà facit omnino. Immoderata enim cupit: et cum mediocriter lucrari liceat, inexplebili lucri cupiditate uexatur

xatur. Quocirca omnia genera hominum quæ in cauponatione, mercatura, diuersorioq́ uersantur, calumniæ & opprobrio subiacent. Nam siquis, quod absit, neq́ fiat unq́: modo cogeret (dicam enim & si dictu ridiculum est) siquis inquam, cogeret optimos ubiq́ uiros ad aliquod tẽpus diuersorijs præesse, aut cauponari, aut huiusmodi aliquid facere, mulieres quoq́ sanctissimas aliqua fati necessitate ad hæc similiter descẽdere: cognoscemus plane honesta & approbãda hæc omnia esse. Quippe nisi corrupte fierent, matrũ nutricumq́ personam gerere non iniuria qui hæc faciunt, putarentur. Nunc uero in desertis locis ad quæ multæ longæq́ ducunt uiæ, cauponandi gratia domos ædificant: optato diuersorio tempestate pulsos suscipiunt, & caloribus pressos recreant: deinde non tanquã amicos hospitalib. muneribus donatos remittunt: sed ut inimicos atq́ captiuos crudeliter se redimere cogunt, rebusq́ omnibus spoliant. Hæc autem cæteraq́ huiusmodi in his omnibus turpiter acta, faciunt ut huiusmodi studia quæ indigentibus opem ferũt, calumniæ sint subbiecta. Quorum remedium à latore legũ excogitãdum est. Recte igitur iam olim trito prouerbio dicitur: Arduum esse aduersus duo contrariaq́ pugnare. Quemadmodum in multis alijs morbis, & in isto contingit. Pugna enim nunc nobis ad duo imminet: diuitias atq́ egestatem: quorum alterum hominum animũ delicijs mollitieq́ corrumpit: alterum doloribus ad impudentiã trudit. Quod igitur remedium in ciuitate prudenter instituta ad pellendum hunc morbum excogitabimus? Dãda est opera primum, ut quàm minimo pro uiribus cauponum genere in ciuitate utamur. Deinde his hominibus cauponandi artes cõmendandæ sunt, quibus corruptis nõ magnum ciuitas detrimẽtum incurrat. Tertio inuenienda uia & ratio est, ne facile impudentia atq́ illiberalitate illorum hominum animi repleantur. His dictis hæc Magnesiensibus lex de huiusmodi rebus bona fortuna feratur: quorum urbem deus erigens, coli iterum facit. Nullus eorum qui de quadraginta & quinq́ millibus domorum sunt, caupo mercatorq́ nec sponte, nec inuitus fiat: nec priuati cuiusquã fiat minister, qui non ex æquo in eadẽ sorte sibi respondeat, nisi patris ac matris, aliorũq́ genere maiorum cæterorũq́ seniorum qui liberi sunt & libere uiuunt. Liberum uero & non liberum, non facile potest legibus exquisite distingui. Discernatur tamen ab optimatibus: ac odio & amore ipsorum dijudicetur. Eum uero qui illiberali cauponationi in aliqua arte operã dederit, uolens quilibet ad optimates, uirtuteq́ primos quasi generi suo dedecori sit accuset. Est si paternam domum indigno studio maculasse deprehendatur, ab hoc opere uinculis annuis arceatur. Qui si iterum lapsus fuerit, biennium uinciatur. Ac deinceps quoties peccasse deprehenditur, duplo tempore semper detineatur. Altera lex iubet, ut peregrini duntaxat, & aduenæ cauponarias artes sequantur. Tertia lex cauendum monet, ut peregrinus ille uel incola, aut quàm optimus, aut quàm minime malus sit. Nec ignorare legum custodes debent, non solum obseruatores illorum se esse, quos ab iniquitate prauitateq́ amouere difficile non est, qui bene nati educatiq́ sunt: uerumetiam illorum multo magis, qui tales non sunt, & in artibus his uersantur, quibus ad improbitatem facilius impelluntur. Quum uero cauponatio multiplex atq́ uaria sit, cum peritis singulorum eius generum custodes legum conueniant: & ut pauloante de adulteratione huic affini dicebamus, quæ necessaria ciuitati uidebuntur, ei fieri primo constituant. Deinde impendio & emolumento diligenter examinato, quid mediocre cauponi lucrum sit, uideant: & tam impendium quàm emolumentum conscribant. Obseruentur autem alia ab ædilibus: alia à rerum uænalium curatoribus, alia ab agri magistratibus. sic fermè cauponandi artes singulis proderunt, & minime oberunt. Siquis non uideatur pacta seruasse, nisi lex aut decretum prohibeat, aut necessitas & uis illata coegerit, aut inopinatus casus inuitum detinuerit: in alijs non seruati causam pacti tribuum iudices cognoscant: nisi uicini aut arbitri prius reconciliauerint. Vulcano & Palladi opificũ genus qui uitam nobis suis artibus instruxerunt, cõsecratum est. Marti uero & Palladi genus eorum qui artificũ opera cæteris quibusdam ad tutandũ auxiliandumq́ paratis conseruant artibus. Nec ab re horum genus his dijs est consecratum. Hi enim omnes regionem populũq́ curant. Alij quippe bellicis certaminibus præsunt. Alij stipendiaria opera instrumẽtaq́ efficiunt. Hi profecto deos autores ueriti nemi nem mendacio decipere debent. Si autem artificũ aliquis in tẽpore statuto opus per malitiam nõ absoluerit, ac deum uitæ datorem cæcitate quadã animi ignoscere sibi tanquã

Prouerbiũ, Arduum aduersus duo pugnare

Opificũ dij

dome-

domesticum suum aliquem arbitratus, ipsum minime uereatur: primũ deo ipsi pœnas dabit: deinde hac lege reus factus, operis quod in tempore non fecit, mercedem persoluat: ac ab initio rursus in eodem spatio temporis opus gratis efficiat. Sed quod uẽditori de rerum uænalium precio lex consulit, idipsum opifici quoq; consulit. Caueat ergo ne pluris q̃ æquum est, ipse suum liceatur opus: sed quàm simplicissime, & ut dignum est, licitatio fiat. Non enim ignorat opifex quo precio dignum opus suum sit. Nec debet in libera ciuitate artifex arte ipsa quæ aperta res est, & à mẽdacio longe remota, rudes decipere. In his igitur iniuriam patienti aduersus facientem iudiciũ reddatur. Si quis opifici mercedẽ secundum pacta non dederit: sed Iouem ciuitatis tutorem Mineruamq; huius rei participem neglexerit, & paruo lucro motus, magnam hominũ societatẽ pro uirili parte dissoluerit, lex unà cum deorum auxilio ciuitatis unioni patrocinet. Qui pauperis accepti mercedem tempore quo pactus est, non obtulerit, duplũ reddat: ac si annus pręterierit, quamuis pecuniæ acceptæ mutuo sine usura reddi debeant, hic tamẽ pro singulis drachmis singulas sextas drachmæ partes mensibus singulis dato. Harum rerum causas tribuum iudices cognoscant. Verum quoniam de opificibus mentionem fecimus, & imperatores cæteriq; bellorum artifices, modo quodã opifices sunt, non alienum est, ut de his quoq; dicamus. Si ergo quispiam horum opus aliquod publicum, siue spõte, seu iussus susceperit, recteq; quod cœpit, absoluerit, iuste huic lex honores qui bellicosis uiris præmia sunt, ita reddet ut laudare nunquã desinat. Si autem ei qui rem bellicam bene gesserit, nihil redditur: iuste conquerẽt. Itaq; lex quædam de his cum laude mixta, quæ non cogat quidẽ, sed consulat multitudini ciuium, ponatur. Honorentur boni uiri, qui aut fortitudine, aut bellica quadam peritia, ciuitatem totam seruauerint: & maximi honores illis primo attribuantur, qui bonorum legum conditorũ leges præcipue coluerunt. Iam igitur de pactis quæ maxima homines inter se tractãt, præterquã de orbis atq; tutoribus, ferè iam dictũ est: de quibus nunc necessario est dicẽdum. Horum omnium initium est, eorum quidem qui mortui sunt, ut libuit, testãdi cupiditas: eorum uero qui nihil testati sunt, fortuna. Ob id autem necessario dicendum ô Clinia, dixi, quoniam huius rei difficultatem considerabam, nec enim possibile est absq; ordine id relinquere. Nam multa singuli diuersaq;, & inter se ac legibus & uiuentium moribus maioribusq; suis contraria propere testabũtur, si quis statuet, quodcunq; testamentum in fine uitæ conditum fuerit, id omnino fore inuiolatum. Stulta enim & abiecta quadam morositate fermè omnes premuntur, quando morituros se iam arbitrantur. CLIN. Quomodo id ais hospes? ATHEN. Difficilis quædã res est, ô Clinia, homo iam moriturus, hisq; uerbis frequentissime utitur, quæ legumlatores terrent atq; fatigant. CLIN. Quomodo istud? ATHEN. Nempe quum uelit suorum omnium esse dominus, hæc solet, & quidem cum ira dicere. CLIN. Quenam? ATHEN. Graue inquit est nimium ô dij, si mea mihi non licebit cuicunq; uolo relinquere: & alijs plura, alijs pauciora, prout erga me boni mali'ue liquido inuenti sunt, tum in morbo, tum in senio, tum in alijs fortunis meis sufficienter comprobati. CLIN. An nõ recte hospes tibi loqui uidentur? ATHEN. Prisci legumlatores ô Clinia, molles fuisse mihi uidentur, & ad minimum quid humanarũ rerum in ferendis legibus respexisse. CLIN. Quonam pacto? ATHEN. Illis morituri hominis uerbis ô optime uir, cõmoti legem illam scripserunt: per quam licet cuiq; utcunq; uelit simpliciter sua disponere. Ego autem & tu in ciuitate tua morituris cõmodius respondebimus. CLIN. Quomodo? ATHEN. O amici, dicemus, ac breui proculdubio morituri, difficile uobis est res uestras atq; etiam uosipsos secundum Delphicum epigrãma cognoscere. Ego qui leges cõdo nec uos uestros esse arbitror: nec rem familiarem hanc omnem esse uestram: sed totius uestri generis præteriti atq; futuri: multoq; magis uniuersæ ciuitatis & genus omne & diuitias esse. Hæc cum ita sint, si quis assentatiunculis in morbo & senio uos aggressus, præter honestũ, testamentum condere persuaserit, nunq̃ id fieri sponte concedam: sed quod ciuitati uniuersæ genericq; conferat considerans, ita leges conscribam, ut singulorũ cõmoda minoris q̃ cunctorũ, ut par est, æstimẽ. Vos igitur mites atq; beneuoli nobis ite modo, quò naturæ humanæ uos necessitas uocat. Nobis autem reliqua uestra curæ erunt qui nõ alijs magis q̃ alijs rebus studemus: sed omniũ æque pro uiribus curã gerimus. Hæc in procœmio solamina & uiuentium & morientiũ ô Clinia, sint. Lex autem sit ista: Qui liberos habet, & testamentũ con

scribit

ſcribit,primo hæredem de filijs unum,quem dignum putauerit,conſtituat. Deinde quẽ cunq; aliorum adoptandũ alijs dederit,cõſcribat.Et ſi filiorum aliquis ſupereſt,nulla hæreditate munitus,quem ſecundum legem in coloniam ſperat profecturum,huic liceat patri de alia pecunia quãtum uelit legare,paterna ſorte ſemper excepta,& omnibus quę ad illam pertinent.Quod ſi plures ſint,eis pater quæcunq; ultra ſortem ſunt,ut uelit, diſtribuat.Ac ſi alicui eorum iam domus eſt,ei pecunias non tribuat:neq; filiæ ſimiliter quę uiro ſit deſponſata:ſi deſponſata non fuerit,tribuat.Et ſi filiorum filiarum'ue alicui ſors aliqua in regione poſt cõditum teſtamentũ aduenerit,teſtatoris ipſius hæredi relinquatur. Si autem non filios,ſed filias habet,qui teſtatur cuius filiæ uelit uirum hæredem ſibi ac filium fore conſcribet.Et ſi alicuius filius ſiue naturalis,ſiue adoptiuus,antequã togam uirilem aſſumat,deceſſerit:has etiam fortunas ſuas teſtator ſignificet,& quem uelit loco illius melioribus auſpicijs filiũ ſibi fore,declaret. Siquis abſq; liberis omnino teſtamentũ condit,decimam partem fundi ultra ſortem acquiſiti leget cuicunq; ciui uoluerit. Cætera omnia futuro per adoptionem filio,benigne,ſine querela & ſecundum legem tribuat. Si cui liberi tutoribus indigent:& idem moriens teſtamento tutores quoſcunq; & quotcunque uelit conſtituerit,qui tutandi officium ſuſcipere uelint,ita fiat ſicut deſcripſerat. Sin uero uel inteſtatus naturæ conceſſerit,uel tutores non conſcripſerit,qui genere proximi ſunt,duo ex parte patris,duoq; ex parte matris,atq; unus ex mortui amicis,tutelam ſuſcipiant. Quos legum cuſtodes indigẽtibus pupillis ſtatuere debent. Nam quindecim ipſorum cæteris ſeniores,orphanorũ omnium quinquennio curã ſic habere uolumus,ut terni pro dignitate ſingulis annis curent:& exacto quinquennio ſimiliter quindecim alios. atq; id pro uiribus nunquam deficiat.Siquis autem nihil teſtatus deceſſerit,filiosq; tutela egẽtes reliquerit,ijſdem legibus eis prouideatur. Qui uero inopinata fortuna deceſſerit, filiasq; reliquerit,latori legum ueniam concedat,ſi ad duo de tribus reſpiciens, eius filias collocet:ad propinquitatem uidelicet generis,ſortemq; ſeruãdam.Tertium autem quod paterni officij eſt,ut moribus ciuium diligenter conſideratis,idoneum & ſibi filium,& filiæ ſponſum deligat:id quoniã impoſſibile conſideratu eſt, prætermittat.Lex igitur pro uirib. hac de re huiuſmodi ſit. Siquis ex inteſtato mortuus filias reliquerit, frater eius ex patre aut ex matre,ſi abſq; ſorte ſit,mortui filiam,& ſortem ſuſcipiat. Quod ſi frater non extat,eius filius,niſi ætas obſtet,accipiat.Tertius ſororis filius ſi nullus illorũ extat.Quartus patris frater.Quintus filius eius.Sextus ſororis paternæ filius.Et ſimiliter per fratres cõſobrinosq; generis ſemper propinquitate ſeruata,ſi filias reliquit,ita procedatur, ut in eodem genere mares fœminis anteponantur.Conuenientiam uero ætatis ad nuptias & contrà,iudex nudos omnino mares,nudas quoq; ad pubem uſq; fœminas conſpiciens iudicet. At ſi ad fratrum uſq; auorumq; filios, cognatorum penuria ſit,quemcunq; ciuium ſponte puella cum tutorum conſilio deliget,is ſi uoluerit,eam in uxorem atq; inſuper hæreditatem accipiat. Quod ſi magna in penuria illorum qui urbem habitant,aliquẽ in coloniam miſſum puella hæredẽ facere ſui patris optauerit:is ſi ex eodem genere fuerit, hæreditatem ſecundum legem adeat: ſin uero ciuis quidem,ſed nõ ex genere ſit,ducat eam ſi uoluerit,ſecundum tutorum puellæq; electionem:& hæreditatem domum reuerſus adeat.Siquis abſq; liberis omnino,maſculis fœminisq; ex inteſtato deceſſerit,cætera quidem ſecundum ſuperiorem legem agantur. Mas uero & fœmina ex eodem genere tanquam conſortes,deſertam domũ ingrediantur:quibus ſors proprie competat. Prima ſoror:deinde fratris filia.Sororis filia,tertia,Quarta,paterna ſoror,Paterni fratris filia quinta.Sexta paternæ ſororis filia.Hæ cum illis,ut fas eſt, qui genere proximi ſunt, uitam agent:quemadmodũ in ſuperioribus ſanximus.Sed ne fugiat nos quàm graue ſit earum legum imperium,quibus genere propinquam ducere uxorem iubemus.Quippe qui huiuſmodi legem fert,minime conſiderare uidetur, quàm plurima impedimenta reperiri poſſe:quæ faciant,ne quis his præceptis uelit obtemperare.Multi etiam quiduis potius perpeti uolent,quàm ducant,nubant'ue illi:cuius uel corpus ægrotum, mancum'ue ſit, uel inſanus animus. In his ergo legumlator fortè nihil penſi habuiſſe uidebitur. Et profecto in pleriſq; non recte ita uidebitur.Quare tam pro conditore legum quàm pro ſubiectis commune huiuſmodi ſit exordium.Veniam dare legumlatori hi quibus leges ponuntur,debent:quoniã publicis gubernandis incũbens, nunquã poterit priuatis quoq;

calami

calamitatibus simul consulere. Subiectis præterea ignoscendũ: si legislatoris ea nonnunquam præcepta complecti nequeant, quæ singularum calamitatum ignarus conscripsit. CLIN. Quid igitur hospes hac in re agere decet? ATHEN. Arbitri, ô Clinia, qui legibus his ciues concilient eligendi sunt. CLIN. Quomodo id dicis? ATHEN. Nonnunquã diues aliquis iuuenis, delicijs deditus, et ad maiores nuptias inhiãs, patrui auunculiue filiã aspernatur. Nonnunquã calamitate maxima puellæ seu corporis, siue animi coactus legi illi non obtẽperat, qua ad insana cõnubia inuitus trahitur: quibus implicitus uiuere nollet. Quare nobis hæc lex de istis sanciatur. Si qui testamenti aut nuptiarũ aliorumq; gratia de legibus querantur, asserantq; legislatorem si uiueret, minime impulsurũ hanc ducere, uel huic nubere, & propinquus aliquis seu tutor legislatorem affirmet orphanis tutandis conciliandisq; tanquã arbitros & parentes quindecim de legũ custodibus reliquisse, ad hos ipsos litigantes confugiant: eorumq; iudicijs pareant. Quod si alicui maiora legũ custodes urgere uideantur, rem ad electissimum iudicium deferat, expetatq; sententiam, & qui dãnatus est, infamia notetur: quod pecuniarũ multarum mulcta apud eum qui sapit longe maius supplicium est. Sequitur post hæc quasi secunda quædam orphanorum procreatio. Est autem post primam educatio disciplinaq; de qua dictum est: post secundã uero operã dare debemus, ut priuati parentibus quàm minime miserabili calamitate premantur. Legum ergo custodes quasi alteros istorum parentes, primis non peiores constituimus, & per singulos annos quasi suis prouidere iubemus. Sed in primis de orphanorũ educatione tã pro legum custodibus q̃ pro tutoribus ita exordiamur. Opportune uidemur in superioribus narrasse defunctorum animas uim quãdam habere, qua de rebus humanis curam habent. Id uerum quidem, sed longa oratione approbatur. Quamobrem et alijs tritis antiquisq; de hac re sermonibus, & legumlatoribus sic se habere ista sancientibus credere debent: nisi omnino demẽtes sint. Cum uero hæc ita natura sint, primũ deos maxime superos timeant, qui de puerorum desolatione procurãt: deinde etiam mortuorum manes, quibus natura inest, ut præcipua illorũ cura teneantur, qui ab eis geniti sunt, adeo ut honorantibus eos propitij, contemnentibus infensi sint. Præterea seniorũ uiuentium animos, qui maximis in ciuitate felici fungunt honoribus. Quos filij nepotesq; dũ colunt, iucundissime uiuunt. Hi acute hęc audiunt: & acute perspiciunt: eisq; qui iuste orphanos tractant, beneuoli sunt: Illis autem maxime indignantur: qui contumelijs parẽtibus orbos afficiunt. Orphanos quippe maximum sacratissimũq; depositum putant. His omnibus tutor & magistratus cõmonitus, mentem si quam habet, ad hãc rem adhibebit: ac de disciplina educationeq; orphanorum ita prouidebit pro uiribus: ut sibi & suis prouidere uideatur. Quicunq; hoc ante legem exordio persuasus ab omni in orphanos contumelia se cõtinebit, iram legum effugiet. At qui præfationem hanc aspernatus, aliquẽ patre aut matre priuatum iniurijs afficit, damnum duplum restituat, ac si quem parentes ambos habentem læserit. Sed leges quæ sequũtur, tutoribus prout erga orphanos se gerant, magistratibus prout de cura tutorum inquirant, cõscribimus. Si ergo educationis liberorum ipsi propria & distincta quædam haberent exẽpla: ac ipsos educãtes, de rebus suis aliter prouiderent, legesq; de istis mediocriter distinctas haberent: nõ absq; causa tutoris leges, quoniam multũ ab illis differrent, seorsum ederemus: alijs studijs orphanorũ uitam, alijs non orphanorum munientes. Nunc uero ad hæc uniuersa, orbitas eiusq; cura non multum differt, quantũ ad leges attinet, à gubernatione paterna. sed honore, cõtemptu, cura exæquari minime solet. Quapropter lex consolando minandoq; orphanorũ curæ studet. Neq; ab re fuerit, si hunc in modum minemur. Qui fœminã marem ue tutatur & qui de legum custodibus tutorem obseruare constitutus est, non minus orphanos q̃ si genuisset eos, diligat. neq; res illorum peius q̃ suas gubernet, immo etiam affectu animi melius. Vnam uero hanc legem semper in anima habentes tutelam peragant. Si quis huic legi derogauerit, tutor quidem à magistratu condemnet: Magistratus autem ad electorum iudicium à tutore uocatus, duplo damno afficiatur. Id damnum sentẽtia iudicũ æstimetur. Quod si tutor negligere, aut malitiose agere propinquis aut cæterorũ ciuium alicui uidebitur in idem iudiciũ adductus, quadruplum damni restituat: cuius pars altera puero accusatori altera deferatur. Postq̃ uero ad pubertatem orphanus uenit, si male secum egisse tutorem duxerit, ad quinquenniũ usq; ab exacta tutela in tutorẽ sibi agere liceat

ceat. Et ſi tutor quiſpiam condemnabitur, quid pati daréuè debeat, à iudicibus decernat. Si magiſtratuum aliquis per negligentiā obfuiſſe orphano uideatur: quid ipſi reſtituendum ſit, iudices ſtatuant. Sin uero etiam per iniuriam, non ſolum damnum reſtituat, uerumetiam magiſtratu legis cuſtodum priuetur: & alius pro eo ciuitati regionique à populo confeſtim creetur. Solent patrum aduerſus filios querelæ fieri, filiorum quoque in parentes, maiores quàm deceat: quarum cauſa patres ſcribi oportere à legislatore fortè putent, liceat ſibi ſi uelint publico præconio filium abdicare, ne amplius ſecundum legem filius ſit: & filijs parentes morbis uel ſenio turpiter affectos liceat amentiæ accuſare. Hæc omnia ubi peſsimi omnino mores hominum ſunt, accidere ſolent. Nam ſi dimidium ſolum, eſſet malum, ut ſi parentes mali uel filij ſolum eſſent, tam grauium inimicitiarum calamitates non euenirent. Profecto in alia quauis republica abdicatus filius, non neceſſario ciuitate priuatur. In ea uero quæ his legibus gubernabitur, aliò abire patre priuatum neceſſe eſt. Quippe cum ad quadraginta & quinquies mille domos nulla poſsit accedere. Quapropter oportet filium iure abdicandum non à patre ſolo, ſed à genere uniuerſo depelli. Itaque in rebus huiuſmodi tali quadam lege agendum. Quando aliquis infelici indignatione commotus, ſiue iure ſeu iniuria iraſcatur, quem genuit educauitque à cognatione ſua cupit reijcere, non liceat leuiter ſubitóque id facere: ſed primum genere ſibi propinquos uſque ad patrueles, propinquos item filio ex parte matris conuocet. Apud quos accuſet filium, oſtendátque dignum eſſe qui à propinquis ſuis omnibus depellatur. Deinde filio quoque cauſam ſuam dicendi poteſtatem concedat: quod uidelicet talis non ſit, ut reijci debeat. Poſtremo ſuffragia præter parentes & filium ipſum propinqui omnes tam uiri quàm mulieres conferant, niſi ætas impedimento ſit. Et ſi plura quàm dimidiæ partis ſuffragia patri ſuffragantur, liceat ei filium abdicare: aliter minime. Siquis autem ciuium, abdicatum adoptare uoluerit, nulla id lege uetetur. Iuuenum enim mores ſæpe indies uariéque mutātur. Ac ſi nemo citra decennium, reiectum filium coniungere ſibi adoptione uoluerit, curatores prolis ſupra modum adauctæ, quam conſtituimus tranſmiſsis coloniis amputari, de his quoque prouideant, ut eiuſdem coloniæ participes congrue fiant. Siquis morbo, aut ſenio, aut morum acerbitate, aut his omnibus magis quàm alij exagitatus in dementiam incidat, lateátque id omnes præter domeſticos: ille uero tanquam dominus rem familiarem diſſipet: & filius dementiæ patrem accuſare formidet: lex ita fieri iubeat. primo quidem filius ad ſeniores legum cuſtodes profectus calamitatem patris enarret, qui re ſatis inſpecta, accuſandus nec ne pater ſit, conſulant. dein ſi accuſandum decreuerint, teſtes ſimul & adiutores ſint accuſanti. Et ſi pater damnabitur: nec minimum quidem de rebus ſuis in poſterum diſponere queat: nec tanquam paterfamilias amplius, ſed quaſi filius ac puer domum habitet. Si uir & uxor propter morum acerbitatem inuicem non conueniant, decem uiri de legum cuſtodibus qui medij ſint, & decem mulieres de curatricibus connubiorum prouideant. Quorum ſententia ſi ita conciliati fuerint, ualida & ſtabilis habeatur. Sinautem illorum animi uehementius etiam iracundia fluctuent, facto diuortio, illos pro uiribus quærant, qui utriſque conueniant. Videntur autem in eiuſmodi hominibus acerbiores natura mores ineſſe. Quare maturiora mitioráque ingenia iſtis accommodanda ſunt: & quicunque ſine filijs ſunt, aut paucos procreauerunt, diſſentiuntque, procreandorum liberorum cauſa coniugium rurſus quærere cōpellendi. Quod ſi filios non paucos habent, atque diſſentiunt, ſenectutis mutuo curandæ gratia diuortio facto, aliud coniugium ineant. Si mulier liberis maribus fœminiſque relictis mortua eſt, lex uirum non cogat quidem, ſed perſuadeat, filios ſuos educare adducta nouerca. at ſi defuncta uxor filios non reliquerit, duci alteram cogat, ex qua tum familiæ ſuæ, tum ciuitati quantum ſatis ſit, ſobolem procreet. Si uir ſufficientes reliquit filios, mater ipſos uidua educato. Quod ſi iunior eſſe uideatur, quàm ut ſana ſine uiro uiuere poſsit, propinqui eius cum mulieribus connubiorum curatricibus conſilio habito, quod ſibi illiſque uidebitur, id exequantur. Si uero liberis egeant, liberorum quoque gratia ducant nubant'ue. Liberorum autem ſufficiens numerus, mas & fœmina ſecundum legem. Quoties utrinque conceditur, natos pueros eorum filios eſſe qui ſibi eos uendicant, ſed res iudicio eget, utrum parentum potius ſequi natus debeat, ſic agatur. Serua ſi ſeruo

Quando & quō filius accuſabit patrem

De diuortio

aut libero aut liberto coniuncta peperit, seruæ domino natus detur: sin ex seruo libera peperit, serui dominus, nati similiter dominus esto. Quod si quispiam ex serua sua natum susceperit, aut quæpiam ex seruo peperit proprio, idq; pateat, natum quidem ex serua & libero mulieres in aliam regionem cum patre simul emittant. Natum uero ex libera & seruo legum custodes unà cum matre extra fines expellant. Parentes negligere, nec deus, nec homo mentis compos alicui unquam cõsulet. Sed quod de cultu deorum ignorare non oportet, id recte dictum ad honorandos parentes procœmium erit. Leges de dijs antiquæ apud omnes dupliciter positæ sunt. Nempe alios deorum cernentes, eos ipsos quos cernimus, colimus. Alios uero non uidemus quidem, sed eorum imagines fabricamus, easq; licet inanimes dum honoramus deos ipsos uiuentes existimamus ob id maxime nobis gratos & propitios fore. Cuius ergo pater, aut mater, uel horum parentes senio confecti quasi thesaurus quidam domi iacent: is putet nunquam aliud sibi tale simulachrum magisq; efficax domui suæ affuturum: si recte, ut decet, ab eo colitur. CLIN. Quisnam rectus colendi modus? ATHEN. Dicam. Digna enim ô amici hæc audi tu sunt. CLIN. Age igitur dic. ATHEN. Oedipus contemptus à filijs ea illis imprecatus est, quæ exaudita effectaq; à dijs apud omnes feruntur. Amyntora quoq; Phœnici filio iratum, illi maledixisse ferunt: & Hippolyto Thesea: plurimosq; alios alijs. Quibus apertissimum factum est, à dijs preces parentum aduersus filios exaudiri. Nihil enim imprecatione parentis non iniuria perniciosius filio. Nemo uero cum pater aut mater ab eo contemnitur, tunc solum à deo putet orationes eorum secundum naturam exaudiri: sed cum etiam honoratur: ac ideo cum lætiores bona liberis à dijs petunt, exaudiri eos similiter existimare debemus, atque ideo nobis æqua inde distribui. Nam aliter in bonis distribuendis iusti non essent: quod longe à dijs abesse necesse est. CLIN. Certe. ATHEN. Quapropter existimandum est, ut paulo ante diximus, nullum apud deos magis honorandum simulacrum habere nos posse quàm patres & auos senio confectos matresq; similiter. Quibus honoratis deus gaudet. alioquin eos minime exaudiret. Mirabilius enim parẽtum simulacrum nobis quàm inanimes quæque imagines uideri debet. Nam quæ animam habent, quando coluntur à nobis, pro nobis orant fauent que quotidie. quando despiciuntur, contrà. quæ uero anima carent, neutrum horum faciunt. Quocirca qui erga parentes & auos cæterosq; huiusmodi recte se gerit, is ad deos sibi cõciliandos simulacrorum omnium optima possidet. CLIN. Præclare dixisti. ATHEN. Omnes igitur non insani uerentur coluntq; parentum orationes, non ignorantes multis sæpe profuisse ob fuisseq;. Cum hæc ita natura constituta sint: probis quidem uiris seniores parentes pro magno quæstu habentur, si ad senium usq; peruenerint. sin uero iuniores decesserint, ualde desiderantur, Improbis autem contrà ualde terribiles sunt. Quapropter quilibet rationibus his inductus, parentes suos secundum legem honoret. Siquis uero surdus ad hæc exordia sit, hanc legẽ recte statutã audiat. Si quis in hac ciuitate minus quàm decet parentes colat, nec magis eos quàm filios nepotesq; & seipsum diligat, præ cæteris eorum uoluntati in omnibus obsequens, qui ita negligitur per se uel per alium adtres de legum custodibus seniores rem deferat: & ad tres similiter de connubiorũ procuratoribus: qui in re inuestigata, in eos qui iniuriã intulerunt, animaduertant. In uiros quidem si trigesimum annum non excesserint, & in mulieres si quadragesimum, uinculis atque uerberibus. Si autem prouectiores ætate quàm diximus sint: neq; desinant parentes negligere: imò eos etiam affligant, ad iudicium ire compellantur. Iudicẽt autem ciues qui ætate cæteros omnes maxime antecedunt: & condemnatus soluat patiatur ue, quod à iudicio statuet: ita ut nihil prætermittatur, quod dare hominũ aliquis patiue possit. Siquis uero cum afflictus sit, deferre nõ potest, quicũq; liber audierit, magistratibus nunciet: aut improbus habeat, & à uolente quolibet damni illati accusetur. Si aũt seruus detulerit, liber esto. Quod si affligentis uel afflicti seruus sit, in libertatẽ à magistratibus uendicetur: sin autẽ alicuius alterius ciuis seruus fuerit, precium domino publice persoluatur. Curæ uero magistratibus sit, ne quis ei qui detulerit, noceat. Quæ ueneno alijs ab alio fiunt, letalia quidem diuisa sunt. Cætera uero siue potu, siue cibo, siue inunctione sponte & consilio peragant, nondũ distinximus. Bipertito enim generi humano uenena officiunt. Primo enim, ut modo diximus, corporibus corpora secundum naturam lęduntur:

deinde

deinde magicis ueneficijs & cantibus nodisq; quibusdam persuadetur, ijs quidem qui officere student, posse id assequi: ijs uero facile admodum ab illis ueneficio lædi posse. Hæc uero cæteraque huiusmodi quo pacto natura se habeant, nec facile sciri possunt: nec siquis sciat, alijs persuaderi. Sed animis hominum circa hæc ægre suspicioseque inter se affectis, haud admodum dignum est conari persuadere: ut si cerea simulacra siue in ianuis siue in triuio siue in monumentis parentum uiderint, hæc omnino despiciant, cum certam de his opinionem nullam habeant. Quare bipertito legem de ueneficio par tientes, primum hortamur, monemus atque consulimus, ne talia faciant: ne multos quasi pueros terreant: nec legumlatorem & iudicem cogant huiusmodi hominum timori mederi. Quippe qui ueneno nocere nititur, si corporibus id illaturus est, nisi medicinæ peritus sit, quid agat, ignorat. Similiter qui magicis cantibus id tentat: nisi aruspex, monstrorumq; interpres sit. Sed iam lex ista de uenenis huiusmodi sanciatur. Qui non ad mortem hominis, sed pecorum aut examinum, ueneno utitur, siue etiam ut aliter quàm morte bestijs noceat, si medicus sit, & ueneficij reus fuerit iudicatus, morte supplicium luat. sin uero medicinæ ignarus, iudicium quid pati dare ue ipsum oportet, constituat. Quando uero quis nodis, inductionibus, cantibus, similibusque ueneficijs ad nocendum paratus deprehensus est, si aruspex aut prodigiorum interpres sit, occidatur, Sin uero non fuerit, iudicium de ipso similiter quid dare patiue debeat, statuat: Qui clam aut ui nocuit, magna reddat, si in magnis nocuit: minora, si in minoribus: & in omnibus tantum reddat, ut damnum exæquetur. Præterea in singulis iniurijs ut penitus moderatior fiat, mulcta afficiatur: leuiore quidem, si propter iuuentutis imprudentiam, aliena malitia fuit impulsus: grauiore autem si dementia sua, aut immoderatis uoluptatibus & doloribus aut timore, aut inuidia, aut iracundia insanabili. Pœnis uero maligni uexantur, non quia peccauerunt, nam quod factum est, infectum esse non potest: sed ut posthac & peccatores ipsi, & qui puniri iniquitates uiderunt, iniustitiam oderint, aut saltem minus in simili uitio peccent. Quorum omnium gratia oportet ut ad hæc leges respiciant, & boni sagittarij similes ad hoc signum tendant, punitionis magnitudinem in singulis, & quod dignum est, considerantes. Idipsum iudicem legumlatoris ministrum facere decet: cum à lege sibi cõmittitur, ut ipse statuat, quid dari patiue damnatum oporteat. Qui sanè non aliter quod reliquum est, superiora imitatus exequi debet, quàm pictor ita pingere ut exemplaria diligenter sequatur. Quod nobis ô Clinia Megilleq; faciendum quàm pulcherrime atq; optime censeo: & pœnas tam eorum quæ furto & clam, quàm eorum quæ ui aguntur, quales esse oporteat, dicendum, prout dij nobis deorumq; filij leges ponere concedunt. Nemo furiosus palàm in urbe cernatur: sed furiosum propinqui domi quomodo cunque possunt custodiant. Quod nisi fecerint, mulctentur: qui maximi census sunt, drachmis centum, siue seruum seu liberum minus diligẽter custodiant. Qui secundi, quatuor de quinq; minę partibus: qui tertij tribus. & duabus qui quarti. Multis autem modis homines furore aguntur. Alij morbo, ut hi de quibus modo diximus. Alij per iracundiam prauæ naturæ uitiosamq; educationem: qui paruis inimicitijs moti altius inclamãt: & turpiter inter se conuiciantur. Nihil uero tale in ciuitate bonis legibus instituta, fieri decet. De conuicio igitur hæc una omnibus lex ponatur. Nemo alicui conuicietur. Sed quicunq; cum alio de re quapiam ambigit, discat potius doceatq; tam ambigẽtem quàm præsentes, ita ut omni conuicio prorsus abstineat. Cum enim sibi inuicem uerbis turpibus maledicunt, muliebres habentur: & in primis ex uerbis, quæ certe leuissima res est, odia grauissima & inimicitiæ sæpe nascuntur. Profecto qui iræ rei penitus ingratæ morem gerit, ipsamq; quasi alimentis quibusdam noxijs expletis quantum per disciplinam antea excultus fuerat, tantum exacerbatus postea iracundam animę partem, efferatusq;, difficilem sibi uiuendi reddit rationem, & hanc amaram ab ira gratiam suscipit. Ex his pene omnes ad id deuenire solent, ut ridiculum aliquid in aduersarium dicant: qua in re quicunq; se assuefacit, aut bonos mores penitus, aut magnanimitatem maxima ex parte amittit. Quamobrem nemo in templo obiurgationibus his unquã utatur: nec ubi publica sacrificia uel certamina peraguntur: nec in rerum uenalium foro, nec in iudicio, ut alio quouis cœtu communi. Eum uero qui in hoc deliquerit, magistratus harum rerum præsens libere puniat, quod si nõ fecerit, quasi legum proditor, præceptorumq; legislatoris

Cur pœnis maligni uexentur

ſpretor nunquam ad publici cuiuſquã muneris certamẽ quaſi de uirtute certaturus aſcen dat. Siquis autem alijs in locis maledicto uel prouocando uel reſpondendo utatur, quicunq; ſenior præſens fuerit, pro legum defenſione hunc uerberet: & eos qui ira alieno malo concitati ſunt, comprimat. Alioquin ut prędiximus, puniatur. Neminem præterea in his conuicijs dicacitatibusq; uerſari arbitramur, qui non ſæpe ridiculoſe aliquid obloquatur. Atq; hoc ipſum eſt, quod damnamus: quando cum ira ſit. Quid porrò? comicorum'ne ſatyrorumq; ſales & ridiculoſa conuicia quibus aduerſus ciues utuntur, ſi abſque ira ſic mordeant, admittemus? An id bifariam diſtinguemus, in iocoſam & ſeriam orationem: Et ioco quidem uti liceat ſic, ut ridiculum abſque ira dicatur: Concitato uero per iram animo, nemini, ut ante diximus, tale quid dicere liceat? Hoc igitur nullo modo admittendum. Cui uero liceat, & cui non, lege iam declarandum. Poetæ comico uel iambicæ muſicæ'ue melodiæ autori nec uerbo nec imagine nec perſona cuiquam ciuium detrahere liceat, ſiue id ira ſiue abſque ira faciat. Et eum qui contrà fecerit, qui dandis præmijs præſunt, eodem in die exterminent: aliter tribus minis mulctentur, deo in cuius honorem certatum fuerat, conſecrandis. Cæteris uero de quibus ſupra diximus, ſine ira & cum ioco ridiculum aliquid dicere liceat: ſerio autem & cum ira nequaquam. Cuius rei cognitio, communis iuuenum diſciplinæ curatori committatur. Et quod probauerit, proferre in medium licet: quod autem reprobauerit, hoc neque ipſe ulli unquam oſtendat, neque alium ſiue ſeruum ſiue liberum doceat. Si contra fecerit, prauus legumq; contemptor habeatur. Miſerabilis autem, id eſt miſericordia dignus exiſtimandus eſt: non qui fame uel re alia huiuſmodi premitur: ſed qui cum temperans ſit, & uirtute alia uel parte uirtutis ſit præditus, calamitate tamen ad hæc aliqua fortè uexatur. Quare mirum profecto erit, ſi uir talis uſqueadeo neglectus fuerit: ut ſiue liber ſeu ſeruus in ciuitate moderate gubernata in extremam paupertatem deueniat. Idcirco non iniuria legislator talem de hac re legem tuto ponere poteſt. Nullus in ciuitate noſtra mendicus ſit. Quicunq; uero id tentauerit: uictumq; inexplebilibus precibus colligere cœperit, à rerum uenalium curatoribus è foro pellatur, ab ædili magiſtratu ex urbe eijciatur, ex tota deniq; regione ab agri magiſtratu exterminetur, ut ab eiuſmodi animali omnino uniuerſa regio munda ſit. Si ſeruus uel ſerua alienæ rei offecerit ſiue imperitia, ſeu immoderato aliquo uſu id fecerit, nec qui damnũ paſſus eſt, cauſam præbuerit, dominus eius aut ſatisfaciat, aut ſeruũ ſeruam'ue illi qui damnũ paſſus eſt tradat. Quod ſi cõmuni quadam nocentis patientisq; aſtutia, ut ſeruus ſibi auferatur, ſerui dominus factum contendat, de malitię crimine agat aduerſus eum qui de ſeruo conqueritur. Et ſi conuicerit, precium ſerui à iudicio cõſtitutum à damnato duplicatũ accipiat. Sin aũt conuictus fuerit, & damnũ reſtituat, & ſeruum inſuper tradat. Si iumentũ, aut equus, aut canis, aut domeſticũ aliud animal proximi rem attriuerit, animalis dominus ſimiliter damnum reſtituat. Si quis ſponte teſtimonium ferre noluerit, citetur ab indigente citatusq; tempore idoneo adſit: & teſtimoniũ prout ſciuerit, afferat. Sin neſcire dixerit, iureiurando tribus dijs, Ioue, Apolline, Themide nominatis, neſcire ſe affirmet ac abeat. Qui ad ferendum teſtimoniũ citatus, non uenerit, damnum ei qui citauit ſecũdum legem deponat. Si iudex aliquis in teſtimoniũ citatus fuerit: teſtimonio allato, nullam in eadem cauſa ſententiam ferat. Mulieri liberæ ſi quadraginta annos exceſſerit tam ad teſtandũ q̃ ad dicendũ intereſſe iudicio liceat, imò uero & agendum, ſi ſub uiro non ſit. Viuente uero marito teſtimoniũ perhibere ſolũmodo liceat. Seruo autem & ſeruæ & pueris de homicidio ſolum dicere teſtariq; liceat: ſi idoneum fideiuſſorem dederint ſe uſq; ad latam ſententiã permanſuros: ſi forte falſi teſtimonij fuerint accuſati. Si quis falſi teſtimonij agere uoluerit, quod & in toto & in parte teſtimonij & utriſq; aduerſarijs licet: anteq; ſententiã iudices ferant, falſos fuiſſe teſtes obijciat. Falſi uero teſtimonij criminationes ab utriſq; illatas magiſtratus ipſi cõſcriptas ſeruent, & ad iudicium poſtea de falſo teſtimonio referant. Si quis falſo teſtimonium bis dixiſſe inueniatur, à nulla lege tertio teſtari cogat. Si uero ter, nullo modo poſtea teſtimoniũ ipſi dicere liceat: Quod ſi ter in falſitate deprehẽſus, teſtari ulterius auſus fuerit, à uolẽte quolibet ad magiſtratũ deferat & à magiſtratu tradatur iudicio: & ſi conuictus fuerit, moriat. Quando in lite, falſa teſtimonia interceſſerint, per quę aduerſarium ſuperaſſe uideri quis potuerit, ſi

rit, si plures quàm medietas testium condemnati fuerint, iudicium secundum illa nullum procedat. Disceptare uero conuenit: utrum secundum illa testimonia quicquam iudicatum sit, necne: ut quomodocunque iudicatum fuerit, hoc pacto iustum lis finem consequatur. Verum quum multa in uita hominum bona sunt, pluribus eorum quasi quædam diræ calamitates insident, quæ maculant illa atq; coinquinant. Iudicialis autem disceptatio iudiciumq; cur homini bonum nõ est, quod humana omnia mansuefecit? Atqui cum disceptatio talis, bonum sit, cur & adesse in lite alicui, & causæ iustæ fauere, bonum non sit? Hæc quum ita sint, peruersa calumnia bonum artis subit nomen: quæ artificium inuenisse in litibus asserit, quo agenda & dicenda, siue honesta, siue turpis sit causa, superare facile quis possit: uictoresq; facere, quibus ipsa rationibus suis fauet, si pro artis ipsius beneficio pecunia dabitur. Hæc siue ars, siue artis expers exercitatio quædam sit, danda opera est ne in nostra ciuitate aditum habeat, sed legum uerita conditorem, nihil aduersus leges proferat: & aliò profecta uires suas ostendat. Si quis uero non pareat, hac lege deterreatur. Si quis iustitiæ uires in animis iudicum in contrarium uertere conatur, ac preter opportunitatem multa litigia mouet, aut mouentibus adest: agat in eum quicunque uoluerit, male agendi, aut inique defendendi crimine, iudiciumq; huiusmodi apud electos iudices agitetur. Et si damnatus fuerit, discutiatur utrum auaritia an ambitiosa quadam contentione id fecerit. Ac si contentione, certum ipsi iudices tempus præscribant, in quo neque pro se, neque pro alio ullam agat dicat'ue causam. Sin autem auaritia, peregrinus quidem à regione, nunquam rediturus abito, & si redierit, moriturus. Ciuis autem si auaritia fecisse id deprehendatur, quoniam pecuniam tanti fecerit, omnino moriatur. Quòd si ambitiosa contentione bis tale quid fecisse iudicatus fuerit, idipsum supplicium subeat.

Aduersus rabulas & corruptos auaritia caussidicos

ARGVMENTVM MARSILII FICINI IN DIALOGum duodecimum De legibus.

PLATO *diuinus in omnibus legum dialogis, diuini operis similitudine, ideoq; numero duodenario delectatus, nimirum duodecimum dialogum ita communem legum arcam esse uoluit, quemadmodum duodecimus mundi circulus commune stellarum est firmamentum. Et quemadmodum siquis circu'um duodecimum penetrauerit, perfectionem felicitatemq; animæ statim inueniet, immo etiam consequetur: sic Plato ultra librum duodecimum progressurus, non tam leges quàm beatam animæ perfectionem legibus acquisitam in* Epinomide *demonstrabit. In superioribus quidem libris leges partim ad officia publica, partim ad priuata negocia pertinent, partim ad urbana, partim ad externa, siue in pace, siue in bello. In duodecimo uero, omnes quodammodo congregantur ad omnia pertinentes, non leges inquam singulæ, sed nonnullæ ex quolibet genere singularum. Additur legibus id quod maximum est, ratio uidelicet & conseruatrix legum & emendatrix. Additur magistratibus id quoque quod maximum: ratio uidelicet repetundarum referendarumq; rationum, non aliter publicis magistratuum officijs præposita, quàm priuatis actionibus animorum, conscientiæ ipsius examen. Hoc uique examine tum priuato omnis animorum salus, tum publico ciuitatis salus uniuersa consistit. Atque id est compendiarium duodecimi argumentum. At quoniam mox in principio, & in sequentibus, & sæpe in antecedentibus deorum commemorat filios, atq; tum deos alios aliorum, tum homines deorum filios nuncupat, meminisse oportet duobus modis apud* Platonem *deos deorum filios esse, duobus quoque modis homines filios esse deorum. Primo quidem, ut* Timæus *docet, omnes sphærarum mundi rectores, siue ipsi sphærarum animi, siue dæmones citra sphæras, siue intellectus angelici ultra sphæras, filij sunt omnipotentis* Dei, *tanquam uoluntate ipsius benefica procreati. Deinde in quolibet horum trium genere, inferiores superiorum filij ideo nuncupantur, quia à superioribus continue radios formasq; suscipientes, quodammodo inde formantur, & illis quasi patribus obsequundare uidentur. Homines similiter geniti dicuntur à superis, uel quoniam ab initio rerum è terræ uisceribus superorum fomento in lucem editi fuerint: uel quoniam nonnulli quotidie superorum inspiratione uehementer afflati, mox ex humana solitaq; affectione, in diuinum quendam uitæ statum quasi renati diuinitus transferuntur. Quo quidem in gradu & pios philosophos, & philosophicos principes sæpenumero collocat. Quod autem statim in principio libri* Iouem Mercuriumq; *legatis nuncijsq; præponit, intelligendum est primo quidem, & per* Iouem, *deum architectum mundi, & per* Mercurium, *omnem numerum angelorum: deinde per* Iouem *rursus planetam secundum imperatorum legumq; significatorem, per* Mercurium *uero planetam alium interpretationis expeditionisq; omnis significatorem. Significatores dico planetas. Quoniã ut testatur* Timæus, *&* Plotinus *disputat, pla*

netæ cœlestiaq; omnia significant utcunq; possunt & nunciant: quæ uel superi iamiam facturi sint, uel nos interdum quidem facturi, sæpe uero passuri. Detestatur mox poetas, qui scelera hominum transferentes in superos, & contra diuinitatem impie deliquerunt, & malo superorum exemplo hominibus grauiter nocuerunt. Præterea furta, cæteraq; facinora ex intentione peccãtis & habitu uel sanabili uel insanabili, magis quàm ab affectu putat esse censenda. Præcipit inter militiæ leges, quod & in omni uita omnium optimum arbitratur: ut nemo cognoscat quid sit sibi tantum uiuere, uel seorsum ab alijs quicquam agere, sed ad prudẽtis superiorisq; nutum, & ad cõmunem usum singuli singulas dirigant actiones. Docet iudices ne uel sponte uel etiam coacti præter ius sententiam ferãt. Iudiciũ enim ipsum ex antiquorum sententia, præcipue Orphei & Hesiodi, esse uirginem quandam pudicam. Pudori autem atq; iudicio in primis odio esse mendacium. Deam uero iudicij præsidem, diuinam esse existimant prouidentiam, humanis iudicibus uenerandam. Post hæc ubi damnat eos qui turpiter arma proiecerũt, & illos insuper belli duces qui eos sub signis suis iterum militaturos recipiunt: denarium minarum numerum hic à nobis translatum, leges alicubi millenarium. Paulo post reipub. nodum esse asserit repetundarum iudicium rationum, ut nullus in re pub. iudex sit absq; iudice. Alioquin per solutam iudicandi licentiam, primo quidem iustitiam perituram, deinde ciuitatem amissa iustitia uelut anima morituram. Templum uero Solis atq; Apollinis intelligit ædem nõ solum planetæ animæq; solari, sed multo magis summi boni luci, cuius imago sol est, dedicatam. Audies ex absentia religionis in iudicijs peccata cõmitti. Sed impiorum omnium pessimos esse, qui precibus hostijsq; ita deum placaturos se confidunt, ut ob hanc confidentiam impune sibi liceat grandem pecuniam extorquere. Tradit cautissimas post hæc leges de peregrinis excipiendis, peregrinationeq; ciuium, ne uel mores ciuium aliena & inconsiderata cõsuetudine confundantur, uel alienorum peritia reip. desit. Notabis hic paucis quoq; nõnullis diuinam quandam uim inesse, per quam discernãt captus ingeniorum. Quod quidem ostendit diuinitatem quandam non solum à nobis acquiri, sed ut ita loquar, innasci. Præcipit non esse paruifaciendum, utrum probus an improbus uidearis. Sed existimationem quoq; uirtutis quærendam esse, & ipsa duntaxat uirtute quærendam. Commemorat diuinos nonnunquam uiros uel in ipsa plebe & in ciuitatibus male gubernatis existere. Post hæc de actione causarũ, accusatione, defensione, appellatione, fideiussione, proscriptione, cæterisq; huiusmodi tractat multa. Miscet & his sua quadã opportunitate quæ donaria uel simulacra dicãda numinibus. quæ quidem symbolica Pythagoreo ritu traditio est. Terram inquit & Vestam deorum omnium habitationem sacram existere. Quod Vestam adiunxit, significauit sub Terræ huius nomine altius intelligi debere, & terram hanc elementalem, & terram lunarem, & terram postremo stelliferam. Item tres terrarum trium animas, tresq; angelos. Memẽto uero apud antiquos quicquid in uniuerso est efficax ad formandũ atq; mouẽdum, metaphoricè ignem dici. Item quicquid usquã facillime est formabile, dici aerem. Quod autem purgatorium, aquã: quod solidum uel stabile & consistens, terram cognominari. Talis quidem natura ob qualitatẽ uel densam uel consistentem, & hic & in luna & in firmamento terra à Platonicis nũcupatur. Cui ergo mirum sit terram deorum omnium habitationem sacram existere: si tribus terrarum trium terminis comprehenditur uniuersum? Cumq; sacratã ab initio dijs esse dixerit: uetat iterum consecrari, admonens, ne confidas deo quicquam quod nõ prius ipsius dei sit, offerre te possè. Ex auro quoq; uel argento statuas fieri uetat, ne cõfidamus magno horum precio nos grandia scelera purgaturos. Ex ebore rursus prohibet, cũ ab anima scilicet sensuali fuerit destitutum, ne absq; sensu id est uigilantia & animaduersione operemur in sacris. Aes etiam & ferrum respuit, culpans uidelicet bellica instrumenta. Animo enim intra se & alijs dissidente, frustra sacrificia operamur. Recipit deniq; lignum atq; lapidem, ex quibus deorum simulacra fiant. In lapide quidem commendans habilitatem mentis in sacris: in ligno uero ignis escam, id est flagrantiam animi, qui in diuinis facile accendatur. Iubet ex uno siue lapide siue ligno imagines integras fabricari, simplicitatem in primis integritatemq; commendans. Neq; uero silentio prætermittendum est, legatos in superioribus ad quatuor oracula missos fuisse, ut cognosceremus deum omnium auctorem, omnibus æque mundi partibus prouidere: quæ per quatuor quasi angulos designantur, orientis, occidentis, septentrionis, meridieiq; nomine: & quocunque ritu colatur deus, modo pura mente gratiaq; sui colatur, acceptum quodammodo esse deo. Sed de his alibi diligentius. Inter hæc uetat illos qui patriæ aliqua in re ministrãt, accipere munera. Agit & de tributis. Ait nihil melius à quoquam disci posse, quàm id quo ipse fiat melior. Ait legem esse rem mirandam atq; diuinam, nomenq; ab ipsa mẽte apud Græcos habere: à mẽte inquam tum diuina, uelut patre: tum humana, uelut matre. Legem uero sequi uult iudicium. Quæ quidem duo humanorum bonorum maxima sint. Sed hic redit in mentem, quod in fine undecimi, bona inquit nostra plerunq; à quibusdam suis calamitatib. inquinari. Et legis quidem calamitatẽ alibi esse inquit magistratus ipsius improbitatem. Calamitatẽ uero iudicij iudicialisq; disceptationis ibi appellauit peritiam quandam causidicam: quæ nulla iuris habita ratione, sed auaritiæ ambitionisq; studio omnem absq; delectu causam accipit defendendam. Quam ueluti reipublicæ pestem præ cæteris detestatur. Post hæc ubi funeribus imponit leges, hominem ipsum præcipue uult substantiã ipsam animæ rationalis haberi: corpus autem hominis huius simulacrum, & ut alibi nominat, umbram. Quidnam homo in nobis sit, quid animal, ex Timæo, & Alcibiade, & Plotino cognoscitur: quod quidem in Theologia latius disputamus. Vbi con

cludi

cludit hominem quidem esse animæ rationalis substantiam, ultra rationem, habentem quoq; sensum quendam intimum, impatibilem, & communem. Animal uero compositum quiddam ex figurato corpore, atq; ex quodam uitæ uestigio impresso ab anima. In quo quidem uestigio impressus quoq; sit sensus, secundus à sensu primo, iam per instrumenta uaria distributus atq; patibilis. Id quidem nõnullis quoque apostoli Pauli dictis maxime consonare uidetur. Quando uero animam inquit ad alios deos abire, rationem suorum operum reddituram, alios deos nominat, mentes angelicas extra corpora, qui alij dicuntur dij ultra sphærarum animas. Animæ siquidem nostræ his coniunctæ corporibus, nimirum sub animarum superiorum regno ponuntur, separatæ uero ad separatorũ iudiciũ transferuntur. Hactenus quidem leges condidit: sed frustra constitui leges ait, nisi de legum salute stabilitateq; cogitetur. Ergo ad harum stabilitatem cœtum quendam magistratuum mirabilem excogitabit. Sed ante cœtus eiusmodi creationem, de uiſatorum nonnihil attingit, utpote qui intelligat ad operis tanti salutem humanam hominum prudentiam non sufficere, si uis fatalis penitus aduersetur. In his profecto uidetur probare eos qui in ædificandis urbibus, condendis legibus, creandis magistratibus, imò & plantandis hominibus aduersam nimis siderum dispositionem diligenter euitant. De fato quidem alibi multa, quibus & hic consentanea hæc quàm opportune tam breuiter adducuntur. Fatum est immobilis quædam in anima mundi rerum mobilium dispositio. Fati uero instrumentũ est natura cœlestis. Sed materia in quam agit per instrumentum, est moles elemẽtorum. Tria uero nomina, Lachesim, Clotho, Atropon: tum quantum ad instrumentum, tum quantum ad materiam pertinet, accipit. Nam Lachesim nominare possumus firmamentum: in cuius stellis uires sortesq; inferiorum omnium continentur. Clotho uero planetarum cœtum in euoluendis rerum sortibus firmamento subministrantem. Atropon deniq; Saturnum præcipue, stabilitate sua euolutas in effectum sortes ineuitabiliter confirmantem. In materia quoq; fati ideo tres parcas connumeramus, quoniam uis fatalis per instrumentum cœleste elementis infusa, agit in materiam & formam atq; compositum. Item in essentiam & uirtutem & actionem. Item in principium mediumq; & finem. Quoniam uero non solum agit in corpora, uerumetiam eatenus in animos, quatenus afficiũtur corporibus, uel utuntur: idcirco Plato hic ait, Parcas tum corporum tum animorum legumq; prosperitatem posse seruare. Et quoniam mens natura sua utpote mentis diuinæ prouidentia quãdoq; freta, uel fatum superat, uel fato feliciter utitur: subiunxit ad ipsam uitæ tam publicæ quàm priuatæ salutem, coniungendum esse cum mente sensum, adeo ut sensus menti pareat & ministret. Similemq; huic copulæ quæ ex mente & uisu audituq; componitur, procreat cœtum quendam magistratuũ in rep. stabilitati legum prospicientem, qui finem ipsum primo prospiciat reipub. deinde quæ uiæ potissimum perducant ad finem: studeatq; omnino, ut singula in ciuitate siue priuatim siue publice fiant, una quadam ratione conducãt ad unum: cuncta quidem ad uirtutem dirigens, uirtutes uero cæteras ad prudentiam: hanc deniq; ad sapientiam, quam sub nomine mentis significat. Cuius quidem ratione una uirtutes omnes comprobandæ censentur, quatenus uidelicet conducunt ad sapientiam. quam etiam ea ratione probat, quòd unius diuini boni sit particeps. Asserit exquisitissimam rerum considerationem esse, quæ non solum multa, quatenus multa sunt conspicit, sed etiam quæ sit in cunctis natura una communis. Item à quo uno principio hanc habuerint. Rursus ad quem finem unum per hanc conducere possint. Absq; eiusmodi contemplatione, neminem posse uitam perfecte uel priuatam, uel publicam gubernare. Cum uero hæc speculatio ad philosophum, præsertim diuinum pertineat, non iniuria inter ciues in cœtu illo electissimo congregatos, ad diuinos philosophos rerum summam iudicat referendam. Diuinos inquam rerum diuinarum inspectores atq; cultores. Itaq; eos qui ad diuina uel inspicienda sunt hebetes, uel colenda sunt pigri, uel docenda inepti: ab amplissimis reipub. muneribus procul arcet. Mox uero probat ad firmã summæ diuinitatis fidem duo esse potissimum necessaria. Primum, ut sciamus genus ipsum rationalium animorum diuinũ esse, corporibusq; antiquius, quo moueantur sphæræ: & intra sphæras omnia generentur. Secundum, ut cogitemus genus mentiũ scilicet angelicarum, animorum genere esse præstantius. Et animas ob ipsam mentis participationem sphæras ordinate mouere. Siquis enim duo hæc nouerit, facile cognoscet, sicut mens animæ forma ordoq; est, ita diuinum bonũ esse tum mentis, tum animæ uitam atq; lumen. Hæc uero tria, scilicet diuinum bonum mentemq; & animam, Plato proculdubio pene in omnibus eius scriptis aut demonstrat aut innuit omnium esse principia. Quod quidem in epistola ad Dionysium obscurioribus uerbis inuoluit. Animam uero nostram corpore antiquiorem esse, si non placet tempore antiquiorem dicere, dic saltem dignitate præstantiorem: atq; ex eo priorem, quòd à principio corporibus superiori habet originem: ideoq; motũ in anima ex se locauit: in corpore uero ab anima. Et quia crescit in corpore mutabilitas, ait à mutabili animæ, corpus non actione tantum, sed etiam substantia mutabili dependere. Reprehendit & Anaxagoram, quòd cum inter mentem & corpora non posuerit animã, compulsus fuerit naturales effectus non ab intelligentia per animam, ut pars est, disponi: sed elementali potius natura contingere. Asserit uero hic, quemadmodum in Timæo atq; Phædone, omnia siue per mentes angelicas, siue per animas, siue per corpora fieri dicatur, præcipue uoluntate diuina boni gratia fieri.

Fatum

DIALOGVS DVODECIMVS DE LEGIBVS, VEL DE LEGVM LATIONE.

I LEGATVS aut præco falso quæ sibi commissa sunt nunciauerit, dicenda'ue tacuerit, uel rursus ab hostibus amicis'ue rediens quæ ab illis accepit, aliter quàm acceperit retulisse reperiatur, quasi Mercurij louisq; mandata legationesq; contra legem contempserit: in iudicium deferatur. Et iudices pro magnitudine rei quid pati dare'ue ipsum oporteat, si damnatus fuerit, statuant. Pecuniæ furtum illiberale profecto est: rapina uero turpissimum. Nullus autem filiorum Iouis aut ui aut dolo delectatus quicquam huiusmodi unquam fecit. Ideo nemo uel à poetis uel à fabulosis alijs hominibus ita decipiatur, ut credat si furto aut ui usus sit, nihil se turpe, sed quod dij quoque fecerint, commisisse. Nam nec uerum id, nec uerisimile est. Et qui præter legem horum alterum facit, is nec deus, nec deorum est filius. Hæc legumlatori magis quàm cunctis poetis cognoscenda sunt. Igitur quicunque huic nostro sermoni paruerit, felix est, & in posterum semper erit. Qui contrà fecerit, hac lege arcebitur. Siquis aliquid publicum furatus fuerit, siue paruũ, seu magnum id sit, pari supplicio puniatur. Nam qui rem paruam sustulit, & si minori ui quàm qui magnam rapuit, æqua tamen cupiditate furatus est. Et qui magnum aliquid inde remouit, ubi ipse non deposuerat, is omnino iniquus est. Lex igitur non furti paruitate alterum minus quàm alterum puniendum censet, sed eo forsitan interesse putat, quòd alter sit insanabilis, sanabilis alter. Si seruus aut peregrinus furti publici accusatus & condemnatus sit, tanquam sanari quodammodo posse uideatur, quid pati dare'ue debeat, iudicio statuatur. Ciuem autem ita educatum ut ipsi instituimus, siquis publicum aliquid furatum esse uel uiolasse conuicerit, siue in ipso furto & scelere, siue aliter quomodocunque deprehenderit, tanquam insanabilem mortis supplicio condemnamus. Militiæ gratia merito magnæ habentur deliberationes, & leges multæ condũtur. Sed illud omnium maximum est, nequis mas fœmina'ue sine magistro ac principe quicquam agat: nec ciuis cuiusquam animus siue ioco siue serio aliquid facere solus & suo duntaxat arbitratu consuescat: sed tam in bello quàm in pace ad principem magistratumq; semper respiciat, & eum quocunque sequatur: atque ita ad eius nutum suam uitam instituat, ut uel minima quæque ab eo gubernatus faciat: stet quum iubetur, & rursus iussus proficiscatur, exerceatur, lauetur, comedat, surgat nocte, custodiam agat: det signa, & uicissim accipiat: & in ipso prælio nec insequatur unquam, nec cedat, nisi princeps & magister significauerint. Et ut summatim dicam: nemo penitus cognoscat, quid sit seorsum ab alijs agere: sed simul semper communisq; quammaxime omnibus uita sit. Nihil enim hac re melius, nihil præstantius, nihil artificiosius unquam erit ad salutem & uictoriam bello acquirendam. Hoc ipsum etiam in pace ab ipsa pueritia seruent: assuescantq; alios ducere, & ab alijs duci. Soluta uero licentia è uita penitus expellatur, non hominum solum, sed etiam bestiarum quæ sub hominibus sunt. Omnes quoque choreæ ita ut bene geratur bellum celebrandæ sunt, atq; omnis dexteritas, facilitas, promptitudo eiusdem rei causa comparanda. Ob eandem causam consuescere debemus à cibo & potu abstinere, frigus æstumq; & cubilis duritiem pati: & in primis capitis pedumq; uirtutem alienis tegmentis non corrumpere: nec pileorum calceorumq; à generatione datorum naturam perdere. Nam extremitates hæ cum naturam conseruant suam, maximas toti corpori uires præbent: contrà uero contrarium. Et altera quidem uniuerso corpori maxime ministrat: altera totum ducit cum principales eius sensus omnes natura possideat, sed huiusmodi quidem laudes bellicosæ uitæ iuuenes audiant. Leges uero has: Militet quicunq; conscriptus est, aut parti alicui deputatus. Siquis uero propter ignauiam imperatore nõ permittente militare detrectet, ad principes belli cum redierit, accusetur. Iudicent autem qui militarunt omnes, seorsum quidem pedites, & equites seorsum, cæteriq; similiter. Pedites quippe ad pedites & equites similiter ad equites, cæteriq; singuli ad eiusdem sortis principes deferẽdi sunt. Vbi quicunq; damnatus fuerit, & in certamen postea quodcunque descendere, & alium neglectæ militiæ accusare prohibeatur. Præterea quid dare pati'ue ipsum oportet, iudices statuant. Sed desertæ militiæ iudicio peracto, peditum rursus equitumq; & aliorum

cœtus

cœtus à principibus habeantur,ut militaria his qui strenue se gesserunt,dona dentur.Iudicet autem de uictoria quisquis uelit inter ordinis sui participes,ita ut præteritorum certaminum nec coniecturas neq; testes adhibeat:sed eam quæ nuper gesta est pugnam dũtaxat consideret. Donentur deinde qui præclare certasse uidebuntur, corona ex frondibus arboris perpetuo uirentis conserta. Quam postea qui cõsecuti sunt in bellicosorum templis deorum utcunq; placuerit cum inscriptione tituloq; suspendant ut testimonium uirtutis sit diuturnum. Secundo quoq; ac tertio loco declarati sic faciant. Siquis autem in militiã profectus, antequàm principes dimiserint, ab exercitu abierit,apud eosdem iudices hic derelicti ordinis accusetur, apud quos & ille superior neglectæ militiæ accusatus est:& damnatus similiter puniatur. Cauere autem pro uiribus debet quisquis aliquem iudicaturus est, ne sponte aut inuitus supplicium mulctam'ue falso & non merito inferat: iudicium enim uirgo quædam pudica esse uere dicitur. Pudori autem atq; iudicio secundum naturam odio mendacium est. Quamobrem cum in alijs omnibus, tum maxime in bellicorum armorum proiectione cauẽdum est, ne deam iudicij præsidem offendamus: nequis necessarias armorum abiectiones quasi turpes per ignorantiam arbitratus,aliquẽ pœna indignum immerito puniat. Arduum quidem est hæc distinguere. Oportet tamen ut lex distinguere per singulas partes conetur. Fabula igitur ad hæc utatur. Si absq; armis semimortuus ad tentoria Patroclus fuisset delatus, quod pluribus accidit: & arma quæ à dijs,ut poeta dicit,in dotem Thetidi data fuerant ab Hectore rapta fuissent:utrum Menœtiades quasi arma abiecerit,à detractoribus uituperandus fuerit. Præterea siqui ab alto præcipitarunt,aut in mari,aut in tempestatis aquarumq; colluuione, aut in alijs huiuscemodi permultis, quæ ad purgandam ignauiæ suspitionem afferri possunt, coacti arma amiserint:erunt ne uituperandi? Danda uero opera est:ut maius grauiusq; malum pro uiribus à contrario secernamus. In ipsa igitur uituperatione, uocabulorum ipsorum prolatio differentiam quãdam ostendit. Nam sicuti abiector non de omnibus merito dicitur: armorum uero amissor de omnibus:nec similiter qui ui amisit,& qui sponte abiecit,sicuti abiector,est iudicandus. Omnino enim undiq; differunt. Sic igitur sanciamus. Siquis ab hostibus circumuentus cum armatus esset:non defendit se uersus ad eos,sed arma sponte dimisit,aut abiecit:turpemq; uitam uelocitate comparare sibi maluit,q; fortitudine honestam felicemq; mortem, de huiusmodi armorum proiectione iudicium habeatur, de superiori uero nullũ. Mali enim ignauiq; semper puniendi sunt,ut meliores fortioresq; euadant. Infortunati uero,minime,Nihil enim proficitur. Sed quenam abiectionis armorum damnato & à uirili fortitudine degeneranti pœna congrua erit? præsertim cum impossibile sit huiusmodi in contrarium commutari, ut Ceneum Thessalum ferunt diuina quadam ui in naturam uiri ex fœmina commutatum. Abiectori enim armorum contrarium maxime conueniret,ut in mulierem ex uiro translatus sic puniatur. Nunc uero quoniam id fieri non potest:proximum aliquid excogitemus,ut postquàm ille usqueadeo uiuendi cupidus est, deinceps nullum periculum subeat, sed reliquam uitam & quidem quam longissimam improbus & cum dedecore uiuat. Hæc igitur lex sit. Eo qui arma turpiter proiecisse damnatus est,nec imperator neq; præfectus aliquis pro milite unquam utatur, nec in aciem recipiat. Si contrà fecerit, rationum referendarum iudex id cognoscat: & si maximi census sit,decem minis:si secundi,quinq;,si tertij tribus,si quarti,una ipsum condemnet. Proiectionis autem damnatus non solum ob naturæ eius ignauiam à uirilibus periculis arceatur,sed etiam si maximi census est decem similiter mulctetur minis: si secundi,quinq;:tribus si tertij:una uero,si quarti. De repetendis autem rationibus quas magistratus annui sorte creati,uel plurium etiam annorum consilio quodam delecti referre debent,quid dicemus? Quis enim sufficiens repetundarum iudex erit, siquis magistratus rerum pondere pressus, dixerit fecerit'ue suo aliquid indignum principatu? Difficile inuentu hoc est. Nam cum delecti magistratus uirtute alios antecellant,quo pacto præstantiorem eis inueniemus? Et tamen diuini aliqui uiri rationum referendarum exactores & iudices nobis quærendi sunt. Sic enim se res habet. Multæ occasiones soluẽdæ reip. quemadmodũ nauis aut animalis cuiusdã esse uidẽtur. Quarum licet una natura sit ubiq; diffusa,eas tamen intentiones,fulcimentaq;,& neruorum extensiones, multisq; alijs nominibus appellamus. Sed hæc tam salutis quàm euersionis Reipub. occasio non minima est

Repetundarum

ma est. Nam si iudices qui gesti magistratus rationem exigunt, uirtute magistratibus præstent, atq; ita id fiat, ut nemo iure conqueri possit, uniuersa sic regio feliciter ciuitasq; florebit. Sin aliter iudicium repetundarum processerit, tunc eo iudicio soluto, quo in unum ciuilia omnia uinciuntur, omnes magistratus, alius ab alio distrahuntur: ipsiq; ex uno multi iam facti, ex una multiplicem ciuitatem efficiunt. hinc plena seditione cito omnia euertuntur. Quare exactores rationum oportet in omni uirtutum genere cunctis excellere. Hoc igitur modo ipsorum generationem machinemur, Singulis annis post æstiuale solstitium ad locum Soli atq; Apollini communiter dedicatum ciuitas uniuersa conueniat, tres uiros electuri, quem unusquisq; meliorem se solo excepto iudicet: qui non pauciores quàm quinquaginta natus sit annos. Electorum deinde dimidiam partem, qui à pluribus prælati fuerint, si pares sunt anteponant: sin uero impares sint uno excepto cui pauciora suffragia contigerunt dimidiam similiter reliquorum partem accipiant, suffragiorum numero præiudicãtes, Quod si ęqualia numero suffragia multis fuerint, dimidiumq; numerum auxerint, iunior postponatur. Acceptisq; alijs rursum ferantur suffragia, quousq; tres inæquales obtineant. At si omnibus his uel duobus æqualia suffragia sint, bonæ iam fortunæ res committatur: sorte hi discernantur. Eum qui suffragijs superat, rursumq; secundo loco & tertio declaratum, corona ex semper uirentis arboris fronde contexta coronet. Datis præmijs præconio declarent, quemadmodum Magnesiorum ciuitas rursus deo duce nacta salutem, ciues eius tres omnium optimos, Soli & Apollini communes primitias prisca lege quatenus iudicium secuturi sunt consecrat. Qui primo anno duodecim repetundarum rationum examinatores constituant. Idq; faciant donec singulis septuagesimusquintus annus exactus sit, deinde singulis annis tres semper addantur. Hi magistratus omnes in partes duodecim distributos omni libera examinatione iudicaturi, diligenter obseruent. Habitent autem tempore quo rationes ipsis redduntur, in loco ubi electi fuerint, Soli atq; Apollini dedicato. Et tum per se solum quemlibet, tum communiter omnibus diligenter perquisitis, de singulis magistratibus publice perscribant, quid pati eos dareue ex repetundarum iudicum sententia deceat. Ac siquis magistratus horum iudicio non recte damnatum esse queritur, ad electum iudicium repetundarum iudices deferat. & si euaserit, accuset eos si uelit. sinautem ibi quoq; damnetur, atq; antea ab ipsis repetundarum iudicibus morte fuerit condemnatus, quemadmodum necessitas exigit moriatur. Quod si ea mulcta ab illis damnatus fuerit, quæ dupla ab ipso persolui potest, duplam persoluat. Sed iam audiendum est, quæ horum de repetundis sententiæ, & quomodo ferendæ sint. His igitur qui totius ciuitatis consensu omnibus præpositi sunt, donec uixerint primi consessus semper in omnibus solennitatibus præbeantur. Et quandocunq; ad communia græcorum spectacula sacrificiaq; mitti iudices ac præsides aliquos à ciuitate necesse est, ex istis mittantur. Hi soli in ciuitate, corona laurea coronentur, hi Solis & Apollinis sacerdotes sint. Pontifex etiam summus singulis annis ex his ille sit, qui superiori anno cæteris excelluisse sacerdotibus iudicabitur. horum nominibus quousq; ciuitas habitatur tempora distinguantur. Defunctis autem funera & sepulchra excellentius quàm cæteris ciuibus fiant. Indumenta quælibet alba sint. luctus ploratusq; absit. Chori quoq; duo, unus puellarum quindecim, alter totidem puerorum, feretro undiq; circũdato uicissim sacerdotem carminibus laudent, felicitatemq; eius per totam diem decantent. Mane uerò ad monumentum feretrũ iuniores ferant, qui gymnasiis operã impẽdunt, quos defuncti hominis propinquiores delegerint. primiq; cælibes quasi ad pugnam armati præcedant, cum equis equites, & cum leuibus armis pedites, cæteriq; similiter. Pueri uero ante feretrum, patrium cantum concinant, & puellæ post eos, ac mulieres iam effœtæ sequantur. Postremo utriusq; generis antistites quamuis ab alijs monumentis arceantur, tamen si Pythius quoq; confirmauerit, ad hoc sepulchrum quasi purum quiddam sit, nil prohibet deuenire. Monumentum huic sub terra sit fornix quædam longior ex durissimis pulchrisq; lapidibus, ubi lapidei lectuli utrinq; sint, hic beatum illum sepeliant, arboresq; in circuitu plantent, una excepta solummodo parte, ut hoc sepulchrum augeri possit. deinde singulis annis musico, gymnico, equestriq; certamine hos uiros honorent. Hæc præmia illis reddantur, quorum de relatis rationibus iudicia, damnata non sunt. Siquis autem horum iudicio confidens quo

prælatus

prælatus fuit, naturæ humanæ fragilem conditionem detexerit, lapsus uidelicet in errorem postq̃ egregius habitus est, sanciatur lege, ut à uolente quolibet accusetur. Iudiciumq̃ de ipso sic agatur. Primo legũ custodes adsint, deinde accusati ipsius collegæ, electi præterea iudicij iudices. Adducat autem accusator, indignum esse illum qui accusatur, & magistratu & magistratus præmijs. Si ergo damnatur, magistratu, sepulchro, cæterisq̃ illi magistratui competentib us præmijs priuetur. Sin uero accusator quintam suffragiorum partem nõ habuerit, qui primi census est XII. qui secundi, octo: qui tertij, sex: qui quarti, duas minas persoluat. Magna autem in iudicando admiratione dignum fuisse Rhadamãthum uideo. Ille siquidem perspiciebat, in illis temporibus deos esse, omnes uno ore homines confiteri. neq̃ id iniuria, cum multi illis tempoibus ex dijs progeniti essent, quorũ in numero ipse etiam habebatur. Itaq̃ uidetur putasse dijs non hominibus esse iudicia cõmittenda. Quocirca simpliciter uelociterq̃ iudicia peragebat. Nam iureiurando in singulis causis à litigantibus requisito, cito simul ac tuto iudicare solebat. Nunc uero alij deos esse negant, alij res humanas curare non putant, plurimi uero & pessimi uilibus hostijs multisq̃ blanditijs ita conciliari sibi eos existimant, ut impune liceat grandem pecuniam extorquere. Quocirca Rhadamanthi iudicandiq̃ modus ille his hominibus minime congruit. Nam cum opiniones hominũ de dijs mutatæ sint, leges quoq̃ commutandæ sunt. Itaq̃ prudens legislator in iudiciorũ executione iusiurandum litigantium prohibebit, ut tam accusatoris intentio q̃ defensoris deprecatio sine iureiurando in iudicijs conscribatur. Nam si iurandi licentia in ciuitate cuiq̃ dabitur, ubi plura ad iudices quotidie deferũtur, omnes pene perituri erunt, præsertim qui præsentibus conuiuijs, aliaq̃ consuetudine ac priuata necessitudine coniuncti sunt. Lege igitur statuatur, iudicaturum iudicem iurare, atq̃ eos etiam qui reip. magistratus suffragijs constituent. Choreę quoq̃ iudicẽ, & omnis musicæ, ac gymnicorum etiam equestriumq̃ munerũ in certamine pręsides atq̃ datores: & summatim in quibuscunq̃ secundum hominum opinionem nulli emolumẽto periurium sit. In quibus autem utilitatem ex periurio aliquis assequitur, ea sine iureiurando iudicentur. Et qui iudicaturi sunt nullo modo litigantes permittant aut iurare persuadendi causa, aut sibi genericq̃ suo imprecari, aut turpiter supplicare, aut commiseratione muliebriter uti: sed quod iustum putant, mansuete doceant, & docentem audiant. quod si ab his aberrat, ad rem à magistratu reducatur. Peregrinis autem inter se litiga ntibus, quemadmodum nunc si uelint, iurare liceat. Nam cum in ciuitate cõsenescere non debeant, non formidandum ne alios corrumpant. Eodem autem modo inter liberos homines executio iudicij fiat, siquis liber ciuitati non ob temperat in ijs quæ nec uerberibus nec uinculis nec morte plectuntur. Ac siquis ad choream uel ad pompam celebrandam non uenit, uel aliam huiuscemodi rem communem, ut ad ministerium sacrificij pacisq̃ sacra, uel belli, tributum non contulit: in his omnibus quamprimum damnum restituatur, aut pignus cui ciuitas lexq̃ commiserit, deferatur, exactoq̃ tempore pignore uendito pecunia in ærarium conferatur. Quod si maiore mulcta opus est, magistratus singuli pertinaces homines in iudicium uocent, & debita mulcta imposita legibus parere compellant. Sed ciuitati quæ colligendæ pecuniæ operam non dat, & sola ex agricultura pecunias habet, cum neq̃ mercaturæ neq̃ peregrinationibus uacet, neq̃ peregrinos aliunde suscipiat, deliberare necesse est quid faciendum sit. Quare legislator suadendo primum ita pro uiribus consulat. Solet gentium diuersarum commixtio uarios mores confundere, & peregrinorum cum peregrinis consuetudo plurima innouare. Quod ciuitati bene rectis q̃ legibus institutæ maxime omnium nocet. In ciuitatibus autem male institutis nihil refert, si tam senes quàm iuuenes pro arbitrio, & aliò peregrinentur, & aliunde peregrinos suscipiant. Contrà uero nullos unquam recedere aduenas, nec aliò ipsos proficisci, tum impossibile est, tum crudele atq̃ superbum cæteris hominibus uideatur necesse est, qui ciuitatem turpi uocabulo notent, peregrinorum hostem & difficilem atq̃ inhumanam appellantes. Non o portet autem unquam paruifacere, utrum probus an improbus alijs uidearis. Multi enim quamuis uirtutis expertes sint, qui tamen probi sint, qui improbi, iudicant. Nam prauis quoq̃ hominibus diuina quædam conijciendi uis inest, per quam multi uel pessimi recte tum opinione tum uerbis à melioribus deteriores distinguant. Quocirca utiliter ciuitatibus præcipitur, ut bonam apud multos existimationem non par uipendant

Iuramẽtum quãdo offerendum

Causa quomodo dicẽda

uipendant. Maximum ſanè atq; rectiſsimum eſt, ut cum ſis probus, ita gloriam quæras, aliter minime, ſi modo perfectus uir futurus es. Quapropter Cretenſis quoq; ciuitas iſta conari debet, ut quamoptimam uirtutis exiſtimationem apud cæteros homines conſequatur. Maxima uero ſpes eſt eam ratione uiuentem, merito Solem cæterosq; deos cum alijs ciuitatibus regionibusq; bene gubernatis uiſuram eſſe. Sic igitur de peregrinatione aliò & de peregrinorũ receptione faciendum eſt. Ei primum qui pauciores annos quàm quadraginta natus eſt, nullo modo peregrinari liceat. priuato quoq; nemini liceat. publice autem præconibus, legatis, atq; exploratoribus liceat. Profecto uero extra regionem ad gerendum bellum, ciuilis peregrinatio putanda non eſt. Ad Pythium uero Apollinem, Ad Iouem Olympicum, Nemeam etiam & Iſthmum mittendi ſunt aliqui, per quos ſacrificia ludosq; his dijs ciuitas noſtra communiter conferat. Mittantur autem pro uiribus plurimi, pulcherrimi, optimi, qui in ſacris pertinẽtibusq; ad pacẽ communionibus ciuitati ſuæ honorem & gloriam bellicæ gloriæ reſpondentem comparent. Cumq; redierint, iuniores doceant, ciuiles aliorum inſtitutiones ſuis multo poſteriores eſſe. Spectatores quoq; alios qui otio abundantes aliorũ res hominum conſiderare cupiunt, ex legum cuſtodũ inſtituto lex nulla prohibeat. Nam ciuitas bonorũ malorum'ue hominum ignara, & externæ conſuetudinis expers, nunquã ſatis humana atq; perfecta eſſe poteſt, nec leges ſeruare moribus & conſuetudine ſolum, niſi etiam notitia legũ prudentior fiat. Exiſtunt uel in uulgo & multitudine homines quidam diuini quamuis pauci, attamen digni quibuſcum cõſuetudinem habeas. hi non magis in bene gubernatis ciuitatibus quàm in alijs oriuntur. Quicunq; igitur in ciuitate recte gubernata incorruptus erit, horum ueſtigia à patria profectus, terra mariq; ſequetur, ut tandẽ reuerſus, legũ patriæ alias probet, alias ſiqua in re deficiunt, corrigat. Quippe ſine inſpectione inueſtigationeq; nunquam optime ciuitas permanebit, neq; etiam ſi male inueſtigetur. CLIN. Quomodo hæc utraq; fient? ATH. Hoc certe pacto. Primo ſpectator huiuſmodi annos plures quàm quinquaginta natus ſit: deinde cum in cæteris, tum maxime in bello probatus, ſi modo legum cuſtodum exemplum in alijs ciuitatibus ſit relicturus. Is ultra ſexageſimum annum non amplius uagetur. Sed citra decimum annum quando uoluerit domum reuerſus eorum ineat cœtum qui leges examinant. Hic cœtus è iunioribus atq; ſenioribus conſtet, quotidieq; mane donec ſol oriatur, conueniant: primum de ſacerdotibus qui tanquam cæteris excellentiores muneribus affecti ſunt, deinde decem de legum cuſtodibus ſeniores, poſtremo diſciplinæ uniuerſæ cenſor, qui magiſtratum hunc gerit, & qui iam exegerunt. Nec ullus iſtorum ſolus, ſed cum iuniore aliquo quem delegerit à trigeſimo ad quadrageſimum annum nato. hi de legibus ſemper & de Repub. diſſerant, conferantq; inuicem ſiquid de his excellens audierint. De diſciplinis etiam ad id conducentibus colloquantur, quas qui ſciunt, facilius, qui neſciunt, difficilius legum intentionem intellecturi ſunt. Quæ uero ex his ſeniores probauerint, magno ſtudio iuniores perdiſcant. Quod ſiquis iunior adductus indignus uidebitur, totus cœtus ei exprobret, qui adduxit. Iuuenes autem qui ſe in his recte geſſerunt, tota ciuitas honoret atq; conſeruet. Sed ſi peiores alijs ſe reddunt, maiori quàm alij dedecore afficiantur. Ad hunc cœtum qui aliorum leges & mores inſpexit, ilico profectus, ſiquid de ferendis legibus aut diſciplina aut educatione apud alios reperit, exponat. ſiquid etiam ipſe inuenit, cœtui uniuerſo declaret. Qui ſi nec peior reuertiſſe uidebitur, laudetur, quia quod potuit, libenter effecit. Sin multo melior, & uiuus magnis afficiator honoribus, & defunctum cœtus omnis decoret. At ſi corruptus redijſſe uidebitur, cum ſe ſapientem eſſe ſimulet, cum nemine iuniore uel ſeniore audeat ſe miſcere. Hic ſi magiſtratibus paret, priuatus uiuat. Sinautem contra magiſtratuum uoluntatem de diſciplina legibusq; ciuilibus diſputare condemnatus in iudicio fuerit, moriatur. Et ſi cum in iudicium deduci iure debuerit, à nullo magiſtratuum ſit adductus, quando de muneribus poſtea decernitur, opprobrio hæc res magiſtratibus ſit.

Peregrinationes

Atq; aliò quidem profecturus, huiuſmodi eſſe & ita peregrinari debet. Sed & aduenæ benigne ſuſcipiendi ſunt. Quatuor autem peregrinorum genera ſunt, de quibus faciendа mentio eſt. Primum eorum qui ſemper æſtiuales ſunt, & quaſi aues per mare ut plurimum acquirendæ pecuniæ graria, æſtatis tempore ad alias deuolant ciuitates. hos foro, portubus, publicisq; domibus extra urbem in ipſis ſuburbijs magiſtratus

Peregrinãtium genera

locis

locis illis præfecti ſuſcipiãt, obſeruantes nequis eorum noui aliquid faciat. Iudicia etiam illic eis iuſte reddantur, ita ut nihilo plus q̃ neceſſitas cogat, cum ijs familiaritas habeat̃. Alterum eſt eorum qui ſpectaturi ueniunt, & ciuitatis muſas illic audituri. hi oẽs diuerſoria iuxta templa habeant, quæ ſuſcipiendis hoſpitibus cõmodiſſima ſint. Sacerdotes uero & æditui curam ipſorum habeant, ut iucunde poſſint ſufficienti tempore permanere, & uidere, audireq̃ illa quorum gratia uenerunt, & tandem ſine detrimento & ſuo & aliorum recedere. Quod ſiquis eorũ iniuriã cuiquã intulerit, aut affectus iniuria ſit, uſq̃ ad drachmas quinquaginta ſacerdotes cognoſcant. Crimina uero maiora ad curatores rerum uænalium deferantur. Tertium peregrinorũ genus publice ſuſcipiendum eſt, cũ aliunde quiſpiã publica cauſa miſſus aduenerit. hunc imperatores, magiſtri equitum, tribuni militũ ſoli ſuſcipiant. Et is apud quem diuertit, cum principibus conſilij curã huius habeat. Quartum genus rariſſimum eſt. Accedere tamen aliunde aliquis poterit ſpectatoribus noſtris altera parte reſpondens. hic ita recipietur: primo ſi quinquaginta annos impleuerit, deinde ſi ea mente uenerit, ut uel conſideret quæ apud alios præclara habentur, uel ſua doceat. hic ſanè diuitum ſapientumq̃ ianuas iniuſſus adeat, cum ipſe huiuſmodi ſit, & quaſi hoſpes diſciplinæ prefecti domũ recte petat, non dubitans hoſpitalem eam propter uirtutis coniunctionem ſibi futuram. Cumq̃ ab alijs didicerit atq̃ docuerit quæ diſcenda docendaq̃ putauit, honore ſibi congruo muneribusq̃ affectus, ut ab amicis amicus abeat. His legibus peregrinos peregrinasq̃ ſuſcipiamus, noſtrosq̃ ſimiliter emittamus, hoſpitalem ueriti louem. Non enim eſu & hoſtijs, quemadmodum apud Nilum fit, peregrini pellendi ſunt: nec atroci edicto à finibus noſtris arcendi. Fideiuſſor quilibet, palàm fideiubeat, totumq̃ negotium conſcriptum coram tribus nec pauciori-bus teſtibus fateatur, ſi citra mille drachmas fideiuſſio fiat: ſin ultra mille, quinq̃ ad minus teſtes adhibeantur. Fideiuſſor autem ſit qui prius uendidit, eius de quo an iure poſſit uendere dubitatur: atq̃ eius qui uidetur minus ad promiſſa ſufficere: ſimiliterq̃ tam qui præuendit quàm qui uendit tanquam obnoxius iudicio ſubijciantur. Siquis in domo alterius querere quippiam tanquam ſuum uelit, is primo iureiurando affirmet ſperare quod quærit, ibi ſe inuenturum: deinde nudus aut interula indutus ingrediatur præcinctus, præbeaturq̃ ipſi domus, & ſupellectilia ſignata ſimul & non ſignata. Quod ſiquis ſcrutari uolentem non permiſerit, qui prohibitus eſt, precio amiſſæ rei ſtatuto accuſet eum qui ipſum depulit, & ille ſi damnatus fuerit duplum reſtituat. Si dñs ipſius domus abfuerit, non ſignata ſolummodo à præſentibus præbeãtur: ſignata uero ipſe quoq̃ obſignet, & cuſtodem ad quinq̃ dies relinquat. Quo in tempore ſi patronus non uenerit, ædilibus ſecũ acceptis obſignata reſignet, & cum ante oculos domeſticoum & ædilium quæſierit, rurſus obſignet. In rebus ambiguis ſpatium temporis ad præſcriptionem determinandũ eſt. De domibus quidem & agris nulla hac ratione diſceptatio erit. Aliarum uero rerum ſi qua à quoquam habetur, isq̃ in urbe, foro, ſacris, aperte anno integro re illa uſus fuerit, atque hunc non occuluiſſe conſtet: nec quiſquam interea quamuis quærens eam exegerit, nemini liceat deinde rem illam quaſi ſuam repoſcere. Verum ſi non in urbe, ſed in agris manifeſte utatur: nec in annis quinq̃ rei dñs cõpertus ſit, quinquennio exacto repeti nequeant. Sin uero in urbe domi utatur, ad triennium uſq̃ apprehendere poſſit qui amiſit. In agris autem ſi occulte habet, uſq̃ ad decennium. Sin extra regionem, ſemper quandocunq̃ inuenerit, apprehendat. Quando aliquis ui eum qui litigat ſeu teſtes uenire in iudicium prohibet, ſi ſeruus ille ſit, ſiue ſuus, ſiue alterius, nullius momenti lata ſit. ſin uero liber, & ſententia irrita ſit, & anno uinciatur qui depulit, & ſiquis latrocinij eum accuſare uoluerit, fas eſto. Siquis aliquem ſecum muſica uel gymnica uel alia quauis facultate certaturũ in certamen deſcendere ui prohibuerit, quiſquis uelit munerũ declaratoribus id ſignificet, qui procurent ut quilibet liber certare poſſit. Id ſi facere non potuerint, uictoriæ munera prohibito dentur, ſi prohibitor uincet, & ipſius tanquam uictoris nomen in quibuſcunq̃ uelit templis inſcribatur. Prohibenti uero nec nomen inſcribere nec uictoriæ offerre inſignia liceat. Ac ſeu uincat certando ſeu uincat̃, illati damni crimine reus ſit. Siquis rem furto ſublatam ſciens receperit, in eadem culpa ſit qua ille qui furatus eſt. Qui exulẽ ſeu quemuis huiuſcemodi fugientẽ ſuſceperit, moriatur. Quippe quem ciuitas amicũ ſibi uel hoſtem decreuerit, eundem ſibi quiſq̃ ſimili-

Fideiuſſor

Præſcriptio

ter existimare debet. Siquis consilio suo absq; auctoritate cõmuni pacem iniuit, aut bel lum mouit, ultimo supplicio condemnet. Quod si pars aliqua ciuitatis id tentauit, huius rei auctores à militiæ imperatoribus tracti in iudiciũ, & damnati morte plectantur. Qui patriæ in aliqua re ministrant, nullo modo munera recipiant: nec ulla occasione aut ratione nobis persuadeamus, in rebus quidem bonis suscipienda esse munera, in alijs minime. Nam nec cognoscere facile est, neq; cum cognoueris, continere. Idcirco tutius est, legibus obtemperare, dicentibus nulla pro patriæ ministerio munera esse suscipienda. Siquis uero minus obtemperasse damnatus fuerit, moriatur. Tributa uero sic publica disponantur. Primo quidem multorum gratia rerum omnium cuiuscunq; ciuis census habeantur. Deinde annuos fructus tribules ad agri magistratus conscriptos deferant, ut cum duo tributa sint, Respub. possit alterutro, ut uidebitur, annis singulis uti, scilicet uel uniuersi census uel annui fructus parte. Vnde quæ ad alimenta tribuuntur, semper excipiantur. Donaria dijs moderata à moderatis hominibus offerantur. Terra quidem & Vesta, sacra deorum omnium habitatio est. Nemo igitur ex hac materia iterum simulachra dijs cõstituat, Aurum autem atq; argentum & priuatim & in templis, in alijs ciuitatibus inuidiosa possessio est. Ebur uero cum olim ab anima destitutum fuerit corpus, ad deorum simulacra ineptum est. Aes atq; ferrum bellica sunt instrumenta. Ex ligno igitur uno uel uno quouis lapide, integrę deorum imagines in templis cõmunibus statuantur. Texturæ quoque opus offeratur non maius q̃ quod ab una muliere mense uno fieri potuit. Colores albi tam in alijs quàm in textili artificio, dijs congrui sunt. Tincta uero coloribus alijs, ad bellica insignia solum exhibeãtur. Diuinissimæ uero oblationes sunt aues, atq; picturæ, quas singulas uno die pictor unus depinxit. cætera quoq; omnia his similia sint. Postq̃ uero urbis partes quæ & quot esse debẽt, distinctæ sunt, & leges de pactis commercijsq; maximis pro uiribus positæ: superest ut de iudicijs iam dicamus. Primum igitur arbitri iudices quos litigantes elegerint, locũ habeant. hi conciliatores commodius q̃ iudices appellari possunt. Deinde uicini & tribules secundum partem duodecimam distributi. Apud quos si reconciliati à primis non fuerint: maiori cum damno litigent. Vbi si debitor iterũ condemnabitur, quintã debiti partem persoluet. Quicunq; uero ab hoc quoque iudicio appellat, ac tertio certare uolet, electos iudices petat. Et si ab ijs etiam cõdemnabitur, & quantum debitum ipsum est, & dimidiam supra debitum partem afferat. Ac si accusator à primo iudicio repulsus non quieuerit, sed in secundo iudicio iterum certare uoluerit, quintam si uicerit partem accipiat, uictus autẽ tantundem amittat. Quando uero per primos & secundos iudices nondum reconciliati, tertios petunt, debitor quidem uictus, tantundem & dimidiã insuper debiti partem, ut diximus, uictori deponat: accusator aũt superatus dimidiam. Sed de creandis declarandisq; iudicibus, de istorum omnium administratione, de temporibus, in quibus singula facienda sunt, de ferendis suffragijs, & mora & dilatione iudicij, termino, citatione, repulsa, ac de cæteris omnibus quæ iudicijs necessaria sunt, quamuis in superioribus tetigimus: tamen quæ pulchra sunt, ut habet prouerbium, & bis & ter recte dici possunt. Parua uero quæq; & inuentu facilia, si legũ lator antiquior prætermiserit, iunior repleat. Sed de priuatis quidem iudicijs satis iam dictũ est. Publica uero atq; cõmunia, quibus usi magistratus, quæ ad hos pertinent peragunt, in multis ciuitatibus à prudentibus uiris recte constituta reperiunt. Vnde custodes legũ oportet quæ huic nouæ reip. congruant accipere, ita ut singula periculo examinata & corrigãt diligenter & probent, donec sufficiẽter se habere putent. & deniq; discussioni fine imposito his tanq̃ immobilibus per totã uitam utant. De silentio uero, laude, uituperationeq;, & de iustis, bonis, honestis, quæ in alijs ciuitatibus differunt, & dictũ est, & in fine dicet. Ad quæ omnia æquus futurus iudex respicere debet, atq; operã dare, ut has legum cõstitutiones ante omnia discat, & mente firmiter teneat. Nam ad faciendũ eum uirũ qui didicit bonũ, scripta legum præ cæteris doctrinis, si recte se habent, maxime cõferunt. Neq; enim temere miranda diuinaq; lex nomen menti proximũ possidet. νοῦς enim mentẽ, νόμος uero leges significat. Nã cũ multi sermones de laude uituperationeq; nonnullorum partim carminibus partim soluta oratione tũ scripti circũferant, tum quotidie in coronis seu cõtendendo, siue falso assentiendo habeãtur, horum omniũ perspicuũ examen legislatoris scripta nobis sunt. Hæc quasi

Quæ dijs offerenda

Iudicia priuata

Publica

remedium

remedium medelamq; aduersus aliarum orationum uenena, probe iudex secum semper tenebit: quibus seipsum ciuitatemq; emendabit, bonos confirmabit atque extollet: prauos ex ignorantia, incontinẽtia, timiditate, & ut summatim dicam, ex iniustitia uniuersa pro uiribus si sanabiles sunt, reuocabit. Nã si sanari nõ possunt, qui eos morte afficiunt, apud oẽs laude digni iudices iudicumq; principes nõ iniuria sæpius dici posse uidentur. Sed postq; annua iudicia exacta sunt, legibus his utant. Primum magistratus qui iam iudicium exercet, debitoris damnati pecuniam petitori omnem tradat, necessarijs tantum ad usum relictis. Idq; statim post lata suffragia fiat nunciante præcone, & iudicibus audientibus. Deinde si secũdus à lata sententia aderit mensis, neque uictori uictus sponte iuste persoluerit, iudices qui sententiã tulerunt, cunctã debitoris pecuniam uictori tradant. Quod si præsentia minus sufficiunt, nec minus q; drachma deficit una, non liceat deinde debitori prius alium quenquã in iudiciũ trahere q; debitum creditori totum restituat. Trahi uero ab alijs possit. Siquis in iudicio damnatus iudices ipsos læserit, aut quicquã eorum iniuste abstulerit, ijdem ipsi iudices ad custodes legum deferant. A quibus si criminis huius damnabit, quasi ciuitatẽ omnem legesq; euerterit, moriatur. Qui sub his legibus geniti educatiq;, liberos similiter genuerunt atq; educauerunt, ita cum alijs uersati ut moderatũ fuerit eorum commercium illatæ iniuriæ pœnas dederint, acceptæ exegerint. sicuti iuste legibus his usq; ad senectutem uiuunt, ita secundum naturam è uita decedunt. Mortuis uero tam uiris q; mulieribus parentationes quidem, & quæ ad deos siue inferos siue superos pertinent, secundum responsa interpretum fiant. Nullum in loco fœcundo & agro ad culturam apto sepulchrũ fiat. Sed is locus corpora defunctorum recipiat, qui ad cætera inutilis & ad id tantum commodus uiuentes minime lædit. Nec enim à uiuis neq; à mortuis terræ matris fœcunditas impedienda est. Nemo ergo aut uiuens aut mortuus uiuum aliquem alimẽto priuet. Agger non altior sit eo cumulo, quem uiri quinq;, diebus quinque construere possunt. Lapides quoq; superstruantur nõ maiores q; ut possint defuncti laudes quatuor solum heroicis uersibus æditas comprehendere. Elationes aũt non breuiori uel longiori tempore intus fiant, quàm uere mortuus significari cognoscíq; possit. Ac ut humana se habẽt, triduana elatio ad sepulchrum mediocris uidetur. Credendũ est autẽ & de alijs legum latori & de anima, cum eam dicat omnino à corpore differre, nec aliud præter ipsam esse, quod in hac uita facit ut quilibet nostrum hoc ipsum sit quod sumus. Corpus uero tanq; imaginarium quiddam hominem sequi. Commode etiam mortuorũ simulachra corpora uocari. Ac reuera unumquenq; nostrum animam ipsam immortalem esse, eamq; ad deos alios proficisci, rationem suorum operum reddituram, ut lex patria continet. In quo certe bonis uiris confidendum esse, malis autem formidandum: quippe cum post mortem omni auxilio careant. uiuentibus autem necessarios omnes consulere debuisse ut quàm iustissime atq; sanctissime uiuant, ne maxima eos scelerum post mortem supplicia maneant. Hæc cum ita se habeant, rem familiarem atterere minime debemus, quasi arbitremur hanc carnis molem quæ sepelitur, nostrum illum esse, cùm ille filius aut frater aut quiuis alius à nobis desideratus, quem sepeliri putamus, hinc aliò fatis suis exactis profectus fuerit. Probe igitur factum erit, si tanquam ad manium aram anima carentem moderato utamur impendio. Moderatum uero quantum sit, à legum latore merito statuetur. Lex igitur ista sit, ut qui maximi census est, ad funus & sepulturam non plus quàm minas quinq; impendat: qui secundi tres: tertij duas, quarti unam: atq; ita singulorum moderata erit impensa. Cæterum custodes legum cum alia multa, tum hoc maxime curare debent, ut pueri & uiri, & ut summatim dicam, cuiuscũq; sexus uel ætatis homines ab illis iugiter obseruati bene uiuant, & ciuis cuiusq; dececessu, unus ipsorũ quem mortui hominis cõiuncti elegerint, funus totũ obseruet, prouideatq; ut bene moderateq; omnia, non contrà gerant, & illud sibi honori, hoc dedecori sit. Expositiones utiq; & elationes & cætera omnia secundũ leges de his conscriptas fiant. Ciuilis aũt legis latori concedantur ista. Lachrymis mortuos decorare aut nõ, turpe legũ latori cogere est: plãgere uero & extra domũ uociferari, prohibendũ est. Cadauer etiam manifeste per uias urbis frequentiores efferre, & palàm eiulare, aut ante diem extra urbem se afflictare, non liceat. Hæc ita de his statuta permaneãt. Quibus qui paret indemnis esto. Qui uero uni legum custodi nõ

Locus sepulchrorum

De corpore & anima quædam

paret, ab omnibus ut cõmuniter uidebitur, puniatur. Cætera quæ uel ad mortuorum monumenta, uel ad eos qui propter patricidiũ sacrilegiumq; sepultura indigni sunt, pertinent, superioribus legibus cõprehendimus. Quare legũ positio fermè finem habet. Omniũ uero finis est, non in eo quòd facta sint uel possessa uel habitata, sed in eo potius, quòd sicut recte sunt facta, ita firmiter stabilita sint. In huiusmodi enim conseruatione putandum est quantum oportuit factum esse: aliter minime. CLIN. Probe loqueris hospes, sed quorsum ista, explanatius dicito. ATH. Multa ô Clinia priscorum præclare dicta laudant: nec minus Parcarũ nomina. CLIN. Quænã? ATH. Quod Lachesis prima sit, Clotho altera: Atropos tertia, quæ salutem prædictis affert. Hæc ad ignẽ cõtortis quia uim incõuertibilem cõtinent, cõparata sunt. Quæ quidẽ in ciuitate & Rep. oportet non solũ sanitatem corporibus stabilẽ, sed animis quoq; legũ cultũ, imò uero legum salutẽ afferre. Sed mihi uidet negotio legũ adhuc illud deesse ut disserat, quo pacto illis secundũ naturã uis incõuertibilis possit inesse. CLIN. Nõ paruum est quod dicis, si inuentu possibile est, quo pacto in unaquaq; recte id fiat. ATH. Possibile est profecto, ut mihi ad præsens uidetur. CLIN. Ne igitur abeamus hinc obsecro, anteq; nostris legibus id tribuamus. Ridiculũ est em, frustra in aliqua re sumpsisse laborem, nec stabile aliquid fundauisse. MEG. Recte tu admones: me quoque talem inuenies. CLIN. Probe dicis. Quæ igitur salus ista est? & qua ratione Reipub. nostræ & legibus aderit? ATH. Nónne diximus cœtũ in ciuitate huiusmodi esse cõstituendum quo decem de legũ custodibus semper seniores cõueniant? His accedant oẽs q; munerib. præmijsq; honorati sunt. Præterea & illi qui multas urbes peragrauerunt, ut aliquid ad patriarũ legũ cõseruationem conferens reperirent. sed hi ad cœtũ huiusmodi nõ recipiant, nisi ex ea peregrinatione incorrupti & integri redijsse, & cœtu digni esse probentur. Atq; horum singuli singulos sibi iuniores asciscant, non pauciores annos q; triginta natos, qui natura educationeq; digni esse asciscenti primũ deinde & uniuerso cœtui uideantur. Quod siquis indignus adhibeatur, nullius momenti sententia sit. Hunc cœtũ ante lucem conuenire diximus oportere, quando à cæteris tam priuatis q; publicis negotijs uacat. An non tale aliquid in superioribus diximus? CLIN. Certe. ATH. De hoc cœtu iterũ illud dicã. Aio enim, siquis hunc quasi ancoram uniuersæ ciuitatis quæcunq; ad hoc exiguntur in se continentem, iaciat, omnia quæ uolumus, seruaturum. CLIN. Quo pacto? ATH. Opportune modo dicemus, totisq; uiribus incumbemus. CLIN. Probe dixisti, & ut cogitas facito. ATH. Oportet sanè ô Clinia in unaquaque re congruum singulorum operum seruatorem excogitare. Qualem maxime locum in animalibus anima & caput habere uidentur. CLIN. Qua ratione rursus id ais? ATH. Horum nempe uirtus omni animali salutem præbet. CLIN. Quo pacto inquam? ATHEN. Nam animę quidem ad alia mens infusa est: capiti quoque ad alia uisus auditusq; insertus. Atque ita summatim pulcherrimis sensibus mens coniuncta, & in unũ redacta, salus singulorum efficitur. CLIN. Ita uidetur. ATH. Certe. Nam & mens sensibus coniuncta nauibus in tempestate & tranquillitate salutem afferre solet. An non uides quòd gubernator & nautæ simul cum mente gubernatrice sensum coniungentes seipsos nauemq; tutantur? CLIN. Quid ni? ATH. Non multis exẽplis opus est. Sed in exercitu & medicina cõsideremus, ad quod signum respicientes imperatores & medici, salutẽ rectissime consequuntur. Nónne illi ad hostium fugam & uictoriam suam? isti ad corporis sanitatem? CLIN. Proculdubio. ATHEN. Si medicus corporis sanitatem ignoret, aut uictoriam imperator, & cætera quæ dicebamus, mentem ne habere scireq; aliquid in his uidebunt? CLIN. Nequaquam. ATHEN. Quid porrò in ciuitate? siquis finẽ ad quẽ uir ciuilis respicere debet, ignorare uideatur, an primũ iure princeps poterit appellari? Deinde seruare id poterit, cuius finem prorsus ignorat? CLIN. Minime. ATH. Oportet igit & nunc ut uidet, si nouæ huius urbis constructio bonũ exitum habitura sit, aliquid in ea esse quod cognoscat primũ quisnam ciuilis sit finis: deinde quomodo illum assequamur: & demũ quæ lex primũ, deinde quisnam hominũ recte ad illam consulit, aut non recte: quippe quæ ciuitas his carebit, non erit mirũ, cũ mente sensuq; capta sit, si fortè casuq; singula faciat. CLIN. Vera loqueris. ATH. Nunquid dicere possumus in qua maxime ciuitatis nostræ parte uel quo studio huiusmodi aliquod ad salutẽ præsidiũ sufficienter constitutum sit? CLIN. Quamuis non

liquido

liquido id asserere audeam hospes, conijcio tamen hanc orationē tuam ad nocturnum illum cœtum quē modo dixisti, contendere. ATH. Recte ô Clinia coniecisti. Oportetq́ illum ut ratio præsens significat, omni uirtute præditum esse. Virtus autem eius prima atq́ præcipua est, ne per multa uariaq́ uagetur: sed ad unū respiciat semper, quò omnia quasi tela sibi semper dirigenda sunt. CLIN. Ita prorsus. ATHEN. Nunc ergo intelligimus non esse mirum si ciuitatum leges longe aberrent. Nam in qualibet ciuitate alia legum positio ad aliud, & alia ad aliud respicit. Et alijs iustorū finis est, ut aliqui siue meliores illi quidem siue peiores in repub. dominentur. Alijs ut ditentur, siue seruiant, siue non. Aliorum studium uertitur ad libertatem. Alij leges ad duo condunt, ut & ipsi liberi sint, & alias urbes subigant. Qui uero sapientissimos se putant, ad huiusmodi omnia simul. Vnum uero præcipuum ad quod cætera dirigant, non habent. CLIN. Nos igitur hospes recte iamdiu legibus nostris ad unū respiciendum putauimus, idq́ uirtutē appellari concessimus. ATHEN. Ita est. CLIN. Et uirtutem quatuor quædam ponebamus. ATHEN. Certe. CLIN. Mentem uero horum omnium ducem, ad quam & cætera omnia, & tria illorum respicere oporteret. ATHEN. Pulcherrime sequeris ô Clinia. Et in cæteris similiter sequere. Mentem quidem gubernatoris, medici, imperatoris, ad certum quiddam respicere dicebamus. Ciuilem uero redarguentes huc processimus, & nunc ueluti hominem, ita ciuilem hāc mentem percontemur. O mirifice uir quó tendis? Quid illud unū est, quod in arte sua medicus plane assignare potest, & tu qui cæteris prudentibus præstare te dicis, in tua facultate nō poteris? An uos ô Clinia & Megille pro ipso respondere potestis quid hoc ipsum sit, ut ego sæpe ad uos pro alijs feci? CLIN. Nequaquam hospes. ATHEN. An non quærendum putatis, quid illud sit, & in quibus? CLIN. Dic plane. ATHEN. Cum quatuor uirtutis species posuerimus, patet earum quamlibet unam esse si quatuor simul conficiunt. CLIN. Quid ni? ATHEN. Vnum etiam cuncta hæc nominamus. Fortitudinem enim uirtutem esse dicimus, prudentiam uirtutem, & reliqua duo similiter, quasi reuera non multa sint, sed unum id solum, quod uirtus est. CLIN. Omnino quidem. ATH. Inquantum igitur duo hæc inter se differunt, & duo nomina acceperunt, atq́ alia duo similiter, difficile dictu nō est. inquantum uero in utrisq́ unum posuimus, idq́ uirtutem uocauimus, & in duobus reliquis similiter, non ita facile. CLIN. Quomodo istud ais? ATHEN. Non est arduum quod dico, explanare. Agite ergo interrogandi respondendiq́ munus inter nos partiamur. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Interroga tu me quidnam unum appellantes uirtutem, duo utraq́ rursum diximus, alterum fortitudinem, alterum uero prudentiam. Causam equidem tibi affero, quòd alterum circa timores uersaretur. Vnde beluæ quoq́ fortitudinis participes sunt, & infantium animi. Natura enim quodammodo & sine ratione animus fortis efficitur, sed absque ratione prudens anima & mentis compos nec fuit unquam, nec est, nec erit. Aliud ergo hæc est quàm illa. CLIN. Vera loqueris. ATHEN. Quomodo ergo duo hæc & differentia sunt ratione, à me accepisti. Quomodo uero unum & idem, tu rursum me doceas, ita ut dicturum te putes, quo pacto cum sint quatuor, rursus unum sint: & me postea tibi rursus quomodo quatuor sint, declaraturum. Deinceps autē consideremus, utrum qui res aliquas sufficienter intellecturus est, quæ & nomen habent & rationem, nomen solummodo scire debeat, rationē minime. An potius si precij alicuius est, turpe est rerum magnitudine & pulchritudine excellentiū tam nomina q́ rationes ignorare. CLIN. Ita uidet. ATH. Legum uero conditori atq́ custodi, & ei qui uirtute præstare cæteris opinatur, & munera pro his rebus accepit, est ne maius aliud q́ fortitudo, temperantia, iustitia, atq́ prudentia? CLIN. Quomodo aliud? ATH. De ijs igitur interpretes doctores, legū conditores, aliorum custodes, nónne cæteros qui scire cupiunt, uel punitione & increpatione indigent, docere debent, quas uires uirtus, quas uitiū habeat, atq́ hæc significando excellere cæteris? An uero poeta quispiā aut iuuentutis magister urbē nuper ingressus, eo præstantior iudicabit, qui omni se uirtute excellere profitetur: & deinde mirum uidebitur, si ea ciuitas ubi custodes uirtutis nomen rationemq́ non tenent tanq́ deserta custode, eadem patiatur, quæ & aliæ multæ hodie patiunt. CLIN. Nihil certe mirum. ATH. Ad hoc itaq́ incumbamus. Quō igitur custodes in uirtute cæteris tam re q́ uerbo exquisitiores reddemus? Vel quo pacto prudentum capiti atq́ sensibus simi

Cur ciuitatum leges lōge aberrent

Fundamenta legū omnium

lis ciuitas nostra propter huiusmodi custodiam fiet. CLIN. Quonam pacto hanc ô hospes similitudinem faciemus? ATH. Patet quia ciuitas capitis quædam capacitas erit, custodes autem iuniores sagaces solertesq; supremo in uertice collocabuntur. Vnde urbem totam circumspicient, & custodiendo quæ sentiunt, memoriæ commendabunt, omniaq; senioribus nunciabunt, qui mentis ob rerum multarum cognitionem persimiles, ciuitati consulent iuuenum ministerio usi. Atq; ita utriq; communiter ciuitatem omnem conseruabunt. Sic ne an aliter ipsos præparandos putamus? An æquales omnes habendos esse censemus? nec exquisitiori ratione educari erudiri'que nonnullos uolumus, eos'que cæteris anteponi? CLIN. At id quidem ô mirifice uir impossibile est. ATH. Ad exquisitiorem ergo disciplinam quàm superior illa sit, ueniamus. CLIN. Sic fermè. ATHEN. Atqui ea fortè quam modo tetigimus, hæc ipsa est quam quærimus. CLIN. Omnino. ATHEN. Dicebamus autem præcipuum in singulis opificem atque custodem, non solum oportere, ut multa cernere possit, sed ut ad unum etiam tendat, illud'que cognoscat, & cum cognouerit, cuncta illo quæ perspicit, dirigat. CLIN. Recte. ATHEN. Est ne igitur exquisitior consideratio alia rerum quàm ut possis ad unã ex multis dissimilibus'que ideam aspicere? CLIN. Fortasse. ATHEN. Ne Fortasse dicas, sed reuera ô beate uir, nemo certiorem hac uiam rationemq; unquam habebit. CLIN. Tuis rationibus hospes persuasus cõcedo, quare ita prosequamur. ATHEN. Cõpellendi ergo diuinæ Reipublicæ custodes nobis sunt, ut exacte inspiciant, primum quid in omnibus quatuor idem sit, quod cum in fortitudine, temperantia, iustitia, & prudẽtia insit, uno uirtutis nomine iure uolumus appellari. Id ô amici si uultis, modo apprime teneamus: nec dimittamus antequam satis pateat quidnam illud sit, ad quod siue quasi ad unum, siue quasi ad totũ, siue ad utraq;, siue quomodocunque se habeat, respiciendũ sit. An putamus si hoc nos effugerit, satis nobis patere, quæ ad uirtutem pertinent, de qua nec si multa, nec si quatuor, nec si unum, explanare possimus. Aut igitur si nostro consilio creditis, modum adinuenire conabimur quo id in ciuitate nobis aderit, aut si uidebitur, dimittemus. CLIN. Minime per hospitalem deum, ô hospes, dimittendum hoc est. Rectissime nanq; id dicere uideris, Sed quo pacto quis hoc inueniet? ATHEN. Nondum quomodo agendum dicamus: sed primum inter nos, oporteat nec ne, conueniamus. CLIN. Oportet certe si possibile est. ATHEN. Quid porrò de honesto ac bono? utrum quod solummodo multa sint, custodes nobis cognoscent? an etiam quomodo unum cognoscent? CLIN. Necessarium uidetur ut etiam quomodo unum sunt, intelligant ATHEN. Quid deinde? Intelligere'ne solum debent, oratione autem declarare non posse quod intelligunt? CLIN. Quo id pacto? seruilis enim habitus esset. ATHEN. Num etiam de omnibus studio dignis eadem ratio est, ut eos qui ueri custodes futuri sunt, oporteat ueritatem legum optime intelligere, oratione'que sufficienter exponere, & operibus assequi, quæ recte fiunt quæ non, secundum naturam diiudicantes? CLIN. Cur non? ATHEN. Nónne una de rebus optimis est ea de qua suprà serio disputauimus? Vbi quòd sint dij, & quòd uires maximas habeant, demonstrauimus: idq; pro uiribus homini esse sciendum: ita ut multis ignoscamus, si legum tantummodo sententiam sequantur: custodiam uero nulli cõmittamus qui non multo labore firmaq; fide quæcunque ad deos pertinent, fuerit assecutus: ut neminem unquam custodem legum eligamus aut cæteris uirtute anteponamus, nisi diuinus sit, diuinisq; studijs operam dederit. CLIN. Par est igitur, ut ais, siquis in re diuina tardus & ineptus sit, ut is longe à rebus pulcherrimis arceatur. ATH. Scimus'ne igitur duo esse, quæ faciunt ut quæ suprà de dijs exposita sunt, credantur? CLIN. Quæ'nam? ATHEN. Vnum quidem illud de anima supradictũ, quòd antiquissima diuinissimaq; omnium sit, quorũ motus generationem sortitus substantiam semper fluentem produxit. Alterum de ordine: quo astra cæteraq; feruntur, quæ intellectus ducens, omnia exornauit. Nemo enim qui hæc diligenter considerauit atq; percepit, adeo impius unquam fuit, ut contrà non sit affectus q̃ multi suspicentur. Plericq; enim putant eos qui hæc tractant astronomiæ & alijs huiusmodi ad hæc necessarijs artibus dediti, à religione alienos esse. Quippe cum necessitatem pro uiribus qua res siũt, inspexerint, non uoluntate diuina boni gratia omnia gigni credere illos arbitrantur. CLIN. Quomodo igitur id se habet? ATHEN. Contrà se habet penitus

tus nunc,& quando ſine anima eſſe hæc putabantur. Quamuis etiã tunc quicunq; diligentius alijs illa perſcrutabantur, mire ueritatem tangebant: quòd uidelicet nunquam ſi anima carerent tam exquiſita ratione uterentur, mentis expertia, audebant affirmare nonnulli mentem cœleſtia omnia ornauiſſe. Sed ijdem ipſi neſcientes animæ naturam antiquiorem eſſe corporibus, omnia rurſus, ut ita dixerim, immo uero ſeipſos euerterunt, cum iuniorem putauerint. Nam & quæ ante oculos ſunt, hæc & in cœlo eſſe crediderunt. Itaque terra, lapidibus, alijsq; inanimatis corporibus referta eſſe cœleſtia credentes, his cauſas totius mũdi dederunt. His igitur factum eſt, ut qui hæc tractant philoſophi, tanquam impij uulgo exiſtimarentur, & à poetis compararentur canibus fruſtra latrantibus, aliaq; in eos plena ſtultitiæ dicerentur. Nunc autem, ut diximus, contrà omnino ſe res habet. CLIN. Quo pacto? ATHEN. Nunquam mortalis quiſpiam poterit deum firmiter colere, qui hæc duo antea non acceperit. Primum, quòd rerum omnium quæ generationis participes ſunt, antiquiſſima anima eſt, atque etiam immortalis: cumq; talis ſit, omnibus dominatur. Deinde quod ſæpius diximus, ueram eſſe mentem in aſtris non ignoret, & quæ antecedunt ad hæc diſciplinæ ipſum non lateant. Muſæ etiam his conuenientis nõ ignarus ad mores componendos legesq; ſeruandas ipſa utatur: poſſit que earum rerum rationem reddere, quæ rationẽ habent. Qui uero ad uirtutes publicas, hæc inſuper non poſſederit, is nunq; fermè totius ciuitatis ſufficiens princeps erit: ſed aliorum miniſter. Conſiderandum uero nunc ô Clinia & Megille, utrum prædictis legibus hunc ut apicem cuſtodem' que illarum apponere debeamus, ut ſalutis gratia nocturnus principum cœtus adſit, diſciplina quam prædiximus, præditus. Quid ergo agemus? CLIN. Quid prohibet optime uir, quo minus quantulumcunque poſſumus, apponamus? ATH. Certe ad id contendere omnes debemus. Ego quidem libenter uobis opitulabor. fortè etiam ob harum rerum peritiam alios quoq; multos adiutores inueniam. CLIN. Hac uia ô hoſpes maxime proficiſcamur, qua deus ipſe ducere uidetur. Sed modum nũc quo recte hoc fiat, excogitemus. ATH. Leges de iſtis ô Clinia & Megille non ante ſcribi poſſunt, quàm ciuitas uniuerſa fuerit exornata. Tunc enim debita cum auctoritate conſtituendæ uidentur. Sed eæ non aliter recte q̃ doctrina multa & longo diſputationis examine probabuntur. CLIN. Quid hoc iterum ſibi uult? ATH. Primum igitur cætus eorum hominum qui ætate, doctrina, moribus, conſuetudine, ad cuſtodiam idonei ſunt, conſtituatur. Deinde quæ diſcenda ſunt, ea nec inuenire facile, & inuẽtoris diſcipulum fieri arduũ. Tempora præterea in quibus percipere oportet ſingula, fruſtra ſcribentur. Nec enim poſſunt ipſi qui diſcunt, cognoſcere quando quid oportune diſcatur: antequam in eorum animo rei ipſius ſcientia ſit. Quæ igitur in his palam dici non poſſunt, non recte tentantur. dici autem non poſſe inquam: quoniam ſi dicantur, nihil planius explicant. CLIN. Cum hæc ita ſe habeant hoſpes, quid nobis agendũ cenſes? ATH. Quod ut prouerbio dicitur, in cõmuni & medio poſitum eſt, id nobis ô amici nunc competit, ac ſi de uniuerſa reipublica periculum ſubire uelimus: faciunda omnia ſunt ita, ut ter ſex, uel tres talos iaciamus. Equidem periculum id uobiſcum ſubibo, dicendo atque exponendo, quæ mihi de hac diſciplina & educatione quam modo tetigimus, uidebuntur: periculum autem paruum non eſt, nec alijs ſimile. Quod tibi ô Clinia curæ modo eſſe iubeo. Tu enim in Magneſienſium urbe, uel illa cui deus ipſum cognominem faciet, ſumma florebis gloria, ſi recte ipſam conſtitues. Certe nunquam effugies quin poſteriorum omnium fortiſſimus uidearis. Si ergo diuinus hic cœtus nobis ô amici conſtituetur, huic ciuitas erit tradenda. Neque his reliqui legumlatores tanquam minus ſufficientibus aduerſabuntur. Profecto quod paulo ante quaſi ſomniantes uerbis tetigimus, quando capitis mentisq; cõmunionem per imaginem quandam attulimus, id penè uigilantes perficiemus, ſi nobis hi uiri exquiſite docti conuenerint, & in arce regionis habitauerint cuſtodes ciuitatis conſtituti, quales nunquam nos in præterita uita ad cuſtodiã agendam fuiſſe cognouimus. MEG. Ex omnibus quæ diximus, ô amice Clinia, patet, aut huiuſmodi ciuitatis conſtitutionem prætermittendam eſſe, aut hunc hoſpitem non dimittendum, ſed precibus modisq; omnibus ſociũ ad diſponendam ciuitatem accipiendum. CLIN. Probe loqueris ô Megille. Ego quidem ſic prorſus efficiam, ſed tu quoq; opem feras. MEG. Feram equidem.